
**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično gonjenje
osoba odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji bivše
Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-95-14-T

Datum: 3. mart 2000.

Original: francuski

PRED PRETRESNIM VIJEŠEM I

U sastavu: sudija Claude Jorda, predsjedavajući
sudija Almiro Rodrigues
sudija Mohamed Shahabuddeen

Sekretar: gđa Dorothee de Sampayo Garrido-Nijgh

Presuda od: 3. marta 2000.

TU@ILAC

protiv

TIHOMIRA BLA[KI]A

PRESUDA

Tužilaštvo:

g. Mark Harmon
g. Andrew Cayley
g. Gregory Kehoe

Odbrana:

g. Anto Nobilo
g. Russell Hayman

SADR@AJ

ANEKS.....	VIII
I UVOD	1
A. Me unardni sud.....	1
B. Optu`nica	1
1. Op{ti kontekst i vrsta odgovornosti.....	3
2. Krivi~na djela za koja se optu`eni tereti.....	4
a) Progon	4
b) Protivpravni napadi na civile i civilnu imovinu.....	5
c) Hotimi~no li{avanje `ivota i nano{enje te{kih ozljeda	5
d) Uni{tavanje i plja~ka imovine.....	5
e) Razaranje institucija namijenjenih religiji ili obrazovanju	6
f) Ne~ovje~no postupanje, uzimanje talaca i kori{tenje `ivih {titova	6
C. Glavne faze postupka	6
1. Pitanja vezana za sastav Vije}a	8
2. Pitanja vezana za pritvor optu`enog.....	8
a) Zahtjevi za izmjenu uslova pritvora optu`enog	9
b) Zahtjevi za privremeno pu{tanje optu`enog na slobodu.....	9
3. Pitanja vezana za dokaze	9
a) Obaveze objelodanjivanja	10
b) Izuzetak od obaveze objelodanjivanja predvi en pravilom 70 Pravilnika	12
c) Prihvatljivost dokaza.....	14
d) Pristup povjerljivim dokumentima u srodnim predmetima vezanim za La{vansku dolinu.....	15
e) Nalozi za dostavu dokumenata.....	17
i) Procedure koji se odnose na Republiku Hrvatsku.....	17
ii) Ostale procedure.....	19
4. Pitanja vezana za pojavljivanje i za{titu `rtava i svjedoka.....	20
5. Pitanja vezana za trajanje postupka.....	22
6. Pitanje odbacivanja izvjesnih ta~aka optu`nice nakon izvo enja dokaza optu`be	23
7. Pozivanje svjedoka Vije}a shodno pravilu 98 Pravilnika	23
8. Postupak odmjeravanja kazne	24
II MJERODAVNO PRAVO	25
A. Uslov postojanja oru`anog sukoba	26
1. Definicija	26
2. Uloga	26
a) Uslov za tere}enje po ~lanovima 2 i 3 Statuta	26
b) Uslov nadle`nosti po ~lanu 5 Statuta.....	26

3. Neksus između zločinaca stavljenih na teret optuženom i oružanog sukoba	28
B. Član 2 statuta: teške povrede međunarodnih konvencija	29
a) Međunarodni karakter oružanog sukoba	30
i) Direktna intervencija	31
ii) Indirektna intervencija	36
b) Zaštićena lica i imovina	46
i) "Dravljanstvo" `rtava	46
ii) Države saveznice u ratu	49
a. Savezništvo u ratu	50
b. Logika člana 4 Međunarodne konvencije IV	52
iii) Ratni zarobljenici	53
iv) Zaštićena imovina	53
c) Elementi teških povreda	54
i) Hotimično ličavanje `ivota (čl. 5 optužnice) - član 2(a)	54
ii) Neovjerno postupanje (čl. 15 i 19 optužnice) - član 2(b)	55
iii) Hotimično nanošenje teške patnje ili teške povrede tjelesnog integriteta ili zdravlja (čl. 8 optužnice - član 2(c))	55
iv) Razaranja imovine (velikih razmjera (čl. 11 optužnice) - član 2(d))	56
v) Uzimanje civila za taoce (čl. 17 optužnice) - član 2(h)	56
C. Član 3 statuta: kršenje zakona ili običaja rata	56
a) Doseg i uslovi za primjenu člana 3 Statuta	57
i) Međunarodno običajno pravo i pravo međunarodnih konvencija (konvenciono pravo)	58
ii) Individualna krivična odgovornost	61
iii) Zaštićena lica (zajednički član 3)	62
b) Elementi povreda	62
i) Protivzakoniti napad na civile (čl. 3 optužnice); napad na civilnu imovinu (čl. 4 optužnice)	63
ii) Ubistvo (čl. 6 optužnice)	63
iii) Nasilje protiv `ivota i tijela (čl. 9 optužnice)	63
iv) Razaranja imovine (čl. 12 optužnice)	64
v) Pljačka javne i privatne imovine (čl. 13 optužnice)	64
vi) Razaranja ili hotimično oštećivanje institucija namijenjenih religiji ili obrazovanju (čl. 14 optužnice)	64
vii) Okrutno postupanje (čl. 16 i 20 optužnice)	64
viii) Uzimanje talaca (čl. 18 optužnice)	65
D. Član 5 statuta: zločini protiv `ovjerno-nosti	65
1. Argumenti strana	66
a) Optužba	66
b) Odbrana	67
2. Diskusija i zaključci	68
a) Konstitutivni elementi krivičnog djela	69
i) Materijalni element	69

a. Rasprostranjeni ili sistematski napad na bilo koje civilno stanovništvo	69
i. Rasprostranjeni ili sistematski napad.....	69
ii. Bilo koje civilno stanovništvo	74
b. Potkvalifikacije.....	76
i. Ubistvo.....	76
ii. Progon.....	77
iii. Teške povrede tjelesnog ili duševnog integriteta, lišavanje slobode i oduzimanje imovine kao oblici progona.....	78
iv. Konstitutivni elementi oblika progona za koje se tereti u optužnici.....	82
v. Diskriminacija.....	83
vi. Ostala ne-ovještva djela.....	83
vii. Teške povrede tjelesnog ili duševnog integriteta kao "ostala ne-ovještva djela"	84
viii. Konstitutivni elementi teških povreda tjelesnog ili duševnog integriteta	85
ii) Element svijesti	85
a. Znanje o rasprostranjenom ili sistematskom napadu.....	86
i. Poznavanje konteksta.....	86
ii. Svjesno učestvovanje u kontekstu	87
iii. Dokazi.....	89
b. Isključenje diskriminatorne namjere	90
E. Član 7 statuta: individualna krivična odgovornost.....	90
1. Individualna krivična odgovornost u smislu člana 7(1) Statuta	91
a) Uvod	91
b) Argumenti strana.....	92
i) Optužba	92
ii) Odbrana	93
c) Diskusija i zaključci	94
i) Planiranje, naređivanje ili podsticanje	95
ii) Pomaganje i podržavanje	96
2. Individualna krivična odgovornost u smislu člana 7(3) Statuta	98
a) Uvod	98
b) Veza nadležnosti.....	99
i) Argumenti strana	99
ii) Diskusija i zaključci	101
c) Element svijesti: "znao je ili je imao razloga da zna"	102
i) Argumenti strana	102
ii) Diskusija i zaključci	102
a. "Efektivno znanje".....	102
b. "Imao je razloga da zna".....	103
d) Nužne i razumne mjere sprežavanja ili kažnjavanja.....	111
i) Argumenti strana	111
ii) Diskusija i zaključci	112

e) Kumulativna primjena -lanova 7(1) i 7(3) Statuta.....	112
III ^INJENICE I DISKUSIJA	114
A. La{vanska dolina: maj 1992. - januar 1993.	114
1. Porast napetosti.....	114
a) Op{tina Vitez.....	114
b) Op{tina Busova-a.....	118
c) Op{tina Kiseljak.....	121
d) Zaklju-ci	124
2. Vance-Owenov plan i sukobi u januaru 1993.	125
a) Vance-Owenov plan.....	125
b) Sukobi u januaru 1993.	126
c) Zaklju-ci	128
B. Op{tina Vitez.....	129
1. Ahmi}i, [anti}i, Piri}i, Nadioci.....	129
a) Planiran napad uz kori{tenje znatnih sredstava.....	130
i) Organiziran napad	130
ii) Snage koje su u-estvovale.....	133
b) Napad na muslimansko civilno stanovni{tvo.....	136
i) Nepostojanje vojnih ciljeva.....	136
ii) Diskriminatorni karakter napada.....	140
iii) Hap{enja.....	141
iv) Ubistva civila.....	141
v) Razaranje domova	143
vi) Razaranje vjerskih objekata	144
vii) Plja-ka	145
c) Zaklju-ak.....	145
d) Odgovornost generala Bla{ki}a	147
i) Nare enja koja je izdao optu`eni	148
ii) Optu`eni je naredio napad 16. aprila 1993.....	150
iii) Optu`eni je naredio napad na muslimansko stanovni{tvo	150
a. Kontrola optu`enog nad Vite{kom brigadom i gardom (domobranima)....	151
b. Kontrola optu`enog nad specijalnim jedinicama	153
c. Kontrola optu`enog nad vojnom policijom	154
iv) Rasprostranjeni i sistematski karakter zlo-ina kao dokaz da su po-injeni po nare enju.....	158
v) Sadr`aj nare enja	158
vi) Rizik koji je preuzeo optu`eni.....	160
vii) Optu`eni je znao da su po-injeni zlo-ini.....	162
viii) Optu`eni nije preduzeo potrebne mjere.....	166
2. Doga aji u Vitezu i Starom Vitezu	170
a) Napadi izvr{eni od 16. aprila 1993. nadalje.....	170
b) Rasprostranjeni i sistematski karakter napada	172

i) Napad 16. aprila 1993.	172
ii) Eksplozija kamiona bombe 18. aprila 1993.	173
iii) Napad 18. jula 1993.	173
c) Civilni i muslimanski karakter napadnutog stanovništva	174
i) Napad 16. aprila 1993.	174
ii) Eksplozija kamiona-bombe 18. aprila 1993.	176
iii) Napad 18. jula 1993.	176
d) Odgovornost generala Blažića	176
i) Argumenti strana	176
ii) Individualna krivična odgovornost generala Blažića	177
a. Naređnja ili izvještaji optuženog kao dokaz veze nadređenosti	178
b. Ostali dokazi o postojanju veze nadređenosti	180
c. Organizirani karakter napada	181
d. Zaključci	182
3. Ostala sela u općini Vitez	182
a) Donja Veeriska i Gaice	182
i) Argumenti strana	183
ii) Odvijanje napada	184
a. Donja Veeriska	184
b. Gaice	187
b) Grbavica	189
i) Argumenti strana	189
ii) Odvijanje napada	190
c) Odgovornost generala Blažića	192
C. Općina Busovača	193
1. Napadi na sela u općini Busovača	193
a) Lonari	193
b) Oehnjići	194
c) Zaključci	195
i) Organizirani i rasprostranjeni karakter napada	195
ii) Muslimanski i civilni karakter napadnutog stanovništva	196
2. Odgovornost generala Blažića	197
a) Argumenti strana	197
b) Individualna krivična odgovornost generala Blažića	198
i) Optuženi je bio nadređen snagama koje su učestvovali	198
ii) Optuženi je bio odgovoran za napade na sela Lonari i Oehnjići	199
D. Općina Kiseljak	200
1. Napadi u aprilu i junu 1993. na sela u enklavi Kiseljak	200
a) Napadi na sela na sjeveru općine Kiseljak	201
i) Behrići i Gomionica	201
ii) Gromiljak	201
iii) Hercezi	202

iv) Polje Višnjica i Višnjica.....	203
v) Rotilj.....	204
vi) Svinjarevo.....	205
b) Napadi na sela na jugu opštine Kiseljak	206
i) Grahovci i Han Plo-a	206
ii) Tulica.....	207
c) Zaključci	208
i) Sistematski i rasprostranjeni karakter napada u aprilu i junu 1993.....	208
ii) Civilni i muslimanski karakter napadnutog stanovništva	210
2. Odgovornost generala Blažića.....	213
a) Argumenti strana.....	214
i) Optužba	214
ii) Odbrana	214
b) Diskusija	215
i) Pripremna borbeno zapovijed i zapovijed za borbeno djelovanje.....	216
a. Tekst pripremne borbeno zapovijedi i zapovijedi za borbeno djelovanje ..	216
b. Primaoci naredjenja	218
c. Vojna sredstva	218
d. Zaključci	219
ii) Rasprostranjeni i sistematski karakter počinjenih zločina.....	219
iii) Opšti kontekst progona muslimanskog stanovništva.....	221
iv) Zaključci.....	222
E. Granatiranje Zenice	222
1. Teze optužbe.....	223
2. Teze odbrane	224
3. Zaključci	225
F. Zločini vezani za zatočavanje.....	226
1. Neovjerno i okrutno postupanje	226
a) Argumenti strana.....	227
b) Zaključci	228
i) Opština Busova-a.....	228
ii) Opština Kiseljak	229
iii) Opština Vitez.....	230
2. Uzimanje talaca.....	233
a) Argumenti strana.....	233
b) Zaključci	234
3. Neovjerno i okrutno postupanje: žrtvi žrtvovi.....	235
a) Argumenti strana.....	236
b) Zaključci	236
4. Individualna krivična odgovornost generala Blažića	237
a) Argumenti strana.....	237
b) Zaključci	238

i) Ne-ovje-no i okrutno postupanje (ta-ke 15 i 16 optu`nice)	238
a. Zato-eni-ki centri	238
i. Tihomir Bla{ki} vr{io je "efektivnu kontrolu" nad po-iniocima zlo-ina	239
ii. Tihomir Bla{ki} je "znao ili je imao razloga da zna" da su po-injeni zlo-ina	239
iii. Tihomir Bla{ki} nije preduzeo nu`ne i razumne mjere da kazni po-inioce zlo-ina	241
b. Kopanje rovova	241
ii) Uzimanje talaca (ta-ke 17 i 18).....	242
iii) Ne-ovje-no ili okrutno postupanje: `ivi {titovi (ta-ke 19 i 20 optu`nice)	243
IV KONA^NI ZAKLJU^CI	244
V PRINCIPI I SVRHE KA@NJAVANJA.....	246
A. Mjerodavne odredbe.....	246
1. Statut.....	246
2. Pravilnik o postupku i dokazima	247
3. Op{ti raspon zatvorskih kazni	247
4. Funkcije i svrhe ka`njavanja	248
B. Odmjeravanje kazne.....	249
1. Optu`eni	249
2. Olak{avaju}e okolnosti.....	250
a) Objektivne olak{avaju}e okolnosti	250
b) Li-ne olak{avaju}e okolnosti	251
3. Ote`avaju}e okolnosti	255
a) Obim zlo-ina	255
i) Na-in po-injenja zlo-ina	255
ii) Posljedice zlo-ina po `rtve.....	256
b) Step en odgovornosti optu`enog	257
i) Polo`aj nadre enog	257
ii) Na-in u-estvovanja	259
iii) Predumi{laj	260
4. Ura-unavanje trajanja pritvora.....	260
5. Sama kazna.....	260
a) Pravni osnov i posljedice objektivne hijerarhizacije zlo-ina	261
b) Principi uspostavljeni u sudskoj praksi dvaju me unarodnih sudova	262
i) Principi	262
ii) Na-in ocjene te`ine krivi-nog djela	263
c) Jedinostvenost kazne.....	264
6. Zaklju-ak	265
VI DISPOZITIV	266

ANEKS

Kratice

ABiH	muslimanska Armija Bosne i Hercegovine
BiH	Republika Bosna i Hercegovina
BRITBAT	Britanski bataljon UNPROFOR-a
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
PMEZ	Posmatračka misija Evropske zajednice
UNPROFOR	Zaštitne snage Ujedinjenih nacija
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica
HOS	Hrvatske obrambene snage
HV	Hrvatska vojska
HVO	Hrvatsko vijeće obrane
HZHB	Hrvatska zajednica Herceg Bosna
JNA	Jugoslovenska narodna armija
UN	Ujedinjene nacije
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora)
SDA	Stranka demokratske akcije
SDS	Srpska demokratska stranka
SIS	Služba za informiranje i sigurnost HVO-a
TO	bošnjačka Teritorijalna odbrana
VJ	Vojska Jugoslavije
VRS	Vojska Republike Srpske
ZOBC	Operativna zona Srednja Bosna

Akteri

Miro Andri}	Pukovnik HV-a, zatim "br. 2 u Zajedni-kom zapovjedni{tvu Oru`anih snaga BiH" prije nego {to se vratio u HV u Hrvatsku.
Mate Boban	Predsjednik HZHB-a i vrhovni zapovjednik oru`anih snaga HZHB-a.
Janko Bobetko	General HV-a, zapovjednik Ju`nog boji{ta.
Mario ^erkez	Zapvjednik brigade HVO-a Vitez
Filip Filipovi}	Pukovnik HVO-a u Travniku.
Darko Geli}	^asnik za vezu generala Bla{ki}a sa UNPROFOR-om.
Enver Had`ihasanovi}	Komandant 3. korpusa ABiH.
Dario Kordi}	Dopredsjednik HZHB-a.
Ignac Ko{troman	Glavni tajnik HZHB-a i HDZ-a BiH.
Pa{ko Ljubi-i}	Zapovjednik 4. bojne vojne policije.
D`emo Merdan	Na-elnik {taba ABiH.
Slobodan Milo{evi}	Predsjednik SRJ
Milivoj Petkovi}	General HV-a, na-elnik Glavnog sto`era HVO-a.
Slobodan Praljak	General HV-a, biv{i zamjenik ministra obrane Hrvatske, 27. jula 1993. zamijenio Petkovi}a na mjestu na-elnika Glavnog sto`era HVO-a 27. jula 1993.
Ivica Raji}	Zapovjednik 3. Operativne zone HVO-a (u Kiseljaku).
Ante Roso	General HV-a, nadle`an za podru`je Livna, u oktobru 1993. zamijenio Praljka na mjestu na-elnika Glavnog sto`era HVO-a.
Bruno Stoji}	Na-elnik odjela odbrane HZHB-a.
Gojka [u{ak	Ministar obrane Hrvatske.
Franjo Tu man	Predsjednik Republike Hrvatske.
Anto Valenta	Predsjednik HDZ-a u Vitezu, zamjenik predsjednika HDZ-a za HZHB, dopredsjednik HVO-a (april 1993.).
Ivica Zeko	Pomo}nik zapovjednika OZSB-a za obavje{tajne poslove.

Jedinice

Brigade

a) Redovne brigade HVO-a

Ban Jela-i}	Sa sjedi{tem u Kiseljaku, zapovjednik Mijo Bo`i}, a poslije Ivica Raji}.
Bobovac	Sa sjedi{tem u Vare{u, zapovjednik Emil Harah.
Frankopan	Sa sjedi{tem u Gu-a Gori, Travnik, zapovjednik Ilija Naki}.
Jure Franceti}	Sa sjedi{tem u Zenici (najkasnije do 14. maja 1993), zapovjednik @ivko Toti}.
Kotromani}	Sa sjedi{tem u Kaknju, zapovjednik Neven Mari}.
Kralj Tvrtko	Sa sjedi{tem u Sarajevu, zapovjednik Slavko Zeli}.
Nikola [ubi} Zrinski	Sa sjedi{tem u Busova-i, zapovjednik Du{ko Grube{i}.
Stjepan Toma{evi}	Sa sjedi{tem u Novom Travniku, zapovjednik @eljko Sablji}.
Vite{ka	Sa sjedi{tem u Vitezu, zapovjednik Mario ^erkez.
III XP	Sa sjedi{tem u @ep-u, zapovjednik Ivo Lozan-i}.
Druga brigada Zenica	Sa sjedi{tem u Zenici (najkasnije do 14. maja 1993.), zapovjednik Vinko Bare{i}.

b) Na-elnik {taba ABiH

3. korpus	Sa sjedi{tem u Zenici, komandant general Had` ihasanovi}. Tre}i korpus je komandovao brigadama Armije BiH u srednjoj Bosni.
7. muslimanska brigada	Brigada je bila dio hijerarhijske strukture 3. korpusa, posebno dobro opremljena i popunjena stranim vojnicima (mud` ahedinima).
325. brdska brigada	Brigada 3. korpusa u Vitezu.

Vojna policija

^etvrta bojna	Sa sjedi{tem u Travniku. Prvi zapovjedni{tvom Vukovi} kojeg je 18. januara 1993. zamijenio Pa{ko Ljubi-i}. Pa{ko Ljubi-i} je razrije{en du`nosti 23. jula 1993., a zamijenio ga je Marinko Palavra. U julu 1993. ^etvrta bojna je prekr{tena u Sedmu bojnu..
Sedma bojna	Vidi ^etvrta bojna

Specijalne jedinice

Bruno Bu{i}	Sa sjedi{tem u Travniku i pod zapovjedni{tvom "na-elnika odjela obrane". Jedinica je napustila OZSB prije sukoba u aprilu 1993.
D`okeri	Antiteroristi-ka jedinica osnovana u sklopu vojne policije (^etvrte bojne). Smje{tena u bungalovu u Nadiocima (tzv. "{vicarska ku}a"). Neposredni zpaovjednik bio je Vlado [anti} -iji se sto`er nalazio u hotelu Vitez. Anto Furund`ija je imenovan za zapovjednika i bio je podre en Vladi [anti}u.
Ludvig Pavlovi}	Sa sjedi{tem u {koli u Dubravici (zajedno sa Vitezovima).
Maturice	Nastala od brigade Ban Jela-i}. Sa sjedi{tem u Kiseljaku.
Tvrtko II	Smje{tena u Novoj Biloj.
Vitezovi	Sa sjedi{tem u {koli u Dubravici. Njeni pripadnici su nekada{nji pripadnici HOS-a. Pod zapovjedni{tvom Darka Kraljevi}a i njegovog zamjenika Nike Kri`anca.
@uti	Jedinica brigade HVO-a Frankopan. Sa sjedi{tem u {koli u Gu-a Gori u Travniku (zvana @uti).

Ostali

Domobrani	Takozvane jedinice garde osnovane u svakom selu u skladu sa odlukom Minsitarstva obrane u Mostaru od 8. februara 1993.
SIS	U OZSB-u pod zapovjedni{tvom Ante Sli{kovi}a, ured u hotelu Vitez.
HOS	U Bosni pod zapovjedni{vom Jadranka Jandri}a kojeg je zamijenio Mladen Holman prije nego {to je integriran u HVO prije 16. aprila 1993.

I UVOD

A. Me|unarodni sud

1. Me|unarodni sud za krivi-no gonjenje osoba odgovornih za te{ka kr{enja me|unarodnog humanitarnog prava po-injena na podru-ju biv{e Jugoslavije od 1991. godine (u daljem tekstu: Me|unarodni sud) osnovao je Savjet bezbjednosti¹ na temelju glave VII Povelje Ujedinjenih nacija.

B. Optu`nica

2. General Tihomir Bla{ki}² prvobitno je optu`en zajedno sa jo{ petoricom optu`enih u zajedni-koj optu`nici *Tu`ilac protiv Darija Kordi}a i ostalih*, koja je potvr|ena 10. novembra 1995. godine³ i koja sadr`i 13. ta-aka koje se odnose samo na generala Bla{ki}a. Nalogom sudije McDonald od 22. novembra 1996. dozvoljeno je podizanje nove optu`nice *Tu`ilac protiv Tihomira Bla{ki}a*, koja je sadr`avala sedam novih ta-aka.

3. Nakon te izmjene odbrana je dostavila ~etiri preliminarna podneska koji su se svi odnosili na izmijenjenu optu`nicu. Prvim je zatra`eno odbacivanje dijelova optu`nice koji su se odnosili na odgovornost zbog neka`njavanja, uz obrazlo`enje da to ne predstavlja krivi-no djelo iz nadle`nosti Me|unarodnog suda.⁴ Vije}e je odbilo zahtjev odbrane, smatraju}i da neka`njavanje u ve}ini slu-ajeva istovremeno predstavlja kr{enje obaveze da se sprije-i po-injenje drugih krivi-nih djela.⁵

4. Odbrana je dostavila i drugi preliminarni podnesak, kojim tra`i detaljniji prikaz kriterija za utvr|ivanje namjere koja se tra`i za one ta-ke optu`nice koje se

¹ Rezolucija 827 (1993), koju je Savjet bezbjednosti prihvatio 25. maja 1993. godine.

² U vrijeme doga|aja optu`eni je bio pukovnik. Promoviran je u ~in generala vojske Republike Hrvatske nakon zavr{etka razdoblja koje pokriva optu`nica. Osim toga, katkada se za njega koristilo ime "Tihofil". Kako bi se to imalo na umu, a istovremeno osigurao koherentni prikaz, optu`enog }e se nazivati "general Bla{ki}", "Tihomir Bla{ki}" ili jednostavno "optu`eni".

³ Optu`nica je potvr|ena 10. novembra 1995., predmet br. IT-95-14-I. Ta se optu`nica prvobitno odnosila na {estoricu optu`enih, me|u kojima su bili *Dario Kordi}*, *Tihomir Bla{ki}*, *Mario ^erkez* i *Zlatko Aleksovski*. Nakon razdvajanja, broj predmeta IT-95-14 odnosi se samo na *Tihomira Bla{ki}a*.

⁴ Preliminarni podnesak za odbacivanje dijelova izmijenjene optu`nice koji se odnose na odgovornost zbog neka`njavanja, predmet br. IT-95-14-PT, 4. decembar 1996.

⁵ Odluka kojom se odbacuje preliminarni podnesak odbrane za odbacivanje dijelova izmijenjene optu`nice koji se odnosi na odgovornost zbog neka`njavanja, predmet br. IT-95-14-PT, 4. april 1997.

odnose na odgovornost nadređenog.⁶ Vijeće taj zahtjev nije odobrilo, s obrazloženjem da to pitanje treba raspraviti tokom postupka i da je ono u ovoj fazi procedure preuranjeno.⁷

5. Odbrana je nadalje u okviru trećeg preliminarnog podneska od Vijeća zatražila da odbaci tačke optužnice koje se temelje na članu 2 Statuta Međunarodnog suda zbog nedostatne argumentacije u vezi sa postojanjem međunarodnog oružanog sukoba.⁸ Taj zahtjev je odbijen, budući da je Vijeće procijenilo da nije na tužiocu da u ovoj fazi postupka iznosi dokaze o postojanju takvog sukoba, te da formalno važenje optužnice time nije ni na koji način narušeno.⁹

6. Ova presuda odnosi se na optužnicu *Tužila protiv Tihomira Blaškića* koja je po drugi put izmijenjena 25. aprila 1997. godine, nakon odluke Vijeća po četvrtom i posljednjem preliminarnom podnesku odbrane kojim se traži odbacivanje optužnice zbog njenih formalnih nedostataka.¹⁰ Vijeće je djelomično prihvatilo zahtjev odbrane i naložilo tužiocu da u skladu sa kriterijima iznesenim u članu 18(4) Statuta i u pravilu 47(B) Pravilnika o postupku i dokazima (u daljem tekstu: Pravilnik) precizira navode u vezi sa vremenom i mjestom navedenih krivičnih djela, kao i u vezi s ulogom optuženog i vrstom odgovornosti koja mu se stavlja na teret. Nakon što je odbrana uložila još jedan zahtjev, Vijeće je ocijenilo da neke od izmjena optužnice nisu bile u skladu sa prethodnom odlukom Vijeća.¹¹ Tužilac je na kraju odustao od daljih koraka u vezi sa tačkom 2 optužnice.¹²

⁶ Preliminarni podnesak u vezi sa *mens rea* koja se traži za tačke optužnice koje se odnose na odgovornost nadređenog, predmet br. IT-95-14-PT, 4. decembar 1996.

⁷ Odluka kojom se odbacuje preliminarni podnesak odbrane u vezi sa *mens rea* koja se traži za tačke optužnice koje se odnose na odgovornost nadređenog, predmet br. IT-95-14-PT, 4. april 1997.

⁸ Preliminarni podnesak kojim se traži odbacivanje tačke optužnice 4, 7, 10, 14, 16 i 18 zbog nedostatne argumentacije u vezi sa postojanje međunarodnog oružanog sukoba, predmet br. IT-95-14-PT, 16. decembar 1996.

⁹ Odluka o odbacivanju preliminarnog podneska odbrane kojim se traži odbacivanje tačke optužnice 4, 7, 10, 14, 16 i 18 zbog nedostatne argumentacije u vezi sa postojanjem međunarodnog oružanog sukoba, predmet br. IT-95-14-PT, 4. april 1997.

¹⁰ Odluka o preliminarnom podnesku odbrane kojim se traži odbacivanje optužnice zbog formalnih nedostataka (nepreciznost/neodgovarajuća formulacija tačke optužnice), predmet br. IT-95-14-PT, 4. april 1997.

¹¹ Odluka po zahtjevu odbrane u vezi s izvršenjem jedne odluke Vijeća, predmet br. IT-95-14-PT, 23. maj 1997.

¹² Rezime završnog podneska tužioca, 22. juli 1999. (zavedeno 30. jula 1999.) (u daljem tekstu: Rezime tužioca), paragraf (u daljem tekstu: para.) 8.2, str. 69.

1. Opšti kontekst i vrsta odgovornosti

7. Optu`nica od 25. aprila 1997. godine (u daljem tekstu: optu`nica) obuhva}a dvadeset ta-aka, od kojih se {est odnosi na te{ke povrede @enevskih konvencija (ta-ke 5, 8, 11, 15, 17 i 19), jedanaest na kr{enja zakona ili obi-aja rata (ta-ke 2, 3, 4, 6, 9, 12, 13, 14, 16, 18 i 20),¹³ i tri na zlo-ine protiv -ovje-nosti (ta-ke 1, 7 i 10), a sve na osnovu odgovaraju}ih -lanova 2, 3 i 5 Statuta Me|unarnodnog suda. U optu`nici se navodi da su krivi-na djela po-injena "u kontekstu te{kih kr{enja me|unarnodnog humanitarnog prava protiv bosanskih Muslimana", koja su oru`ane snage Hrvatskog vije}a obrane (u daljem tekstu: HVO) po-inile izme|u maja 1992. i januara 1994. godine,¹⁴ i to u sljede}im op{tinama:

Vitez, Busova-a, Kiseljak, Vare{, @ep-e, Zenica, Duvno, Stolac, Mostar, Jablanica, Prozor, ^apljina, Gornji Vakuf, Novi Travnik, Travnik, Kre{evo i Fojnica, koje se sve nalaze na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine.¹⁵

Me|utim, iz pojedinih ta-aka optu`nice o-ito je da su se krivi-na djela za koja se optu`eni tereti dogodila konkretno u op{tinama Vitez, Busova-a, Kiseljak i Zenica.

8. U optu`nici se jasno navodi da je tokom cijelog predmetnog razdoblja u Republici Bosni i Hercegovini trajalo stanje me|unarnodnog oru`anog sukoba i djelomi-ne okupacije.¹⁶

9. Tihomir Bla{ki} je 27. juna 1992. godine imenovan za zapovjednika glavnog sto`era oru`anih snaga HVO-a u srednjoj Bosni i ostao je na tom polo`aju tokom cijelog razdoblja na koje se odnosi ova optu`nica. Kao zapovjednik, optu`en je na osnovu -lana 7(1) Statuta da je u saradnji sa pripadnicima HVO-a planirao, podsticao i nare|ivao, odnosno na drugi na-in pomagao i podr`avao planiranje, pripremu i

¹³ Za ta-ke 6, 9, 16, 18 i 20 tu`ilac se poziva na -lan 3 koji je zajedni-ki svim @enevskim konvencijama od 12. augusta 1949. (u daljem tekstu: @enevske konvencije) i koji se odnosi na pobolj{anje polo`aja ranjenika i bolesnika u oru`anim snagama u ratu (u daljem tekstu: @enevska konvencija I), na pobolj{anje polo`aja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oru`anih snaga na moru (u daljem tekstu: @enevska konvencija II), na postupanje sa ratnim zarobljenicima (u daljem tekstu: @enevska konvencija III) i na za{titu gra|anskih osoba u vrijeme rata (u daljem tekstu: @enevska konvencija IV). Uz to, za ta-ke 3 i 4 tu`ilac se poziva na -lanove 51(2) i 52(1) Dopunskog protokola I @enevskim konvencijama iz 1949. od 8. juna 1977. o za{titi `rtava me|unarnodnih oru`anih sukoba (u daljem tekstu: Protokol I).

¹⁴ Odnosno, izme|u najranije 1. maja 1992. i najkasnije 31. januara 1994. godine.

¹⁵ Druga izmijenjena optu`nica, predmet br. IT-95-14-PT, para. 1.

¹⁶ *Ibid.*, para. 5.0.

izvr{enje svakog od navedenih krivi-nih djela; tako|e, ili alternativno, Tihomir Bla{ki} je na osnovu -lana 7(3) Statuta optu`en da je znao ili imao razloga da zna da se njegovi podre|eni pripremaju po~initi ista djela, ili su ih ve} po~inili, a da ipak nije preduzeo potrebne i razumne mjere da sprije~i takva djela ili kazni po~inioce.

2. Krivi-na djela za koja se optu`eni tereti

10. Optu`nica koju je podigao tu`ilac krivi-na djela za koja se general Bla{ki} tereti organizira u {est posebnih kategorija.

a) Progon

11. Ta-kom 1 optu`nice Tihomir Bla{ki} se tereti za zlo-in protiv -ovje-nosti zbog progona¹⁷ civila bosanskih Muslimana¹⁸ na politi-koj, rasnoj ili vjerskoj osnovi u razdoblju od maja 1992. do januara 1994. godine, i to u op{tinama Vitez, Busova-a, Kiseljak i Zenica.¹⁹ Tvrdi se da je taj progon vr{en rasprostanjenim i sistematskim napadima {irokih razmjera na gradove, mjesta i sela naseljena bosanskim Muslimanima.²⁰ Navodi se da su tokom tih napada i odmah nakon njih izvr{ena ubistva i nanesene te{ke ozljede bosanskim civilima muslimanske nacionalnosti,²¹ te da je po-injeno hotimi-no i opse`no uni{tavanje i plja-ka domova i zgrada bosanskih Muslimana, njihove li~ne imovine, stoke i poslovnih prostora, kao i njihovih vjerskih i obrazovnih objekata.²² Tu`ilac osim toga navodi da je HVO na stotine civila bosanskih Muslimana sistematski hapsio, zatvarao, podvrgavao ne-ovje-nom postupanju²³ i zastra{ivanju, da ih je primoravao da napuste svoje domove ili ih uz upotrebu sile preseljavao na podru-ja izvan op{tina Vitez, Busova-a i Kiseljak. Prisilno preseljenje civila opisivali su "predstavnici HVO-a kao dobrovoljno ili humanitarno premje{tanje civila ...".²⁴ Navodi se da je taj progon za posljedicu imao

¹⁷ ^lan 5(h) Statuta.

¹⁸ Vije}e nagla{ava da je tu`ilac ovaj izraz svakako koristio u njegovom neutralnom obliku ("bosanski Muslimani" ili "muslimanski civili").

¹⁹ Druga izmijenjena optu`nica, para. 6.

²⁰ *Ibid.*, para. 6.1.

²¹ *Ibid.*, para. 6.2.

²² *Ibid.*, para. 6.3.

²³ *Ibid.*, para. 6.4 i 6.5.

²⁴ *Ibid.*, para. 6.7.

znatno smanjenje civilnog muslimanskog stanovništva u tri navedene bosanske opštine.²⁵

b) Protivpravni napadi na civile i civilnu imovinu

12. U ta-kama 2 do 4 Tihomir Blaški se tereti za tri kršenja zakona ili običaja rata,²⁶ i to zbog protivpravnih napada na civile i civilne objekte, te razaranja koja nisu opravdana vojnom nuždom, a koja su navodno počinjena u sljedećim gradovima i selima: Ahmići, Nadioci, Pirići, [antići, O-ehnići, Vitez, Stari Vitez, Rotilj i Zenica.²⁷

c) Hotimi-no lišavanje života i nanošenje teških ozljeda

13. Tihomir Blaški se u ta-kama 5 do 10 tereti za hotimi-no lišavanje života i nanošenje teških ozljeda i teških psihofizičkih patnji civilima, odnosno djela za koja se navodi da su počinjena od januara 1993. do januara 1994. godine u opštinama Vitez, Busovača, Kiseljak i Zenica.²⁸ Ta navedena krivična djela terete se kao dvije teške povrede @enevskih konvencija,²⁹ dva kršenja zakona ili običaja rata³⁰ te dva zločina protiv čovječnosti.³¹

d) Uništavanje i pljačka imovine

14. Ta-kama 11 do 13 Tihomir Blaški se tereti za tešku povredu @enevskih konvencija³² i dva kršenja zakona ili običaja rata³³ zbog pljačke i opsežnog uništavanja, u razdoblju od januara 1993. do septembra 1993. godine, domova i zgrada bosanskih Muslimana, njihovih poslovnih prostora, lične imovine i stoke, i to u Ahmićima, Nadiocima, Pirićima, [antićima, O-ehnićima, Vitezu, Starom Vitezu, Donjoj Veeriskoj, Gaćicama, Lončarima, Behrićima, Svinjarevu, Gomionici, Gromiljaku, Polju Višnjici, Višnjici i Rotilju (u aprilu 1993.); u Tulici i Han

²⁵ *Ibid.*, para. 7.

²⁶ ^lanovi 3 i 3(b) Statuta, a za ta-ke 3 i 4, ^lanovi 51(2) i 52(1) Protokola I.

²⁷ Druga izmijenjena optužnica, para. 8.

²⁸ *Ibid.*, para. 9.

²⁹ ^lanovi 2(a) i 2(c) Statuta.

³⁰ ^lan 3 Statuta i ^lan 3(1)(a) @enevskih konvencija.

³¹ ^lanovi 5(a) i 5(i) Statuta.

³² ^lan 2(d) Statuta.

³³ ^lanovi 3(b) i 3(e) Statuta.

Plo-i/Grahovici (u junu 1993.); ponovo u Starom Vitezu (u augustu 1993.); i u Grbavici (u septembru 1993.).³⁴

e) Razaranja institucija namijenjenih religiji ili obrazovanju

15. U ta-ki 14 Tihomir Bla{ki} je optu`en za kr{enje zakona ili obi-aja rata³⁵ zbog razaranja ili hotimi-nog o{te}ivanja, u razdoblju od augusta 1992. do juna 1993. godine, objekata bosanskih Muslimana namijenjenih religiji ili obrazovanju, i to u Duhrima (u augustu 1992.); Busova-i, Starom Vitezu i Svinjarevu (1993. godine); u Ahmi}ima, Kiseljaku, Gromiljaku i Kazagi}ima (u aprilu 1993.); u Hercezima, Han Plo-i i Tulici (u junu 1993.); i u Vi{njici (u septembru 1993.).³⁶

f) Ne-ovje-no postupanje, uzimanje talaca i kori{tenje `ivih {titova

16. Ta-ke optu`nice 15 do 20 odnose se, sa jedne strane, na okrutno ili ne-ovje-no postupanje, od januara 1993. do januara 1994. godine, sa bosanskim Muslimanima zato-enim u zato-eni-kim objektima pod kontrolom HVO-a,³⁷ i, sa druge strane, na uzimanje talaca iz redova bosanskih civila muslimanske nacionalnosti, u razdoblju od januara 1993. do januara 1994. godine, kako bi se ishodile razmjene zarobljenika i zaustavljanje bosanskih vojnih operacija protiv HVO-a.³⁸ Re-ene ta-ke se tako|e odnose i na kori{tenje civila bosanskih Muslimana, od januara 1993. do aprila 1993. godine, kao `ivih {titova za za{titu polo`aja HVO-a.³⁹ U tom smislu tu`ilac optu`enog tereti za tri te{ke povrede @enevskih konvencija⁴⁰ i tri kr{enja zakona ili obi-aja rata.⁴¹

C. Glavne faze postupka

17. Nakon {to je sudija McDonald 10. novembra 1995. godine potvrdila prvu optu`nicu, vlastima Federacije Bosne i Hercegovine, Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske upu}eni su nalozi za hap{enje, zajedno sa nalogom za transfer

³⁴ Druga izmijenjena optu`nica, para. 10.

³⁵ ^lan 3(d) Statuta.

³⁶ Druga izmijenjena optu`nica, para. 11.

³⁷ *Ibid.*, para. 13 i 14.

³⁸ *Ibid.*, para. 15.

³⁹ *Ibid.*, para. 16.

⁴⁰ ^lanovi 2(b) i 2(h) Statuta.

⁴¹ ^lan 3 Statuta i -lan 3(1)(a), zajedni-ki svim @enevskim konvencijama.

optu`enih.⁴² Nakon toga su, slijedom naloga sudije Jorde, IFOR-u upu}ene kopije optu`enica i nalozi za hap{enje.⁴³ I kona-no, sudija Vohrah je 28. marta 1996. godine izdao nalog za hap{enje sa nalogom za transfer Tihomira Bla{ki}a u Kraljevinu Nizozemsku.⁴⁴

18. Tihomir Bla{ki} dobrovoljno se predao Me|unarodnom sudu 1. aprila 1996. godine, a njegovo prvo pojavljivanje pred sudom, u skladu sa pravilom 62 Pravilnika, odr`ano je 3. aprila 1996. pred Pretresnom vije}em I, u kojem su zasjedali sudije Jorda, predsjedavaju}i, Deschênes i Riad. Optu`eni je izjavio da "nije kriv" po svim ta-kama koje ga terete u prvobitnoj optu`nici. Dana 4. decembra 1996. godine Tihomir Bla{ki} je izjavio da "nije kriv" po novim ta-kama koje su protiv njega potvr|ene,⁴⁵ i to nakon prve izmjene optu`nice do koje je do{lo 22. novembra 1996. godine. U drugoj izmijenjenoj optu`nici od 25. aprila 1997. godine ne pojavljuju se nove ta-ke protiv optu`enog, tako da se on zbog toga nije trebao ponovo izja{njavati o krivici.

19. Postupak koji se vodio protiv Tihomira Bla{ki}a pred Me|unarodnim sudom bio je slo`en i u svim je svojim fazama potaknuo brojna pitanja, koja su -esto bila bez presedana. Tokom pretpretresnog postupka, koji je trajao 14 mjeseci, Me|unarodni sud izdao je tako 82 odluke koje su se odnosile na taj dio procedure. Su|enje u pravom smislu rije-i zapo~elo je 24. juna 1997.⁴⁶ i trajalo je ne{to vi{e od dvije godine, da bi se dovr{ilo 30. jula 1999. Tokom te faze procedure izdano je 78 odluka, saslu{ano 158 svjedoka, u spis je uvr{teno vi{e od 1300 dokaznih predmeta,⁴⁷ a francuska verzija transkripta broji vi{e od 18300 stranica. Cilj ovog poglavlja jeste da, po temama i u glavnim crtama, podsjeti na faze tog dugog posupka. Me|utim, ovdje se ne}emo baviti pitanjima koja se odnose na optu`nicu, a koja su ve} obra|ena u prethodnom poglavlju, kao niti postupcima vezanim za obavezuju}e naloge upu}ene dr`avama, kojima se tra`ila dostava dokumenata.

⁴² Nalozi za hap{enje sa nalogom za transfer Tihomira Bla{ki}a, upu}eni Federaciji Bosne i Hercegovine, Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj, predmet br. IT-95-14-I, 10. novembar 1995.

⁴³ Nalog koji je 24. decembra 1995. izdao sudija Claude Jorda, predmet br. IT-95-14-I, 24. decembar 1995.

⁴⁴ Nalog za hap{enje sa nalogom za transfer Tihomira Bla{ki}a, upu}en Kraljevini Nizozemskoj, predmet br. IT-95-14-I, 28. marta 1996.

⁴⁵ Privremeni transkript na francuskom jeziku (u daljem tekstu: T) rasprave odr`ane 4. decembra 1996., str. 5.

⁴⁶ Nalog za odr`avanje rasprave i utvr|ivanje datuma za po-etak postupka, predmet br. IT-95-14-PT, 17. juni 1997.

1. Pitanja vezana za sastav Vijeća

20. U vijeću kojem je dodijeljen ovaj predmet isprva su zasjedali sudije Jorda, predsjedavajući, Deschênes i Riad. Zbog spriječenosti sudije Deschênesa predsjednik Međunarodnog suda je u skladu sa pravilom 15(F) Pravilnika naložio privremeno imenovanje suca Lija.⁴⁸ Dana 18. aprila 1997. sudija Deschênes dao je ostavku zbog zdravstvenih razloga i 16. juna 1997. zamijenio ga je sudija Shahabuddeen. Nalogom predsjednika,⁴⁹ sudija Shahabuddeen je istog dana kada je imenovan preuzeo predmet kojim se ovdje bavimo.

21. Pravilo 15(F) ponovo je primijenjeno zbog otprilike tromjesečne spriječenosti sudije Riada iz zdravstvenih razloga. Nakon što se konzultirao sa stranama tokom dvije statusne konferencije,⁵⁰ predsjedavajući Pretresnog vijeća, sudija Jorda, podnio je izvještaj predsjedniku Suda i izrazio mišljenje da bi, s obzirom na okolnosti, sudiju Riada valjalo zamijeniti.⁵¹ U pomenutom se izvještaju podsjeća na to da tužilac prednost daje rješenju koje bi omogućilo sudiji Riadu da se nastavi baviti predmetom, a navodi se i da je optuženi dostavio dokument kojim potvrđuje svoj pristanak da se pod određenim uslovima postupak nastavi nakon imenovanja novog sudije.⁵² S obzirom na takav razvoj situacije, predsjednik je naložio imenovanje sudije Almira Rodriguesa i nastavak postupka pred Vijećem u novom sastavu.⁵³

2. Pitanja vezana za pritvor optuženog

22. Vijeće smatra da u ovom slučaju treba razlikovati zahtjeve za promjenu uslova pritvora, koji su predsjedniku Suda dostavljeni u skladu sa pravilom 64 Pravilnika, od zahtjeva za privremeno puštanje na slobodu optuženog, koji su izneseni pred Pretresnim vijećem u skladu sa pravilom 65 Pravilnika. Iako su u ovom predmetu ti zahtjevi dostavljeni istovremeno i usporedno, u ovom ćemo se poglavlju njima pozabaviti redom.

⁴⁷ Pojedini od tih dokaznih predmeta sadržavali su više svezaka, od kojih su neki obuhvatali i po stotinu dokumenata.

⁴⁸ Nalog predsjednika u vezi sa privremenim imenovanjem sudije u Pretresno vijeće I Međunarodnog suda, predmet br. IT-95-14-PT, 27. januar 1997.

⁴⁹ Nalog predsjednika za imenovanje sudije u Pretresno vijeće, predmet br. IT-95-14-T, 16. juni 1997.

⁵⁰ T. od 12. i 21. januara 1999.

⁵¹ Izvještaj predsjednika Pretresnog vijeća I u skladu sa pravilom 15(F) Pravilnika, predmet br. IT-95-14-T, 26. januar 1999.

a) Zahtjevi za izmjenu uslova pritvora optu`enog

23. Na sam dan predaje Tihomira Bla{ki}a, odbrana je predsjedniku Suda u skladu sa pravilom 64 Pravilnika predala zahtjev za izmjenu uslova pritvora optu`enog. Predsjednik je uz strogo odre|ene uslove odredio da optu`eni bude pritvoren izvan pritvorskog objekta Ujedinjenih nacija, i to *“u okviru prebivali{ta koje su odredile nizozemske vlasti”*.⁵⁴ Kasnije su uslovi pritvora izmijenjeni, i to osobito u vezi sa kretanjem optu`enog izvan objekta u kojem je bio pritvoren i u vezi sa posjetama njegove porodice.⁵⁵ Me|utim, zbog ozbiljne ugro`enosti bezbjednosti generala Bla{ki}a, ti su uslovi pritvora odlukom predsjednika Suda na kraju odba-eni i optu`eni je premje{ten u pritvorsku jedinicu Ujedinjenih nacija.⁵⁶

b) Zahtjevi za privremeno pu{tanje optu`enog na slobodu

24. Odbrana Tihomira Bla{ki}a u dva je navrata u skladu sa pravilom 65 Pravilnika podnijela zahtjev za privremeno pu{tanje na slobodu. Na prvi je zahtjev odgovoreno odlukom od 25. aprila 1996., a na drugi odlukom od 20. decembra 1996. U oba slu-aja, nakon {to je razmotrilo sve elemente, Vije}e je zahtjev odbacilo.⁵⁷

3. Pitanja vezana za dokaze

25. Izvo|enje dokaza potaklo je brojne zahtjeve tokom postupka, koji su se odnosili kako na obavezu strana u vezi s objelodanjivanjem, tako i na prihvatljivost dokaznih predmeta. Jedna od zna-ajki ovog predmeta sastoji se u tome da su pitanja u vezi s obavezom objelodanjivanja, za koja je uobi-ajeno da se postavljaju tokom pretpretnog postupka, ostala otvorena i tokom samog su|enja. Valja se tako|e

⁵² Uslovni pristanak optu`enog za nastavak postupka nakon imenovanja novog sudije u Pretresno vije}e, predmet br. IT-95-14-T, 22. januar 1999.

⁵³ Nalog predsjednika za imenovanje suca u Pretresno vije}e, predmet br. IT-95-14-T, 29. januara 1999.

⁵⁴ Odluka u vezi sa podneskom odbrane dostavljenim u skladu sa pravilom 64 Pravilnika o postupku i dokazima, predmet br. IT-95-14-I, 3. april 1996., para. 24.

⁵⁵ Odluka u vezi sa zahtjevom odbrane kojim se za generala Bla{ki}a tra`i promjena uslova pritvora, predmet br. IT-95-14-PT, 17. april 1996.; Odluka u vezi sa zahtjevom odbrane kojim se za generala Bla{ki}a tra`i promjena uslova pritvora, predmet br. IT-95-14-PT, 9. maj 1996.; Odluka u vezi sa zahtjevom odbrane u vezi sa promjenom uslova pritvora generala Bla{ki}a, predmet br. IT-95-14-PT, 9. januar 1997.; Odluka u vezi s uslovima pritvora generala Bla{ki}a, predmet br. IT-95-14-PT, 26. maj 1997.

⁵⁶ Nalog u vezi sa promjenama uslova pritvora generala Bla{ki}a, predmet br. IT-95-14-PT, 20. juni 1997.; Odluka u vezi sa promjenom uslova pritvora generala Bla{ki}a, predmet br. IT-95-14-PT, 23. juni 1997.; Odluka, predmet br. IT-95-14-T, 17. juli 1997.

pozabaviti i pitanjem bez presedana u vezi sa pristupom povjerljivim dokumentima u srodnim predmetima poznatim pod nazivom "La{vanska dolina", kao i sa problemom duge procedure izdavanja obavezuju}ih naloga dr` avama za dostavu dokumenata.

a) Obaveze objelodanjivanja

26. Primiv{i zahtjev odbrane,⁵⁸ Vije}e je 27. januara 1997. godine donijelo odluku u kojoj ta-no navodi na koji na-in tuma-i obavezu objelodanjivanja kojoj podlije` u strane u skladu sa pravilima 66, 67 i 68 Pravilnika.⁵⁹

Kao prvo, Vije}e je u smislu biv{eg pravila 66(A) Pravilnika prihvatilo ekstenzivno tuma-enje pojma objelodanjivanje, zaklju-iv{i da sve prethodne izjave optu`enog koje se nalaze u spisu tu`ioca, bez obzira na njihovu formu i izvor iz kojeg potje-u, moraju bez odlaganja biti objelodanjene odbrani. Sudije su osim toga naglasile da se isti kriteriji moraju *mutatis mutandis* primijenjivati na prethodne izjave svjedoka na koje se odnosi pravilo 66(A). Ipak, Vije}e je u svom tuma-enju navelo dvije ograde koje se temelje na pravilima 66(C) i 70(A) Pravilnika.

Kao drugo, u vezi s objelodanjivanjem odbrani imena svjedoka optu`be, {to je predvi|eno pravilom 67(A), Vije}e je ocijenilo da sva imena pomenutih svjedoka moraju biti objelodanjena "istovremeno u jednom zajedni-kom dokumentu, kako bi se na taj na-in odbrani omogu}ilo da stekne jasan i dosljedan uvid u strategiju optu`be i da se shodno tome za nju pripremi".⁶⁰

I kao tre}e, Vije}e je razmotrilo doseg i modalitete primjene pravila 68 Pravilnika u vezi s objelodanjivanjem osloba|aju}eg dokaznog materijala od strane Tu`ila{tva. Vije}e je podsjetilo da ta obaveza nema ograni-enja i da je za njeno izvr{enje, naravno pod nadzorom Vije}a, bez ikakve sumnje odgovoran samo tu`ilac, ako ni zbog `ega drugoga, onda zbog `injenice da su pomenuti osloba|aju}i materijali upravo u njegovom posjedu. Uz to, Vije}e je uspostavilo paralelu izme|u dokaznog materijala koji se u pravilu 66(B) Pravilnika definira kao "bitan za pripremu odbrane

⁵⁷ Odluka kojom se odbacuje zahtjev za pu{tanje na privremenu slobodu, predmet br. IT-95-14-PT, 25. april 1996. Nalog kojim se odbacuje zahtjev za privremeno pu{tanje na slobodu, predmet br. IT-95-14-T, 20. decembar 1996.

⁵⁸ Zahtjev za prisilnu dostavu dokaza i dokumenata na koje se odnosi obaveza objelodanjivanja, predmet br. IT-95-14-PT, 26. novembar 1996.

⁵⁹ Odluka o prisilnoj dostavi dokaza, predmet br. IT-95-14-PT, 27. januar 1997.

⁶⁰ *Ibid.*, para. 22.

optu`enog" i osloba|aju}eg materijala o kojem se govori u pravilu 68. Vije}e iz toga zaklju-uje, primjenjuju}i na Pravilo 68 tuma-enje pravila 66(B) usvojeno u predmetu ^elebi}i,⁶¹ da je na odbrani, u slu-aju da osporava da je tu`ilac doista izvr{io svoje obaveze, "da izvede *prima facie* dokaz koji }e jasno pokazati osloba|aju}i karakter tra`enog dokaznog materijala, kao i -injenicu da je taj materijal prethodno bio u posjedu tu`ioca".⁶²

27. Vije}u su potom tokom samog su|enja dostavljeni dalji zahtjevi u vezi s istim pitanjem, {to je Vije}e navelo da pobl`e objasni svoju odluku od 27. januara 1997. godine.

Tako je Vije}e, u odgovoru na jedan od zahtjeva odbrane, razmotrilo pojam prethodnih izjava u svjetlu svoje prija{nje odluke po tom pitanju i ocijenilo da se topografske karte, li-ni dnevnici i zvu-ni zapisi ne mogu izjedna-iti sa prethodnim izjavama svjedoka u smislu pravila 66(A) Pravilnika, {to zna-i da ti materijali nisu morali biti objelodanjeni odbrani.⁶³ Postavilo se i pitanje u vezi sa pismenim nare|enjima Tihomira Bla{ki}a. Vije}e je zaklju-ilo da je tu rije- o dokumentima u smislu pravila 66(B) Pravilnika i da pod pravilo 66(A) potpadaju

sve izjave optu`enog u okviru ispitivanja tokom sudskog postupka, bez obzira o kojem se postupku radi, a kojima bi mogao raspolagati tu`ilac, ali samo te izjave.⁶⁴

Odbrana je od Vije}a tako|e zatra`ila da joj se objelodane izjave jedne tre}e osobe o kojoj je govorio svjedok tokom rasprave. Sudije su polje primjene pravila 66(A) Pravilnika suzile na izjave samo onih svjedoka koje je tu`ilac doista imao namjeru pozvati da svjedo-e,⁶⁵ {to se me|utim ne odnosi na popratne materijale dostavljene sudiji koji potvr|uje optu`nicu.

⁶¹ Odluka po zahtjevu optu`enog Zejnila Delali}a za objelodanjivanje dokaznog materijala, predmet br. IT-96-21-T, 26. septembar 1996.

⁶² Odluka o prisilnoj dostavi dokaza, predmet br. IT-95-14-PT, 27. januar 1997.

⁶³ Odluka po zahtjevu obrane za izuze}e iskaza nekih svjedoka optu`be zbog tu`iteljevog nepo{tivanja odluke Suda o prisilnoj dostavi dokaza, predmet br. IT-95-14-T, 25. august 1997.

⁶⁴ Odluka po zahtjevu odbrane da se tu`ilac kazni zbog nepo{tivanja pravila 66(A) Pravilnika i odluke od 27. januara 1997. o prisilnoj dostavi svih izjava optu`enog, predmet IT-95-14-T, 15. juli 1998., str. 4.

⁶⁵ Odluka po zahtjevu odbrane kojim se tra`i da objelodanjivanje materijala obuhva}enih pravilima 66 i 68 Pravilnika u vezi s izjavama stanovite osobe "X" bude obavezno, predmet br. IT-95-14-T, 15. juli 1998.

28. U vezi sa primjenom pravila 67(A) Pravilnika, koje se odnosi na objelodanjivanje odbrani imena svjedoka optu`be pozvanih da svjedo-e, tu`iocu je nalo`eno da Vije}u i odbrani predo-i popis svjedoka koje ima namjeru pozvati da svjedo-e, i to najmanje dva radna dana unaprijed.⁶⁶ Vije}e je procijenilo da u toj fazi postupka nije prikladno rje{avati o pitanju prethodnog recipro-nog objelodanjivanja imena svjedoka odbrane.⁶⁷ Vije}e je tek na po-etku izvo|enja dokaza odbrane nalo`ilo, u skladu sa -lanom 54 Pravilnika, da se tu`iocu i Vije}u najkasnije sedam dana unaprijed objelodane imena i li-ni podaci svjedoka koje odbrana ima namjeru pozvati da svjedo-e, kao i sa`eti prikaz -injenica o kojima }e ti svjedoci govoriti, kako bi rasprava bila {to br`a i efikasnija.⁶⁸

29. [to se ti-e tuma-enja pravila 68 Pravilnika, Vije}e je - nakon {to je dobilo zahtjev odbrane - dalo obja{njenje svoje prvotne odluke, u kojem se ka`e kako je Vije}e krenulo od pretpostavke da Tu`ila{tvo postupa u dobroj vjeri, pri -emu je sebi ipak zadr`alo mogu}nost da nadzire eventualne manjkavosti od slu-aja do slu-aja i da tokom postupka prosudi o dokaznoj vrijednosti odre|enih dokaza.⁶⁹

b) Izuzetak od obaveze objelodanjivanja predvi|en pravilom 70 Pravilnika

30. Shodno pravilu 70(A) Pravilnika

izvje{taji, memorandumi ili drugi interni dokumenti koje je u vezi s istragom ili pripremom predmeta izradila neka strana, njezini pomo}nici ili predstavnici, ne podlije`u objelodanjivanju ili obavljanju.

Vije}e je imalo u vidu da se optu`eni prilikom pojavljivanja u svojstvu svjedoka u skladu sa pravilom 85(C) Pravilnika oslanjao na li-ne bilje{ke, sastavljene tokom pripremanja svoje odbrane na osnovu, izme|u ostalog, ratnog dnevnika koji je vodio njegov pomo}nik i vojnog protokola aktivnosti koji se dr`ao u glavnom sto`eru. Sudije su zaklju-ile da ti materijali ne predstavljaju interne dokumente u smislu pravila 70(A) Pravilnika i smatrali su da je ispravno i u interesu pravde da dobiju uvid

⁶⁶ Odluka po zahtjevu obrane za izuze}e iskaza nekih svjedoka optu`be zbog tu`iteljevog nepo{tivanja odluke Suda o prisilnoj dostavi dokaza, predmet br. IT-95-14-T, 25. august 1997.

⁶⁷ Odluka po zahtjevu tu`ioca za obja{njenje naloga kojim se tra`i prethodno objelodanjivanje imena svjedoka i po nalogu kojim se zahtijeva prethodno recipro-no objelodanjivanje, predmet br. IT-95-14-T, 29. januar 1998.

⁶⁸ Odluka po zahtjevu tu`ioca da se imena svjedoka odbrane i njihove izjave objelodane sedam dana prije pojavljivanja doti-nih svjedoka pred sudom, predmet br. IT-95-14-T, 3. septembar 1998.

⁶⁹ Odluka po zahtjevu odbrane kojim se tra`e sankcije za tu`ioca zbog ponovljenih kr{enja pravila 68 Pravilnika, predmet br. IT-95-14-T, 29. april 1998.

u te dokumente. Shodno tome izdali su nalog odbrani ili Federaciji Bosne i Hercegovine da ih dostave.⁷⁰ Odbrana je odgovorila da više ne raspolaže tim materijalima.⁷¹

31. Ostali stavovi pravila 70 Pravilnika bave se izuzecima od obaveze objelodanjivanja koja je postavljena pravilima 66, 67 i 68 Pravilnika. Vijeće uviđa da je ovdje riječ o izuzetnom i tačno omeđenom pravu koje *mutatis mutandis* ide u prilog optuženom i čija je svrha da omogućiti korištenje informacija iz povjerljivog izvora, za koje bi se bez pomenute odredbe pokazalo da su neiskoristive.⁷² Sudije su u više navrata bili u prilici da, rješavajući o zahtjevima tužioca i odbrane,⁷³ utvrde uslove za primjenu tog pravila i njegove granice u smislu pravila 70.

32. Vijeće je procijenilo da u skladu sa pravilom 70 Pravilnika informacije na koje se to pravilo odnosi moraju objedinjavati više uslova, i to: moraju se nalaziti u posjedu tužioca; moraju biti dostavljene na povjerljiv način, pri čemu samo osoba ili tijelo koje je posjednik informacija mogu procijeniti njihovu povjerljivost; nisu smjele biti korištene ni u kakvu drugu svrhu osim za prikupljanje novih dokaza, pri čemu ti dokazi, za razliku od početnih informacija, ne uživaju zaštitu prema pravilu 70.⁷⁴

33. Objelodanjivanje informacija koje odgovaraju gorenavedenim kriterijima i njihovo korištenje kao dokaza zavisi, u skladu sa paragrafom B pravila 70 Pravilnika, od pristanka osobe ili tijela koje je te informacije pružilo. Međutim, Vijeće je naglasilo da takva zaštita ima ograničenja u smislu prava odbrane, istaknuvši da čim je osoba ili tijelo koje je posjednik informacija dalo svoj pristanak za njihovo korištenje kao dokaza, te se informacije moraju bez odlaganja objelodaniti odbrani. Vijeće je takođe konstatiralo da dotična osoba ili tijelo ne mogu odrediti hoće li doći do objelodanjivanja tih informacija, odnosno kada bi ih trebalo objelodaniti.⁷⁵ Vijeće uz to primjećuje da je upravo ta odredba Pravilnika omogućila da se pred Vijećem

⁷⁰ Nalog o dostavi dokumenata korištenih za pripremu svjedočenja, predmet br. IT-95-14-T, 22. april 1999.

⁷¹ Federacija nije odgovorila.

⁷² Odluka po zahtjevu tužioca za svjedočenje putem video-veze i za zaštitne mjere, predmet br. IT-95-14-T, 11. novembar 1997., para. 10.

⁷³ Odluka po zahtjevu odbrane u smislu primjene pravila 70(F) Pravilnika, predmet br. IT-95-14-T, 12. januar 1999. (pod pečatom) i Odluka Pretresnog vijeća I o zahtjevu da se zaštiti jedan svjedok, predmet br. IT-95-14-T, 19. mart 1999.

⁷⁴ Gore navedena Odluka od 11. novembra 1997., para. 10-23.

⁷⁵ Odluka po zahtjevu tužioca za odgodu objelodanjivanja informacija obuhvaćenih pravilom 70 Pravilnika, predmet br. IT-95-14-T, 6. maj 1998., para. 13-15.

izvedu vrlo povjerljivi dokazi, odnosno da svjedo-e neki biv{i predstavnici vlasti jedne dr`ave -lanice Ujedinjenih nacija.

c) Prihvatljivost dokaza

34. I prihvatljivost dokaza izvedenih tokom postupka tako|e je u vi{e navrata predstavljala predmet odluka. Vije}e se prilikom odlu-ivanja po tom pitanju u svojim odlukama pridr`avalo principa ekstenzivne prihvatljivosti dokaza, pri -emu njihova vjerodostojnost i autenti-nost odre|uju te`inu koju }e svakom od tih dokaza u odre|enom trenutku pridati sudije.

35. U tom smislu valja naglasiti da je Vije}e odobrilo na-in izvo|enja dokaza u kojem nije nu`no da se oni predo-e kroz svjedo-enje nekog svjedoka. Vije}e se pritom oslonilo na vi{e kriterija. Kao prvo, valja primijetiti da postupak vode profesionalni sudije koji imaju potrebnu sposobnost da najprije uzmu na znanje izvedeni dokaz, a zatim ga procijene kako bi se o-itovali o te`ini koju mu valja pridati, imaju}i u vidu okolnosti pod kojima je taj dokaz dobiven, njegov sadr`aj *stricto sensu* i njegovu vjerodostojnost u odnosu na sve izvedene dokaze. Osim toga, na taj na-in Vije}u se mogu predo-iti mnogobrojni dokazi, za koje bi ina-e postojala opasnost da Vije}u ostanu uskra}eni. I na koncu, takvom se procedurom ograni-ava obavezno pozivanje svjedoka -ija je isklju-iva uloga da se preko njega uvedu dokazni predmeti. Sve u svemu, taj pristup omogu}uje da se postupak ubrza, uz po{tivanje pravi-nosti su|enja, a tako|e doprinosi i utvr|ivanju istine.

36. No, uop{teno govore}i, rasprave izme|u strana oko izvo|enja dokaza bile su `ive i o{tre. Vije}e }e kao ilustraciju navesti neke od zahtjeva.

Odbrana je na po-etku dostavila zahtjev kojim se izra`ava trajni prigovor u vezi sa prihvatljivo{}u svjedo-enja iz druge ruke, a da unaprijed nisu postavljani uslovi u vezi sa njihovom utemeljeno{}u i vjerodostojno{}u. Vije}e je taj zahtjev odbilo, uz obrazlo`enje da pravilo 89(C) Pravilnika Vije}u dopu{ta da prihvati bilo koji relevantni dokaz za koji smatra da ima dokaznu vrijednost, te da je neizravni karakter

svjedo-enja pitanje koje }e se odraziti na te`inu koju }e tom svjedo-enju pridati sudije, a ne na njegovu prihvatljivost.⁷⁶

Odbrana je postavila jo{ jedno sli-no pitanje u vezi s autenti-no{}u dokumenata predo-enih tokom svjedo-enja. Vije}e je smatralo da su svi dokumentarni dokazi koje je predo-ila jedna strana, a svjedok ih je identificirao, prihvatljivi, te da eventualno osporavanje autenti-nosti ne uti-e na njihovu prihvatljivost, nego na te`inu koju im valja pridati.⁷⁷

Vije}e se uz to suo-ilo sa problemom prihva}anja izjave jednog preminulog svjedoka, koja je istra`iteljima Tu`ila{tva data pod zakletvom. Sudije su procijenile da ta situacija jasno sa-injava jednu od iznimaka od va`e}eg principa usmenog svjedo-enja, naro-ito u svrhu unakrsnog ispitivanja, koja je prihva}ena u razli-itim pravnim sistemima, nacionalnim i me|unarodnim. Vije}e je stoga pomenutu izjavu uvrstilo u spis, pridr`av{i sebi pravo da toj izjavi u datom trenutku prida odgovaraju}u te`inu.⁷⁸

I kona-no, Vije}e je odobrilo uvr{tavanje u spis izjave svjedoka koji se prethodno ve} pojavio pred Vije}em, kako bi se sudijama olak{alo utvr|ivanje istine. U-iniv{i to, Vije}e je procijenilo da u skladu sa pravilom 89 Pravilnika mo`e prihvatiti bilo koji relevantni dokument za koji smatra da ima dokaznu vrijednost, pri -emu je sebi pridr`alo pravo da slobodno odredi te`inu koju tom dokumentu valja pridati na kraju posupka.⁷⁹

d) Pristup povjerljivim dokumentima u srodnim predmetima vezanim za La{vansku dolinu

37. Dana 16. septembra 1998. godine odbrana optu`enih *Darija Kordi}a* i *Marija ^erkeza* (u daljem tekstu: odbrana *Kordi}a* i *^erkeza*) dostavila je Vije}u u predmetu *Tu`ilac protiv Tihomira Bla{ki}a* (u daljem tekstu: Vije}e u predmetu *Bla{ki}*) zahtjev kojim se tra`i uvid u povjerljive dokumente predo-ene tokom ovog postupka, i to uvid

⁷⁶ Odluka po trajnom prigovoru odbrane u vezi sa prihvatljivo{}u svjedo-enja iz druge ruke bez prethodno postavljenih uslova u vezi sa njihovom utemeljeno{}u i vjerodostojno{}u, predmet br. IT-95-14-T, 21. januar 1998.

⁷⁷ Odluka po zahtjevu odbrane za ponovno razmatranje odluke u vezi sa neprihvatljivo{}u autenti-nih dokumentarnih osloba|aju}ih dokaza, predmet br. IT-95-14-T, 30. januar 1998.

⁷⁸ Odluka po zahtjevu odbrane da se u sudski spis uvrsti preliminarne izjave svjedoka Midhata Ha{ki}a (preminuo), predmet br. IT-95-14-T, 29. april 1998.

⁷⁹ Odluka Raspravnog vije}a I po zahtjevu tu`itelja da se u sudski spis uvrsti izjava svjedoka odbrane g. Leyshona, predmet br. IT-95-14-T, 16. mart 1999.

u transkripte sa-injene tokom rasprava, u dokazne predmete, naloge i odluke koje se odnose na događaje, te svjedoke koji imaju veze sa njihovim predmetom.⁸⁰ Dana 12. novembra 1998. godine Vijeće nadležno za predmet *Tužilac protiv Darija Kordi}a i Marija }erkeza* (u daljem tekstu: Vijeće u predmetu *Kordi}-}erkez*) istovremeno je donijelo odluku kojom od pretresnih vijeća kojih se to ti-e tra}i mi{ljenje u vezi sa postavljenim pitanjima, moli ih da se izjasne mogu li udovoljiti zahtjevu i, ukoliko je odgovor potvrđan, koji su uslovi potrebni u smislu povjerljivosti i koje su za{titne mjere nu`ne.⁸¹

38. Vijeće u predmetu *Bla{ki}* dalo je svoje mi{ljenje 16. decembra 1998. i ono je odgovaralo odluci Vijeća u predmetu *Kordi}-}erkez*.⁸² S obzirom na -injenicu da se na po-etku jedna jedinstvena optu`nica odnosila na oba predmeta, Vijeće je potvrdilo da je tu`ilac obavezan da odbrani *Kordi}a i }erkeza* objelodani sve izjave ili dokaze u smislu pravila 66 i 68 Pravilnika. Sudije su, me|utim, precizirale da se za{titne mjere za svjedoke, koje je nalo`ilo Vijeće u predmetu *Bla{ki}*, *ipso facto* moraju primijeniti na strane u predmetu *Kordi}-}erkez*, te su predlo`ile niz poja-anih mjera kako bi se na najmanju mogu}u mjeru sveo dodatni rizik povrede povjerljivosti, do kojeg dolazi uslijed pove}anja broja posjednika povjerljivih informacija. Dodatne mjere uklju-ivale su, izme|u ostalog, ograni-enje uvida u povjerljive dokumente na samo jednog posjednika, koji za njih snosi odgovornost, kao i dodjelu razli-itih pseudonima u oba predmeta.

39. Kasnije je Vijeće u predmetu *Bla{ki}* donijelo je jo{ jednu odluku u vezi s objelodanjivanjem odbrani *Kordi}a i }erkeza* dijela povjerljivog zapisnika iskaza jednog svjedoka odbrane. Vijeće u predmetu *Bla{ki}* podsjetilo je da, iako odbrana ne snosi iste obaveze objelodanjivanja kao tu`ilac, tu`ilac ipak i dalje podlije`e obvezama iz pravila 66 i 68 Pravilnika, bez obzira na to jesu li doti-ni dokumenti javni ili povjerljivi, osim kad je rije~o dokazima koji se iznose u okviru pravila 70 Pravilnika.⁸³

⁸⁰ Zahtjev optu`enih Darija Kordi}a i Marija }erkeza kojim se tra`i uvid u povjerljive dokumente predo-ene tokom sada{njeg predmeta, predmet br. IT-95-14-T, 16. septembar 1998.

⁸¹ Odluka po zahtjevu optu`enih kojim se tra`i uvid u povjerljive dokaze u predmetima koji se ti-u La{vanske doline i u srodnim predmetima, predmet br. IT-95-14/2T, 12. novembar 1998.

⁸² Mi{ljenje povodom odluke Vijeća u predmetu *Tu`ilac protiv Darija Kordi}a i Marija }erkeza* od 12. novembra 1998., predmet br. IT-95-14-T, 16. decembar 1998.

⁸³ Odluka u vezi sa zahtjevom tu`ioca od 25. januara 1999. i zahtjevom odbrane od 25. marta 1999., predmet br. IT-95-14-T, 22. april 1999.

40. Dana 17. januara 2000. Vijeće u predmetu *Blaški* dozvolilo je tužiocu da, uz odgovarajuće zaštitne mjere koje naloži Vijeće u predmetu *Kordić-Čerkez*, koristi jedan povjerljivi dokazni predmet *Blaškijeve* odbrane, pri čemu se *Blaškijeva* odbrana nije usprotivila objelodanjivanju tog dokaznog predmeta sudijama i odbrani u predmetu *Kordić-Čerkez*.⁸⁴

e) Nalozi za dostavu dokumenata

41. Ovo Vijeće sprovelo je više uporednih procedura u vezi s prisilnom dostavom dokumenata od strane određenih država i entiteta. Prije svega valja spomenuti da su se tim procedurama poslužio i optužba i odbrana. Osim toga treba istaknuti da Vijeće nužno ne provjerava da li su mjere koje je naložilo valjano izvršene: na strani je koja je postavila zahtjev da se obrati Vijeću u slučaju da dođe do poteškoća, no Vijeće ne intervenira, ili to čini tek na marginalan način, prilikom dostave zatraženih dokumenata.

i) Procedure koji se odnose na Republiku Hrvatsku

42. Pitanje naloga za dostavu dokumenata (*subpoena duces tecum*) ostalo je otvoreno u predmetu *Blaški* od 10. januara 1997., odnosno dana kada je tužilac od jednog sudije zatražio da Hrvatskoj uputi nalog *subpoena duces tecum*. Sudija je 15. januara 1997. izdao takvu subpoena Hrvatskoj i gospodinu [u]ku, tadašnjem hrvatskom ministru odbrane.⁸⁵ U toj subpoena naveden je popis dokumenata koje je trebalo dostaviti najkasnije do 14. februara 1997. Hrvatska je u pismu od 10. februara 1997. izjavila da, kao prvo, ona smatra kako svi zahtjevi upućeni ministru u njegovom svojstvu državnog funkcionera nemaju osnova, budući da u skladu sa Statutom i Pravilnikom zahtjev za pomoć treba uputiti državi i da, kao drugo, Hrvatska kao suverena država ne može prihvatiti da se povinuje nalogu *subpoena duces tecum*, nego da "vjerna svojim obavezama prema Međunarodnom sudu ona ponovo izražava spremnost da iskaže punu i svesrdnu suradnju, pod uslovima koji važe za sve države".⁸⁶ Dana 19. februara 1997. sudija McDonald je održala raspravu tokom koje

⁸⁴ Odluka po zahtjevu da se povjerljivi dokazi objelodane Vijeću u predmetu *Kordić-Čerkez* i zainteresiranim zastupnicima odbrane, predmet br. IT-95-14-T, 17. januar 2000.

⁸⁵ Obavezujući nalog za dostavu, upućen Republici Hrvatskoj i ministru odbrane Gojku [u]ku, predmet br. IT-95-14-PT, sudija McDonald, 15. januar 1997. Sudija McDonald donijela je odluku o tom nalogu u svojstvu sudije koji je potvrdio optužnicu protiv Tihomira Blaškija.

⁸⁶ Odgovor na na obavezujući nalog za dostavu, Vlada Republike Hrvatske, predmet br. IT-95-14-PT, 10. februar 1997.

je predstavnik Hrvatske ponovio stav svoje vlade. Istog dana tužilac je u skladu sa pravilom 39 Pravilnika Republici Hrvatskoj uputio zvanični zahtjev za pomoć, u kojem je zatražio iste kategorije dokumenata.⁸⁷ Rasprava se nastavila tokom više mjeseci, sve dok se Pretresno vijeće II nije 18. jula 1997. izjasnilo u vezi s ovlaštenjem Međunarodnog suda da izdaje *naloge subpoena duces tecum*,⁸⁸ nakon čega je ta materija podastarta @albenom vijeću.⁸⁹

43. Dana 29. oktobra 1997. @albeno vijeće je u skladu sa pravilom 108bis Pravilnika riješilo zahtjev Republike Hrvatske od 25. jula, kojim se između ostalog tražilo preispitivanje odluke Pretresnog vijeća II od 18. jula, te poništenje i odbacivanje subpoenae od 15. januara 1997.⁹⁰ U svojoj Odluci @albeno vijeće je zaključilo da se niti dravi, a niti odgovornim dravnim funkcionerima koji djeluju u tom svojstvu ne mogu upuštivati nalozi tipa *subpoena*, pri čemu je preciziralo uslove u kojima se nekoj dravi eventualno može izdati obavezujući nalog za predenje dokumenata i sl., kao i prava i obaveze dotične drave u tom pogledu. Osim toga, @albeno vijeće je utvrdilo kriterije koje moraju ispunjavati svi zahtjevi za izdavanje naloga za dostavu dokumenata.⁹¹ Ti kriteriji odnose se na: 1) precizno identificiranje zatraženih dokumenata (za razliku od širokih kategorija); 2) obrazloženje relevantnosti dokumenata za suđenje; 3) nužnost da zahtjev ne bude pretjerano opterećujući i 4) potrebu da se dravi ostavi dovoljno vremena da zahtjevu udovolji.⁹² Osim toga, Vijeće je utvrdilo "modalitete na osnovu kojih se eventualno može udovoljiti zabrinutosti drave u vezi sa njenom nacionalnom sigurnosti".⁹³

⁸⁷ Zahtjev tužioca kojim se u skladu sa pravilom 39 Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog suda od Republike Hrvatske traži pomoć, predmet br. IT-95-14-PT, 19. februar 1997.

⁸⁸ Odluka po prigovoru Republike Hrvatske na izdavanje naloga *subpoena duces tecum*, predmet br. IT-95-14-PT, 18. juli 1997. (u daljem tekstu: Odluka u vezi sa nalogom *subpoena duces tecum*).

⁸⁹ Odluka @albenog vijeća po zahtjevu Republike Hrvatske za preispitivanje odluke Pretresnog vijeća II od 18. jula 1997., predmet br. IT-95-14-AR 108bis, 29. oktobar 1997. (u daljem tekstu: Odluka @albenog vijeća po zahtjevu Republike Hrvatske); u vezi sa postupkom do izdavanja Odluke @albenog vijeća, vidi Odluku @albenog vijeća, para. 2-18.

⁹⁰ Osim toga, Hrvatska je zatražila suspenziju naloga Pretresnog vijeća tokom perioda čekanja na odluku @albenog vijeća, kao i izdavanje naloga da se dravama i njihovim odgovornim službenicima ne izdaju nikakvi novi obavezujući nalozi pod prijetnjom sankcija. @albeno vijeće prihvatilo je zahtjev i suspendiralo izvršenje obavezujućeg naloga za dostavu (Odluka @albenog vijeća u vezi sa prihvatljivošću zahtjeva za preispitivanje, koji je uložila Republika Hrvatska u vezi s odlukom Pretresnog vijeća, i nalog o rasporedu, *Tužilac protiv Tihomira Blažića*, predmet br. IT-95-14-AR 108bis, @albeno vijeće, 29. juli 1997.).

⁹¹ Odluka @albenog vijeća po zahtjevu Republike Hrvatske, para. 32.

⁹² Detaljni opis četiri kriterija dat je u Odluci @albenog vijeća po zahtjevu Republike Hrvatske, para. 32.

⁹³ Odluka @albenog vijeća po zahtjevu Republike Hrvatske, para. 67-69.

44. Dana 12. januara 1998. tu`ilac je, oslanjaju}i se na ^lan 29 Statuta,⁹⁴ dostavio zahtjev "kojim se tra`i da se Republici Hrvatskoj uputi obavezuju}i nalog za dostavu dokumenata". Vije}e je tom zahtjevu udovoljilo i 30. januara 1998.⁹⁵ donijelo povjerljivi i *ex parte* nalog da se tra`eni dokumenti {to prije dostave Tu`ila{tvu, a najkasnije do 27. februara 1998. Dana 13. februara 1998. Republika Hrvatska je dostavila zahtjev u skladu sa pravilom 108bis Pravilnika kojim se tr`i preispitivanje i suspenzija naloga od 30. januara 1998.⁹⁶ Nakon toga je uslijedio duga-ak spor, tokom kojeg je Pretresno vije}e nastojalo da u okviru odluke @albenog vije}a ishodi dostavu dokumenata za koje je smatralo da su relevantni, imaju}i pritom na umu zabrinutost Republike Hrvatske u vezi sa njenom nacionalnom sigurnosti.

45. Dana 15. i 16. aprila 1999., nakon mnogobrojnih proceduralnih epizoda, Vije}e je saslu{alo zvani-nika kojeg je Republika Hrvatska ovlastila da izrazi njenu zabrinutost, i to prije svega u vezi sa nacionalnom bezbjednosti. Tokom rasprave ustanovljeno je da je Republika Hrvatska dostavila tek vrlo malen broj dokumenata. Osim toga, Republika Hrvatska je izravno Vije}u dostavila odre|eni broj dokumenata koje je tu`ilac odbio, uz obja{njenje da oni ne odgovaraju njegovim uzastopnim zahtjevima. Ti dokumenti ticali su se uglavnom humanitarne pomo}i koja je preko Republike Hrvatske bila odvo`ena u Bosnu i Hercegovinu, te skrbi koju je pru`ila izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine. Ma koliko da su ti dokumenti zanimljivi, ne mo`e se smatrati da odgovaraju zahtjevima tu`ioca.

46. I na kraju, 16. novembra 1999., @albeno vije}e je zaklju-ilo da se mo`e odbaciti zahtjev Republike Hrvatske za preispitivanje, bez prejudiciranja prava strana da pokrenu relevantno pitanje nakon dono{enja ove presude.⁹⁷

ii) Ostale procedure

47. Pokrenute su jo{ neke procedure kojima se od dr`ava i drugih entiteta tra`ila dostava dokumenata. Ti su entiteti ispoljili duh saradnje prilikom rasprava

⁹⁴ ^lanom 29 Statuta, pod naslovom "Saradnja i pravna pomo}", predvi|a se izme|u ostalog da "dr`ave moraju bez nepotrebnog odlaganja udovoljiti svakom zahtjevu za pomo} ili nalogu koji je izdalo Pretresno vije}e, {to uklju-uje ali nije ograni-eno na [...] dostavu dokaza [i] uru-enje dokumenata".

⁹⁵ Nalog po zahtjevu tu`ioca kojim se tra`i dono{enje obavezuju}eg naloga Republici Hrvatskoj za dostavu dokumentata (povjerljivo - *ex parte*), predmet br. IT-95-14-T, 30. januar 1998.

⁹⁶ Zahtjev Hrvatske za preispitivanje naloga po zahtjevu tu`ioca kojim se tra`i dono{enje obavezuju}eg naloga Republici Hrvatskoj za dostavu dokumentata i zahtjev za odgodu izvr{enja pomenutog naloga od 30. januara 1998. (u daljem tekstu: Zahtjev Hrvatske).

⁹⁷ Nalog o okon-anju postupka, predmet br. IT-95-14-AR 108bis, 16. novembar 1999.

organiziranih sa ciljem da se usvoji procedura za izvr{enje odluka Vije}a koja }e ujedno uzeti u obzir opravdanu zabrinutost entiteta za povjerljivost i bezbjednost. Kada je rije- o dr` avama, za neke od odgovora koje je dostavila hrvatska strana hrvatsko-muslimanske federacije -inilo se da su u kontradikciji sa dokazima kojima je raspolagalo Vije}e, uklju-uju}i i izjave optu` enog.⁹⁸

4. Pitanja vezana za pojavljivanje i za{titu `rtava i svjedoka

48. Dana 17. juna 1996. Vije}e je donijelo prvu odluku u vezi sa za{titnim mjerama za svjedoke optu` be. Vije}e je utvrdilo da postoje izuzetne okolnosti u smislu -lana 69(A) Pravilnika i odobrilo da se odbrani objelodani samo jedna verzija izjava svjedoka sa redigiranim imenima i drugim identifikacionim podacima, i to sve do trenutka dok ne budu stavljeni pod za{titu Me|unarodnog suda, a najkasnije do 1. septembra 1996.⁹⁹ Dana 18. septembra 1996. Vije}e je, nakon {to je odbilo zahtjev optu` be za odr` avanje rasprave *ex parte*,¹⁰⁰ saslu{alo strane na zatvorenoj raspravi, i to na zahtjev tu`ioca koji je tra`io da ga se op{tim nalogom o neobjelodanjivanju odbrani podataka o identitetu svjedoka oslobodi obaveza iz odluke od 17. juna 1996. Odlukom od 2. oktobra 1996. Vije}e je nalo`ilo objelodanjivanje integralnog teksta svih redigiranih izjava u roku od petnaest dana, kao i objelodanjivanje deset izjava koje jo{ nisu predane do 1. decembra 1996., s tim da u protivnom optu` bi ne}e biti dozvoljeno da te svjedoke pozove na su|enju. Istovremeno je odbrani nalo`eno da ne smije objaviti podatke o identitetu, jer }e u protivnom po~initi nepo{tivanje Me|unarodnog suda.¹⁰¹ Gorepomenuto ograni-enje nametnuto odbrani na kraju je ponovljeno u op{tem nalogu kojim se odbrani zabranjuje da

javnosti ili medijama objavi imena svjedoka koji borave na teritoriju biv{e Jugoslavije, ili bilo koji podatak koji bi omogu}io njihovu identifikaciju, uz iznimku nu`nih mjera za pripremu odbrane.¹⁰²

⁹⁸ Optu`eni je izjavio da je mogao pripremiti svoje svjedo-enje na temelju arhiva za koje je zainteresirana strana nijekala da postoje.

⁹⁹ Odluka po zahtjevu tu`ioca kojim se tra`e za{titne mjere za neke svjedoke i `rtve, predmet br. IT-95-14-PT, 17. juni 1996.

¹⁰⁰ Odluka kojom se odbija zahtjev tu`ioca za odr` avanje *ex parte* rasprave, predmet br. IT-95-14-PT, 18. septembar 1996.

¹⁰¹ Odluka po zahtjevima tu`ioca od 24. juna i 30. augusta 1996. u vezi sa za{titom svjedoka, predmet br. IT-95-14-PT, 2. oktobar 1996.

¹⁰² Odluka po zahtjevima tu`ioca od 12. i 14. maja 1997. u vezi sa za{titom svjedoka, predmet br. IT-95-14-PT, 6. juni 1997., para. 12.

Prije početka izvođenja dokaza odbrane, Vijeće je smatralo da je umjesno da se relevantne odredbe Pravilnika *mutatis mutandis* primijene na svjedoke odbrane, kojima je tako obezbijeđena istovjetna zaštita.¹⁰³

49. Sveukupno su na sjednicama iza zatvorenih vrata svjedočilo 33 svjedoka. Prilikom svjedočenja svjedoka koji su saslušavani na javnim zasjedanjima, Vijeće je koristilo mjere djelomičnog zatvaranja rasprave za javnost kada god je bila nužna dodatna zaštita svjedoka.

50. Tužilac je postavio pitanje anonimnog svjedočenja u vezi sa dva svoja svjedoka. Vijeće je sa tim u vezi ustanovilo da

štivke i svjedoci zaslužu zaštitu, pa čak i u odnosu na optuženog, tokom odvijanja pretpretresnog postupka, sve do razumnog roka prije početka suđenja u pravom smislu riječi. No, u tom posljednjem trenutku na umu valja imati pravo optuženog na pravično suđenje, u skladu s kojim se postavlja zahtjev da se u korist optuženog ukloni veća anonimnosti, iako je on i nadalje identitet svjedoka skrivati od pogleda javnosti i medija.¹⁰⁴

Iako su prihvatili zaključke Pretresnog vijeća u predmetu *Tužilac protiv Duška Tadića*,¹⁰⁵ sudije su ipak procijenile da glavna izuzetna okolnost, koja je - s obzirom na trajanje oružanog sukoba u srednjoj Bosni - opravdavala odobrenje anonimnog statusa za jednog ili više svjedoka, više ne postoji.

51. Odbrana je zatražila da za više svjedoka odbrane bude obezbijeđen siguran prolaz, bez kojeg bi ti svjedoci odbili da se pojave pred sudom. Vijeće je, nastojeći osigurati poštivanje principa da se svjedoci trebaju lično pojaviti pred sudom, odobrilo tu vrstu imuniteta, s tim da se on ograniči u smislu *ratione materiae* na činjenice relevantne za nadležnost Međunarodnog suda, u smislu *ratione temporis* na najviše sedam dana nakon završetka svjedočenja rečenih svjedoka, te u smislu *ratione loci* na teritoriju Holandije i teritorije preko kojih ti svjedoci putuju između Holandije i zemlje stalnog boravka.¹⁰⁶

¹⁰³ Odluka po zahtjevu odbrane za zaštitne mjere za svjedoke odbrane, predmet br. IT-95-14-T, 30. septembar 1998.

¹⁰⁴ Odluka po zahtjevu tužioca od 17. oktobra 1996. u vezi zaštitnih mjera za štivke i svjedoke, predmet br. IT-95-14-PT, 5. novembar 1996., para. 24.

¹⁰⁵ U daljem tekstu: Vijeće u predmetu *Tadić*.

¹⁰⁶ Odluka kojom se odobrava siguran prolaz za svjedoke odbrane "D/A", "D/B", "D/C", "D/E", "D/F" i "D/G", predmet br. IT-95-14-T, 7. septembar 1998.

52. I kona-no, neki su svjedoci od Vije}a zamolili odobrenje da svjedo-e putem video-veze. Tako je Vije}e dozvolilo generalu Milivoju Petkovi}u¹⁰⁷ da svjedo-i putem video-veze iz Zagreba, pri -emu je Vije}e imalo u vidu situaciju na podru-ju biv{e Jugoslavije i klju-nu komandnu poziciju na kojoj se svjedok nalazio.¹⁰⁸

5. Pitanja vezana za trajanje postupka

53. Vije}e je neprestano pazilo na to da tokom postupka, koji je ve} sam po sebi dugo trajao, ne do|e do dodatnih zastoja, kako bi se optu`enom dala garancija, na koju u skladu sa -lanom 21.4(c) Statuta ima pravo, da mu se sudi bez nepotrebnog odlaganja. Ta zabrinutost navela je Vije}e da, nakon {to su se strane " [slo`ile] u vezi sa nu`no{}u da se ograni-i broj dana koji }e svaka od njih koristiti za izvo|enje dokaza," odredi broj dana koji }e biti odobren svakoj od strana da izvede svoje dokaze. Optu` bi je tako odobreno sedamdeset i pet, a obrani {ezdeset dana pretresa.¹⁰⁹ [to se ti-e replika i odgovora na replike, njihovo ukupno trajanje bilo je ne{to du`e od ekvivalenta jednog dana pretresa.

54. Da bi se osiguralo brzo i efikasno slu`enje, Vije}e je odlu-ilo da u skladu sa pravilom 71 Pravilnika pribjegne uzimanju vanraspravnih iskaza u situaciji izuzetne i privremene sprije-enosti jednog od -lanova Vije}a. Stavom (A) pomenutog pravila predvi|a se da Vije}e, kad su u pitanju vanredne okolnosti, mo`e u interesu pravde i na zahtjev jedne od strana nalo`iti uzimanje vanraspravnih iskaza pred ovla{tenim predsjedavaju}im slu`benikom. Vije}e je, nakon {to je dobilo pristanak optu`enog, odobrilo zajedni-ki zahtjev strana u prilog primjene takvog postupka, te je kao predsjedavaju}e slu`benike ovlastilo druga dva -lana Vije}a, pri -emu je spis koji sadr`i vanraspravne iskaze na kraju predan Vije}u u njegovom punom sastavu.¹¹⁰

¹⁰⁷ Cf. *infra*, poglavlje u vezi s pojavljivanjem svjedoka Vije}a u skladu s pravilom 98 Pravilnika.

¹⁰⁸ Nalog u vezi sa svjedo-enjem generala Milivoja Petkovi}a, predmet br. IT-95-14-T, 17. juni 1999.

¹⁰⁹ Odluka u vezi sa trajanjem postupka i vremenom dodijeljenim stranama za izvo|enje dokaza, predmet br. IT-95-14-T, 17. decembar 1997. Jedan "dan pretresa" efektivno odgovara trajanju od pet sati i dvadeset minuta. Jedan kalendarski dan -esto je zbog tehni-kih pitanja nedovoljan za obezbje|ivanje odr`anja jednog cijelog dana pretresa.

¹¹⁰ Odluka po zahtjevima tu`ioca i odbrane u vezi sa svjedo-enjima putem uzimanja vanraspravnih iskaza, predmet br. IT-95-14-T, 19. februar 1998.

6. Pitanje odbacivanja izvjesnih ta-aka optu`nice nakon izvo|enja dokaza optu`be

55. Nakon {to je dovr{eno izvo|enje dokaza optu`be, odbrana je na osnovu pravila 54 Pravilnika dostavila zahtjev u kojem se navodi da dokazi koje je izveo tu`ilac nisu dovoljni da bi sa-injavali pravni osnov za nastavak krivi-nog postupka protiv optu`enog. Sa tim u skladu, odbrana je zatra`ila odbacivanje petnaest ta-aka optu`nice, kao i ograni-enje opsega pet preostalih ta-aka.¹¹¹

Vije}e je, na osnovu novog pravila 98*bis* Pravilnika i ve} ranije utvr|ene sudske prakse Me|unarodnog suda na osnovu pravila 54 Pravilnika, ograni-ilo ispitivanje tog zahtjeva samo na teoretske slu-ajeve kada se tvrdi da tu`ilac nije izveo dovoljno -injeni-nih dokaza u prilog neke od ta-aka optu`nice, te da, sa pravnog stajali{ta, nije podastro dovoljno jake argumente u prilog svojih navoda. Pri tom su sudije konstatirale da se u toj fazi postupka ne mo`e odbaciti nijedna od ta-aka optu`nice.¹¹²

7. Pozivanje svjedoka Vije}a shodno pravilu 98 Pravilnika

56. Dana 25. marta 1999. Vije}e je u skladu s pravilom 98 Pravilnika *proprio motu* nalo`ilo pojavljivanje pred sudom vi{e svjedoka.¹¹³ Vije}e je procijenilo da je u ovoj fazi postupka, nakon {to je saslu{alo glavne svjedoke optu`be i odbrane, za utvr|ivanje istine o krivi-nim djelima za koja se optu`eni tereti nu`no nalo`iti pojavljivanje pred sudom generala Philippa Morillona,¹¹⁴ gospodina Jean-Pierre Thébaulta,¹¹⁵ pukovnika Roberta Stewarta,¹¹⁶ generala Envera Had`ihasanovi}a,¹¹⁷

¹¹¹ Zahtjev odbrane za odbacivanje odre|enih ta-aka optu`nice, predmet br. IT-95-14-T, 10. august 1998.

¹¹² Odluka Pretresnog vije}a I po zahtjevu odbrane za odbacivanje nekih ta-aka optu`nice, predmet br. IT-95-14-T, 3. septembar 1998.

¹¹³ Potpunosti radi, valja upozoriti da je Vije}e isto tako nalo`ilo pojavljivanje, kao svjedoka suda, jednog svjedoka koji je ve} svjedo-io kao svjedok odbrane, profesora Jankovi}a (T., str. 12746).

¹¹⁴ Odluka Pretresnog vije}a I u svrhu pojavljivanja generala Philippea Morillona, predmet br. IT-95-14-T, 25. mart 1999.

¹¹⁵ Odluka Pretresnog vije}a I u svrhu pojavljivanja gospodina Jean-Pierre Thébaulta, predmet br. IT-95-14-T, 25. mart 1999.

¹¹⁶ Odluka Pretresnog vije}a I u svrhu pojavljivanja pukovnika Roberta Stewarta, predmet br. IT-95-14-T, 25. mart 1999.

¹¹⁷ Odluka Pretresnog vije}a I u svrhu pojavljivanja generala Envera Had`ihasanovi}a, predmet br. IT-95-14-T, 25. mart 1999.

generala Milivoja Petkovi}a,¹¹⁸ kao i komandanata Sedme muslimanske brigade, odnosno pukovnika [erifa Patkovi}a, Amira Kuburu i Asima Kori-i}a.¹¹⁹

57. Vije}e je izdalo vi{e uzastopnih naloga za svakog od doti-nih svjedoka, u kojima su precizirani datumi i modaliteti njihovog svjedo-enja, za{titne mjere koje }e u`ivati, kao i teme o kojima }e svjedo-iti. Sa tim u vezi valja primijetiti da je primijenjena procedura koja je omogu}ila slobodno svjedo-enje svjedoka bez prethodnog redigiranja, a jednakost strana obezbijena je time {to im je odobreno jednako vrijeme za postavljanje pitanja, koja su bila ograni-ena na temu po-etnog svjedo-enja svjedoka i prethodila su pitanjima sudija.¹²⁰

8. Postupak odmjeraivanja kazne

58. Sudije su pokazale fleksibilnost, dozvoliv{i svjedocima da - kada je to bilo potrebno - svjedo-e o pitanjima za koje se moglo -initi da su prije svega relevantni za utvr`ivanje eventualne kazne.¹²¹ To je u jo{ ve}oj mjeri vrijedilo za optu`enog, kojeg je u tom kontekstu odbrana pozvala da svjedo-i -ak prije no {to je zapo-elo njegovo unakrsno ispitivanje kao svjedoka. Optu`ba nije pozvala ni jednog svjedoka da o tome svjedo-i.

¹¹⁸ Odluka Pretresnog vije}a I u svrhu pojavljivanja generala Milivoja Petkovi}a, predmet br. IT-95-14-T, 25. mart 1999.

¹¹⁹ Odluka Pretresnog vije}a I u svrhu pojavljivanja komandanata Sedme muslimanske brigade Armije Bosne i Hercegovine, predmet br. IT-95-14-T, 25. mart 1999.

¹²⁰ Odluka Pretresnog vije}a I o za{titnim mjerama za generala Philippa Morillona, svjedoka suda, Odluka Pretresnog vije}a I o za{titnim mjerama za gospodina Jean-Pierre Thébaulta, svjedoka suda, predmet br. IT-95-14-T, 13. maj 1999.; Nalog Pretresnog vije}a I kojim se poziva gospodina Roberta Stewarta, svjedoka suda, da se pojavi pred Vije}em, predmet br. IT-95-14-T, 19. maj 1999.; Nalog Pretresnog vije}a I kojim se poziva generala Envera Had`ihasanovi}a, svjedoka suda, da se pojavi pred Vije}em, predmet br. IT-95-14-T, 21. maj 1999.; Nalog Pretresnog vije}a I kojim se poziva generala Milivoja Petkovi}a, svjedoka suda, da se pojavi pred Vije}em, predmet br. IT-95-14-T, 21. maj 1999.; Nalog u vezi sa svjedo-enjem generala Milivoja Petkovi}a, predmet br. IT-95-14-T, 17. juni 1999.; Odluka u vezi sa za{titnim mjerama za generala Milivoja Petkovi}a, predmet br. IT-95-14-T, 22. juni 1999.; Nalog Pretresnog vije}a I kojim se poziva generala [erifa Patkovi}a, svjedoka suda, da se pojavi pred Vije}em, predmet br. IT-95-14-T, 21. maj 1999.; Nalog Pretresnog vije}a I kojim se poziva pukovnika Amira Kuburu, svjedoka suda, da se pojavi pred Vije}em, predmet br. IT-95-14-T, 21. maj 1999.; Nalog Pretresnog vije}a I kojim se poziva pukovnika Asima Kori-i}a, svjedoka suda, da se pojavi pred Vije}em, predmet br. IT-95-14-T, 21. maj 1999.

¹²¹ Tokom 18. plenarne sjednice sudije su odlu-ile da }e se odmah zapo-eti sa primjenom te izmjene i dopune, koja ne utje-e na prava optu`enog.

II MJERODAVNO PRAVO

59. Sudska praksa Međunarodnog suda kao i argumenti strana ukazuju na usku pravnu vezu između članova 2, 3, 4 i 5 Statuta, a posebno između članova 2 i 3. U stvari, kao što je to zaključilo većino u Odluci po interlokutornoj žalbi u predmetu *Tadić*¹²², član 3 Statuta funkcionira kao rezidualna odredba koja pod određenim uslovima obuhvaća sva kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja ne potpadaju pod član 2 ili nisu obuhvaćena članovima 4 ili 5.

Član 3 treba tumačiti kao da obuhvaća sva kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja ne predstavljaju "teška kršenja" četiri Ženevske konvencije obuhvaćene članom 2, te [...] kao da] na Međunarodni sud [prenosi] nadležnost nad svakim teškim kršenjem međunarodnog humanitarnog prava koje nije obuhvaćeno članovima 2, 4 ili 5.¹²³

60. Uostalom, postojanje oružanog sukoba je jedan od uslova za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta. On, međutim, ne djeluje jednako na pravila 2 i 3 Statuta sa jedne strane i pravilo 5 Statuta sa druge strane.

61. Konačno, tužilac pokreće krivičnu odgovornost optuženog na osnovu člana 7(1) i 7(3) Statuta.

62. Pretresno vijeće je dakle ukratko razmotriti pitanje oružanog sukoba u odnosu na relevantne članove Statuta, nakon čega je preispitati članove 2 i 3 Statuta, a zasebno zločin protiv čovječnosti i individualnu krivičnu odgovornost.

¹²² Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, *Tužilac protiv Duška Tadića*, predmet br. IT-94-1-AR72, 2. oktobar 1995. (Odluka po interlokutornoj žalbi u predmetu *Tadić*), para. 87.

¹²³ Odluka po interlokutornoj žalbi u predmetu *Tadić*, para. 91.

A. Uslov postojanja oru`anog sukoba

1. Definicija

63. Prema Odluci po interlokutornoj `albi u predmetu *Tadi}*:

oru`ani sukob postoji svuda gde se pribeglo oru`anoj sili izme|u dr`ava ili produ`enom oru`anom nasilju izme|u vlasti i organizovanih naoru`anih grupa, ili pak izme|u takvih grupa unutar jedne dr`ave.¹²⁴

64. Taj se kriterij primjenjuje na sve sukobe, bilo da su me|unarodni ili unutra{nji. Uostalom nije neophodno dokazati postojanje oru`anog sukoba za svaku pojedinu op{tinu. Dovoljno je pokazati postojanje sukoba u -itavoj regiji kojoj doti-ne op{tine pripadaju. Pretresno vije}e, kao i @albeno vije}e, potvr|uje da se:

me|unarodno humanitarno pravo primenjuje [se] od po-etka takvih oru`anih sukoba sve do posle prestanka neprijateljstava, odnosno sve do zaklju-enja mira ili, u slu-aju unutra{njih sukoba, sve dok se ne prona|e mirno re{enje. Sve do tog trenutka, me|unarodno humanitarno pravo primenjuje se na celokupnoj teritoriji zara`enih dr`ava ili, u slu-aju unutra{njih sukoba, na celokupnoj teritoriji pod kontrolom strane u sukobu, bez obzira vode li se tamo borbe ili ne.¹²⁵

2. Uloga

a) Uslov za tere}enje po -lanovima 2 i 3 Statuta

65. Zahtjev postojanja oru`anog sukoba i neksusa izme|u zlo-ina za koje se tereti i tog sukoba detaljno je iznesen u presudi u predmetu *Tu`ilac protiv Zejnila Delali}a i ostalih*,¹²⁶ -ije zaklju-ke ovo Vije}e prihvata. Ni jedan od tih uslova nije u ovom predmetu sporan. Zato }e se Vije}e zadovoljiti time da ukratko iznese svoje mi{ljenje, nakon {to razjasni specifi-nost -lana 5.

b) Uslov nadle`nosti po -lanu 5 Statuta

66. Oru`ani sukob nije uslov za samo postojanje zlo-ina protiv -ovje-nosti, ali jeste za ka`njavanje tog krivi-nog djela od strane Me|unarodnog suda. U stvari,

¹²⁴ Odluka po interlokutornoj `albi u predmetu *Tadi}*, para. 70.

¹²⁵ *Id.*

¹²⁶ Presuda, *Tu`ilac protiv Zejnila Delali}a i ostalih*, predmet br. IT-96-21-T, 16. novembar 1998. (u daljem tekstu: Presuda u predmetu *^elebi}i*), paragrafi 182 do 185 i 193 do 195.

@albeno vijeće je na osnovu analize važećih međunarodnih pravnih instrumenata¹²⁷ potvrdilo¹²⁸ autonomnost te optužbe u odnosu na sukob, ocijenivši da uslov postojanja sukoba nema "nikakav logički ni pravni osnov" i da nije u skladu sa međunarodnim običajnim pravom.¹²⁹

67. Ni u članu 3 Statuta MKSR-a, niti u članu 7 Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda, a niti *a fortiori* u sudskoj praksi Međunarodnog suda za Ruandu, oružani sukob nije element definicije zločina protiv čovječnosti.¹³⁰ Tako je i generalni sekretar u izvještaju koji je podnio Savjetu bezbjednosti u pogledu usvajanja Statuta Međunarodnog suda izričito odbacio taj uslov kao konstitutivni element tog krivičnog djela:

Zločini protiv čovječnosti usmjereni su protiv bilo kojeg civilnog stanovništva i zabranjeni su bez obzira da li su počinjeni u toku međunarodnog ili unutrašnjeg oružanog sukoba.¹³¹

68. činjenica je da je @albeno vijeće jasno navelo da je postojanje oružanog sukoba, bilo da se radi o međunarodnom ili unutrašnjem sukobu, uslov potreban da bi Međunarodni sud imao nadležnost nad dotičnim krivičnim djelom. U analizi člana 5 Statuta u Odluci po interlokutornoj žalbi u predmetu *Tadić*, @albeno vijeće je zaključilo da se:

član 5 može uzeti kao osnova za nadležnost nad zločinima počinjenim u okviru bilo unutrašnjih, bilo međunarodnih sukoba.¹³²

¹²⁷ Cf. osobito član II 1-c Zakona br. 10, član 1 Konvencije o sprežavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. decembra 1948., 78 *United Nations Treaty Series* (u daljem tekstu: UNTS) 277, i članove 1 i 2 Međunarodne konvencije o sprežavanju i kažnjavanju zločina apartheida od 30. novembra 1973., UNTS 243.

¹²⁸ Odluka po interlokutornoj žalbi u predmetu *Tadić*, para. 140; Presuda, *Tužila protiv Duška Tadića*, predmet br. IT-94-1-A, 15. jula 1999. (u daljem tekstu: presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić* II), para. 251.

¹²⁹ Odluka po interlokutornoj žalbi u predmetu *Tadić*, para. 140.

¹³⁰ Cf. presudu, *Tužila protiv Jean-Paula Akayesu*, predmet br. ICTR-96-4-T, od 2. septembra 1998. (u daljem tekstu: presuda u predmetu *Akayesu*), paragrafi 563-584; presudu, *Tužila protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane*, predmet br. ICTR-95-1-T, od 21. maja 1999. (u daljem tekstu: presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*), paragrafi 119-134.

¹³¹ Izvještaj generalnog sekretara podnesen u skladu sa paragrafom 2 Rezolucije 808 (1993.) Savjeta bezbjednosti (u daljem tekstu: Izvještaj generalnog sekretara), para. 47 (naglasak dodan).

¹³² Odluka po interlokutornoj žalbi u predmetu *Tadić*, para. 142.

U svojoj presudi u predmetu *Tadi*, @albeno vije}e je jo{ jednom potvrdilo:

Tu`ila{tvo je, -ak {ta vi{e u pravu kada nagla{ava da je uslov oru`anog sukoba element *nadle`nosti*, a ne "su{tinski element *mens rea* za zlo-in protiv -ovje-nosti" (a ne pravni element subjektivnog aspekta zlo-ina).¹³³

3. Neksus izme|u zlo-ina stavljenih na teret optu`enom i oru`anog sukoba

69. Osim postojanja oru`anog sukoba, neophodno je prona}i o-itu vezu izme|u krivi-nih djela za koja se tereti i sukoba u cjelini. To ne zna-i da svi zlo-ini moraju biti po-injeni ba{ u onoj geografskoj zoni u kojoj se u odre|enom trenutku vodio oru`ani sukob. Za dokazivanje nekusa dovoljno je:

da su navodni zlo-ini bili usko povezani uz neprijateljstva koja su se de{avala u drugim delovima teritorija pod kontrolom sukobljenih strana.¹³⁴

70. Iz prethodno navedenog proizlazi da za primjenu normi me|unarodnog humanitarnog prava nije nu`no da se u nekoj op{tini vode oru`ani sukobi. Tako|e treba naglasiti, kao {to je to u-injeno i u presudi Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi* i u presudi u predmetu *^elebi*}, da nije nu`no da zlo-in:

bude dio politike ili prakse koju jedna strana u sukobu zvani-no odobri ili toleri{e, ili da je djelo stvarno u funkciji politike vezane za vo|enje rata ili u stvarnom interesu strane u sukobu.¹³⁵

71. Kad se radi konkretno o -lanu 5 Statuta, iz odredbi tog -lana¹³⁶, presude @albenog vije}a u predmetu *Tadi*}¹³⁷, presude Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi*}¹³⁸, kao i iz izjava predstavnika Sjedinjenih Ameri-kih Dr`ava, Francuske, Velike Britanije i Ruske Federacije u Savjetu bezbjednosti Ujedinjenih nacija,¹³⁹ proizlazi da su zlo-ini protiv -ovje-nosti morali biti po-injeni u oru`anom sukobu. Dakle,

¹³³ Presuda @albenog vije}a u predmetu *Tadi*}, para. 249.

¹³⁴ Odluka po interlokutornoj `albi u predmetu *Tadi*}, para. 70.

¹³⁵ Mi{ljenje i presuda, *Tu`ilac protiv Du{ka Tadi}a*, predmet br. IT-94-1-T, 7. maj 1997. (u daljem tekstu: presuda Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi*}, para. 573; presuda u predmetu *^elebi*}, para. 195.

¹³⁶ Uslov koji zahtijevaju odredbe -lana 5 Statuta je vremenske prirode: Me|unarodni sud je ovla{ten da krivi-no goni osobe odgovorne za sljede}a krivi-na djela *kada* su po-injena u oru`anom sukobu (naglasak dodan).

¹³⁷ Presuda @albenog vije}a u predmetu *Tadi*}, para. 251. Prema sudijama @albenog vije}a: "[u]slov oru`anog sukoba zadovoljen je dokazom da je *postojao* oru`ani sukob; to je sve {to se prema Statutu zahtijeva, a na taj na-in Statut zahtijeva vi{e od me|unarodnog obi-ajnog prava."

¹³⁸ Presuda Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi*}, paragrafi 618-660.

¹³⁹ Nezvani-ni zapisnik sa 3217. sjednice, doc. de l'ONU S/PV. 3217 (25. maj 1993.), str. 11 (izjava Francuske), str. 16 (izjava SAD-a), str. 19 (izjava Velike Britanije) i str. 45 (izjava Ruske Federacije).

po-inilac tih djela nije nu`no morao imati namjeru da direktno sudjeluje u oru`anom sukobu, pod uslovom da se njegovo postupanje uklapa u geografski i vremenski okvir tog sukoba.

72. ^injenica je da odbrana ne osporava da su zlo-ini bili po-injeni u toku doti-nog oru`anog sukoba; ona pori-e da se radilo o me|unarodnom sukobu i da se zlo-ine mo`e staviti optu`enom na teret.

B. ^lan 2 statuta: te{ke povrede @enevskih konvencija

73. ^lan 2 Statuta pod naslovom "Te{ke povrede @enevskih konvencija iz 1949." propisuje sljede}e:

Me|unarodni sud je ovla{ten za krivi-no gonjenje osoba koje su po-inile ili naredile da se po-ine te{ke povrede @enevskih konvencija od 12. augusta 1949., odnosno sljede}a djela protiv osoba ili imovine za{ti}enih odredbama relevantne @enevske konvencije:

- (a) hotimi-no li{avanje `ivota;
- (b) mu-enje ili ne-ovje-no postupanje, uklju-uju}i biolo{ke eksperimente;
- (c) hotimi-no nano{enje te{ke patnje ili te{ke povrede tijela ili zdravlja;
- (d) razaranje i oduzimanje imovine {irokih razmjera koje nije opravdano vojnom nu`dom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno;
- (e) prisiljavanje ratnog zarobljenika ili civila na slu`enje u snagama neprijateljske sile;
- (f) hotimi-no uskra}ivanje prava ratnom zarobljeniku ili civilu na pravi-an i redovan sudski postupak;
- (g) protivpravna deportacija ili transfer ili protivpravno zato-enje civila;
- (h) uzimanje civila za taoce.

74. Prema Odluci po interlokutornoj `albi u predmetu *Tadi}* i presudi @albenog vije}a u predmetu *Tadi}*, ^lan 2 se primjenjuje samo ako je sukob me|unarodnog karaktera. Osim toga, te{ke povrede moraju biti po-injene protiv osoba ili imovine koji u`ivaju "za{titu" jedne od @enevskih konvencija iz 1949. Nijedna strana ne osporava ta dva uslova. Odbrana me|utim tvrdi da u ovom predmetu ti uslovi nisu ispunjeni. Vije}e }e razmotriti karakter ovog oru`anog sukoba i status `rtava kao za{ti}enih osoba, oslanjaju}i se na presudu @albenog vije}a u predmetu *Tadi}* i druge izvore mjerodavnog prava.

a) Međunarodni karakter oružanog sukoba

75. U svojoj presudi u predmetu *Tadić*, Međunarodni vijeće je iscrpno razmotrilo pravne kriterije na osnovu kojih se može dokazati međunarodni karakter nekog sukoba. Vijeće nije se držati zaključaka iz te odluke, ali nema namjeru ponavljati iscrpnu analizu koja je tamo iznesena. Ono nije radije ukazati samo na najbitnije elemente te analize koji su neophodni za rješavanje ovog predmeta.

76. Oružani sukob koji izbije na teritoriju samo jedne države i koji je time primarno unutrašnjeg karaktera, može se smatrati međunarodnim ako se jedinice neke druge države umiješaju u sukob ili ako neki učesnici unutrašnjeg oružanog sukoba djeluju u ime druge države.¹⁴⁰ Intervenciju strane države može se dokazati na različitom planu. Analiza druge mogućnosti je kompleksnija: radi se o utvrđivanju pravnih kriterija uz pomoć kojih se oružane snage mogu dovesti u vezu sa jednom stranom silom, što daje međunarodni karakter sukobu koji je primarno bio unutrašnji.

77. Optužba tvrdi da su direktna vojna intervencija Hrvatske i učestvovanje njenih oružanih snaga (u daljem tekstu: HV) na strani Hrvatskog vijeća obrane (u daljem tekstu: HVO) u oružanom sukobu protiv bosanskih Muslimana učinili da taj sukob poprimi međunarodni karakter najkasnije u januaru 1993. Ona međutim napominje da se djelovanje HV-a proširilo na srednju Bosnu čak i prije tog datuma, koji označava početak razdoblja pokrivenog optužnicom kojom se optuženom stavlja na teret teške povrede.¹⁴¹

78. Teza je odbrane da je sukob između HVO-a i muslimanske komponente Armije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: ABiH)¹⁴² u srednjoj Bosni bio unutrašnjeg karaktera.

79. Odbrana kao prvo tvrdi da je HVO osnovan radi suprotstavljanja srpskoj agresiji u Bosni. Nakon sukoba između Hrvata i Srba u Ravnom, predsjednik Izetbegović je navodno izjavio: "Ovo nije naš rat."¹⁴³ Bosanski Hrvati su na te riječi navodno reagirali nastojanjem da organiziraju vlastitu odbranu od prijetnje koju su

¹⁴⁰ Presuda Međunarodnog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 84.

¹⁴¹ Rezime tužilaštva, str. 7, para. 1.9.

¹⁴² U početku je HVO komponenta Armije Bosne i Hercegovine podređena vrhovnim vlastima u Sarajevu. Međutim ona se od njih brzo odvaja da bi postala oružana sila bosanskih Hrvata i primao naredjenja isključivo iz svog Glavnog stožera smještenog u Mostaru.

predstavljali Srbi. Tako HVO, prema riječi odbrane, nije nikada imao za cilj borbu protiv Muslimana.

80. Odbrana se tako i poziva na sporazum koji su u maju 1992. pod pokroviteljstvom MKCK-a sklopile Hrvatska demokratska zajednica (u daljem tekstu: HDZ), Srpska demokratska stranka (u daljem tekstu: SDS) i muslimanska Stranka demokratske akcije (u daljem tekstu: SDA), a kojim su se, tvrdi odbrana, strane obavezale da će poštovati odredbe zajedničkog 3 @enevskih konvencija koje se odnose na unutrašnje oružane sukobe i pridržavati se nekih od pravila koja se primjenjuju na međunarodne oružane sukobe. Odbrana smatra da taj sporazum pokazuje uvjerenje MKCK-a da se radi o unutrašnjem sukobu.¹⁴⁴

81. [to se toga tiče, Vijeće ne smatra da navedeni sporazum jasno ukazuje na uvjerenje MKCK-a da se radi o unutrašnjem sukobu. U preambuli tog sporazuma¹⁴⁵ dogovoreno je u stvari sljedeće:

Strane su se sporazumjele da će, bez prejudiciranja pravnog statusa bilo koje strane u sukobu ili važećeg međunarodnog prava o oružanim sukobima, primjenjivati sljedeća pravila...¹⁴⁶

82. U svakom slučaju, strane u sukobu ne mogu se međusobno dogovoriti da izmijene karakter sukoba, koji se utvrđuje na osnovu činjenica čije tumačenje u ovom slučaju zavisi od sudije. U maju 1992. na MKCK-u je svakako bilo da ispuni svoj mandat, kako bi obezbijedio najbolju moguću zaštitu za civile i osobe stavljene *hors de combat* u sukobu koji se odvijao. Međutim, na ovom je Vijeću da ocijeni činjenice kojima raspolože i utvrdi stvarni karakter sukoba.

i) Direktna intervencija

83. Prije svega potrebno je utvrditi da li su hrvatske jedinice iz HV-a bile umiješane u predmetni sukob. Odbrana osporava tvrdnju tužila o navodnom prisustvu HV-a na području Operativne zone Srednja Bosna (u daljem tekstu: OZSB)

¹⁴³ Završna riječ odbrane, T. str. 18058.

¹⁴⁴ Završni podnesak odbrane, 22. juli 1999., str. 52.

¹⁴⁵ P786 (dokazni predmeti biće navedeni po broju ispred kojeg će biti navedena slova P, D ili C, ovisno o tome da li ih je na suđenju kao dokaze ponudio tužilac (P), odbrana (D) ili Pretresno vijeće (C)).

¹⁴⁶ Nezvanični prevod; original glasi: "[t]he parties agree that, *without any prejudice* to the legal status of the parties to the conflict or *to the international law of armed conflict in force*, they will apply the following rules..." (naglasak dodan).

-iji je zapovjednik bio optu`eni, a posebno u dolini rijeke La{ve. Ona se naro-ito oslanja na iskaz jednog svjedoka prema kojem su neke jedinice Hrvatske vojske bile prisutne i sudjelovale u oru`anom sukobu, ali ne u dolini rijeke La{ve, nego na drugim dijelovima bosanskog teritorija (u Hercegovini i u pograni-nim podru-jima izme|u Bosne i Hercegovine).¹⁴⁷

84. Prisustvo vojnika ili jedinica HV-a u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: BiH) iscrpno je dokazano. Odbrana naime priznaje da je tu`ilac utvrdio prisustvo vojnika, odnosno jedinica HV-a, u BiH, ali ne i u OZSB-u.¹⁴⁸ Pretresno vije}e je po tom pitanju saslu{alo nekoliko svjedoka, iz -ijih iskaza posebno izdvaja sljede}e.

85. Jedan svjedok je rekao da je od jednog visokog funkcionera hrvatske Vlade -uo da su vojnici HV-a 1993. godine slani u BiH da bi se borili protiv muslimanskih snaga.¹⁴⁹ Jedan drugi svjedok je govorio o vojnicima HV-a koji su smijenjeni sa du`nosti jer nisu htjeli i}i u Bosnu i o drugim vojnicima koji su morali zamijeniti oznake HV-a s oznakama HVO-a za vrijeme dok su bili u Bosni.¹⁵⁰ Admiral Domazet, svjedok odbrane, potvrdio je da se u aprilu 1993. u Bosni nalazilo osoblje Hrvatske vojske, kojem je i on pripadao dok je bio "na-elnik uprave" obavje{tajne slu`be HV-a.¹⁵¹ Naveo je da general Bobetko ne bi nikada uspio odbraniti i osloboditi ju`ni dio hrvatskog teritorija da nije u{ao na teritorij Bosne i Hercegovine.¹⁵² Prisustvo HV-a u BiH potvrdio je jedan svjedok, koji je govorio o karakteru intervencije HV-a¹⁵³, te jo{ jedan, koji je smatrao da prisustvo pripadnika Hrvatske vojske u Bosni izme|u 1992. i 1994. nije bilo u okviru zakona budu}i da Sabor (parlament Republike Hrvatske)¹⁵⁴ nije nikada donio takvu odluku. I drugi dokazni predmeti pokazuju generalno prisustvo HV-a u Bosni.¹⁵⁵

¹⁴⁷ Svjedok Degan, T. str. 11932.

¹⁴⁸ Rezime odbrane, str. 53.

¹⁴⁹ Svjedok DX, T. str. 14689.

¹⁵⁰ Svjedok II, T. str. 5319- 5321.

¹⁵¹ Svjedok Domazet, T. str. 8462, str. 8468-8469.

¹⁵² Svjedok Domazet, T. str. 8482-8483. Cf. P406/49 (27. mart 1993): dozvola za ulazak na teritorij BiH koju je Milivoj Petkovi} izdao jednoj jedinici HV-a.

¹⁵³ Svjedok Degan, T. str. 11946.

¹⁵⁴ Svjedok II, T. str. 5319-5320.

¹⁵⁵ Svjedok Vulliamy, T. str. 6352; P406/38 (zape-a}eno); P303 (izvje{taj Promatra-ke misije Evropske zajednice (u daljem tekstu: PMEZ); vidi tako|e Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga I, str. 166, para. 6.95.

86. Mjesta na kojima je primijećeno prisustvo HV-a konkretno su navedena. Hrvatska vojska je na teritorij BiH-a zašla bar do Livna¹⁵⁶ i Tomislavgrada.¹⁵⁷ U oktobru 1992. dok je bio na položaju zamjenika ministra odbrane Republike Hrvatske, general Praljak je viđen u Mostaru.¹⁵⁸ I drugi svjedoci su govorili o prisustvu HV-a u okolici Mostara¹⁵⁹ i u području Prozora i Gornjeg Vakufa (od sredine januara do februara 1993.)¹⁶⁰ U julu 1993. UNPROFOR je primijetio da je HVO u Mostaru dobio pomoć "velikog broja"¹⁶¹ vojnika HV-a. Isto tako, određeni dokumenti govore o "značajnom prisustvu" HV-a u Bosni, odnosno u Jablanici, Prozoru i Gornjem Vakufu¹⁶², i pružaju precizne podatke o korištenim jedinicama odnosno opremi i naoružanju kojim su te jedinice raspolagale.¹⁶³

87. Dana 13. maja 1993. Vlada Bosne i Hercegovine uložila je pritužbu zbog oružane agresije na njezin teritorij:

Vlada Bosne i Hercegovine ponovo izjavljuje da želi sa Republikom Hrvatskom razvijati svestrane odnose i saradnju, na bazi uzajamnog povjerenja i poštovanja. Međutim, ukoliko se odmah i bezuslovno ne obustave napadi i ne ostvari povlačenje jedinica države Hrvatske sa teritorije Bosne i Hercegovine, Vlada Republike Bosne i Hercegovine [...] biće prisiljena da se obrati međunarodnoj zajednici i da zatraži zaštitu od agresije.¹⁶⁴

88. U pismu od 4. septembra 1993. upućenom komandi UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu, predsjedništvo Bosne i Hercegovine opisuje napad HVO-a i Hrvatske vojske na neke gradove.¹⁶⁵ Drugo pismo, koje je stalni predstavnik Bosne i Hercegovine u Ujedinjenim nacijama 28. januara 1994. uputio predsjedniku Savjeta bezbjednosti, u prilogu sadrži opis vojne intervencije oružanih snaga Republike Hrvatske protiv Bosne i Hercegovine.¹⁶⁶

¹⁵⁶ Svjedok Domazet, T. str. 8483. Cf. također P406/89.

¹⁵⁷ Svjedok Domazet, T. str. 8483. Cf. također P406/94.

¹⁵⁸ Svjedok DX, T. str. 14688.

¹⁵⁹ Svjedok VV, T. str. 7106, str. 7110-7111.

¹⁶⁰ Svjedok Buffini, T. str. 4092-4094, str. 4106-4107; svjedok Short, T. str. 17626; svjedok Duncan, T. str. 6785; P601, P747.

¹⁶¹ P406/72.

¹⁶² P741, str. 3; P406/90; P406/91 (dokumenti iz novembra 1993.). Cf. također svjedok Short, T. str. 17626.

¹⁶³ P406/20; P406/74; P406/78; P406/94.

¹⁶⁴ P556; svjedok Degan, T. str. 11904.

¹⁶⁵ P557; svjedok Degan, T. str. 11907 *et seq.*

¹⁶⁶ P406/95; svjedok Degan, T. str. 11910.

89. Pretresno vijeće tako je podsjeća na postojanje dokumenata Ujedinjenih nacija koji potvrđuju prisustvo HV-a u BiH. Savjet bezbjednosti je rezolucijama 752¹⁶⁷ (15. maj 1992.) i 787¹⁶⁸ (16. novembar 1992.) zahtijevao da jedinice HV-a poštuju teritorijalni integritet BiH i da se povuku iz BiH.¹⁶⁹ Izvještajima od 1. i 17. februara 1994., generalni sekretar je obavijestio Savjet bezbjednosti o podršci koju Hrvatska pruža HVO-u.¹⁷⁰ Generalni sekretar UN-a napisao je Savjetu bezbjednosti 1. februara 1994. sljedeće:

Od prije nekog vremena, Hrvatska vojska direktno podržava Hrvatsko vijeće odbrane snabdijevajući ga ljudstvom, opremom i naoružanjem. U početku je ta podrška bila ograničena na pojedince i male skupine, često dobrovoljce. Međutim, izgleda da je s uspjehom ofenziva (to su ih snage Vlade Bosne i Hercegovine preduzele protiv Hrvatskog vijeća obrane došlo do povećanja broja hrvatskih vojnika. Procjenjuje se da bi njihov ukupni broj u Bosni i Hercegovini mogao odgovarati snazi tri brigade redovne Hrvatske vojske, odnosno otprilike 3.000 do 5.000 ljudi (radi se o procjeni, budući da sredstvima kojima raspolaže, UNPROFOR nije u mogućnosti da prikupi podatke potrebne za tačnije utvrđivanje njihovog broja).

90. U drugim izvještajima i korespondenciji UN-a govori se o istoj temi.¹⁷¹ U pismu generalnom sekretaru od 11. februara 1994. potpredsjednik Vlade i ministar vanjskih poslova Hrvatske između ostalog ističe da je njegova Vlada spremna povući određene jedinice iz pograničnih područja Bosne i Hercegovine. On istovremeno opominje vladu te republike "da smjesti naloge svojoj vojsci da prekine sva neprijateljstva i ofenzivna djelovanja protiv hrvatskih naselja, a posebno *u srednjoj Bosni. Kada dođe do obustave neprijateljstava, zatražit ćemo od svih hrvatskih dobrovoljaca koji se nalaze u tom području da predaju oružje i da se vrate civilnom životu.*"¹⁷²

91. [to se tiče konkretno OZSB-a, Vijeće smatra da je prisustvo HV-a u toj zoni dokazano. U tom su razdoblju, članici HV-a, konkretno pukovnik Vidošević iz Splitske brigade u pratnji još dvojice članika Hrvatske vojske "često" viđeni u hotelu Vitez. U aprilu 1993. predstavnici Vijeća obrane Hrvatske /sic/, Dragan Ćurčić i Boško Ćurčić, tako je su ondje viđeni.¹⁷³ Vojnici koji su nosili oznake na kojima je pisalo

¹⁶⁷ P406/14.

¹⁶⁸ P406/29.

¹⁶⁹ Nekoliko dokumenata se odnosi na povlačenje jedinica HV-a iz BiH: cf. naročito P406/99 i P406/101-P406/104.

¹⁷⁰ P406/96 i P406/100.

¹⁷¹ Završni podnesak tužila, knjiga I, str. 171, para. 6.106. Cf. P406/38.

¹⁷² Doc. de l'ONU S/1994/117 (16. februar 1994.), P406/99 (naglasak dodan).

¹⁷³ Svjedok HH, T. str. 5041 do 5042.

“HV” smjestili su se u {koli u Dubravici u blizini hotela Vitez.¹⁷⁴ Vojnici iz Hrvatske tako|e su vi|eni u Busova-i za vrijeme okupljanja snaga HVO-a do kojeg je do{lo izme|u maja 1992. i januara 1993. godine¹⁷⁵ te u Domu zdravlja Vitez u januaru 1993.¹⁷⁶ U istom su razdoblju u podru-je Kiseljaka stigli vojnici koji su nosili oznake HV-a.¹⁷⁷ Muslimani, koji su bili `rtve napada na sela u op{tinama Vitez i Busova-a, izjavili su da su vidjeli da su u tim napadima sudjelovali pripadnici jedinica HV-a.¹⁷⁸

92. U pogledu prisustva HV-a, posebno je zna-ajan sljede}i primjer. Ministar odbrane Republike Hrvatske, Gojko [u{ak, poslao je pukovnika Miru Andri}a i pripadnike 101. brigade Zbora narodne garde predsjednika Republike Hrvatske *sic/* na ju`ni front u BiH.¹⁷⁹ Oni su 1993. godine nastavili djelovati u srednjoj Bosni.¹⁸⁰ Miro Andri} je zajedno sa Tihomirom Bla{ki}em i Milivojem Petkovi}em predstavljao HVO na pregovorima o osnivanju zajedni-ke komande¹⁸¹ koji su vo|eni sa PMEZ-om i ABiH 28. i 29. aprila 1993. u Vitezu. Bla{ki} je izjavio da je “Andri} bio [...] broj 2 u zajedni-koj komandi oru`anih snaga Republike Bosne i Hercegovine. Govorio je u ime HVO-a.”¹⁸² Kasnije se Andri} vratio u HV u Hrvatsku.

93. U OZSB-u, pripadnici HV-a koji su slu`ili u HVO-u nekoliko su puta dobili nare|enje da skinu oznake HV-a kako posmatra-i ne bi otkrili njihovo prisustvo u BiH.¹⁸³ Osim toga, jedan helikopter iz Hrvatske je tokom ljeta 1993.¹⁸⁴ “-esto” slijetao u kamenolom koji se nalazi otprilike dva kilometra ju`no od baze Britanskog bataljona UNPROFOR-a (u daljem tekstu: BRITBAT), po svoj prilici zato da bi odr`avao direktnu komunikaciju iz Hrvatske, naro-ito s enklavom HVO-a u srednjoj Bosni.

¹⁷⁴ Svjedok Hrusti}, T. str. 3474-3475; Svjedok HH, T. str. 5068.

¹⁷⁵ Svjedok FF, T. str. 4576.

¹⁷⁶ Svjedok Mujezinovi}, T. str. 1104.

¹⁷⁷ P406/45. Jedan svjedok je izjavio da je optu`enom, kada bi boravio u Kiseljaku, obezbje|enje pru`ao -ovjek koji je nosio oznaku sa grbom Hrvatske. (Svjedok HH, T. str. 5058; ta tvrdnja ipak nije potvr|ena.)

¹⁷⁸ Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga 1, str. 172, para. 6.111.

¹⁷⁹ P406/17. Tim su nare|enjem od 10. juna 1992. doti-ni “privremeno” premje{teni pri -emu je navedeno da }e nastaviti u`ivati ste-ena prava i da se imaju javiti generalu Bobetku, zapovjedniku Ju`nog sektora – Plo-e. Osim druge opreme doti-ni su trebali zadu`iti 4 UKV stanice i mobitel.

¹⁸⁰ P604.

¹⁸¹ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13997.

¹⁸² Svjedok Bla{ki}, T. str. 14109.

¹⁸³ P406/7, P406/26, P406/31, P406/36, P 406/55

¹⁸⁴ Svjedok Hunter, T. str. 3755.

94. Najzad, postoje i dokazi koji ukazuju na to da su se vojnici HV-a uglavnom nalazili u području Mostara, Prozora, Gornjeg Vakufa i istočno od ^apljin¹⁸⁵, kao i dokazi o prisustvu HV-a u La{vanskoj dolini. Pretresno vijeće dodaje da je prisustvo HV-a u zonama izvan OZSB-a takođe neizbježno uticalo na odvijanje sukoba u samoj toj zoni: vezuju}i jedinice ABiH u borbama izvan OZSB, HV je slabio sposobnost ABiH u borbi protiv HVO-a u srednjoj Bosni. Vijeće smatra da postoje više nego dovoljni dokazi da se sukob okvalificira kao međunarodni na osnovu direktne intervencije Hrvatske u BiH.

ii) Indirektna intervencija

95. Osim direktne intervencije snaga HV-a, Pretresno vijeće konstatira da je Hrvatska vršila indirektnu kontrolu nad HVO-om i HZHB-om.

96. Da bi utvrdilo da li su neki učesnici unutrašnjeg oružanog sukoba djelovali u ime neke druge države, @albeno vijeće je u svojoj presudi u predmetu *Tadić* kao polaznu tačku uzelo član 4 @enevske konvencije III, kojim se definišu situacije u kojima milicije i paravojne jedinice mogu biti izjednačene sa legitimnim borcima. @albeno vijeće je ocijenilo da uslov pripadnosti jednoj strani u sukobu propisan tim pravilom implicitno upućuje na kriterij kontrole.¹⁸⁶ Stoga je za pokretanje krivične odgovornosti počinilaca¹⁸⁷ na osnovu člana 2 Statuta nužno da strana u sukobu ima određeni stepen kontrole nad počinocima krivnja. Dakle, postavlja se pitanje utvrđivanja potrebnog stepena kontrole.

97. Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić* daje iscrpnu analizu pojma kontrole. Nakon preispitivanja obrazloženja i kriterija kontrole koje je Međunarodni sud pravde iznio u predmetu *Nikaragva*,¹⁸⁸ većina članova @albenog vijeća je na kraju odbacila stav Međunarodnog suda pravde zbog toga što ti kriteriji nisu bili u skladu ni sa "logikom prava o odgovornosti država niti sa sudskom i državnom praksom."¹⁸⁹ Odbrana smatra da je presudom @albenog vijeća u predmetu *Tadić* pogrešno odbačen kriterij "efektivne kontrole" koji je Međunarodni sud pravde

¹⁸⁵ Kako je naveo svjedok DX, T. str. 14710.

¹⁸⁶ Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 95.

¹⁸⁷ Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 96.

¹⁸⁸ *Affaire des activités militaires et paramilitaires au Nicaragua et contre celui-ci (Nicaragua c. les États Unis d'Amérique)*, fond, Arrêt du 27. juin 1986, Recueil CIJ 1986 (u daljem tekstu: Presuda u predmetu *Nikaragva*).

¹⁸⁹ Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 99-145.

postavio u predmetu *Nikaragva*.¹⁹⁰ Za odbranu, upravo bi taj kriterij valjalo primijeniti u ovom predmetu, usprkos zaključcima u Presudi @albenog vijeća u predmetu *Tadić*. Međutim, Pretresno vijeće smatra da je ispravno slijediti obrazloženje @albenog vijeća.

98. @albeno vijeće je zaključilo da je, premda se sudska i državna praksa pridržava kriterija iz predmeta *Nikaragva* u pogledu neorganiziranih grupa i pojedinaca koji djeluju u ime države, ono primjenjivati jedan drugi kriterij kada se radi o vojnim ili paravojnim grupama.¹⁹¹ Tako,

kod utvrđivanja da li se pojedinac koji po nacionalnim zakonima nema status državnog funkcionera može smatrati *de facto* organom države, međunarodna pravila ne zahtijevaju uvijek isti stepen kontrole. Potreban stepen kontrole nad naoružanim grupama ili privatnim licima varira.¹⁹²

99. @albeno vijeće je jasno iznijelo tri kriterija kontrole koji omogućuju da se djela pojedinaca ili grupa pripisuju stranoj državi, što sukob koji je prvo bio unutrašnji preobrađava u međunarodni oružani sukob. Prvi kriterij je primjenjiv na pojedince ili neorganizirane grupe, a zahtijeva izdavanje konkretnih uputstva za izvršenje dotičnih djela ili, ako to nije moguće, dokaze da je strana država *a posteriori* odobrila ta djela.¹⁹³ Drugi kriterij se pak odnosi na situaciju kada u nedostatku uputstava koje je dala država može izjednačiti pojedince sa državnim organima na osnovu njihovog stvarnog ponašanja unutar struktura dotične države.¹⁹⁴ Nijedan od ta dva kriterija nije u ovom slučaju relevantan i zbog toga ih ovdje nećemo analizirati.

100. Ovdje se radi o eventualnom pripisivanju djela HVO-a Republici Hrvatskoj, što bi sukobu koji se odvijao u Laštanskoj dolini dalo međunarodni karakter. Na ovaj slučaj se primjenjuje treći kriterij.¹⁹⁵ Taj kriterij omogućuje da se utvrdi stepen državne kontrole koji međunarodno pravo zahtijeva da bi se stranoj državi mogla pripisati djela oružanih snaga, milicija ili paravojnih jedinica (organiziranih grupa). @albeno vijeće ga je okarakteriziralo kao kriterij globalne kontrole. Ono smatra da:

kontrola države nad podređenim *vojnim snagama, milicijama ili paravojnim jedinicama* može imati opći karakter (i mora obuhvatati više od pukog pružanja finansijske pomoći, vojne opreme ili obuke). Taj uslov, međutim, ne ide tako

¹⁹⁰ Završni podnesak odbrane, str. 79-83.

¹⁹¹ Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 124.

¹⁹² Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 137.

¹⁹³ Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 137.

¹⁹⁴ Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 141.

¹⁹⁵ Radi se u stvari o drugom kriteriju koji je iznesen u Presudi u predmetu *Tadić* II.

daleko da zahtijeva izdavanje konkretnih naređenja ili rukovođenje svakom pojedinom operacijom od strane države. Prema međunarodnom pravu, nije ni pošto potrebno da vlasti koje vrše kontrolu takođe i planiraju sve operacije jedinica koje od njih zavise, da biraju ciljeve ili daju konkretna uputstva za vođenje vojnih operacija i eventualnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava za koja se tvrdi da su se dogodila. Može se smatrati da postoji kontrola kakvu traži i međunarodno pravo kad država (odnosno, u kontekstu oružanog sukoba, strana u sukobu) *igra ulogu u organizovanju, koordinisanju ili planiranju vojnih akcija* vojne grupe, uz to što grupu još i finansira, obučava i oprema ili joj pruža operativnu podršku.¹⁹⁶

101. Kako dakle utvrditi da li neka država vrši globalnu kontrolu nad nekom organiziranom vojnom grupom? @albeno vijeće je navelo brojne faktore koji uzeti zajedno ukazuju na to da je Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) (u daljem tekstu: SRJ) ostvarivala globalnu kontrolu nad Vojskom Republike Srpske (u daljem tekstu: VRS): prebacivanje u BiH nekadašnjih oficira bivše Jugoslovenske narodne armije (u daljem tekstu: JNA) koji porijeklom nisu bili bosanski Srbi; isplata vojničkih plata bosanskih Srba od strane vlasti SRJ; činjenica da reorganizacija i promjena naziva JNA nije ni najmanje izmijenila vojne i strateške ciljeve; činjenica da su struktura i činioci u VRS-u bili isti kao i u vojsci SRJ (u daljem tekstu: VJ) i da je VJ nastavila rukovoditi i nadzirati VRS (što je išlo dalje od pružanja velikodušne finansijske, logističke i druge pomoći); i ustrajnost VJ¹⁹⁷ u direktnoj intervenciji. Međutim, @albeno vijeće smatra da ti faktori ne definišu globalnu kontrolu već da se prije radi o indikacijama. Tako faktori koji omogućuju dokazivanje postojanja globalne kontrole mogu varirati zavisno od okolnosti.

102. U predmetnom slučaju već i gorenavedeno pokazuje da se radi o direktnoj intervenciji HV-a u Bosni i u OZSB-u. Moguće je navesti još nekoliko elemenata koji ukazuju na umiješanost Hrvatske u sukob, a koji pobijaju argumente odbrane da je HV rukovodio operacijama HVO-a samo u razdoblju između marta i juna 1992. prije nego što se HVO organizirao i prije izbijanja sukoba između hrvatskih i muslimanskih snaga u srednjoj Bosni.¹⁹⁸ Vijeće se slaže da se uplitanje HV-a i Hrvatske možeiniti očitijim na početku dotičnog razdoblja, ali ocjenjuje da se ono nastavilo za čitavo vrijeme sukoba.

103. Ne čini se da je to uplitanje isključivo rezultat okolnosti koje su vladale u tom razdoblju. U stvari, prema riječima jednog svjedoka odbrane, Hrvatska je već 150

¹⁹⁶ Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 137.

¹⁹⁷ Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, paragrafi 150-151.

¹⁹⁸ Završni podnesak odbrane, knjiga III, str. 76.

godina gajila pretenzije prema hrvatskim teritorijama u Bosni i Hercegovini.¹⁹⁹ Predsjednik Tu|man imao je aspiracije prema podjeli te susjedne zemlje. U svojoj knjizi pod naslovom "Nacionalizam i suvremena Europa", Franjo Tu|man tvrdi da bi Bosna i Hercegovina trebala biti dio hrvatske federalne jedinice jer je povijesno vezana za Hrvatsku. Osim toga, Franjo Tu|man konstatira da su ve}ina Muslimana, u etni-kom i jezi-nom pogledu, porijeklom Hrvati.²⁰⁰ O podjeli Bosne i Hercegovine, Franjo Tu|man pi{e:

Turci su jedan veliki dio teritorija Hrvatske inkorporirali u Bosnu. Osim toga, Bosna i Hercegovina je, povijesno gledano, vezana za Hrvatsku i one zajedno tvore nedjeljivu geografsku i ekonomsku cjelinu. Bosna i Hercegovina zauzimaju sredi{nji dio te cjeline odvajaju}i gornju Panoniju od doljne Panonije. Stvaranje Bosne i Hercegovine kao zasebnog entiteta -ini da se Hrvatska, teritorijalno i zemljopisno nalazi u izuzetno te{koj situaciji u gospodarskom pogledu, i stoga u politi-kom pogledu u {irem smislu, veoma nepovoljnoj za `ivot i razvoj, a u administrativnom pogledu, neprilago|enoj i nepovoljnoj. Ti -imbenici u velikoj mjeri obja{njavaju za{to je sporazum koji je 1939. g. sklopljen izme|u Beograda i Zagreba (Banovina) predvideo inkorporiranje sljede}ih regija Bosne u Banovinu Hrvatsku: -itave Hercegovine, Mostara i onih kotara Bosne u kojima Hrvati -ine ve}inu.²⁰¹

104. Nacionalizam Franje Tu|mana i njegova `elja da anektira jedan dio BiH bili su o-iti lordu Owenu, pred kojim je predsjednik Tu|man zahtijevao 17,5% teritorija Bosne koji je trebao pripasti republici sa hrvatskom ve}inom.²⁰² Svjedok P je tako|e potvrdio da je Franjo Tu|man te`io podjeli BiH.²⁰³

105. Uostalom, te su se te`nje za podjelom o-itovala u povjerljivim razgovorima o podjeli Bosne i Hercegovine koje su Franjo Tu|man i Slobodan Milo{evi} vodili 30. marta 1991.²⁰⁴ u Kara|or|evu. Nijedan predstavnik Muslimana nije prisustvovao tim bilateralnim razgovorima izme|u Srba i Hrvata.²⁰⁵ Nakon Kara|or|eva Franjo Tu|man je izrazio mi{ljenje da Bosna veoma te{ko mo`e opstati i da }e se Hrvatska vratiti na granice Banovine i obuhvatati uz to Cazin, Kladu{u i Biha}.²⁰⁶ Odr`ani su tajni preliminarni pregovori na kojima su kori{tene geografske karte za sklapanje sporazuma sa Srbima o podjeli Bosne.²⁰⁷ Intervju koji je svjedok odbrane Biland`i}

¹⁹⁹ Svjedok Biland`i}, T. str 8316.

²⁰⁰ Svjedok Biland`i}, T. str. 8330; P18, Franjo Tu|man, Nationalism in Contemporary Europe (1981) /prevod sa francuskog/.

²⁰¹ P18; svjedok Donia, T. str. 90-91.

²⁰² P19; svjedok Donia, T. str. 95.

²⁰³ Svjedok P, T. str. 3404.

²⁰⁴ Svjedok II, T. str. 5295.

²⁰⁵ Svjedok Biland`i}, T. str. 8314.

²⁰⁶ Svjedok II, T str. 5296.

²⁰⁷ Svjedok II, T. str. 5378, str. 5380.

25. oktobra 1996. dao hrvatskom tjedniku Nacional potvrđuje da je nakon pregovora sa Slobodanom Miloševićem "dogovoreno da bi se dvije komisije trebale sastati da razgovaraju o podjeli Bosne i Hercegovine."²⁰⁸ Sporazum između Srba i Hrvata o podjeli Bosne navodno je bio potvrđen 6. maja 1992. u Gracu u Austriji na sastanku političkih vođa bosanskih Srba i Hrvata, Radovana Karadžića i Mate Bobana. Oni su se navodno dogovorili da se za određena područja arbitražom utvrdi da li trebaju pripasti srpskom ili hrvatskom "konstitutivnom entitetu".²⁰⁹

106. Težnje Franje Tuđmana za pripajanjem "hrvatskih" područja Bosne nastavile su se očitovati za vrijeme sukoba. Dana 6. maja 1995. predsjednik Tuđman je na jednoj večeri, na kojoj je sjedio do Paddyja Ashdowna, predsjednika Liberalne demokratske stranke Velike Britanije, kojeg je tužilac pozvao kao svjedoka, jasno potvrdio da Hrvatska ima teritorijalne pretenzije prema Bosni. Nakon što je na poleđini jelovnika²¹⁰ ugrubo nacrtao kartu bivše Jugoslavije koja je prikazivala situaciju za deset godina, Franjo Tuđman je objasnio g. Ashdownu da će jedan dio Bosne pripasti Hrvatskoj, a drugi Srbiji. On je također rekao da tada više neće biti muslimanske oblasti u bivšoj Jugoslaviji, te da će ona biti samo jedan "minorni element ... hrvatske države". Franjo Tuđman je bio uvjeren da će Srbi na kraju mijenjati Banja Luku za Tuzlu.²¹¹ Predsjednik Tuđman je također rekao da ima namjeru povratiti Knin i područje Krajine²¹² (što je Hrvatska poslije doista i učinila). Prema riječima ovog svjedoka, čini se da je između Franje Tuđmana i Slobodana Miloševića došlo do sporazuma u pogledu nekih teritorija.²¹³

107. Odbrana, međutim, tvrdi da je predsjednik Tuđman izrazio isključivo svoje osobne stavove i da oni ne odražavaju službeni stav Republike Hrvatske.²¹⁴ Razlika između osobnih stavova predsjednika Tuđmana i službene politike Hrvatske na elno je svakako opravdana. Međutim, Pretresno vijeće napominje da je predsjednik Tuđman do te mjere dominirao Vladom Hrvatske da su njegovi osobni stavovi u stvari

²⁰⁸ P464. Svjedok je djelomično demantirao intervju, ali ne konkretno i tu izjenu.

²⁰⁹ Završni podnesak tužila, knjiga 1, str. 68, para. 5.76.

²¹⁰ P275; svjedok Ashdown, T. str. 5440.

²¹¹ Svjedok Ashdown, T. str. 5441.

²¹² Svjedok Ashdown, T. str. 5442.

²¹³ Svjedok Ashdown, T. str. 5453, str. 5455. Iako je odbrana Tuđmanove riječi upućene svjedoku pokušala prikazati kao razgovor uz piće, Vijeće smatra da je svjedočenje svjedoka u svakom pogledu koherentno i usprkos prigovoru odbrane potpuno vjerodostojno. Isto tako nema nikakve sumnje u pogledu podjele teritorija između Hrvatske i Srbije koju predstavlja skica karte čiji je autor predsjednik Tuđman.

²¹⁴ Završna riječ odbrane, T. str. 18282.

predstavljali stav slu`benih vlasti. Prema rije-ima svjedoka P, predsjednik Tu|man je obavljao svoje du`nosti u okviru jednog autoritarnog re`ima u kojem je jedino on imao vlast.²¹⁵ Zbog toga se pomenuta razlika ne mo`e primijeniti na ovaj slu-aj.

108. Osim toga, izgleda da je HVO imao iste ciljeve kao i Hrvatska. HVO i paravojne jedinice ili jedinice koje su sa njima izjedna-ene borile su se za Hrvatsku, branile "hrvatski" narod i teritorij, `ele}i da taj teritorij koji su smatrali hrvatskim bude pripojen Republici Hrvatskoj.²¹⁶ Pripadnici tih oru`anih snaga su Franju Tu|mana smatrali za svog predsjednika.²¹⁷ Mate Boban, predsjednik Herceg-Bosne nije priznavao Ustav Bosne i Hercegovine za koji je smatrao da {titi jedino prava Muslimana u Bosni. Prema mi{ljenju Mate Bobana, Herceg-Bosna je kulturno, duhovno i ekonomski je dio Hrvatske, a razlozi zbog kojih je od nje odvojena vrijedni su `aljenja.²¹⁸ Za njega je HDZ bio bosanski ogranak stranke koju je osnovao Franjo Tu|man.²¹⁹

109. Zapisnik sa sastanka odr`anog 12. novembra 1991. u Grudama izme|u predstavnika regionalnih zajednica HDZ-a Hercegovine i Travnika naro-ito je indikativan: te dvije zajednice izjavljuju da su "jednoglasno odlu-ile da hrvatski narod u Bosni i Hercegovini mora kona-no povesti aktivnu i odlu-nu politiku koja treba dovesti do realizacije [njegovog] vjekovnog sna – zajedni-ke hrvatske dr`ave" i da moraju "pokazati [...] koji su to hrvatski prostori u Bosni i Hercegovini [...] da njihov] *narod* ni pod kakvim uvjetima *ne}e prihvatiti* bilo kakvo drugo rje{enje *osim* u granicama slobodne Hrvatske."²²⁰

110. Ti su zajedni-ki ciljevi imali zna-ajan uticaj na mehanizam dono{enja odluka o Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosna (u daljem tekstu: HZHB). Hrvatska je mogla kontrolirati odluke preko hrvatskih -asnika koji su iz HV-a deta{irani u HVO, ili preko bosanskih Hrvata koji su imali iste ciljeve kao Hrvatska, te su doista i slijedili uputstva hrvatske Vlade.

²¹⁵ Svjedok P, T. str. 3431.

²¹⁶ Svjedok HH, T. str. 5105-5106.

²¹⁷ Svjedok HH, T. str. 5020.

²¹⁸ Svjedok Vulliamy, T. str. 6292.

²¹⁹ Svjedok Vulliamy, T. str. 5763. Odbrana prihva}a da odre|eni funkcioneri iz Hrvatske i Herceg-Bosne imaju zajedni-ke aspiracije. Vidi Zavr{ni podnesak odbrane, str. 53.

²²⁰ P406/2 (naglasak u originalnom dokumentu); dokument potpisali: Jozo Mari}, Dario Kordi} i Mate Boban.

111. Doista, dana 21. marta 1992., Pa{ko Ljubi-i}, zapovjednik "obrane HB" zatra`io je da ga primi Gojko [u{ak, ministar odbrane Republike Hrvatske, prije svega "zbog primanja *uputstava za vo|enje dopunskih akcija* [u srednjoj Bosni] ".²²¹ Hrvatsko priznanje samostalnosti BiH slu`beno je proglasio predsjednik Tu|man 7. aprila 1992.²²² Posljedi~no, svako uplitanje Hrvatske u uspostavljanje HVO-a nakon tog datuma predstavlja mije{anje u unutra{nje poslove BiH. Vije}e, me|utim, konstatira da nakon tog datuma, premda je postalo manje vidljivo, djelovanje Hrvatske u BiH ipak nije prestalo.

112. Dakle, Hrvatska se neposredno umije{ala u kontroliranje snaga HVO-a, koji je Predsjedni{tvo HZHB-a osnovalo ve} 8. aprila.²²³ Dana 10. aprila 1992. predsjednik Tu|man je generala Bobetka iz HV-a imenovao za zapovjednika "ju`nog sektora".²²⁴ Njegove su du`nosti obuhvatale zapovijedanje jedinicama HV-a i HVO-a u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Du`nost zapovijedanja jedinicama HVO-a su poslije preuzela tri ~asnika HV-a, koji su bili pot~injeni generalu Bobetku. Dana 21. aprila 1992. general Bobetko je naredio generalu Anti Rosi da preuzme odgovornost nad podru~jem Livna u BiH.²²⁵ Dana 19. maja 1992. general Bobetko je ve} uspostavio jedno istureno komandno mjesto u Gornjem Vakufu u BiH.²²⁶ Dana 14. juna 1992. naredio je po~etak ofenzivnih djelovanja i premje{tanje snaga HVO-a u odre|enom smjeru, te preduzimanje konkretnih dejstava u sklopu jedne vojne operacije.²²⁷ Dana 27. juna 1992. Ante Roso, tada jo{ uvijek general HV-a, unaprijedio je Tihomira Bla{ki}a u ~in pukovnika HVO-a i postavio ga u zapovjedni{tvo OZSB-a.²²⁸ Generala Petkovi}a je na mjestu na~elnika sto`era zamijenio general Praljak, nekada{nji pomo}nik ministra odbrane Hrvatske u Zagrebu.²²⁹ U oktobru 1993. generala Praljka

²²¹ P406/4 (naglasak dodan); me|u predlo`enim sudionicima tog sastanka nalazi se i "Dario Kordi}, predsjednik kriznog {taba srednje Bosne, dopredsjednik Hrvatske zajednice (HZ) Herceg Bosna".

²²² P406/5. U ovom dokumentu koji je predsjednik Tu|man potpisao 7. aprila 1992., Republika Hrvatska "priznaje samostalnost i suverenost Socijalisti~ke Republike Bosne i Hercegovine, *kao zajednice triju konstitutivnih naroda*" (naglasak dodan).

²²³ P457; P38/1.

²²⁴ P406/6.

²²⁵ P406/11.

²²⁶ P406/16.

²²⁷ P406/20; svjedok Degan, T. str. 11932.

²²⁸ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13176.

²²⁹ P406/79; P406/80.

je zamijenio general Roso. Te odluke o imenovanjima donijela je hrvatska Vlada,²³⁰ a odnosile su se na vojsku koja je u na-elu pripadala jednoj drugoj suverenoj dr`avi.

113. Kontrola koju je HDZ Hrvatske ostvarivao nad HDZ-om Bosne i Hercegovine bila je globalna:

U teoriji su Hrvatska demokratska zajednica Hrvatske i Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine dvije zasebne stranke. To je u teoriji, moram to re}i zbog po{tivanja istine. Me|utim, u stvarnosti, sve se odluke donose u Zagrebu i nema nikakve sumnje u to da HDZ Bosne i Hercegovine nije ni na koji na-in samostalna stranka. U teoriji da, ali u stvarnosti je apsolutno sigurno da to nije tako.²³¹

114. Odbrana se uostalom sla`e sa -injenicom da su HVO i HV imali zajedni-ke kadrove, koji su -esto bili porijeklom iz BiH. ^asnici vojske Republike Hrvatske su, prema rije-ima admirala Domazeta, dobrovoljno izlazili iz HV-a da bi slu`ili u Bosni i Hercegovini. Ti su -asnici morali za to imati slu`benu dozvolu i smatralo ih se privremeno deta{iranim -asnicima. Zapravo, izgleda da su platu nastavili primati od Hrvatske.²³² Oni koji su se `eljeli vratiti u redove Hrvatske vojske mogli su to u-initi uz slu`beno odobrenje vlasti HV-a, {to je, s obzirom na tuma-enje koje je Vije}e dalo -injenicama iznesenim u ovom predmetu, predstavljalo puku formalnost.

115. Vije}u su predo-eni dokazi koji ukazuju na to da su Milivoj Petkovi}, Ante Roso, Slobodan Praljak i general Tolj, sve visoki -asnici Hrvatske vojske, oti{li privremeno slu`iti u HVO prije nego {to su se vratili u Hrvatsku vojsku.²³³ General Milivoj Petkovi} je bio visoki -asnik vojske Republike Hrvatske prije nego {to je postao na-elnik Glavnog sto`era HVO-a. Slobodan Praljak je napustio vojsku Republike Hrvatske da bi postao general HVO-a, a zatim se vratio u oru`ane snage Republike Hrvatske gdje je unapre|en u -in generala i penzioniran.²³⁴ General Roso je napustio HV tek 15. oktobra 1993. da bi "oti{ao u Bosnu i Hercegovinu" i postao na-elnik Glavnog sto`era HVO-a. Dana 23. februara 1995. zatra`io je da bude ponovo

²³⁰ Svjedok DX, T. str. 14648: "HVO je uglavnom bio pod nadzorom, ili bolje re-eno, pod kontrolom Zagreba, a politi-ki vo|e iz Zagreba imenovali su vo|e, visoke funkcionere HVO-a". Cf. tako|e T. str. 14707.

²³¹ Svjedok II, T. str. 5276.

²³² Svjedok Domazet, T. str. 8495-8496.

²³³ Svjedok II, T. str. 5322. Taj je svjedok naveo da je Ivan Tolj, zastupnik u hrvatskom Saboru, "bio general obiju vojski" i da su on i drugi "zastupnici hrvatskog Sabora [koji su oti{li] u Bosnu i Hercegovinu, [...] u Herceg-Bosnu, tamo fotografirani u uniformama HVO-a, iako su i on i oni istovremeno bili -lanovi hrvatskog Sabora. Te iste osobe [...] su do najekstremnije granice demonizirali Muslimane i njihovo pravo da brane teritorij Bosne i Hercegovine." (T. str. 5406).

²³⁴ Svjedok Domazet, T. str. 8475.

primljen u HV, {to mu je i odobreno.²³⁵ Ivan Tolj je bio zastupnik u Saboru, general i na-elnik Politi-ke uprave Hrvatske vojske, a istovremeno i pripadnik HVO-a.²³⁶ Gorepomenuti pukovnik HV-a Miro Andri} tako|e je pripadao HVO-u. ^ak i na ni`em nivou HVO su dijelom ~inili Hrvati koji su se vratili iz Hrvatske nakon {to su se borili u Hrvatskoj vojsci.²³⁷

116. Osim toga, predsjednik Tu|man je naredio smjene onih bosanskih Hrvata koji se nisu sa njim slagali. Stjepan Kljuji} je bio predsjednik HDZ-a u Bosni, ali je bio smijenjen jer se borio za cjelovitu Bosnu. Na kraju je Mate Boban imenovan za predsjednika Herceg-Bosne. Prije nego {to bi donio neku va`nu odluku koja se ti-e Herceg-Bosne, Mate Boban se uvijek konzultirao sa Franjom Tu|manom,²³⁸ ~ija je uputstva doista i izvr{avao. Delegacije HDZ-a Bosne redovito su dolazile na konzultacije sa predsjednikom Tu|manom.²³⁹

117. General Bla{ki} je i sam imenovan u skladu sa procedurom koja je nu`no zahtijevala odabir ljudi od povjerenja, spremnih da sprovode politiku koju je diktirao Zagreb. Na sastanku u Grudama kojim je predsjedavao Mate Boban,²⁴⁰ odlu-eno je da se u cilju sprovo|enja strana-ke politike HDZ-a Bosne i Hercegovine "pove}a broj ~lanova i [da] se odaberu ljudi koji su sposobni izvr{iti te zadatke" te da se "bolje vojno pripremi za borbu protiv svih snaga koje poku{avaju sprije~iti neizbjeg`ni proces stvaranja slobodne hrvatske dr`ave."²⁴¹ General Bla{ki} ne bi mogao biti imenovan na funkciju na kojoj je bio da nije u potpunosti podr`avao tu politiku.

118. Vo|e bosanskih Hrvata su slijedile smjernice koje im je davao Zagreb ili su, u najmanju ruku, usagla{avali svoje odluke sa hrvatskom Vladom.²⁴² Saradnja je bila o~ita na razli~itim nivoima. Dan nakon osnivanja Teritorijalne odbrane (TO) kao legitimne vojne organizacije Bosne i Hercegovine, 9. aprila 1992., Mate Boban je izdao zapovijed kojom se ukida TO na teritoriju HZHB-a.²⁴³ Ta je zapovijed

²³⁵ Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga I, str. 159, para. 6.70; P586, P587.

²³⁶ Svjedok II, T. str. 5314.

²³⁷ Svjedok DX, T. str. 14635. Cf. tako|e P406/61: Armija BiH udovoljava zahtjevu MKCK-a da vrati jednog zarobljenog vojnika HVO-u kako bi isti bio predan HV-u.

²³⁸ Svjedok II, T. str. 5279, str. 5418.

²³⁹ Svjedok II, T. str. 5277, str. 5279.

²⁴⁰ Vidi *supra* para. 110.

²⁴¹ P406/2; naglasak u originalu.

²⁴² " ^esto su akcije Hrvatske vojske bile uskla|ene s akcijama HVO-a", svjedok II, T. str. 5417-5418. Vidi tako|e dozvolu za objavljivanje zajedni-ke knjige pod naslovom "Ofenzive i operacije HV-a i HVO-a" na kojoj je i Tihomir Bla{ki} sara|ivao, P406/112.

²⁴³ P583; Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga I, str. 160, para. 6.75.

potvrjena jednom slikom zapovijedi koju je general Roso izdao 8. maja 1992.²⁴⁴ Dana 11. maja 1992. Tihomir Blaškić u opštini Kiseljak izdaje zapovijed²⁴⁵ kojom se sprovodi zapovijed Ante Rose na osnovu koje HVO postaje jedina legalna vojna organizacija, a TO se proglašava nezakonitim. Dario Kordić je navodno izdao sliku zapovijed u opštini Busovača.²⁴⁶ Dakle zapovijed generala HV-a Ante Rose brzo je sprovedena. Predsjednik Tužman i Tihomir Blaškić primijenili su istu politiku i u pogledu kontrole nad tvornicom municije u Vitezu, prijetili da će je dignuti u zrak ako je ABiH napadne.²⁴⁷

119. Dakle, dokazi ukazuju na to da je bilo redovitih sastanaka sa predsjednikom Tužmanom, te da su vođe bosanskih Hrvata, koje je imenovala Hrvatska, ili su imenovani u saglasnosti sa Hrvatskom, nastavili upravljati HZHB-om i HVO-om i nakon juna 1992.

120. Osim kadrovske pomoći, Hrvatska je HVO-u takođe pružala finansijsku i logističku podršku,²⁴⁸ te značajnu materijalnu pomoć. Osoba nadležna za sve obavještajne službe u Hrvatskoj javno je izjavila da je Hrvatska dnevno trošila milion njemačkih maraka za pomoć svim strukturama Herceg-Bosne, uključujući i HVO.²⁴⁹ Hrvatska je opskrbljivala HVO značajnim količinama oružja i opreme 1992., 1993. i 1994. godine.²⁵⁰ Pred Vijećem je, između ostalog, pominjano prisustvo tenkova T-55 i haubica s oznakama HV-a. Svjedok DX je u septembru 1993. u području Gornjeg Vakufa primijetio hrvatske tenkove T-55 kojima su upravljale posade HV-a, kako se čini, sa ciljem da učestvuju u neprijateljstvima između HVO-a i ABiH.²⁵¹ Oprema je takođe dostavljana ABiH, ali je to snabdijevanje prekinuto 1993. za vrijeme sukoba između HVO-a i ABiH.²⁵² Jedinice HVO-a su obučavane u Hrvatskoj.²⁵³

²⁴⁴ P584.

²⁴⁵ P502b (bis).

²⁴⁶ Završni podnesak tužila, knjiga I, str. 160, para. 6.76.

²⁴⁷ Završni podnesak tužila, knjiga I, str. 163, para. 6.85.

²⁴⁸ P741, str. 1.

²⁴⁹ Svjedok II, T. str. 5318. Na primjer, rukovodstvo HDZ-a opštine Bugojno je za nabavu opreme potrebne za odbranu iskoristilo 540.000 DM koje mu je Ministarstvo financija Republike Hrvatske stavilo na raspolaganje u jednoj banci u Beču (P406/3; dokument nosi datum 3. mart 1992.)

²⁵⁰ P406/110: opskrba gorivom; P406/89: vozila; P406/25: zapovijed optuženog od 19. septembra 1992. u vezi sa prometom oružja, municije i vojne opreme iz i u Hrvatsku.

²⁵¹ Svjedok DX, T. str. 14688-14690.

²⁵² P558 (zapečeno), Završni podnesak tužila, knjiga I, str. 170, para. 6.104.

²⁵³ P406/23: zapovijed optuženog od 24. jula 1992. da izviđačke jedinice idu na desetodnevnu obuku u Hrvatsku jer "specijalni zadaci [moraju biti] izvršeni".

121. Naposljetku, u svojoj presudi u predmetu *Tadić*, @albeno vijeće je tako|e primijetilo sljede}e:

Prag se mo`e lak{e ustanoviti ako je dr`ava koja vr{i kontrolu ujedno susjedna dr`ava sa teritorijalnim pretenzijama prema dr`avi u kojoj se odvija sukob, pri -emu dr`ava koja vr{i kontrolu poku{ava ostvariti teritorijalno pove}anje putem oru`anih snaga koje kontroli}e.²⁵⁴

122. U svjetlu svega {to je prethodno navedeno, a naro-ito hrvatskih teritorijalnih pretenzija na Bosnu i Hercegovinu, Vijeće ocjenjuje da je Hrvatska, naro-ito u osobi biv{eg predsjednika Tu|mana, gajila nadu o podjeli Bosne i nad Hrvatima u Bosni, a naro-ito nad HVO-om, ostvarivala takvu kontrolu da se mo`e govoriti o globalnoj kontroli. Suprotno onome {to tvrdi odbrana, Vijeće zaklju-uje da osnivanjem HVO-a bliske veze izme|u Hrvatske i Hrvata u Bosni nisu prekinute.

123. I indirektna intervencija Hrvatske omogu}uje nam, dakle, da zaklju-imo da se radi o sukobu me|unarodnog karaktera.

b) Za{ti}ena lica i imovina

124. ^im je utvr|eno da se radi o sukobu me|unarodnog karaktera, potrebno je preispitati posljednji uslov primjenjivosti -lana 2 Statuta, odnosno utvrditi da li su `rtve i imovina u`ivali za{titu u smislu @enevskih konvencija.

i) "Dr`avljanstvo" `rtava

125. ^lan 4(1) @enevske konvencije IV propisuje:

Ova konvencija {titi lica koja se, u slu-aju sukoba ili okupacije, u bilo kojem trenutku i na bilo koji na-in na|u u vlasti strane u sukobu ili okupacijske sile -iji nisu dr`avljeni.

126. Odbrana tvrdi da su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati dr`avljeni iste dr`ave, te da stoga nemaju status za{ti}enih lica u smislu -lana 4(1). Odbrana smatra da je u svojoj presudi u predmetu *Tadić*, @albeno vijeće pogre{no zaklju-ilo da kriterij dr`avljanstva nije odsudan za primjenu tog -lana. Me|utim, Vijeće ipak slijedi zaklju-ak @albenog vije}a. Ono je odabralo "pravni pristup [...] koji vi{e pola`e na

²⁵⁴ Presuda @albenog vije}a u predmetu *Tadić*, para. 140.

stvarne odnose nego na formalne veze",²⁵⁵ a koji pristup smatra primjerenijim suvremenim međunarodnim oružanim sukobima:

Dok su se u ranijim vremenima ratovi uglavnom vodili među etabliranim državama, u modernim međuetničkim oružanim sukobima kao što je onaj u bivšoj Jugoslaviji, nove države nerijetko nastaju za vrijeme oružanog sukoba, a kriterijum lojalnosti postaje etnička pripadnost a ne državljanstvo. Drugim riječima, lojalnost državi može biti zadana etničkom pripadnošću. U takvoj situaciji, uslov državljanstva postaje još neprimjereniji za definisanje zaštićenih lica. U takvim sukobima, ne samo tekst i historija sastavljanja Konvencije nego, još važnije, sam cilj i svrha Konvencije govore u prilog tome da ključnim testom valja smatrati lojalnost strani u sukobu, čemu odgovara kontrola te strane nad licima na datoj teritoriji.²⁵⁶

127. Argument odbrane u vezi tog konkretnog pitanja se dakle odbacuje, a princip koji je iznijela optužba²⁵⁷ prihvata. U međuetničkom oružanom sukobu, etnička pripadnost se može uzeti kao faktor koji određuje lojalnost naciji i može dakle služiti za utvrđivanje statusa žrtava kao zaštićenih lica. Pretresno vijeće smatra da je ovdje posrijedi takav slučaj.

128. Vijeće je ovdje ponoviti nekoliko već navedenih tumačenja koja se odnose na međunarodni karakter sukoba. Do raspada Jugoslavije došlo je na "etničkoj" osnovi. Etnička pripadnost postala je važnija od državljanstva kod utvrđivanja lojalnosti ili obaveza. Jedan svjedok odbrane, historičar, izjavio je da je Jugoslavija bila multietnička država koja je okupila narode koji su imali različite "ideologije": pravoslavnu, katoličku i muslimansku.²⁵⁸ Taj je svjedok naveo etnički i povijesni princip prema kojem Srbija i Hrvatska već 150 godina smatraju da imaju pravo na Bosnu. Bosanski Muslimani sebe pak smatraju posebnim narodom.²⁵⁹

129. Te su se težnje ispoljile 1990. godine na prvim višestranačkim izborima održanim u Jugoslaviji. Stranke sa nacionalističkim težnjama pobijedile su u svim

²⁵⁵ Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 166.

²⁵⁶ Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 166. Cf. također presudu u predmetu *Elebići*, u kojem je Pretresno vijeće zaključilo sljedeće: "Određbe nacionalnog zakonodavstva o državljanstvu u situaciji nasilne sukcesije države ne mogu da budu mjerodavne za određivanje zaštićenog statusa lica zahvaćenih sukobima koji proisteknu iz takvih događaja" (para. 263). Vijeće je nadalje zaključilo da budući da su žrtve navodnih djela bile uhapšene i zato-ene uglavnom na osnovu njihove nacionalne pripadnosti, iste se moraju smatrati zaštićenim licima u smislu @enevske konvencije IV "s obzirom da su bosanske vlasti o-ito smatrale da one pripadaju suprotstavljenoj strani u oružanom sukobu i [...] da predstavljaju opasnost po bosansku državu" (para. 265).

²⁵⁷ Završni podnesak tužioca, knjiga I, str. 151-154, paragrafi 6.48-6.60.

²⁵⁸ Svjedok Bilandić, T str. 8255.

²⁵⁹ Svjedok Bilandić, T str. 8380-8382.

konstitutivnim republikama. U Bosni i Hercegovini dominantne su stranke bile SDS, SDA i HDZ.²⁶⁰

130. Politika Hrvatske prema bosanskim Hrvatima više je stavila naglasak na etničku pripadnost nego na državljanstvo. Republika Hrvatska je donijela odredbu prema kojoj svi pripadnici hrvatskog naroda imaju pravo na njeno državljanstvo.²⁶¹ General Blaskić je zatražio da iskoristi taj propis.²⁶² Jednim drugim zakonom dozvoljeno je svim Hrvatima da glasaju na izborima u Hrvatskoj, što je omogućilo bosanskim Hrvatima, inače bosanskim državljanima, da glasaju na parlamentarnim izborima u Republici Hrvatskoj. Sporazumom o prijateljstvu i saradnji između Republike Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske predviđeno je da će te dvije republike recipročno dozvoljavati svojim državljanima sticanje dvojnog državljanstva.²⁶³ Vijeće smatra da je Hrvatska iskoristila nitavu tu zakonsku regulativu da bi Hrvate u Bosni i Hercegovini usmjerila prema Hrvatskoj²⁶⁴ i da je ta regulativa pridonijela tome da su ljudi u svrhu iskazivanja svoje lojalnosti veću važnost pripisivali etničkoj pripadnosti nego formalnom državljanstvu. Otprilike 10% zastupnika u Saboru bili su iz dijaspe. Dva pripadnika HVO-a, bosanski Hrvati, izabrana su u hrvatski parlament: Vice Vukojević i Ivan Tolj.²⁶⁵ UNPROFOR je za vrijeme sukoba s ABiH u osnovi percipirao HVO i HV kao istu stranu i za njih je koristio zajedničku oznaku "HV/HVO".²⁶⁶ PMEZ je govorio o nužnosti vršenja jakog pritiska na Hrvatsku i Hrvate u Bosni.²⁶⁷

131. Sam predsjednik Tuđman smatrao je da BiH tvore različiti narodi:

Međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine podrazumijeva *jam-enje suverenog prava hrvatskog naroda kao jednog od triju konstitutivnih naroda* u Bosni i Hercegovini,²⁶⁸

a rukovodstvo bosanskih Hrvata je bosanske Muslimane i bosanske Srbe smatralo pripadnicima druge nacionalnosti ili drugog naroda:

²⁶⁰ Završni podnesak tužila, knjiga I, str. 8, para. 3.10.

²⁶¹ P406/5.

²⁶² P765.

²⁶³ Sporazum od 21. jula 1992., para. 7 (D572).

²⁶⁴ Svjedok II, T. str. 5310-5311.

²⁶⁵ Svjedok II, T. str. 5310-5313.

²⁶⁶ P406/66, P406/72, P406/75, P406/80, P406/82.

²⁶⁷ P741, str. 6

²⁶⁸ P406/5 (naglasak dodan).

Hrvatsko vijeće obrane i Hrvatska zajednica Herceg-Bosna protiv i nadležnosti i vlasti u provincijama s dominacijom drugih dvaju naroda.²⁶⁹

U aprilu 1993., Anto Valenta, dopredsjednik HVO-a, traži po jednu "provinciju za svaki od ta tri naroda".²⁷⁰

132. U dolini rijeke Lašve, jedan je posmatrač vidio zastave koje su simbolizirale različite etničke grupe.²⁷¹ Sam general Blaškić je izjavio da vlasti BiH u Sarajevu nemaju u Kiseljaku nikakav legitimitet i da je Kiseljak pripasti hrvatskom kantonu, te se orijentirati više prema zapadu nego prema istoku.²⁷² Jedan izvještaj koji je predloženo Vijeću pokazuje da su "postojale posebne škole za Hrvate [...] sa novim školskim knjigama iz Zagreba u kojima se upotrebljava 'tradicionalni hrvatski jezik'".²⁷³

133. Pristalice HVO-a nisu ni najmanje sumnjale da je Hrvatska njihov saveznik, a da su bosanski Muslimani njihovi protivnici. Oni su tretirali Muslimane kao strance na hrvatskoj teritoriji. Često je upotrebljavan izraz "balija", pogrdni naziv za Muslimane. Vijeće smatra, uzimajući u obzir smisao u kojem je pojam državljanstva korišten u bivšoj Jugoslaviji, osobito u srednjoj Bosni, da bosanske Muslimane žrtve u vlasti HVO-a treba smatrati zaštićenim licima u smislu Ženevskih konvencija.²⁷⁴

ii) Države saveznice u ratu

134. Optužba smatra da su civili, bosanski Muslimani, bili zaštićena lica u smislu Ženevske konvencije IV zato što Hrvatska i BiH nisu bile države saveznice u ratu niti su imale normalne diplomatske odnose u trenutku kada su počinjene teške povrede.²⁷⁵

135. Odbrana sa svoje strane tvrdi da čak i pod pretpostavkom sukoba međunarodnog karaktera, bosanski Muslimani - žrtve djela koja se pripisuju HVO-u - ne bi ipak imali status "zaštićenih" lica jer su Hrvatska i Bosna i Hercegovina bile države saveznice u ratu protiv agresije bosanskih Srba. Ona taj argument izvlači iz člana 4(2) Ženevske konvencije IV, koji propisuje sljedeće:

²⁶⁹ P24 (naglasak dodan).

²⁷⁰ P741, str. 5.

²⁷¹ Svjedok DX, T. str. 14650. Vidi takođe P741.

²⁷² P545.

²⁷³ P741, str. 3.

²⁷⁴ Završni podnesak tužioca, knjiga I, str. 151-152, fusnota na strani 75.

²⁷⁵ Rezime tužioca, str. 8, para 1.10.

Dr`avljeni dr`ave saveznice u ratu ne smatraju se za{ti}enim licima dokle god dr`ava -iji su dr`avljeni ima redovito diplomatsko predstavni{tvo u dr`avi u -ijoj se vlasti nalaze.

136. Tezu odbrane mo`e se provjeriti iz tri ugla: po pitanju savezni{tva, postojanja normalnih diplomatskih odnosa, te s obzirom na logiku -lana 4 @enevske konvencije IV.

a. Savezni{tvo u ratu

137. Prije svega, argumentaciju odbrane mogu`e je prihvatiti jedino ako su Hrvatska i Bosna i Hercegovina bile dr`ave saveznice u ratu ili saveznici u smislu -lana 4. Odbrana navodi kao prvo da izme|u tih dr`ava nije bilo objave rata. Ona zatim sugerira da se o statusu saveznika u ratu mo`e donijeti zaklju-ak ako se preispitaju me|udr`avni ugovori koje su dvije dr`ave sklopile i eventualno postojanje diplomatskih odnosa me|u njima. Vije}e nagla{ava da je va`no ne ograni-iti se na formalne ili povr{ne elemente, te da je potrebno ispitati stvarne odnose izme|u tih dr`ava u razdoblju i na podru-ju koji su predmet razmatranja. Dakle, pitanje se sastoji u tome da li su Republika Bosna i Hercegovina i Republika Hrvatska bile saveznice i da li su se tako pona{ale tokom izvo|enja operacija u OZSB-u.

138. Svakako da su sporazumi izme|u Hrvatske i Bosne i Hercegovine postojali za vrijeme sukoba. Sporazumom od 14. aprila 1992. dogovoreno je da }e diplomatska i konzularna predstavni{tva Hrvatske i Bosne i Hercegovine u inozemstvu recipro-no {tititi interese dr`avljana obiju dr`ava u situaciji kada samo jedna od njih ima svoje predstavni{tvo na teritoriji tre}e dr`ave.²⁷⁶ Dana 21. jula 1992. potpisan je sporazum o prijateljstvu i saradnji,²⁷⁷ a 25. jula dvije su dr`ave sklopile sporazum o uspostavi me|usobnih diplomatskih odnosa.

139. Me|utim, stvarna situacija je bila bitno razli-ita od one kakva se sugerira ovim sporazumima. Bosna i Hercegovina je Hrvatsku smatrala za saveznicu u onoj mjeri u kojoj su se zajedno borile protiv Srba. Ali, o-ito je da Bosna nije u Hrvatskoj vidjela saveznicu u onoj mjeri u kojoj je Hrvatska pomagala HVO-u u borbi protiv ABiH u relevantnom razdoblju.²⁷⁸

²⁷⁶ Svjedok Degan, T. str. 11918.

²⁷⁷ Svjedok Degan, T. str. 11894; D572.

²⁷⁸ Vidi *supra* P556.

140. Politika Hrvata prema Bosni i Hercegovini bila je ambivalentna. Sa jedne strane, hrvatski su nacionalisti iskoristili srpsku agresiju u Bosni da prošire teritorij Hrvatske na neka područja odnedavno samostalne Bosne. Sa druge strane, srpska je agresija prisilila Hrvate i Muslimane da makar privremeno sklope savezništvo.²⁷⁹ U stvari, bili su saveznici samo onda kada je to odgovaralo interesima Hrvata, kao primjerice u bihaćkom d`epu.²⁸⁰ Nakon pritiska međunarodne zajednice, službene izjave vlade Hrvatske svakako su imale za cilj da stvore dojam da Hrvatska poštuje teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine²⁸¹ i da Hrvati i Muslimani sarajuju. Hrvatska je tako uvijek negirala prisustvo svojih snaga na teritoriji Bosne i Hercegovine, premda je to Savjet bezbjednosti sa `aljenjem konstatirao. Istovremeno, ona je usprkos tome podr`avala okupljanje bosanskih Hrvata u sklopu zasebne zajednice koja je bila paralelna u odnosu na legitimnu vladu. U tu je svrhu 1993. godine za vrijeme sukoba između HVO-a i ABiH Hrvatska prekinula snabdijevanje bosanskih Muslimana,²⁸² što predstavlja ponašanje suprotno ponašanju saveznika.

141. Na strani Bosne i Hercegovine ne postoji nikakva sumnja u pogledu onoga što se događalo u Bosni. Arif Pačalić, komandant u ABiH, je o sukobu između ABiH i HVO rekao: "To nije mali lokalni sukob, tu se uistinu radi o sprovođenju jednog plana i politike koji potječu iz Gruda i od Mate Bobana."²⁸³ Ta podjela i sukob između bosanskih Hrvata i bosanskih Muslimana proširili su se na Vitez, Novi Travnik i druga mjesta u srednjoj Bosni.²⁸⁴ Jedan svjedok odbrane je intervenciju HV-a protiv ABiH okarakterizirao kao "nezakonitu oružanu intervenciju".²⁸⁵ Dana 8. maja 1992. general Roso je izdao zapovijed kojom su legitimne oružane snage ABiH proglašene nelegalnim,²⁸⁶ što ne predstavlja štetu saveznika. Bosanski Hrvati koji su `eljeli sarajivati sa ABiH suošeni su s unutarnjim otporom. Na primjer, u jesen 1992. lokalni HVO pokušao je u Varežu sarajivati sa muslimanskom vojskom, ali je Ivica Rajić (nasljednik Tihomira Blažića na čelu HVO-a u Kiseljaku) poslao jedinice da spriječe hrvatsko rukovodstvo da sarajuje sa Muslimanima.²⁸⁷ U slučaju Travnika,

²⁷⁹ Svjedok Donia, T. str. 107.

²⁸⁰ Svjedok DT, T. str. 12086-12088.

²⁸¹ Svjedok II, T. str. 5406.

²⁸² P588 (zapečeno), Završni podnesak tužila, knjiga I, str. 170, para. 6.104.

²⁸³ Svjedok Vulliamy, T. str. 5760.

²⁸⁴ Svjedok Vulliamy, T. str. 5762.

²⁸⁵ Svjedok Degan, T. str. 11933.

²⁸⁶ P584.

²⁸⁷ Svjedok Vulliamy, T. str. 6329.

pukovnik HVO-a Filipovi} izjavio je da su Mate Boban i Tihomir Bla{ki} na njega vr{ili znatan pritisak da se ne udru`i sa Muslimanima.²⁸⁸

142. U svakom slu-aju, -ini se o-itim, ako ni po -emu drugom ono po broju `rtava koje su jedni drugima nanijeli, da se ABiH i HVO nisu u OZSB-u pona{ali onako kako bi se trebale pona{ati dr`ave saveznice u ratu.²⁸⁹

143. U zaklju-ku, Vije}e smatra da je dokazano da, u pogledu sukoba u srednjoj Bosni, Hrvatska i Bosna i Hercegovina nisu bile dr`ave saveznice u ratu u smislu @enevske konvencije IV.

b. Logika -lana 4 @enevske konvencije IV

144. Naposljetku, Pretresno vije}e dr`i za korisno da iznese jo{ jednu opasku. Komentar uz @enevsku konvenciju IV jo{ jednom potvr|uje da se dr`avljeni dr`ava saveznica u ratu ne smatraju za{ti}enim licima sve dok dr`ava -iji su dr`avljeni ima normalno diplomatsko predstavni{tvo u drugoj dr`avi saveznici u ratu.²⁹⁰ Logika na kojoj se temelji ova iznimka indikativna je: "[...] tom smo odredbom pretpostavili da dr`avljanima dr`ava saveznica u ratu, dakle saveznicima, nije potrebna za{tita Konvencijom".²⁹¹

145. U slu-ajevima gdje se ta logika ne primjenjuje, ispravno je zapitati se da li se iznimka ipak mora strogo po{tovati. U tom pogledu, mo`e biti od koristi pozvati se na analizu statusa "za{ti}enih lica" danu u presudi @albenog vije}a u predmetu *Tadi}*. @albeno vije}e je napomenulo da u slu-ajevima koje predvi|a -lan 4(2) doti-ne Konvencije

ti dr`avljeni nisu "za{ti}ena lica" dok god u`ivaju uobi-ajenu diplomatsku za{titu svoje dr`ave; kad tu za{titu izgube ili je u stvarnosti ne u`ivaju, Konvencija im automatski daje status "za{ti}enih lica".²⁹²

Zato bi u slu-ajevima kada ne u`ivaju normalnu diplomatsku za{titu svoje dr`ave, civili trebali imati status za{ti}enih osoba.

²⁸⁸ Svjedok Vulliamy, T. str. 5777, str. 6316-6318.

²⁸⁹ D345, P462.

²⁹⁰ Komentar, str. 55.

²⁹¹ Komentar, str. 55.

²⁹² Presuda @albenog vije}a u predmetu *Tadi}*, para. 165.

146. Pravni pristup koji je u presudi *@albenog vije}a* u predmetu *Tadi}* usvojen po pitanju dr`avljanstva temelji se vi}e na stvarnim odnosima nego na formalnim vezama. Ako imamo na umu duh, predmet i cilj Konvencije, bosanske Muslimane treba smatrati za{ti}enim licima u smislu -lana 4 Konvencije jer oni u praksi nisu u`ivali nikakvu diplomatsku za{titu.

iii) Ratni zarobljenici

147. @enevska konvencija III {titi lica definirana -lanom 4 "-im padnu pod vlast neprijatelja pa sve do njihovog kona-nog oslobo|enja i repatrijacije."²⁹³ Optu`ba tvrdi da su svi borci, bosanski Muslimani koji su u zato-eni{tvu HVO-a podvrgavani ne-ovje-nom postupanju i kori{teni kao `ivi {titovi kao {to je navedeno u ta-kama 15 i 19 optu`nice, imali status za{ti}enih lica u smislu @enevske konvencije III.²⁹⁴ Vije}e smatra da su sva lica identificirana kao ratni zarobljenici u`ivala za{titu u skladu s odredbama @enevske konvencije III, te nagla{ava da su oni koji tu za{titu nisu u`ivali bili civili; te kao takvi za{ti}eni u skladu sa @enevskom konvencijom IV. Me|utim, Vije}e ipak smatra da se u pogledu ta-ke 19 optu`nice @enevska konvencija III ne mo`e primijeniti, budu}i da se optu`nica odnosi samo na muslimanske *civile*,²⁹⁵ a da su odredbe @enevske konvencije IV i dalje mjerodavne.

iv) Za{ti}ena imovina

148. ^lan 53 @enevske konvencije IV zabranjuje okupacijskoj sili uni{tavanje imovine velikih razmjera ako to ne opravdava vojna nu`da. Prema Komentaru uz @enevsku konvenciju IV, ta je za{tita ograni-ena na imovinu koja se nalazi na okupiranim teritorijama:

Opravdano se mo`e primijetiti, kako bi se izbjegao svaki nesporazum u vezi dosega tog -lana, da isti ne predvi|a op{tu za{titu ciljane imovine, budu}i da se Konvencija ovdje ograni-ila na to da organizira za{titu na okupiranoj teritoriji.²⁹⁶

149. Optu`ba tvrdi da je imovina bosanskih Muslimana bila za{ti}ena jer se nalazila u vlasti okupacijske sile.²⁹⁷ Okupirana teritorija je bila dio teritorije BiH, smje{tena u enklavama pod kontrolom HVO-a, odnosno Vitez, Busova-a i Kiseljak. U slu-aju tih

²⁹³ @enevska konvencija III, -lan 5.

²⁹⁴ Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga I, str. 156, para. 6.66.

²⁹⁵ Izmijenjena optu`nica, para. 16.

²⁹⁶ Komentar, str. 324.

²⁹⁷ Rezime tu`ioca, str. 8, para. 1.9.

enklava Hrvatska je imala ulogu okupacijske sile, i to zbog globalne kontrole koju je imala nad HVO-om, podrška koju mu je pružala i bliskih veza koje je sa njim održavala. Dakle, služi se istom logikom kao i pri utvrđivanju međunarodnog karaktera sukoba, zbog globalne kontrole koju je Hrvatska vršila nad HVO-om, imovina bosanskih Muslimana je u trenutku njenog razaranja bila pod kontrolom Hrvatske i nalazila se na okupiranoj teritoriji. Odbrana se nije posebno osvrnula na to pitanje.

150. Vijeće, drži se u velikoj mjeri obrazloženja koje je iznijelo Pretresno vijeće u odluci u predmetu *Raji*,²⁹⁸ usvaja argumentaciju tužoca.

c) Elementi teških povreda

151. Budući da je utvrđeno da je član 2 Statuta generalno primjenjiv, potrebno je dokazati konstitutivne elemente različitih zločina koji se stavljaju na teret. Optužnica obuhvata šest takva teških povreda međunarodnih konvencija, koje se odnose na pet različitih stavova člana 2 Statuta.

152. Po mišljenju odbrane, nije dovoljno dokazati da su povredu prouzrokovala djela počinjena iz grubog nehata (*reckless acts*). Suprotno tome, Vijeće smatra da element svijesti, koji je sastavni dio svih kršenja člana 2 Statuta, obuhvaća jednako umišljaj kao i grubi nehat (*recklessness*) koji odgovara teškom kriminalnom nehatu. Elementi povreda su navedeni dalje u tekstu.

i) Hotimično lišavanje života (članka 5 optužnice) - član 2(a)

153. Pretresno vijeće koje je riješilo predmet *^elebi*²⁹⁹ je navedenu povredu u presudi u tom predmetu definiralo kao hotimično lišavanje života. Kad je posrijedi materijalni element kršenja, potrebno je dokazati da je smrt žrtve bila posljedica djela koje je optuženi počinio u svojstvu hijerarhijski nadređene osobe. Namjera, odnosno element svijesti neophodan pri utvrđivanju hotimičnog lišavanja života postoji ako se pokaže da je optuženi imao namjeru lišiti života ili nanijeti teške tjelesne ozljede za koje je morao razumno pretpostaviti da bi mogle prouzročiti smrt.

²⁹⁸ Pregled optužnice u skladu sa pravilom 61 Pravilnika o postupku i dokazima, *Tužila protiv Ivica Rajića*, predmet br. IT-95-12-R61, 13. septembar 1996., para. 42.

²⁹⁹ U daljem tekstu: Vijeće u predmetu *^elebi*

ii) Ne-ovje-no postupanje (ta-ke 15 i 19 optu`nice) - ~lan 2(b)

154. ^lan 27 @enevske konvencije IV propisuje da }e se sa za{ti}enim osobama "u svakom trenutku ~ovje-no postupati." Presuda u predmetu ^elebi}i daje iscrpnu analizu krivi-nog djela "ne-ovje-nog postupanja."³⁰⁰ Pretresno vije}e koje je sudilo u tom predmetu na sljede}i je na-in sa`elo svoje zaklju-ke:

ne-ovje-no postupanje je namjerna radnja ili propust, tj. radnja koja je, objektivno gledana, smi{ljena a ne slu-ajna, koja nanosi te{ku du{evnu ili tjelesnu patnju ili povredu ili predstavlja ozbiljan nasrtaj na ljudsko dostojanstvo. [...] Tako je ne-ovje-no postupanje namjerno postupanje koje nije u skladu sa fundamentalnim principom ~ovje-nosti, i sa-injava ki{obran pod koji potpadaju preostala te{ka kr{enja sadr`ana u Konvencijama. Zato, djela koja su u Konvencijama i komentarima okarakterisana kao ne-ovje-na ili koja su nespojiva sa principom ~ovje-nosti predstavljaju primjere djela koja se mogu okarakterisati kao ne-ovje-no postupanje.³⁰¹

155. Osim toga, Pretresno vije}e je zaklju-ilo da kategorija ne-ovje-nog postupanja ne obuhvata samo djela kao {to su mu-enje ili hotimi-no nano{enje te{ke patnje ili te{ke povrede tjelesnog i du{evnog integriteta ili zdravlja, nego obuhvata i druga djela koja nisu u skladu s osnovnim principom ~ovje-nog postupanja, a posebno ona kojima se nanosi povreda osobnog dostojanstva. U krajnjoj liniji, pitanje da li neko djelo predstavlja ne-ovje-no postupanje, ~injeni-no je pitanje koje treba ocijeniti u svjetlu zbira svih okolnosti u konkretnom predmetu.³⁰²

iii) Hotimi-no nano{enje te{ke patnje ili te{ke povrede tjelesnog integriteta ili zdravlja (ta-ka 8 optu`nice - ~lan 2(c))

156. Ovu povredu ~ini namjerno djelo ili propust koji se sastoji u nano{enju te{kih patnji, te{kih tjelesnih ozljeda ili naru{avanja zdravlja, uklju-uju}i i du{evno zdravlje. U tu kategoriju povreda spadaju krivi-na djela koja ne ispunjavaju uslove na osnovu kojih bi mogla biti kvalificirana kao mu-enje, premda bi se postoj}a definicija isto tako mogla primijeniti na djela mu-enja.³⁰³ Analiza izraza "hotimi-no nano{enje te{ke patnje ili te{ke povrede tjelesnog integriteta ili zdravlja" ukazuje na to da se radi o jednoj povredi, ~iji su elementi alternativno formulirani.³⁰⁴

³⁰⁰ Presuda u predmetu ^elebi}i, para. 512-544.

³⁰¹ Presuda u predmetu ^elebi}i, para. 543.

³⁰² Presuda u predmetu ^elebi}i, para. 544.

³⁰³ Presuda u predmetu ^elebi}i, para. 511.

³⁰⁴ Presuda u predmetu ^elebi}i, para. 506.

iv) Razaranje imovine {irokih razmjera (ta-ka 11 optu`nice) - -lan 2(d)

157. Okupacijskoj sili je zabranjeno razaranje pokretne i nepokretne imovine osim u slu-aju kada su takva razaranja apsolutno nu`na zbog vojnih operacija. Da bi predstavljala te{ku povredu, razaranja koja nisu opravdana vojnom nu`dom moraju biti {irokih razmjera i po-injena na protivzakonit i samovoljan na-in. Pojam “{irokih razmjera” utvr|uje se na osnovu -injenica u konkretnom predmetu, pa tako jedna -injenica, kao na primjer razaranje bolnice, mo`e biti dovoljna da bi bila kvalificirana kao povreda iz ove ta-ke.³⁰⁵

v) Uzimanje civila za taoce (ta-ka 17 optu`nice) - -lan 2(h)

158. U smislu -lana 2 Statuta, civili uzeti za taoce su lica koja su protivzakonito li{ena slobode, -esto samovoljno, a ponekad pod prijetnjom smr}u.³⁰⁶ Me|utim, kao {to tvrdi odbrana,³⁰⁷ zato-avanje mo`e biti zakonito u odre|enim okolnostima, konkretno kada se radi o za{titi civila ili kada to name}u razlozi bezbjednosti. Optu`ba mora pokazati da je u trenutku navodnog zato-enja, -in za koji se tvrdi da je ka`njiv, po-injen da bi se ishodio neki ustupak ili ostvarila korist. Elementi te povrede sli-ni su onima iz -lana 3(b) @enevskih konvencija koji su obuhva}eni -lanom 3 Statuta.

C. ^lan 3 statuta: kr{enja zakona ili obi-aja rata

159. ^lan 3 Statuta propisuje da je:

Me|unarodni sud ovla{ten za krivi-no gonjenje lica koja su prekr{ila zakone ili obi-aje rata. Ta kr{enja uklju-uju ali nisu ograni-ena na:

- a) kori{tenje otrovnih oru`ja ili drugih oru`ja smi{ljenih za nano{enje nepotrebnih patnji;
- b) bezobzirno razaranje gradova, sela ili naselja, ili pusto{enje koje nije opravdano vojnom nu`dom;
- c) napad, ili bombardiranje, bilo kojim sredstvima, nebranjenih gradova, sela, nastambi ili zgrada;

³⁰⁵ Komentar, str. 644.

³⁰⁶ Komentar, str. 643.

³⁰⁷ Zavr{ni podnesak odbrane, str. 91-92.

- d) zauzimanje, razaranje ili hotimi-no o{te}ivanje institucija namijenjenih religiji, dobrotvornim svrhama i obrazovanju, umjetnosti i znanosti, povijesnih spomenika i umjetni-kih i znanstvenih djela;
- e) plja-kanje javne ili privatne imovine.

160. Obje strane u postupku priznaju da postojanje oru`anog sukoba i nekusa izme|u tog oru`anog sukoba i krivi-nih djela ili propusta koji se stavljaju na teret povla-i za sobom primjenu -lana 3 Statuta. Vije}e se ve} izjasnilo o tom pitanju.³⁰⁸ Me|utim, strane se ne sla`u ni po pitanju karaktera sukoba niti dosega -lana 3 Statuta. Dakle, Vije}e mora prvo rije{iti po tim pitanjima da bi moglo preispitati elemente kr{enjã u okviru tog -lana Statuta.³⁰⁹

a) Doseg i uslovi za primjenu -lana 3 Statuta

161. Prije svega, potrebno je napomenuti da se -lan 3 Statuta jednako primjenjuje na unutra{nje i me|unarodne sukobe. To je zaklju-ak iz Odluke po interlokutornoj `albi u predmetu *Tadi}* koji strane ne osporavaju:

Imaju}i u vidu nameru Saveta bezbednosti i logi-no i sistematsko tuma-enje -lana 3, kao i me|unarodnog obi-ajnog prava, @albeno ve}e zaklju-uje da, na osnovu -lana 3, Me|unarodni sud ima nadle`nost nad krivi-nim delima navedenim u optu`nici, *bilo da su ona po-injena u okviru unutra{njeg ili me|unarodnog oru`anog sukoba*.³¹⁰

162. Optu`ba, sa svoje strane, tvrdi da nabranje zakona ili obi-aja rata u -lanu 3 Statuta nije iscrpno ve} samo ilustrativno.³¹¹ Ona tako|e tvrdi da Dopunski protokol I obavezuje strane na primjenu niza posebnih sporazuma koje su potpisale pod pokroviteljstvom MKCK-a i me|unarodnog obi-ajnog prava koje sankcionira protivzakonite napade na civile i njihovu imovinu, bez obzira o kakvoj se vrsti sukoba radi.³¹²

³⁰⁸ Cf. *supra* II, A.

³⁰⁹ Vije}e podsje)a da je optu`ba izri-ito odbacila ta-ku 2 optu`nice u onoj mjeri u kojoj se u ta-ki 12 optu`nice ponovo iznose optu`be iz te ta-ke. (Rezime tu`ioca, para. 8.2., str. 69).

³¹⁰ Odluka po interlokutornoj `albi u predmetu *Tadi}*, para. 137 (naglasak dodan). Cf. tako|e presuda, *Tu`ilac protiv Ante Furund`ija*, predmet br. IT-95-17/1-T, 10. decembar 1998. (u daljem tekstu: presuda u predmetu *Furund`ija*), para. 132.

³¹¹ Potvr|eno u Odluci po interlokutornoj `albi u predmetu *Tadi}*, para. 87; Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 278; Presuda u predmetu *Furund`ija*, para. 133.

³¹² Zavr{ni podnesak tu`ioca, str. 188-189, para. 7.7-7.12.

163. Odbrana pak tvrdi da član 3 predstavlja ograničeni korpus običajnog i konvencionog prava. Ona naročito osporava to da su njime obuhvaćene odredbe Haške konvencije iz 1907 godine.³¹³ Karakter te Konvencije bi po mišljenju odbrane samo u slučaju međunarodnog oružanog sukoba postao običajan. Odbrana smatra da Dopunski protokol I nije primjenjiv na te odrednice 3 i 4 zato jer ne spada u postojeće međunarodno običajno pravo.³¹⁴ Ona tako je osporava primjenjivost Dopunskog protokola II na članu 3 odrednice jer HVO i HZHB nisu nikada formalno prihvatili primjenu Dopunskog protokola II u smislu konvencionog prava u cijelosti, te ih stoga navodna saglasnost hrvatskih ili bosanskih vlasti sa tim protokolom ne obavezuje.³¹⁵

i) Međunarodno običajno pravo i pravo međunarodnih konvencija (konvenciono pravo)

164. Za tumačenje člana 3 uputno je pozvati se na *Izveštaj generalnog sekretara*.³¹⁶ Prema tom Izveštaju, Statutom Međunarodnog suda trebala bi se primjenjivati pravila međunarodnog humanitarnog prava koja spadaju u običajno pravo kako bi se uvažio princip *nullum crimen sine lege*.³¹⁷ U Izveštaju se govori o onom konvencionom dijelu međunarodnog humanitarnog prava koje je "bez ikakve sumnje" postalo dio međunarodnog običajnog prava, i to kao:

pravo primjenjivo na oružane sukobe koje je predmet sljedećih instrumenata: Ženevske konvencije o zaštiti rana ratnika od 12. augusta 1949, Haške konvencije IV o zakonima i običajima ratovanja na kopnu i njoj dodanim propisima od 18. oktobra 1907., Konvencije o sprežavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. decembra 1948. i Povelje o Međunarodnom vojnom sudu od 8. augusta 1945.³¹⁸

165. Savjet bezbjednosti je na kraju usvojio Izveštaj, pa tako i izraz koji generalni sekretar upotrebljava da bi definirao ona pravila koja tvore običajno međunarodno humanitarno pravo, što omogućuje krivno gonjenje prekršilaca tih pravila bez ikakvog rizika povrede principa *nullum crimen sine lege*.

³¹³ Završni podnesak odbrane, str. 93.

³¹⁴ Završni podnesak odbrane, str. 101.

³¹⁵ Završni podnesak odbrane, str. 96-98.

³¹⁶ S/25704, 3. maj 1993.

³¹⁷ Izveštaj generalnog sekretara, para. 34.

³¹⁸ Izveštaj generalnog sekretara, para. 35.

166. Zajedni-ki -lan 3 @enevskih konvencija iz 1949. godine treba smatrati pravilom me|unarodnog obi-ajnog prava.³¹⁹ Presuda u predmetu *^elebi}i* to jasno nazna-ava, te izme|u ostalog navodi:

Premda se uvr{tenje odredbe o unutra{njim oru`anim sukobima u @enevske konvencije iz godine 1949. moglo smatrati novinom, nema nikakve sumnje da su za{tite i zabrane sadr`ane u toj odredbi postale dio me|unarodnog obi-ajnog prava.³²⁰

U presudi u predmetu *Akayesu*, Me|unarodni krivi-ni sud za Ruandu izra`ava isto stajali{te:

Danas je jasno da je zajedni-ki -lan 3 stekao status pravila obi-ajnog prava u smislu da ve}ina dr`ava svojim krivi-nim zakonima ka`njava djela koja bi, da su po-injena u unutra{njem oru`anom sukobu, predstavljala kr{enja zajedni-kog -lana 3.³²¹

167. Va`no je napomenuti da zajedni-ki -lan 3 iznosi minimalne kriterijume koje su strane obavezne primjenjivati u oru`anom sukobu, pri -emu izra`ava "samu bit -etiri @enevske konvencije", odnosno -ovje-nog postupanja.³²²

168. Osim toga, Vije}e mora konstatirati da su odredbe -lana 3 Statuta vrlo eksplicitne: nabranje kr{enja zakona ili obi-aja rata u -lanu 3 nipo{to nije ograni-eno. Vije}e smatra da je osnov -lana 3 Statuta Ha{ka konvencija IV iz 1907. koja se odnosi na zakone ili obi-aje ratovanja na kopnu (u daljem tekstu: Ha{ki pravilnik), onakva kakvu je Nirber{ki sud tuma-io i primijenio.³²³ Prema tome, ako -lan 3 Statuta obuhvata zajedni-ki -lan 3,³²⁴ on ipak predstavlja {iru odredbu u onoj mjeri u kojoj se temelji i na Ha{kom pravilniku, za koji Vije}e smatra da, bez ikakve sumnje, tako|e spada u me|unarodno obi-ajno pravo. Kao {to je generalni sekretar napomenuo u svom Izvje{taju:

ha{ka pravila obuhvataju iste one aspekte me|unarodnog humanitarnog prava koje obuhvataju i @enevske konvencije iz 1949. Me|utim, ha{ka pravila tako|e

³¹⁹ Izvje{taj generalnog sekretara; paragrafi 98, 102 i 134 Odluke po interlokutornoj `albi u predmetu *Tadi}*; paragrafi 609-611 Presude @albenog vije}a u predmetu *Tadi}* i para. 218 u predmetu *Nikaragva*.

³²⁰ Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 301.

³²¹ Presuda u predmetu *Akayesu*, para. 608.

³²² Komentar, str. 43: "[ako zajedni-ki -lan 3] predstavlja minimum koji se mora primjenjivati na sukobe u naj{iirem smislu, to smo ga vi{e obavezni primjenjivati na me|unarodne sukobe u pravom smislu te rije-i, koji za sobom povla-e integralnu primjenu Konvencije". Cf. tako|e: Presuda u predmetu *Akayesu*, para. 601; Odluka po interlokutornoj `albi u predmetu *Tadi}*, para. 102; predmet *Nikaragva*, para. 218.

³²³ Izvje{taj generalnog sekretara, paragrafi 41-44; Odluka po interlokutornoj `albi u predmetu *Tadi}*, para. 86.

³²⁴ Odluka po interlokutornoj `albi u predmetu *Tadi}*, para. 87; Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 298.

priznaju da pravo zaraćenih strana da ratuju nije neograničeno i da je pribjegavanje određenim metodama vođenja rata zabranjeno po pravilima ratovanja na kopnu.³²⁵

169. U Izvještaju generalnog sekretara takođe se jasno kaže da pravo koje Međunarodni sud treba da primjenjuje mora biti dio međunarodnog običajnog prava, kako bi se izbjegao "problem koji bi mogao nastati u slučaju da su određenim konvencijama pristupile samo neke države, a ne sve".³²⁶ U skladu sa tom logikom, Vijeće je takođe ovlašteno da primjenjuje svaki sporazum koji je neosporno obavezivao strane u sukobu na dan kada je zločin počinjen; tako ne dolazimo u opasnost da prekršimo princip *nullum crimen sine lege*, u slučaju da neka od strana u sukobu nije prihvatila određeni sporazum.³²⁷

170. Imajući na umu ukinu primjene osnovnih principa člana 3 Statuta na ovaj predmet, Vijeće smatra da nije nužno potrebno da se izjasni o primjenjivosti Protokola I. Posebne odredbe člana 3 Statuta na zadovoljavajućim načinu obuhvataju odredbu tog Protokola koja se odnosi na protivzakonite napade na civilne objekte. Posebne odredbe zajedničkog člana 3 takođe na zadovoljavajućim načinu obuhvataju zabranu napada na civile predviđenu Protokolima I i II.

171. No, s obzirom na argumente strana po tom pitanju, a naročito odbrane, Vijeće je ipak ukratko razmotriti pitanje Dopunskih protokola.

172. Vijeće smatra da član 3 obuhvata kršenje onih sporazuma koji obavezuju strane u sukobu, a koji se smatraju dijelom konvencionog prava, odnosno nisu nužno dio međunarodnog običajnog prava.³²⁸ Vijeće smatra da se to u ovom slučaju odnosi na Dopunske protokole. Postoje najmanje dva argumenta u prilog tome. S jedne strane, Hrvatska je 11. maja 1992. ratificirala ta dva protokola (kao i četiri Ženevske konvencije). Bosna i Hercegovina ih je ratificirala 31. decembra 1992. Prema tome, nakon 1. januara 1993. dvije su strane imale obavezu poštivanja odredbi tih dvaju Protokola bez obzira na njihov status u međunarodnom običajnom pravu. S druge strane, dvije su se strane izričito dogovorile sporazumom od 22. maja 1992.,

³²⁵ Izvještaj generalnog sekretara, para. 43.

³²⁶ Izvještaj generalnog sekretara, para. 34.

³²⁷ Odluka po interlokutornoj žalbi u predmetu *Tadić*, para. 143.

³²⁸ Završni podnesak tužioca, str. 187, para. 7.4.

potpisanim pod pokroviteljstvom MKCK-a, da je za vrijeme sukoba poštivati odredbe 51 i 52 Dopunskog protokola I.³²⁹

173. Argument odbrane da Dopunski protokol I ne spada u me|unarodno obi-ajno pravo nije dakle relevantan. Najzad, im je utvr|eno da se Protokol I primjenjuje, primjena Dopunskog protokola II je isklju-ena u skladu sa -lanom 1 tog Protokola.³³⁰

174. Kona-no, kr{enje zakona ili obi-aja rata u smislu -lana 3 Statuta predstavlja te{ku povredu me|unarodnog humanitarnog prava u smislu Statuta za -ije je krivi-no gonjenje i ka`njavanje Me|unarodni sud *ipso facto* utemeljen. Ostaje da se provjeri da li povreda o kojoj se radi za sobom povla-i individualnu krivi-nu odgovornost i da li su, kada je rije- o ta-kama optu`nice koje se temelje na zajedni-kom -lanu 3, kr{enja po-injena nad licima za{ti}enim tim -lanom.

ii) Individualna krivi-na odgovornost

175. Optu`ba tvrdi da odredbe Pravilnika uz Ha{ku konvenciju IV iz 1907. predstavljaju pravila me|unarodnog obi-ajnog prava preuzeta -lanom 6(b) Nirnber{kog statuta. Kr{enja tih odredbi povla-e za sobom individualnu krivi-nu odgovornost lica koje kr{i pravilo.³³¹ Nasuprot tome, odbrana ne priznaje da su kr{enja zakona ili obi-aja rata u smislu zajedni-kog -lana 3 @enevskih konvencija ikada bila uzeta kao osnov za izricanje krivi-nih sankcija pojedincima.³³²

176. Vije}e podsje)a da kr{enja iz -lana 3 Statuta, koja obuhvataju kr{enja ha{kkih pravila i zajedni-kog -lana 3, po definiciji predstavljaju te{ka kr{enja me|unarodnog humanitarnog prava u smislu Statuta. Ona dakle povla-e za sobom individualnu krivi-nu odgovornost u skladu sa -lanom 7 Statuta. Vije}e uostalom primje}uje da odredbe krivi-nog zakona SFRJ³³³, koji je Bosna i Hercegovina preuzela³³⁴ u aprilu 1992., predvi|aju pokretanje individualne krivi-ne odgovornosti za ratne zlo-ine po-injene u unutra{njim ili me|unarodnim sukobima.³³⁵ Vije}e smatra, kao {to je

³²⁹ P786, para. 2.5.

³³⁰ "Ovaj se protokol [...] primjenjuje na sve oru`ane sukobe koji nisu obuhva}eni -lanom 1 Dopunskog protokola @enevskim konvencijama od 12. augusta 1949. o za{titi `rtava me|unarodnih oru`anih sukoba (Protokol I) [...]."

³³¹ Zavr{ni podnesak tu`ioca, str. 192-194, paragrafi 7.24-7.32.

³³² Zavr{ni podnesak odbrane, str. 95.

³³³ Izdanje 1990., -lanovi 142 i 143.

³³⁴ Uz odre|ene izmjene.

³³⁵ Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 312.

zaključeno u Odluci po interlokutornoj žalbi u predmetu *Tadić*, da međunarodno običajno pravo nalaže krivičnu odgovornost za teška kršenja zajedničkog člana 3.³³⁶

iii) Zaštićena lica (zajednički član 3)

177. Kada se radi o takama optužnice koje poživaju konkretno na zajedničkom članu 3,³³⁷ potrebno je dokazati da su kršenja počinjena nad osobama koje nisu aktivno sudjelovale u neprijateljstvima.³³⁸ Kriterij primijenjen u presudi Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić* sastoji se u tome da se utvrdi :

da li je, u vrijeme navodnog krivičnog djela, navodna žrtva zabranjenih djela direktno učestvovala u neprijateljstvima, naime onim neprijateljstvima u kontekstu kojih se kaže da su navedena krivična djela počinjena. Ukoliko je odgovor na to pitanje negativan, žrtva je učiniti zaštitu zabrana sadržanih u zajedničkom članu 3.³³⁹

178. Zaključci koji se zasnivaju na tom kriteriju više će ovisiti o analizi činjenica nego o analizi prava.

b) Elementi povreda

179. Nakon što je utvrđeno da je član 3 primjenjiv, ostaje da se dokaže da je počinjena jedna od konkretnih povreda koja je njime predviđena. Optužnicom se tereti za devet povreda u smislu člana 3 uvrštenih u deset takava optužnice. Tužilac tvrdi da je element svijesti koji karakterizira sva kršenja člana 3 Statuta, kao i član 2 Statuta, namjerni karakter krivičnih djela ili propusta, koncept koji obuhvata u jednakoj mjeri umišljaj kao i grubi nehat (*recklessness*) ravan teškom kriminalnom nehatu.³⁴⁰ Elementi povreda koje je potrebno dokazati navedeni su u tekstu koji slijedi:

³³⁶ Presuda albanskog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 134. Taj stav podržava optužba u ovom predmetu (Završni podnesak tužilača, str. 190, para. 7.17).

³³⁷ Izmijenjena i dopunjena optužnica, tačke 6, 9, 16, 18 i 20.

³³⁸ Nakon što je prethodno izjavljeno da su kršenja morala biti počinjena u kontekstu oružanog sukoba i da moraju biti usko povezana sa tim sukobom.

³³⁹ Presuda Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 615.

³⁴⁰ Završni podnesak tužilača, str. 41-42, para. 4.33-4.46.

i) Protivzakoniti napad na civile (ta-ka 3 optu`nice); napad na civilnu imovinu (ta-ka 4 optu`nice)

180. Vije}e smatra da je, kao {to to optu`ba sugerira,³⁴¹ napad morao prouzro-iti smrt i/ili nanijeti te{ke tjelesne ozljede civilnom stanovni{tvu ili {tetu civilnoj imovini. Strane u sukobu obavezne su nastojati praviti razliku izme|u vojnih ciljeva s jedne strane, i civila i civilne imovine s druge strane. Ga|anje civila i civilnih objekata, ukoliko nije opravdano vojnom nu`dom, predstavlja povredu. U smislu -lana 3, civili su lica koja ne pripadaju, ili vi{e ne pripadaju, oru`anim snagama. Civilni objekti obuhva}aju sve objekte koji legitimno ne mogu biti smatrani vojnim ciljem. Takav je napad morao biti preduzet namjerno i uz znanje (ili je pak bilo nemogu}e ne pretpostaviti) da }e civili ili civilni objekti biti ga|ani bez vojne nu`de.

ii) Ubistvo (ta-ka 6 optu`nice)

181. Sadr`aj krivi-nog djela ubistva u skladu sa -lanom 3 je isti kao i sadr`aj hotimi-nog li{avanja `ivota u skladu sa -lanom 2.³⁴²

iii) Nasilje protiv `ivota i tijela (ta-ka 9 optu`nice)

182. To je krivi-no djelo iz zajedni-kog -lana 3(1)(a) @enevskih konvencija. Radi se o te{koj povredi koja, kao {to se to na prvi pogled mo`e vidjeti, obuhvata ubistvo, saka}enje, okrutno postupanje i mu-enje i koja se dakle definira akumulacijom elemenata tih konkretnih krivi-nih djela. Ta se povreda podudara sa kr{enjima iz -lana 2(a) (hotimi-no li{avanje `ivota), 2(b) (ne-ovje-no postupanje) i 2(c) (nano{enje te{kih povreda tjelesnog integriteta) Statuta. Odbrana tvrdi da je potrebno dokazati postojanje konkretne namjere da se po-ini nasilje protiv `ivota i tijela. Vije}e smatra da element svijesti postaje karakteristika djela -im se utvrdi da je kod optu`enog postojala namjera da se po-ini nasilje protiv `ivota ili tijela `rtava, kao rezultat njegove volje ili grubog nehata.

³⁴¹ Rezime tu`ioca, aneks I, str. 74.

³⁴² Kao {to je odlu-ilo Pretresno vije}e u presudi *^elebi}i*, para. 422.

iv) Razaranje imovine (ta-ka 12 optu`nice)

183. Sli-no te{koj povredi iz -lana 2(d) Statuta, razaranje imovine je zabranjeno osim ukoliko ga se mo`e opravdati vojnom nu`dom. Da bi bilo ka`njivo, razaranje je moralo biti namjerno ili je moralo biti predvidljiva posljedica djela optu`enog.

v) Plja-ka javne i privatne imovine (ta-ka 13 optu`nice)

184. Zabrana proizvoljnog prisvajanja javne ili privatne imovine istovremeno se odnosi na izolirana djela plja-ke u privatne svrhe kao i na "organiziranu zapljenu imovine, sprovo|enu u okviru sistematske privredne eksploatacije okupiranog teritorija." Plja-ku (*plunder*) "treba razumjeti tako da obuhvata sve oblike protivzakonitog prisvajanja imovine u oru`anom sukobu uslijed kojeg nastaje individualna krivi-na odgovornost shodno me|unarodnom pravu, uklju-uju}i i ona djela koja se tradicionalno opisuju kao 'otima-ina' (*pillage*)".³⁴³

vi) Razaranje ili hotimi-no o{te}ivanje institucija namijenjenih religiji ili obrazovanju (ta-ka 14 optu`nice)

185. O{te}ivanje ili razaranje moralo je biti po-injeno na hotimi-an na-in nad institucijama za koje se jasno mo`e utvrditi da su namijenjene religiji ili obrazovanju i koje, u trenutku doga|aja, nisu bile kori{tene u vojne svrhe. Takve se institucije tako|e ne smiju nalaziti u neposrednoj blizini vojnih objekata.

vii) Okrutno postupanje (ta-ka 16 i 20 optu`nice)

186. Odbrana tvrdi da kori{tenje `ivih {titova i kopanje rovova ne predstavljaju okrutno postupanje, osim u slu-aju kada su `rtve stranci na neprijateljskom teritoriju, stanovnici okupiranog teritorija ili zato-enici.³⁴⁴ Pretresno vije}e smatra da postupanje mo`e biti okrutno, bez obzira na status `rtve. Vije}e se u potpunosti sla`e sa zaklju-kom Pretresnog vije}a u predmetu *^elebi}i* da okrutno postupanje predstavlja namjerno -injenje ili ne-injenje "kojim se nanosi te{ka tjelesna ozljeda ili du{evna patnja i koja predstavlja ozbiljan nasrtaj na ljudsko dostojanstvo. Kao takvo ono ima isto zna-enje i stoga vr{i istu funkciju tj. uklju-uje sve ostale nespacificirane

³⁴³ Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 590-591.

³⁴⁴ T. zavr{na rije~, str. 18314-18315; Zavr{ni podnesak odbrane, str. 107.

elemente, za potrebe člana 3 Statuta, kao što ima ne-ovje-no postupanje u smislu teških povreda međunarodnih konvencija.”³⁴⁵

viii) Uzimanje talaca (člaka 18 optu`nice)

187. Uzimanje talaca zabranjeno je zajedničkim članom 3(b) međunarodnih konvencija koji je obuhvaćen članom 3 Statuta. U Komentaru uz Konvencije taoci se definiraju na sljedeći način:

Taoci su državljanima jedne od zarađenih država koji se mirom ili silom nalaze u vlasti neprijatelja i slobodom i životom odgovaraju za izvršavanje njegovih naredbi i bezbjednost njegovih oružanih snaga.³⁴⁶

U Komentaru se kaže da izraz “taoci” treba, u skladu sa duhom međunarodne konvencije IV, shvatiti u najširem smislu riječi.³⁴⁷ Definiciju talaca treba shvatiti u smislu teških povreda iz člana 2 Statuta, odnosno kao lica koja su protivzakonito lišena slobode, čestito na samovoljan način, a ponekad i pod prijetnjom smrti. Strane u postupku ne osporavaju da zatočnici, da bi bili smatrani taocima, moraju biti upotrebljeni u svrhu stjecanja neke koristi ili postizanja određenog angažmana jedne od zarađenih strana, neke druge osobe ili grupe osoba. Vijeće je u tom smislu pregledati dokaze o tome da li su hrvatske snage (HVO-a ili neke druge) zatočavale i na drugi način r`tve lišavale slobode.

D. Član 5 statuta: zločini protiv čovječnosti

188. Odredbe člana 5 Statuta, pod naslovom “Zločini protiv čovječnosti”, daju Međunarodnom sudu nadležnost

da krivično goni osobe odgovorne za sljedeća krivična djela kada su počinjena u oružanom sukobu, bilo međunarodnog bilo unutrašnjeg karaktera, i usmjerena protiv bilo kojeg civilnog stanovništva:

- (a) ubistvo;
- (b) istrebljivanje;
- (c) porobljavanje;

³⁴⁵ Presuda u predmetu *Elebići*, para. 552.

³⁴⁶ Komentar, str. 247-248.

³⁴⁷ Komentar, str. 248.

- (d) deportacija;
- (e) zatvaranje;
- (f) mučenje;
- (g) silovanje;
- (h) progoni na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi;
- (i) druga neovjerna djela.

Ovaj tekst je uglavnom inspiriran članom 6-c Statuta Nürnbergskog tribunala od 8. augusta 1945.,³⁴⁸ koji daje definiciju zločina protiv čovječnosti i na kojem se također temelje odredbe člana 3 Statuta Međunarodnog suda za Ruandu i člana 7 Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda.

1. Argumenti strana

189. Vijeće je ukratko izložiti pravne argumente Tužilaštva i odbrane koji su sadržani u njihovim završnim podnescima.

a) Optužba

190. Tužilac smatra, kao prvo, da zločin protiv čovječnosti mora biti počinjen u kontekstu rasprostranjenih ili sistematskih krivnja.³⁴⁹ Da bi se to krivično djelo moglo pripisati optuženom, drži dalje tužilac, optuženi mora biti svjestan tog konteksta.³⁵⁰ Također, tužilac tvrdi da zločin mora biti počinjen u sklopu oružanog sukoba.³⁵¹

191. Kad je riječ o "rasprostranjenom ili sistematskom napadu na civilno stanovništvo", tužilac tvrdi da dva svojstva, "rasprostranjenost" i "sistematičnost", nisu kumulativna.³⁵² On primjećuje da se prvo svojstvo odnosi na obim kriminalnih radnji i broj žrtava.³⁵³ Drugo se pak svojstvo, naglašava tužilac, odnosi na plan ili

³⁴⁸ Aneks Sporazumu o gonjenju i kažnjavanju glavnih ratnih zločinaca evropske Osovine, potpisan u Londonu 8. augusta 1945., 85 "Recueil des traités des Nations Unies", str. 251.

³⁴⁹ Završni podnesak tužilača, knjiga I, para. 5.10-5.20.

³⁵⁰ *Ibid.*, para. 5.4.

³⁵¹ *Ibid.*, para. 5.6-5.9.

³⁵² *Ibid.*, para. 5.10-5.11.

³⁵³ *Ibid.*, para. 5.13-5.16.

politiku u skladu s kojima su zlo-inci počinjeni,³⁵⁴ a koji ne moraju biti izričito formulirani i mogu se izvesti iz počinjenosti stanja u svakom pojedinom predmetu.³⁵⁵

195. Tužilac uostalom smatra da se pojam "civilnog stanovništva" mora široko definirati, tako da uključuje osobe koje direktno ne učestvuju u sukobu³⁵⁶ ili koje nisu u stanju da se bore.³⁵⁷ On s tim u vezi primjećuje da prisustvo pripadnika pokreta otpora ili vojnika unutar stanovništva ne mijenja civilni karakter tog stanovništva.³⁵⁸

193. [to se tiče elementa svijesti, tužilac smatra da je dovoljno pokazati da je počinilac zločina protiv počinjenosti u trenutku počinjenja zločina bio svjestan općeg konteksta u koji se uklapa počinjena radnja.³⁵⁹ Osim toga, nije nužno dokazati da je počinilac zločina imao diskriminatornu namjeru, izuzev u slučaju krivih djela progona.³⁶⁰ Da bi ga se proglasilo krivim za ovo potonje djelo, optuženi je doista morao znati da je njegovo djelo dio diskriminatornog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.³⁶¹ Tužilac s tim u vezi primjećuje da progon može takođe obuhvatati i djela pobrojana u članovima 2, 3 i 5 Statuta, kao i bilo koje drugo kršenje temeljnih ljudskih prava.³⁶²

b) Odbrana

194. Odbrana nije usvojila isto tumačenje materijalnog/objektivnog elementa i elementa svijesti/subjektivnog elementa zločina protiv počinjenosti.

195. [to se tiče "rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo", odbrana smatra da su ova dva kriterija kumulativna.³⁶³ Ona takođe drži da zločin protiv počinjenosti mora biti počinjen u ime zvanične politike neke države ili organizacije.³⁶⁴

³⁵⁴ *Ibid.*, para. 5.13-5.16.

³⁵⁵ *Ibid.*, para. 5.14.

³⁵⁶ *Ibid.*, para. 5.269.

³⁵⁷ *Ibid.*, para. 5.267.

³⁵⁸ *Ibid.*, para. 5.267.

³⁵⁹ *Ibid.*, para. 5.4 i para. 5.278-5.282.

³⁶⁰ *Ibid.*, para. 5.283-5.284.

³⁶¹ Završni podnesak tužioca, knjiga III, para. 2.16.

³⁶² *Ibid.*, para. 2.2-2.13.

³⁶³ Završni podnesak odbrane, knjiga II, E, str. 116-118.

³⁶⁴ *Ibid.*, str. 118-120.

196. Odbrana osim toga tvrdi da stanovništvo na koje cilja počinilac zločina mora biti civilno.³⁶⁵ S tim u vezi ona primjećuje da kriterij koji omogućava razlikovanje civilnog stanovništva od "organizirane odbrane" nije broj civila u toj odbrani, nego ciljevi kojima ona teži.³⁶⁶

197. U pogledu elementa svijesti, odbrana tvrdi da počinilac zločina mora imati namjeru ostvarivanja zvanične politike dotične države ili organizacije.³⁶⁷ Ona u tom kontekstu naglašava da se specifično za progon zahtijeva kvalificirani element svijesti, tj. namjera da se učestvuje u diskriminatornoj državnoj politici.³⁶⁸ Kad je konkretno riječ o tom krivičnom djelu, odbrana tvrdi da se optuženog ne može proglasiti krivim za progon ako su u pitanju kriminalne radnje kao što su prisilno preseljenje civila ili pljačka imovine.³⁶⁹

2. Diskusija i zaključci

198. Prije nego što pređemo na razmatranje konstitutivnih elemenata zločina protiv čovječnosti prema definiciji koja je važila u međunarodnom običajnom pravu u trenutku kada su počinjena krivična djela za koja se optuženi tereti,³⁷⁰ odnosno konkretnije u pravnim instrumentima i međunarodnoj i nacionalnoj sudskoj praksi, valja iznijeti jednu preliminarnu primjedbu. Potkvalifikacije kojima se u optužnici tereti general Blaškić - ubistva, progona i druga nečovječna djela - razmatara se u odjeljku koji se bavi konstitutivnim elementima zločina protiv čovječnosti. No, da bi se ta krivična djela u osnovi, od kojih svako ima svoj zasebni karakter, mogla podvesti pod kvalifikaciju zločina protiv čovječnosti, potrebno je da se uklapaju u isti obrazac, tj. obrazac rasprostranjenih ili sistematskih napada usmjerenih protiv civilnog stanovništva, koji tom krivnju daje njegov specifični karakter i po čemu se ono suštinski razlikuje od ostalih krivnja međunarodnog humanitarnog prava koja su

³⁶⁵ *Ibid.*, str. 114-115.

³⁶⁶ *Ibid.*, str. 115.

³⁶⁷ *Ibid.*, str. 121.

³⁶⁸ *Ibid.*, str. 124.

³⁶⁹ *Ibid.*, str. 128.

³⁷⁰ Običajni karakter odredbi člana 5 Statuta i individualne krivične odgovornosti počinilaca zločina protiv čovječnosti priznali su sudije Pretresnog vijeća u presudi u predmetu *Tadić* (para. 623), kao i sudije apelacionog vijeća u presudi apelacionog vijeća u predmetu *Tadić* (para. 141). Prema mišljenju sudija apelacionog vijeća, "sasvim je jasno . . . da je definicija zločina protiv čovječnosti koju je usvojio Savjet bezbjednosti u članu 5 u saglasnosti sa principom *nullum crimen sine lege*." A Pretresno je vijeće izjavilo da "[...] od Nirnberečkog statuta običajni status zabrane zločina protiv čovječnosti i [...] nisu ozbiljno dovođeni u pitanje."

definirana Statutom.³⁷¹ Kao što navodi Komisija za međunarodno pravo (u daljem tekstu: KMP):

konkretni oblici protivpravnog -injenja (ubistvo, porobljavanje, deportacija, silovanje, zatvaranje itd.) u manjoj mjeri određuju definiciju nego faktori obima i smišljenog djelovanja, te -injenica da su djelimično ili u cijelosti upereni protiv civilnog stanovništva.³⁷²

a) Konstitutivni elementi krivičnog djela

199. Iz definicije zločina protiv -ovještosti mogu se izdvojiti dva suštinska elementa: prvi je materijalni kriterij, odnosno samo počinjenje jednog od nabrojanih krivičnih djela u sklopu rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv nekog civilnog stanovništva, a drugi je kriterij svijesti, odnosno spoznaje o -estvovanju u tom napadu.

i) Materijalni element

200. Nakon što je iznijelo opšte uslove inkriminacije, Vijeće je definirati tri potkvalifikacije za koje se tereti general Blakić.

a. Rasprostranjeni ili sistematski napad na bilo koje civilno stanovništvo

201. Zločin protiv -ovještosti specifičan je po sredstvima sprovođenja (rasprostranjenost), po kontekstu u koji se ta sredstva uklapaju (sistematski karakter), kao i po statusu -rtava (*bilo koje civilno stanovništvo*).

i. Rasprostranjeni ili sistematski napad

202. "Rasprostranjeni ili sistematski" karakter inkriminacije ne pominje se u odredbama -lana 5 Statuta, koje govore samo o djelima "usmjerenim protiv bilo kojeg civilnog stanovništva". Valja, međutim, primijetiti da te riječi "usmjereni protiv bilo kojeg civilnog stanovništva",³⁷³ kao i neke potkvalifikacije nabrojane u tekstu Statuta

³⁷¹ Prema izvještaju Komisije za međunarodno pravo o radu 43. sjednice Komisije, "svaku alineju koja se odnosi na djela inkriminirana nacrtom -lana treba [...] -itati zajedno sa naslovom -lana, koji ta djela inkriminira samo ako predstavljaju sistematsko ili rasprostranjeno kršenje ljudskih prava" (naglasak dodan) (*Rapport de la CDI sur les travaux de sa quarante-troisième session*, 29. april-19. juli 1991., *supplément n° 10 (A/46/10)* (u daljem tekstu: Izvještaj KMP-a iz 1991.), str. 290).

³⁷² *Rapport de la CDI sur les travaux de sa quarante-sixième session*, 2. maj-22. juli 1994., *supplément n° 10 (A/49/10)* (u daljem tekstu: Izvještaj KMP-a iz 1994.), str. 82).

³⁷³ Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 248. Sudije u -albenom postupku utvrdili su da se "iz riječi "usmjereni protiv bilo kojeg civilnog stanovništva" u -lanu 5 Statuta može izvesti zaključak

podrazumijevaju element masovnosti ili organizacije, koji se može odnositi na djela ili na `rtve. "Istrebljenje", "porobljavanje" i "progon" zapravo ne oznaavaju pojedina-na djela.

Osim toga, potvrda da je "rasprostranjeni ili sistematski karakter" sastavni element zlo-ina protiv -ovje-nosti sadr`ana je u -lanu 3 Statuta Me|unarodnog krivi-nog suda za Ruandu³⁷⁴ i -lanu 7 Statuta stalnog Me|unarodnog krivi-nog suda.³⁷⁵ @albena vije}e u svojoj presudi u predmetu *Tadi}*, rje{avaju}i po `albi na presudu Pretresnog vije}a II MKSJ-a od 7. maja 1997.,³⁷⁶ kao i Pretresna vije}a I i II MKSR-a u presudama od 2. septembra 1998. i 21. maja 1999. u predmetima *Tu`ilac protiv Jeana Paula Akayesu*³⁷⁷ i *Tu`ilac protiv Cl`ementa Kayisheme i Obeda Ruzindane*,³⁷⁸ utvrdili su da je rasprostranjeni ili sistematski karakter su{tinski element inkriminacije. Stoga nema nikakve sumnje da se ne-ovje-na djela koja tvore zlo-in protiv -ovje-nosti moraju uklapati u okvir sistematskog ili rasprostranjenog napada usmjerenog protiv civila.

203. Sistematski karakter odnosi se na -etiri elementa koji se za potrebe ovog predmeta mogu formulirati na sljede}i na-in:

- postojanje politi-kog cilja, odnosno plana u skladu s kojim se izvodi napad, ili ideologije u {irem smislu te rije-i, koji ide za tim da se uni{ti, progona ili oslabi neka zajednica;³⁷⁹

da djela optu`enog moraju biti dio obrasca rasprostranjenih ili sistematskih zlo-ina protiv civilnog stanovni{tva i da je optu`eni morao znati da se njegova djela uklapaju u taj obrazac."

³⁷⁴ ^lan 3 Statuta MKSR-a kao zlo-ine protiv -ovje-nosti kvalificira ne-ovje-na djela "po-injena u sklopu *op{teg i sistematskog napada* usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovni{tva" (naglasak dodan).

³⁷⁵ Prema odredbama -lana 7 Statuta stalnog Me|unarodnog krivi-nog suda (PCMICC/1999/INF/3), zlo-in protiv -ovje-nosti obuhvata "bilo koje od doljepomenutih djela kada je po-injeno u sklopu *op{teg i sistematskog napada* usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovni{tva i uz svijest o tom napadu" (naglasak dodan).

³⁷⁶ Presuda Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi}*, para. 648. Prema toj presudi, "elja da se isklju-e izolovana ili nasumi-na djela iz pojma zlo-ina protiv -ovje-nosti dovela [je] do uklju-ivanja uslova da djela moraju biti usmjerena protiv civilnog "stanovni{tva", a ovaj uslov se ispunjava utvr|ivanjem ili rasprostranjenosti, koja se odnosi na broj `rtava, ili sistemati-nosti, koja ukazuje na o-igledno postojanje odre|enog obrasca ili metodi-nog plana."

³⁷⁷ Presuda u predmetu *Akayesu*, para. 579-581. Paragraf 579 po-inje sljede}om tvrdnjom: "za Vije}e je to uslov *sine qua non*: djelo se mora uklapati u okvir *op{teg ili sistematskog napada* i ne mo`e biti izolirani -in nasilja. Ipak, ne tra`i se postojanje tog dvostrukog karaktera" (naglasak dodan).

³⁷⁸ Presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, para. 123.

³⁷⁹ Plan ili politika uzima se kao osnov za definiciju elementa "sistemati-nosti" u sudskoj praksi Me|unarodnog suda, u presudi Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi}* (para. 648), kao i u sudskoj praksi

- po-injenje krivi-nog djela (irokih razmjera protiv neke grupe civila ili opetovano i stalno -injenje međusobno povezanih ne-ovje-nih djela;³⁸⁰
- priprema i korištenje znatnih javnih ili privatnih resursa, bilo vojnih ili drugih;³⁸¹
- umijećanost visokih političkih i/ili vojnih vlasti u definiranje i formuliranje osmišljenog plana.

204. Taj plan, međutim, ne mora nužno biti izričito deklariran niti jasno i precizno iznesen.³⁸² On se može izvesti iz postojanja skupa činjenica,³⁸³ između ostalog iz:

- općih historijskih okolnosti i globalnog političkog okvira u koji se uklapaju krivi-na djela;
- uspostave i djelovanja na određenoj teritoriji autonomnih političkih struktura, bez obzira o kojoj je razini vlasti riječ;
- općeg sadržaja političkog programa, koji se može izvesti iz napisa njegovih autora i njihovih govora;
- propagande u medijima;

MKSR-a, u presudama u predmetu *Akayesu* (para. 580) i u predmetu *Kayishema i Ruzindana* (para. 123).

U predmetu *Tu`ilac protiv Mentena*, Vrhovni sud Holandije pozvao se na uslov "sistematičnosti" govoreći o politici koja je svjesno usmjerena protiv neke grupe osoba (75, *International Law Reports* (u daljem tekstu: ILR), 1987., str. 362-363): "Koncept zločina protiv čovječnosti zahtijeva takođe - mada to nije tako jasno izraženo u definiciji koja je gore citirana [član 6-c Statuta Nirnbereškog tribunala] - da se dotični zločini uklapaju u režim terora ili su povezani sa smišljenom politikom usmjerenom protiv određenih grupa osoba."

³⁸⁰ Prema izvještaju KMP-a o radu 48. sjednice, termin "sistematski" označava "primjenu unaprijed smišljenog plana ili politike, -ije sprovedenja se sastoji u opetovanom ili stalnom -injenju ne-ovje-nih djela" (naglasak dodan). (Izvještaj KMP-a o radu 48. sjednice, 6. maja-26. jula 1996., *supplément n° 10* (A/51/10) (u daljem tekstu: Izvještaj KMP-a iz 1996.), str. 115.)

Ova definicija se uklapa u prethodne radove KMP-a, a naročito radove sa 43. sjednice, gdje se u članu 21 inkriminiraju "sistematska ili rasprostranjena kršenja ljudskih prava" i precizira se da se sistematski karakter odnosi na "ustaljenu praksu ili osmišljeni plan da se poine kršenja [ljudskih prava]." (naglasak dodan) (Izvještaj KMP-a iz 1991., str. 289-290).

³⁸¹ U presudi u predmetu *Akayesu*, sudije su se pri utvrđivanju sistematskog karaktera oslonili na usklađenu politiku i na korištenje "znatnih javnih ili privatnih sredstava" (para. 580).

³⁸² Cf. npr. Presudu Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 653.

³⁸³ Pregled optužnica shodno pravilu 61 Pravilnika o postupku i dokazima, *Tu`ilac protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića*, predmet br. IT-95-5-R61, 11. juli 1996., (u daljem tekstu: postupak po pravilu 61 u predmetu *Karadžić i Mladić*), para. 43; Pregled optužnice shodno pravilu 61 Pravilnika o postupku i dokazima, *Tu`ilac protiv Dragana Nikolića*, predmet br. IT-94-2-R61, 20. oktobar 1995. (u daljem tekstu: postupak po pravilu 61 u predmetu *Nikolić*), para. 27; Pregled optužnice shodno pravilu 61 Pravilnika o postupku i dokazima, *Tu`ilac protiv Milana Martića*, predmet br. IT-95-11-R61, 8. mart 1996., para. 27.

- formiranja i organizacije autonomnih vojnih struktura;
- mobilizacije oružanih snaga;
- opetovanih vojnih ofenziva koje su vremenski i geografski koordinirane;
- veza između vojne hijerarhije i političke strukture i njenog programa;
- promjena u "etničkom" sastavu stanovništva;
- administrativnih i drugih mjera diskriminacije (bankovnih ograničenja, dozvola za slobodan prolaz ...);
- {irokih razmjera počinjenog nasilja a naročito iz ubistava i drugog fizičkog nasilja, silovanja, samovoljnog zatočavanja, deportacija i protjerivanja, te iz uništavanja imovine koja nije vojnog karaktera, naročito vjerskih objekata.

205. Nije nužno da plan bude smišljen na najvišem nivou državnog aparata. Pretresna vijeća I i II ovog Međunarodnog suda,³⁸⁴ kao i vijeća MKSR-a,³⁸⁵ stalno su odbijala da zločin protiv čovječnosti definiraju kao "zločinački čin suverenosti".³⁸⁶ U prilog tom argumentu, vijeća su se između ostalog oslanjala na mišljenje KMP-a u radovima sa 43. sjednice, prema kojem pojedinci "koji imaju *de facto* vlast ili su organizirani u bandu" nisu ništa manje od čelova država u mogućnosti da sprovedu politiku terora {irokih razmjera i da počinu masovna zlodjela.³⁸⁷ Kao što je primijetio tužilac Dontenwille u zaključku svog obrađivanja francuskom Kasacionom sudu u predmetu *Nacionalni savez deportiraca i interniraca iz pokreta otpora, patriota i drugih protiv Barbieja* (u daljem tekstu: predmet *Barbie*):

³⁸⁴ Postupak po članu 61 u predmetu *Nikoli*, para. 26 i presuda Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 654. Kako je rečeno u toj presudi, "kao prvi međunarodni sud koji razmatra optužbe za zločine protiv čovječnosti za koje se navodi da se dogodili poslije Drugog svjetskog rata, Međunarodni sud nije obavezan ranijom doktrinom već mora primjenjivati običajno međunarodno pravo kakvo je bilo u vrijeme počinjavanja krivičnih djela. U ovom pogledu se *pravo u vezi sa zločinima protiv čovječnosti razvilo tako da uzima u obzir snage koje, iako nisu snage legitimne vlade, imaju de facto kontrolu nad određenom teritorijom, ili su u mogućnosti da se kreću slobodno unutar nje.*" (naglasak dodan).

³⁸⁵ Presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, para. 126 i Presuda u predmetu *Akayesu*, para. 580. Kako je rečeno u Presudi u predmetu *Akayesu*, "nije nipošto nužno da ta politika bude zvanično usvojena kao državna politika".

³⁸⁶ J. Graven, "*Les crimes contre l'humanité*", *Recueil des cours de l'Académie de droit international*, 1950, str. 566.

³⁸⁷ Izvještaj KMP-a iz 1991., str. 290.

Ne postoje li snage i organizacije -ija mo} mo`e biti jo{ ve}a i -ije djelovanje mo`e imati ve}i doseg nego {to je djelovanje dr`ave -lanice Ujedinjenih nacija? Valja biti oprezan, jer bi se i druge metode koje odra`avaju potpuni prezir prema ljudskom bi}u mogle u svojoj strahoti - premda u razli-itim aspektima - mjeriti s onima koje smo upravo pomenuli.³⁸⁸

Uostalom, -lan 18 Nacrta zakona KMP-a, definira zlo-in protiv -ovje-nosti kao -injenje krivi-nih djela "na sistematski na-in ili u {irokim razmjerima i *na poticaj ili pod rukovodstvom neke vlade, organizacije ili grupe*".³⁸⁹

Ovo tuma-enje potvr|uju i odredbe Statuta stalnog Me|unarodnog krivi-nog suda, koji je usvojilo 120 dr`ava me|unarodne zajednice. Te odredbe predvi|aju da krivi-na djela moraju biti po-injena "u sklopu primjene ili sprovo|enja politike neke dr`ave *ili organizacije* [...]".³⁹⁰

206. Rasprostranjenost se pak odnosi na {iroki razmjer po-injenih djela i na broj `rtava. Prema Nacrtu zakona KMP-a, na koji se izri-ito poziva Pretresno vije}e II u predmetu *Tadi*},

ne-ovje-na djela moraju biti *{irokih razmjera*, odnosno moraju biti usmjerena³⁹¹ protiv velikog broja `rtava. To isklju-uje jedno izolirano ne-ovje-no djelo -iji bi po-inilac djelovao na vlastitu inicijativu i koje bi bilo usmjereno protiv jedne jedine `rtve.³⁹²

Jedan zlo-in mo`e biti rasprostranjen ili {irokih razmjera "zbog kumulativnog efekta -itavog niza ne-ovje-nih djela ili zbog jedinstvenog efekta jednog jedinog djela {irokih razmjera."³⁹³

207. Uslovi {irokih razmjera i "sistemati-nosti" nisu nu`no kumulativni. Kao {to su potvrdila Pretresna vije}a I i II MKSJ-a i MKSR-a u predmetima *Tu`ilac protiv Mileta Mrk{i}a, Miroslava Radi}a i Veselina [Ijivan-anina,*³⁹⁴ *Tadi*},³⁹⁵ *Akayesu*³⁹⁶ i *Kayishema i Ruzindana,*³⁹⁷ te kao {to je o-ito iz Izvje{taja generalnog sekretara,³⁹⁸

³⁸⁸ Sv. 78, *ILR*, 1988., str. 147.

³⁸⁹ Izvje{taj KMP-a iz 1996., str. 114. (naglasak dodan).

³⁹⁰ ^lan 7(1)(a) Statuta stalnog Me|unarodnog krivi-nog suda (naglasak dodan).

³⁹¹ ^ini se da se termin "usmjeren" odnosi vi{e na namjeru po-inioca zlo-ina da po-ini masovni zlo-in, odnosno zlo-in {irokih razmjera, a manje na konkretni rezultat njegovih postupaka.

³⁹² Izvje{taj KMP-a iz 1996., str. 116.

³⁹³ *Ibid.*

³⁹⁴ Pregled optu`nice shodno pravilu 61 Pravilnika o postupku i dokazima, *Tu`ilac protiv Mileta Mrk{i}a, Miroslava Radi}a i Veselina [Ijivan-anina*, predmet br. IT-95-13-R61, 3. april 1996. (u daljem tekstu: postupak po pravilu 61 u predmetu *Mrk{i}i, Radi}i i [Ijivan-anin)*, para. 30.

³⁹⁵ Presuda Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi*}, para. 646-647.

³⁹⁶ Presuda u predmetu *Akayesu*, para. 579.

³⁹⁷ Presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, para. 123.

Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda³⁹⁹ i radova KMP-a,⁴⁰⁰ da bi se ne-ovje-na djela mogla okvalificirati kao zločin protiv čovječnosti, dovoljno je da bude ispunjen jedan od tih uslova. Ostaje ipak da je u praksi često teško razdvojiti ta dva kriterija: napad širokih razmjera koji je usmjeren protiv velikog broja žrtava zasniiva se uglavnom na nekom obliku planiranja ili organizacije. Doista, kvantitativni kriterij ne može se objektivno definirati: ni međunarodne odredbe ni sudska praksa, međunarodna kao ni nacionalna, ne propisuju prag od kojeg počinje zločin protiv čovječnosti.

ii. Bilo koje civilno stanovništvo

208. Tvrdnja da se rasprostranjena ili sistematska zlodjela nad nekim stanovništvom ne mogu okvalificirati kao zločin protiv čovječnosti samo zato što su žrtve imale status vojnika, i to nezavisno od njihovog stvarnog položaja neboraca u trenutku počinjenja zločina, nije u skladu ni sa slovom ni sa duhom člana 5 Statuta. Tekst te odredbe nije ni na koji način restriktivan u tom pogledu: zločin protiv čovječnosti označava djela "usmjerena"⁴⁰¹ protiv *bilo kojeg* civilnog stanovništva". Vijeće smatra da je smisao odredbe taj da specifičnost zločina protiv čovječnosti ne zavisi u prvom redu od svojstva žrtve nego od razmjera zločina i organizacije u koju se uklapa.

209. S tim u vezi valja precizirati da zajednički član 3 Ženevskih konvencija, koji je običajnu prirodu priznalo, između ostalih, također u Odluci po interlokutornoj žalbi u predmetu *Tadić*, štiti ne samo osobe koje direktno ne učestvuju u neprijateljstvima nego također i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i osobe onesposobljene za borbu uslijed bolesti, rane, lišenja slobode ili bilo kog drugog uzroka. Pretresno vijeće I MKSR-a je u predmetu *Akayesu*⁴⁰² na osnovu te

³⁹⁸ Izvještaj generalnog sekretara, para. 48.

³⁹⁹ Član 7(1) Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda.

⁴⁰⁰ Cf. Izvještaj KMP-a iz 1996., str. 115-116: "Uvodna definicija [zločina protiv čovječnosti] [...] ukazuje na to da moraju biti ispunjena dva uslova da bi se jedno od nabrojanih djela [...] moglo okvalificirati kao zločin protiv čovječnosti u smislu ovog zakona. Prvi je uslov taj da djelo mora biti "širokih razmjera ili počinjeno na sistematski način". Taj prvi uslov dat je kao *alternativa* [...] djelo može predstavljati zločin protiv čovječnosti ako je konstatirano postojanje jednog ili drugog od ova dva kriterija." (naglasak dodan).

⁴⁰¹ Termin "usmjeren" ukazuje na to da su sastavljali statuta, a ne se, dali već u tešinu namjeri agenta odgovornog za rasprostranjenu ili sistematski napad, nego konkretnom rezultatu napada. Drugim riječima, ako je pokazano da je počinilac zlodjela imao kao glavnu namjeru da našteti civilnom stanovništvu, moglo bi ga se proglasiti krivim za zločin protiv čovječnosti, čak i ako žrtve nisu bile samo civili nego i vojnici.

⁴⁰² Presuda u predmetu *Akayesu*, para. 582.

odredbe smatralo civilima u smislu člana 3 Statuta MKSR-a sve osobe koje iz ovog ili onog razloga više nisu direktno učestvovala u borbi.

210. Sudska praksa ovog Međunarodnog suda tako je, u predmetu *Mrk{i}, Radi} i [Ljivan-anin,*⁴⁰³ kao i u predmetu *Tadi},*⁴⁰⁴ usvojila široko tumačenje pojma civilnog stanovništva, smatrajući da on mora obuhvatiti i osobe koje učestvuju u pokretu otpora.⁴⁰⁵

211. Osim toga, vrativši se ponovo na odredbe stava 3 člana 50 Protokola I, Pretresno vijeće II Međunarodnog suda⁴⁰⁶ i Pretresna vijeća I⁴⁰⁷ i II⁴⁰⁸ MKSR-a naglasili su da "prisustvo, unutar civilnog stanovništva, izoliranih osoba koje ne odgovaraju definiciji civila to stanovništvo ne lišava njegovog civilnog karaktera." Nedavno je Pretresno vijeće II u predmetu *Kupre{ki}* tako je zaključilo da:

prisustvo onih koji su aktivno uključeni u sukob ne bi trebalo spriječiti da se stanovništvo karakterizira kao civilno, te da se oni koji su aktivno uključeni u pokret otpora mogu kvalificirati kao žrtve zločina protiv čovječnosti.⁴⁰⁹

212. I Krivično vijeće francuskog Kasacionog suda zauzelo je stav, u predmetu *Barbie*, da pripadnici pokreta otpora mogu učiniti zaštitu pravnog režima vezanog za zločin protiv čovječnosti.⁴¹⁰ Prema toj koncepciji, francuski zakonodavac je nedavno to krivično djelo definirao kao nečovječna djela počinjena u sklopu sprovođenja plana usmjerenog protiv onih koji se bore protiv sistema u čije ime su počinjena.⁴¹¹

213. Naposljetku, Komisija eksperata osnovana na osnovu Rezolucije 780 Savjeta bezbjednosti (u daljem tekstu: Komisija eksperata) zauzela je stav da se civilima

⁴⁰³ Posupak po pravilu 61 u predmetu *Mrk{i}, Radi} i [Ljivan-anin*, para. 29-32.

⁴⁰⁴ Presuda Pretresnog vijeća u predmetu *Tadi}*, para. 636-647.

⁴⁰⁵ Vrhovni sud za Britansku zonu široko je protumačio Zakon br. 10 i priznao da se kvalifikacija zločina protiv čovječnosti može primijeniti na djela čije su žrtve bili vojnici (cf. izmeđ u ostalog predmet *P. et al.*, 7. dec. 1948. (S. StS 111/148), O.G.H. br. Z. I, str. 228 i predmet *H.*, 10. okt. 1949., (S. StS 309/49) O.G.H. br. Z. II, str. 223-238). Kao što je @albeno vijeće naglasilo u svojoj presudi u predmetu *Tadi}*: "U odluci od 7. decembra 1948. godine (S. StS 111/48), u predmetu *P. et al.*, [...] sud je dao vrlo slobodno tumačenje pojma zločina protiv čovječnosti kako je iznesen u Zakonu broj 10 Kontrolnog savjeta, pročitavajući ga na, izmeđ u ostalog, nečovječna djela počinjena protiv pripadnika vojske." (Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadi}*, fusnota 351).

⁴⁰⁶ Presuda Pretresnog vijeća u predmetu *Tadi}*, para. 639.

⁴⁰⁷ Presuda u predmetu *Akayesu*, para. 582.

⁴⁰⁸ Presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, para. 128.

⁴⁰⁹ Presuda, *Tu ilac protiv Kupre{ki}*, predmet br. IT-95-16-T, 14. januar 2000. (u daljem tekstu: Presuda u predmetu *Kupre{ki}*), para. 549. (engleski tekst glasi: "[...] the presence of those actively involved in the conflict should not prevent the characterization of a population as civilian and those actively involved in a resistance movement can qualify as victims of crimes against humanity.")

⁴¹⁰ Predmet *Barbie*, Cass. crim., 20. dec. 1985.

⁴¹¹ Član 212-2 Kaznenog zakona Francuske.

mogu smatrati osobe koje, iako su nosile oru`je, nisu u-estvovala u vojnim aktivnostima u pravom smislu rije-i:

^ini se o-itim da se odredba [~lan 5] primjenjuje prije svega na civile, tj. na neborce. No iz toga ne valja izvoditi preuranjene zaklju-ke kad su u pitanju osobe koje su u jednom trenutku u stvari nosile oru`je. Glava porodice koji u takvim uslovima poku{a da za{titi porodicu s oru`jem u ruci ne gubi zbog toga svoj status civila. Sli-no va`i i za osamljenog policajca ili pak lokalnog pripadnika teritorijalne odbrane, ako tako postupi, -ak i ako se udru`e kako bi poku{ali da sprije-e katastrofu.⁴¹²

214. Zlo-in protiv -ovje-nosti ne odnosi se, dakle, samo na djela po-injena protiv civila u strogom smislu te rije-i, nego obuhvata tako|e i zlodjela po-injena protiv dvije kategorije osoba: onih koje pripadaju nekom pokretu otpora i onih koje su bile borci, bez obzira jesu li ili nisu nosile uniformu, ali u trenutku po-injenja zlo-ina vi{e ne u-estvuju u neprijateljstvima, bilo zato {to su napustile vojsku, {to vi{e ne nose oru`je ili pak zato {to su onesposobljene za borbu, izme|u ostalog zbog rana ili li{avanja slobode. Iz toga tako|e slijedi da za utvr|ivanje polo`aja `rtve kao civila valja uzeti u obzir prije njenu konkretnu situaciju u trenutku po-injenja zlo-ina, nego njen status. Iz toga najzad proizilazi da prisustvo vojnika u stanovni{tvu protiv kojeg je usmjeren smi{ljeni napad ne mijenja civilni karakter tog stanovni{tva.

b. Potkvalifikacije

215. Potkvalifikacije za koje se tereti optu`eni, tj. ubistva, progona i druga ne-ovje-na djela,⁴¹³ moraju se definirati svaka zasebno budu|i da, osim njihove eventualne zajedni-ke veze sa rasprostranjenim ili sistematskim napadom, svaka od njih ima vlastiti karakter i specifi-nost.

i. Ubistvo

216. Valja najprije uo-iti da se u francuskom prevodu Statuta koristi termin *assassinat*,⁴¹⁴ koji ima veoma precizno zna-enje u nacionalnom pravu, dok se u engleskoj verziji javlja rije- *murder* koja odgovara francuskoj rije-i *meurtre*. /Sve tri rije-i se na bosanski prevode sa "ubistvo", op. prev./ Oslanjaju|i se na odredbe -lana

⁴¹² Zavr{ni izvje{taj Komisije eksperata osnovane shodno Rezoluciji 780 Savjeta bezbjednosti (1992.), S/1994/674, (u daljem tekstu: Zavr{ni izvje{taj Komisije eksperata), para. 78.

⁴¹³ Druga izmijenjena optu`nica, ta-ke optu`nice 1, 7 i 10.

⁴¹⁴ Prema -lanu 221-3 francuskog Kaznenog zakona, *assassinat* ozna-ava ubistvo sa predumi{ljamem.

7, stav 1(a) Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda i člana 18 Kodeksa zločina protiv mira i bezbjednosti i članova KMP-a,⁴¹⁵ kao i na zaključke Pretresnog vijeća I MKSR-a u predmetu *Akayesu*,⁴¹⁶ koji se svi odnose na ubistvo *meurtrel*, Vijeće smatra da djelo počinjeno u osnovi, odnosno potkvalifikacija, ovdje treba biti *meurtre* a ne *assassinat*.

217. Kad je riječ o definiciji ubistva, Vijeće je preuzeti, kako to sugeriraju radovi KMP-a,⁴¹⁷ konstitutivne elemente tog krivičnog djela koji su općenito prihvaćeni u nacionalnim zakonodavstvima, i to:

- smrt žrtve
- koja je posljedica čina ili nečinjenja optuženog ili njegovog podređenog,
- pri čemu je optuženi ili njegov podređeni imao namjeru da žrtvu lišiti života ili da nanese tešku povredu njenom fizičkom integritetu, a za koju je razumno mogao pretpostaviti da će izazvati smrt.⁴¹⁸

ii. Progon

218. Za razliku od potkvalifikacije "ubistva", koja označava jedno jedino krivično djelo, potkvalifikacija "progona" može obuhvatati više različitih kriminalnih radnji. Optuženica u tom pogledu tereti generala Blažića za povredu tjelesnog i duševnog integriteta (ubistva i nanošenje teških ozljeda,⁴¹⁹ uključujući korištenje civila za žrtve⁴²⁰ i prisiljavanje civila da kopaju rovove⁴²¹), za lišavanje slobode (samovoljno hapšenje i zatočavanje,⁴²² kao i prisilno preseljavanje civila⁴²³) i oštećivanje imovine

⁴¹⁵ Izvještaj KMP-a iz 1996., str. 114.

⁴¹⁶ Presuda u predmetu *Akayesu*, para. 588.

⁴¹⁷ Prema mišljenju KMP-a, "ubistvo je zločin koji u nacionalnom pravu svih država ima jasno i precizno definirano značenje. To je zabranjeno djelo nije potrebno dalje objašnjavati" (Izvještaj KMP-a iz 1996., str. 117).

⁴¹⁸ Presuda u predmetu *Akayesu*, para. 589.

⁴¹⁹ Druga izmijenjena optuženica, para. 6.2, 6.5 i 6.7.

⁴²⁰ *Ibid.*, para. 6.5.

⁴²¹ *Ibid.*, para. 6.5.

⁴²² *Ibid.*, para. 6.4-6.5.

⁴²³ *Ibid.*, para. 6.6 i 6.7.

(uništavanje i pljačka imovine⁴²⁴) "bosanskog muslimanskog civilnog stanovništva".⁴²⁵

219. No, premda i Statut Nirnbereškog tribunala i statuti MKSJ-a i MKSR-a inkriminiraju kao zločin protiv čovječnosti progon na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, nijedan od njih ne daje definiciju te potkvalifikacije niti precizira oblike u kojima se može javiti. Stoga će se Vijeće osloniti na međunarodno običajno pravo kako bi utvrdilo da li krivnja koja se terete u optužnici mogu predstavljati progon i pod kojim uslovima se mogu tako okvalificirati.

iii. Teške povrede tjelesnog ili duševnog integriteta, lišavanje slobode i oduzimanje imovine kao oblici progona

220. Nema nikakve sumnje da se teške povrede tjelesnog ili duševnog integriteta i lišavanje slobode mogu okvalificirati kao progon, ako su, kao što se naglašava kasnije u tekstu, usmjerene protiv pripadnika neke grupe zbog njihove pripadnosti određenoj zajednici. Doista, Vijeće smatra da se povrede temeljnih i neotuđivih ljudskih prava, i to "prava na život, slobodu i ličnu bezbjednost", pravo da ne bude "držan u ropstvu ili kmetstvu", pravo da ne bude podvrgnut "mučenju niti okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem kažnjavanju ili postupanju" kao i pravo da ne bude "samovoljno uhapšen, zatočen ili protjeran", koja su potvrđena u članovima 3, 4, 5 i 9 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima,⁴²⁶ mogu samom svojom suštinom predstavljati progon, kad su počinjene iz diskriminatornih pobuda.

221. Ovo tumačenje potvrđuje sudska praksa Nirnbereškog tribunala, zatim praksa tribunala koji su djelovali shodno Zakonu br. 10 koji je 20. decembra 1945. usvojio Saveznički kontrolni savjet za Njemačku (u daljem tekstu: Zakon br. 10),⁴²⁷ Vrhovnog suda Izraela i ovog Međunarodnog suda, kao i izvještaji KMP-a.

222. U onom dijelu presude glavnim ratnim zloincima koji se odnosi na progon Jevreja, Nirnbereški tribunal je potvrdio da su ubistva Jevreja, okrutnosti kojima su bili

⁴²⁴ *Ibid.*, para. 6.3.

⁴²⁵ *Ibid.*, para. 5.2.

⁴²⁶ Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima usvojila je 10. decembra 1948. Generalna skupština Ujedinjenih nacija.

⁴²⁷ *Law Reports of Trials of War Criminals*, London, H.M.S.O., 1946.-1949., (u daljem tekstu: *LRTWC*), sv. XV, str. 41.

izloženi, njihovo zatvaranje u geta i korištenje za prisilni rad oblici progona.⁴²⁸

Tribunal je izmjeru ostalog naglasio sljedeće:

Koliko god bio brutalan *progon Jevreja* u nacisti-koj Njema-koj prije rata, ne može se porediti sa politikom koja je sprovedena u okupiranim zemljama za vrijeme rata.⁴²⁹ [...]

Tokom ljeta 1941., sačinjeni su planovi za "konačno rješenje" jevrejskog pitanja u Evropi. To "konačno rješenje" značilo je *istrebljenje Jevreja*.⁴³⁰ [...]

Udarci, rešim izgladnjivanja, mučenja i pogubljenja bili su svakodnevna pojava. Zatočnici su bili podvrgnuti okrutnim eksperimentima.⁴³¹

U paragrafima koji govore o ulozi jedinica SS-a u progonu Jevreja, Tribunal je takođe istakao da su te jedinice učestvovala u njihovoj evakuaciji i istrebljenju.⁴³² Osim toga, u svojoj analizi individualne odgovornosti optuženog Franka, Tribunal je konstatirao:

Progoni Jevreja počeli su odmah. Prvobitno je na teritoriji izvršeno izmjeru dva i po miliona i tri i po miliona Jevreja. Oni su svi prisiljeni *da žive u getima*, podvrgnuti posebnim zakonima, *lišeni hrane nužno za preživljavanje* i na kraju *sistematski i brutalno istrebljeni*.⁴³³

[to se tiče optuženog Bormanna, Nirnberški tribunal je takođe precizirao sljedeće:

On je odigrao aktivnu ulogu u progonu Jevreja, i u Njema-koj i u okupiranim zemljama. *Učestvovao je u diskusijama koje su imale za posledicu prebacivanje* {ezdeset hiljada Jevreja iz Beča u Poljsku uz pomoć SS-a i Gestapoa. *On je potpisao dekret od 31. maja 1941.* kojim se primjena nirnberških zakona proširena na anektirane teritorije na istoku. U naredjenju od 9. oktobra 1942., *izjavio je da stalnu eliminaciju Jevreja sa teritorija Velike Njemačke nije više moguće postići emigracijom, nego samo upotrebom "nemilosrdne sile" u posebnim logorima na istoku. Dana 1. jula 1943., potpisao je nalog kojim su Jevreji izuzeti od zaštite redovnih sudova* i stavljeni pod isključivu nadležnost Himmlerovog Gestapoa.⁴³⁴

223. Poput Nirnberškog tribunala, Vrhovni sud Poljske⁴³⁵ i Posebni sud u Amsterdamu,⁴³⁶ koji su primjenjivali Zakon br. 10, identificirali su teške povrede tjelesnog ili duševnog integriteta, lišavanje slobode, a posebno ubistva, tjelesne ozljede i deportacije, kao progon.

⁴²⁸ *Procès des grands criminels de guerre devant le Tribunal militaire international de Nuremberg*, 14. nov. 1945.-1. okt. 1946., Jugement, 1947. (u daljem tekstu: Nirnberška presuda), str. 262-265.

⁴²⁹ *Ibid.*, str. 262 (naglasak dodan).

⁴³⁰ *Ibid.*, str. 263.

⁴³¹ *Ibid.*, str. 265 (naglasak dodan).

⁴³² *Ibid.*, str. 287.

⁴³³ *Ibid.*, str. 317 (naglasak dodan).

⁴³⁴ *Ibid.*, str. 366 (naglasak dodan).

⁴³⁵ *LRTWC*, sv. XIII, 1949., str. 105.

⁴³⁶ *LRTWC*, sv. XIV, 1949., str. 141.

224. Vrhovni sud Izraela je pak Eichmanna proglasio krivim za progon, me|u ostalim za "ubistvo, istrebljenje, porobljavanje, re`im izgladnjivanja i deportaciju jevrejskog stanovni{tva."⁴³⁷

225. Najzad, izvje{taj KMP-a o radu 48. sjednice izri~ito predvi|a da "[...] progon mo`e poprimiti brojne oblike, a njihov je zajedni~ki nazivnik *odbijanje da se priznaju temeljna ljudska prava i slobode na koje svako bez razlike ima pravo* [...]"⁴³⁸ {to po prirodi stvari uklju~uje pravo na `ivot i na po{tivanje tjelesnog i du{evnog integriteta.

226. Vije}e u predmetu *Kupre{ki}* do{lo je do sli~nog zaklju~ka i konstatiralo da zlo-in progona mo`e obuhvatiti napade na ljudsku osobu poput ubistva, istrebljenja ili mu-enja.⁴³⁹

227. No progon se mo`e manifestirati i na drugi na-in osim napadom na ljudsku osobu, izme|u ostalog radnjama ~ija te`ina ne proizilazi iz njihove o-ite okrutnosti, nego iz poku{aja uvo|enja diskriminacije u ljudski rod. Kao {to navodi tu`ilac u optu`nici protiv optu`enog, konfiskacija ili uni{tavanje stambenih objekata ili privatnih preduze}a, zgrada od simboli~ne vrijednosti ili sredstava za `ivot koji su pripadali muslimanskom stanovni{tvu u Bosni i Hercegovini mogu se okvalificirati kao djela progona.⁴⁴⁰

228. Me|unarodni tribunal u Nirnergu prihvatio je da je progon Jevreja od jeseni 1938. imao za cilj njihovo isklju-ivanje iz `ivota Njema~ke, {to se izme|u ostalog o-itovalo u organizaciji "pogroma koji su se sastojali u uni{tavanju sinagoga, plja~ke izraelskih radnji i hap{enja poslovnih ljudi Jevreja"⁴⁴¹ i u nametanju kolektivne globe od jedne milijarde maraka.⁴⁴² Nirner{ki tribunal je, osim toga, Goringa proglasio odgovornim za zlo-in protiv ~ovje~nosti, izme|u ostalog i zato {to je "odigrao aktivnu ulogu u plja~ki osvojenih teritorija"⁴⁴³ i zato {to je Jevrejima nametnuo tu globu od jedne milijarde reichmaraka.⁴⁴⁴ U presudi dalje stoji:

⁴³⁷ Predmet *Eichmann*, 29. maj 1962., 36, *ILR*, 1968., ta~ka optu`nice 5, str. 277.

⁴³⁸ Izvje{taj KMP-a iz 1996., str. 120 (naglasak dodan).

⁴³⁹ Presuda u predmetu *Kupre{ki}*, para. 600 i 615.

⁴⁴⁰ Druga izmijenjena optu`nica, para. 6.3.

⁴⁴¹ Nirner{ka presuda, str. 191.

⁴⁴² *Ibid.*, str. 191.

⁴⁴³ *Ibid.*, str. 298.

⁴⁴⁴ *Ibid.*, str. 299.

On [...] je progonio [Jevreje] ne samo u Njemačkoj, nego i na osvojenim teritorijama. Izjave koje je dao u to vrijeme, kao i njegovo svjedočenje pred sudom, pokazuju da ga je prije svega interesiralo kako *izbaciti Jevreje iz privrednog života* Evrope i *do-epati se njihove imovine*.⁴⁴⁵

I Rosenberg je bio osuđen za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti zbog "[...] sistematske pljačke javne i privatne imovine koja se sprovodila u svim zauzetim zemljama Evrope." O njemu u presudi dalje stoji:

Djelujući po Hitlerovim naređenjima, on je u januaru 1940., u cilju osnivanja "Hohe Schule", organizirao i vodio "Einsatzstab Rosenberg" koji je pljačkao muzeje i biblioteke, konfiscirao umjetnička djela i zbirke i pustošio privatne stanove.⁴⁴⁶

Nirnbški tribunal je optuženog Streichera proglasio krivim i za zločin protiv čovječnosti zbog, između ostalog, bojkota jevrejskih preduzeća i paljenja sinagoge u Nirnbergu.⁴⁴⁷

229. Premda tribunali koji su primjenjivali Zakon br. 10 nisu zauzeli tako vrstu stanovišta o tom pitanju,⁴⁴⁸ oni su izričito konstatirali da je kolektivna globa od jedne milijarde maraka "tipičan primjer progona kojem su bili izloženi njemački Jevreji."⁴⁴⁹ Oni su takođe naglasili da je konfiskacija i likvidacija za račun Reicha imovine koja je pripadala njemačkim Jevrejima bila dio programa progona Jevreja u Njemačkoj.⁴⁵⁰

230. Okružni sud u Jeruzalemu potvrdio je to tumačenje: u predmetu *Eichmann* sud je naglasio da se, od dolaska Hitlera na vlast,⁴⁵¹ progon Jevreja očitovao u sistematskom uništavanju sinagoga⁴⁵² i bojkotiranju njihovih preduzeća i radnji.⁴⁵³

⁴⁴⁵ *Ibid.*, str. 299.

⁴⁴⁶ *Ibid.*, str. 314.

⁴⁴⁷ *Ibid.*, str. 322.

⁴⁴⁸ U predmetima *Flick (Trials of war criminals* (u daljem tekstu: TWC)), sv. VI, str. 1215-1216) i *Farben* (TWC, sv. VIII, dio 2, str. 1129-1130), u presudama američkih vojnih tribunala krivična djela protiv imovine nisu okvalificirana kao zločini protiv čovječnosti.

⁴⁴⁹ *Ibid.*, str. 676.

⁴⁵⁰ *Ibid.*, str. 678.

⁴⁵¹ Prema mišljenju Okružnog suda u Jeruzalemu, "sa dolaskom Hitlera na vlast progon Jevreja postao je zvaničnom politikom i poprimio je *kvazi-legalni oblik usvajanjem zakona i propisa od strane vlade* Reicha u skladu sa zakonodavnim ovlastima koje je na nju prenio Reichstag 24. marta 1933., a *očitovao se i u direktnim djelima nasilja protiv osoba i imovine Jevreja u organizaciji rešima*. Svrha tih djela koja su počinjena u prvoj fazi bila je da se *Jevreji liše građanskih prava*, da se ponize i zastraše, *da ih se odvoji od ostatka stanovništva, da ih se istisne iz privrednog i kulturnog života društva* i da im se oduzmu sredstva za život" (naglasak dodan) (*District Court Judgment*, predmet *Eichmann*, 36 ILR, 1968., para. 56).

⁴⁵² *Ibid.*, para. 57.

⁴⁵³ *Ibid.*, para. 57.

231. Izvještaji KMP-a iz 1991. i 1996. tako je potvrđuju da "progon može poprimiti brojne oblike",⁴⁵⁴ pri čemu se u prvom izvještaju izričito navodi kao primjer "sistematsko uništavanje spomenika ili zgrada koje su tipične za određenu društvenu, vjersku, kulturnu ili drugu grupu."⁴⁵⁵

232. Najzad, Pretresno vijeće u predmetu *Kupreški* presudilo je da progon uključuje čitav niz diskriminatornih djela, uključujući atake na politička, društvena i ekonomska prava.⁴⁵⁶

233. Vijeće iz ove analize zaključuje da krivično djelo "progona" obuhvata, kako povrede tjelesnog i duševnog integriteta i lišavanje slobode, tako i djela koja su naizgled manje teška, npr. djela protiv imovine, ako su osobe koje su žrtve takvih djela bile posebno odabrane iz razloga njihove pripadnosti nekoj određenoj zajednici.

iv. Konstitutivni elementi oblika progona za koje se tereti u optužnici

234. Vijeće je se u ovom dijelu pozabaviti konstitutivnim elementima pojedinih oblika progona za koje se tereti u optužnici: uništavanje i pljačka imovine, protivpravno zatočavanje i prisilno preseljenje civila, izuzev ubistva i povrede tjelesnog ili duševnog integriteta, što je definirano u paragrafima 224 i 250 ove presude.

- Uništavanje i pljačka imovine. U kontekstu zločina progona, pod uništavanjem imovine podrazumijeva se uništavanje gradova i sela i druge javne ili privatne imovine koja pripada određenom civilnom stanovništvu, odnosno pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom a koje se sprovodi u velikim razmjerima na protivpravan, samovoljan i diskriminirajući način.⁴⁵⁷ Pljačka imovine definira se, u tom istom kontekstu, kao nezakonito, masovno i samovoljno prisvajanje imovine⁴⁵⁸ određeno stanovništva, bila to imovina privatnih osoba ili javnih kolektiva, državnih ili "paradržavnih".⁴⁵⁹

⁴⁵⁴ Izvještaj KMP-a iz 1996., str. 120.

⁴⁵⁵ Izvještaj KMP-a iz 1991., str. 292.

⁴⁵⁶ Presuda u predmetu *Kupreški*, para. 615.

⁴⁵⁷ Cf. između ostalog član 2(d) Statuta, 6-b Statuta Nürnbergskog tribunala, 21-b Zakona br. 10, 50 Protokola I i 51 Protokola II, kao i član 147 @enevske konvencije I i presudu u predmetu *Āelebići*, para. 584-592.

⁴⁵⁸ Cf. između ostalog član 50 Protokola I i čl. 51 Protokola II, kao i čl. 147 @enevske konvencije IV.

⁴⁵⁹ *Ibid.*

- Protivpravno zato-avanje civila. Protivpravno zato-avanje civilnih osoba, kao javni oblik krivi-nog djela progona, ozna-ava protivpravno li{avanje slobode odre|ene grupe diskriminiranih civila.

- Deportacija ili prisilno preseljenje civila. Deportacija ili prisilno preseljenje civila ozna-avaju "premje{tanje osoba, istjerivanjem ili drugim prisilnim sredstvima, iz podru-ja gdje se legalno nalaze, i to iz pobuda koje nisu dozvoljene prema me|unarodnom pravu."⁴⁶⁰

v. Diskriminacija

235. "Progon" kao krivi-no djelo u osnovi tra`i se postojanje elementa namjere iz kojeg i proizilazi specifi-nost tog djela. Kako je predvi|eno -lanom 5 Statuta, djelo mora biti po-injeno iz posebnih razloga, vezanih za npr. politi-ka mi{ljenja, rasnu pripadnost ili vjerska uvjerenja. U stvari, upravo ta posebna namjera da se na{kodi ljudskoj osobi kao pripadniku odre|ene zajednice ili grupe⁴⁶¹ i daje tom krivi-nom djelu njegov vlastiti karakter i te`inu, vi{e nego {to to -ine sredstva kori{tena da se taj cilj postigne, te opravdava mogu}nost da to krivi-no djelo uklju-uje i kriminalne radnje za koje se -ini da same po sebi direktno ne zadiru u najtemeljnija prava ljudskog bi}a (npr. napad na imovinu).⁴⁶² Drugim rije-ima, po-inilac progona svoje djelo nije usmjerio prvenstveno protiv pojedinca nego protiv rasne, vjerske ili politi-ke pripadnosti.

236. S tim u vezi Vije}e podsje}a na negativnu definiciju grupe koja je `rtva progona koju je dalo Vije}e u predmetu *Tadi}*:⁴⁶³ posrijedi je grupa kojoj ne pripada po-inilac zlodjela.

vi. Ostala ne-ovje-na djela

237. Poput potkvalifikacije "progona", potkvalifikacija "ostala ne-ovje-na djela" predvi|ena -lanom 5(i) Statuta predstavlja generi-ku inkriminaciju koja obuhvata -itav skup kriminalnih radnji koje nisu taksativno nabrojene. U stvari, kako nagla{ava

⁴⁶⁰ ^lan 7(2) Statuta stalnog Me|unarodnog krivi-nog suda (cf. izme|u ostalog Izvje{taj KMP-a iz 1996., str. 122).

⁴⁶¹ Kao {to je potvrdilo Pretresno vije}e I u predmetu *Kupre{ki} i ostali*, upravo se po tom diskriminatornom karakteru progona i razlikuje od drugih krivi-nih djela (presuda u predmetu *Kupre{ki}*, para. 607).

⁴⁶² Cf. (b) "Element svijesti".

Komentar uz zajednički član 3 @enevskih konvencija govoreći o pojmu "humanog postupanja",

Uvijek je opasno htjeti biti previše precizan, pogotovo u ovom domenu. Sa koliko god pažnje da se sastavlja spisak svih različitih oblika zlostavljanja, nemoguće je predvidjeti šta mogu zamisliti budući mučitelji koji će da i svoje `ivotinjske instinkte; i što konkretniji i potpuniji spisak nastoji da bude, to postaje sve restriktivniji.⁴⁶⁴

238. Optužnica u sklopu zločina protiv čovječnosti kao nečovječna djela kvalificira "povredu integriteta" (osim ubistva), a koja je `rtva muslimansko stanovništvo Bosne i Hercegovine; u ovom slučaju posrijedi je "namjerno [namjerno] teških ozljeda i teških psihofizičkih patnji civilima".⁴⁶⁵

vii. Teške povrede tjelesnog ili duševnog integriteta kao "ostala nečovječna djela"

239. Kao što proizilazi iz sudske prakse MKSR-a, odredbi člana 7 Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda i Nacrta kodeksa zločina protiv mira i bezbjednosti čovječanstva KMP-a, teške povrede tjelesnog ili duševnog integriteta nesumnjivo predstavljaju "nečovječna djela" u smislu člana 5 Statuta i kao takve se mogu, ako se uklapaju u kontekst rasprostranjenih ili sistematskih krivnja, okvalificirati kao zločini protiv čovječnosti.

240. U predmetu *Kayishema i Ruzindana*, Pretresno vijeće II MKSR-a je doista izričito potvrdilo da su nečovječna djela, između ostalog, injenja ili neinjenja a koja je svrha namjerno nanositi teških psihičkih ili fizičkih patnji pojedincu.⁴⁶⁶

241. Prema članu 7 Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda, "ostala nečovječna djela" su ona "analognog karaktera kojima se namjerno nanose teške patnje ili *teške povrede tjelesnog integriteta* ili tjelesnog ili duševnog zdravlja."⁴⁶⁷

242. To tumačenje takođe proizilazi i iz člana 18 stav (k) Nacrta kodeksa zločina protiv mira i bezbjednosti čovječanstva KMP-a, koji kao "zločine protiv čovječnosti" inkriminira "ostala nečovječna djela koja predstavljaju *tešku povredu tjelesnog ili*

⁴⁶³ Presuda Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 714.

⁴⁶⁴ Jean Pictet, *Commentaire de la 1ère Convention de Genève du 12 août 1949.*, @eneva, 1952., str. 58.

⁴⁶⁵ Druga izmijenjena optužnica, para. 9.

⁴⁶⁶ Presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, para. 151.

⁴⁶⁷ Naglasak dodan.

duševnog integriteta, zdravlja ili ljudskog dostojanstva, kao što su sakaćenja i teška zlostavljanja.⁴⁶⁸ KMP u svom komentaru dodaje sljedeće:

Na taj pojam primjenjuju se dva kriterija: s jedne strane, on bi trebao pokrivati samo djela koja nisu nabrojana u prethodnim alinejama, ali su jednake težine; s druge strane, potrebno je da je dotičnim djelom nanesena šteta ljudskom biću, i to njegovom tjelesnom ili duševnom integritetu, zdravlju ili dostojanstvu.⁴⁶⁹

O-ito je da nanoćenje teških povreda tjelesnom ili duševnom integritetu, koje ne predstavlja ubistvo, ispunjava ove uslove.

viii. Konstitutivni elementi teških povreda tjelesnog ili duševnog integriteta

243. U pogledu definicije teških povreda tjelesnog i duševnog integriteta, Vijeće je se pozvati na konstitutivne elemente tog krivičnog djela koji su dati u nacionalnom pravu, a to su:

- žrtvi mora, u okolnostima datog slučaja, biti nanesena teška povreda tjelesnog ili duševnog integriteta, pri čemu se težina procjenjuje od slučaja do slučaja;
- ta povreda mora biti rezultat kažnjenja optuženog ili njegovog podređenog;
- optuženi ili njegov podređeni moraju prilikom kažnjenja djela imati namjeru da nanesu tešku povredu tjelesnom ili duševnom integritetu žrtve, i to voljno ili uz grubi nehat.

ii) Element svijesti

244. Uz kriminalnu namjeru koja se traži za kažnjenje krivičnih djela obuhvaćenih ovom potkvalifikacijom, mora postojati i element svijesti koji je specifičan za zločin protiv čovječnosti. Počinilac tog zločina mora svjesno sudjelovati u rasprostranjenom ili sistematskom napadu na civilno stanovništvo. Međutim, izuzev kad je u pitanju progona, počinilac ne mora imati namjeru da žrtve odabire po kriteriju rase ili vjerskog ili političkog uvjerenja da bi ga se proglasilo krivim za zločin protiv čovječnosti.

⁴⁶⁸ Naglasak dodan.

⁴⁶⁹ Izvještaj KMP-a iz 1996., str. 125.

a. Znanje o rasprostranjenom ili sistematskom napadu

245. Odredbe člana 3 Statuta Međunarodnog suda za Ruandu, odnosno člana 5 Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju ne definiraju precizno prirodu subjektivnog elementa zločina protiv čovječnosti. Jedino član 7 Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda predviđa da krivična djela moraju biti počinjena "sa znanjem" o rasprostranjenom ili sistematskom napadu.⁴⁷⁰

246. Također, u svrhu ovog predmeta, valja razmotriti tri aspekta subjektivnog elementa koji proizilaze iz međunarodne i nacionalne sudske prakse.

i. Poznavanje konteksta

247. Optuženi mora, kao prvo, poznavati opći kontekst u koji se uklapaju njegova djela i, drugo, biti svjestan nekusa izmeđ u svog djela i tog konteksta.

248. Ova tvrdnja oslanja se na presudu Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić*, u kojoj se naglašava da "počinilac mora biti upoznat sa širim kontekstom u kome se njegovo djelo događa",⁴⁷¹ a koja izmeđ u ostalog počiniva na presudi kanadskog Vrhovnog suda u predmetu *Kraljica protiv Finta*.⁴⁷²

249. Navedena tvrdnja se takođe temelji i na odluci vijeća MKSR-a u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, koje je zauzelo stav da subjektivni element ima dva aspekta, odnosno znanje o napadu i njegovoj rasprostranjenosti odnosno sistematičnosti, kao i svijest o tome da se kriminalna aktivnost uklapa u kontekst tog napada:

Da bi bio kriv za zločine protiv čovječnosti, počinocu mora biti poznato postojanje napada na civilno stanovništvo, kao i činjenica da se njegovo djelo uklapa u taj napad.⁴⁷³

Vijeće je stoga naglasilo sljedeće:

Ono što djelo jednog pojedinca pretvara u zločin protiv čovječnosti upravo je činjenica da je to djelo klasificirano u određenu kategoriju krivičnih djela koja ispoljavaju veći stepen težine. Stoga je optuženi morao biti *svjestan tog stepena težine* da bi mu se mogla pripisati odgovornost za ta krivična djela. Iz toga

⁴⁷⁰ Prema Presudi apelnog vijeća u predmetu *Tadić*, "član 7(1) Statuta Međunarodnog krivičnog suda [...] zasniva definiciju zločina protiv čovječnosti samo na uzajamnom dejstvu *mens rea* optuženog i postojanja rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo." (fusnota 354)

⁴⁷¹ Presuda Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 656.

⁴⁷² Predmet *Regina c. Finta*, (1994) 1, *Recueil de la Cour Suprême*, 701, str. 819.

⁴⁷³ Presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, para. 133.

proizilazi da je *objektivno ili izvedeno poznavanje* {ireg konteksta u koji se uklapa napad} nužno da bi se konstatirala tražena *mens rea*. Drugim riječima, optuženi mora znati da je njegovo djelo sastavni dio rasprostranjenog i sistematskog napada na civilno stanovništvo i da je izvršeno kako bi se sprovela određena politika ili plan.⁴⁷⁴

250. Ta tvrdnja temelji se, najzad, na Presudi @albenog vijeća u predmetu *Tadić* u kojem se izričito tvrdi da:

djela optuženog moraju biti dio obrasca rasprostranjenih ili sistematskih zločina protiv civilnog stanovništva i da je optuženi morao *znati* da se njegova djela uklapaju u taj obrazac.⁴⁷⁵

ii. Svjesno učestvovanje u kontekstu

251. Nije potrebno da je optuženi htio sve elemente konteksta unutar kojeg su počinjena njegova djela; dovoljno je da je, samim funkcijama koje je dobrovoljno preuzeo, svjesno prihvatio rizik učestvovanja u realizaciji tog konteksta.

252. To je ono što se ičitava iz duha Statuta i sudske prakse ovog Međunarodnog suda i MKSR-a, kao i iz presude francuskog Kasacionog suda kojom je odbačena žalba Mauricea Papon na odluku Optuženog vijeća @albenog suda u Bordeauxu (predmet *Papon*).⁴⁷⁶

253. Vijeće smatra da je, u duhu odredbi Statuta, optuženi koji u svojstvu nadređenog učestvuje u počinjenju masovnog zločina, dužan da se zapita o zlim namjerama onih koji kreiraju ideologiju, politiku ili plan u ime kojeg je zločin počinjen.

254. Osim toga, za institucionalni ili *de facto* neksus sa rečimom na osnovu kojeg je optuženi djelovao i za znanje o tom neksusu, što zahtijeva gorepomenuta sudska praksa ovog Međunarodnog suda i MKSR-a, ne traži se dokaz da je kod agenta postojala volja da podrži rečim ili puna namjera da bude njegov posrednik. Potrebno

⁴⁷⁴ *Ibid.*, para. 134 (naglasak dodan). Engleski tekst glasi: "[p]art of what transforms an individual's act into a crime against humanity is the inclusion of the act within a greater dimension of criminal conduct; therefore an accused should be aware of this greater dimension in order to be culpable thereof. Accordingly, actual or constructive knowledge of the broader context of the attack, meaning that the accused must know that his act is part of a widespread or systematic attack on a civilian population and pursuant to some kind of policy or plan, is necessary to satisfy the requisite mens rea element of hte accused."

⁴⁷⁵ Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 248 (naglasak dodan).

⁴⁷⁶ Predmet *Papon*, *Cass. crim.*, 23. januar 1997.

je, međutim, dokazati postojanje direktnog, indirektnog ili eventualnog *dolusa*. Doista, pretresna vijeća ovog Međunarodnog suda⁴⁷⁷ i MKSR-a⁴⁷⁸ te @albeno vijeće⁴⁷⁹ tražila su od optuženog samo "znanje" o kriminalnoj politici odnosno planu. To "znanje" nužno ne zahtijeva smišljenu volju optuženog niti direktni *dolus* ("[...] agent *nastoji* ostvariti inkriminirano djelo koje za njega predstavlja *cilj* ili barem sredstvo za postizanje cilja").⁴⁸⁰ Moguće je tako i da je posrijedi bio indirektni *dolus* (agent nije izričito htio rezultat, ali zna da će do njega doći⁴⁸¹) ili eventualni *dolus* ("rezultat je tek vjerojatna ili moguća posljedica koju počinilac predviđa"⁴⁸²). Drugim riječima, znanje tako i pokriva ponašanje "osobe koja smišljeno preuzima rizik, ali se pri tom nada da rizik neće dovesti ni do kakve štete."⁴⁸³

255. Stoga "znanje" o planu, politici ili organizaciji u koju se uklapaju krivična djela ima ne samo onaj koji ih u potpunosti podržava, nego i onaj koji je, zbog svojih političkih ili vojnih funkcija koje je dobrovoljno vršio i u sklopu kojih povremeno saraduje sa tvorcima tog plana, politike ili organizacije i učestvuje u njegovom ostvarenju, implicitno prihvatio kontekst u koji se vjerojatno uklapaju njegove funkcije, saradnja i učestvovanje.

256. U predmetu *Papon*, francuski Kasacioni sud je potvrdio ovaj pristup, ustvrdivši da član 6 Njemačkog statuta nužno ne traži da je saučesnik u zločinu protiv čovječnosti podržavao politiku koju su zacrtali glavni izvršitelji. Doista, prema mišljenju Krivičnog vijeća tog suda,

posljednja alineja člana 6 Statuta Međunarodnog vojnog tribunala [...] ne traži da je saučesnik u zločinu protiv čovječnosti podržavao politiku ideološke hegemonije glavnih izvršitelja [...].⁴⁸⁴

257. Iz toga proizilazi da se za subjektivni element zločina protiv čovječnosti ne zahtijeva da se optuženi identificirao s ideologijom, politikom ili planom u ime kojeg su počinjeni masovni zločini, pa čak niti da ih je podržavao. Dovoljno je da je svjesno preuzeo rizik da učestvuje u sprovođenju te ideologije, te politike ili tog plana, što konkretno znači da je potrebno dokazati, primjerice, sljedeće:

⁴⁷⁷ Presuda Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 65.

⁴⁷⁸ Presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, para. 133.

⁴⁷⁹ Presuda @albenog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 248.

⁴⁸⁰ C. Hennau, J. Verhaegen, *Droit pénal général*, Bruxelles, 1991., str. 270).

⁴⁸¹ *Ibid.*, str. 271.

⁴⁸² J. Pradel, *Droit pénal général*, 11. izd., 1997., br. 471.

- da je optu`eni dobrovoljno prihvatio funkcije koje vr{i;
- da je shodno tim funkcijama sara|ivao sa politi~kim, vojnim ili civilnim vlastima koje definiraju ideologiju, politiku ili plan na kojima se temelje zlo~ini;
- da je od tih vlasti dobio nare|enja vezana za tu ideologiju, politiku ili plan; i najzad
- da je doprinio njegovoj realizaciji smi{ljenim djelima ili pukom ~injenicom {to je svojevolutno odbio da preduzme mjere nu`ne da bi se sprije~ilo po~injenje zlo~ina.

iii. Dokazi

258. Sudije }e dokaze za element svijesti koji se tra`i ovom optu`bom potra`iti u okolnostima predmeta.

259. Kao {to su vije}a ovog Me|unarodnog suda i MKSR-a ve} utvrdila u vezi sa subjektivnim elementom zlo~ina genocida, u postupku po pravilu 61 u predmetu *Karad`i} i Mladi}*,⁴⁸⁵ odnosno u presudi u predmetu *Akayesu*,⁴⁸⁶ te kao {to je Pretresno vije}e II naglasilo u predmetu *Tadi}*⁴⁸⁷ govore}i o subjektivnom elementu zlo~ina protiv ~ovje-nosti, znanje o politi~kom okviru u koji se uklapa krivi-no djelo mo`e se izvesti iz istovremenog postojanja odre|enog broja konkretnih ~injenica, i to prije svega:

- historijskih i politi~kih okolnosti u kojima je do{lo do nedjela;
- funkcija optu`enog u trenutku po~injenja krivi-nih djela;
- njegovih zadu`enja u politi~koj i vojnoj hijerarhiji;

⁴⁸³ F. Desportes, F. le Gunehec, *Le nouveau droit p{nal*, Pariz, 1996., str. 384.

⁴⁸⁴ Predmet *Papon*, *Cass. Crim.*, 23. januar 1997.

⁴⁸⁵ Postupak po pravilu 61 u predmetu *Karad`i} i Mladi}*, para. 94. Prema mi{ljenju Vije}a, konkretna namjera zlo~ina genocida mo`e se "izvesti iz odre|enog broja elemenata, kao {to je op{ta doktrina o politi~kom projektu koji inspirira djela koja bi mogla potpadati pod definiciju ~lana 4 ili ponavljanje diskriminatornih djela uni{tenja. Namjera se tako|e mo`e izvesti iz po~injenja djela koja ciljaju u samu bit grupe ili ono {to po~inioci takvim smatraju, a koja sama po sebi mo`da nisu nabrojana u stavu 2 ~lana 4, ali koja su po~injena u sklopu istog obrasca pona{anja."

⁴⁸⁶ Presuda u predmetu *Akayesu*, para. 523-524.

⁴⁸⁷ Presuda Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi}*, para. 657. Prema mi{ljenju Vije}a, "mada je, dakle, potrebno znanje, ono se ispituje na objektivnom nivou i *fakti-ki se mo`e zaklju~iti na osnovu okolnosti*" (naglasak dodan). (Cf. tako|e predmet br. 38, *Annual Digest and Reports of Public International Law Cases for the Year 1947*, London, 1951., str. 100-101).

- posrednih i neposrednih veza između političke i vojne hijerarhije;
- opsega i težine počinjenih djela;
- prirode krivinih djela i njihove notornosti.

b. Isključenje diskriminatorne namjere

260. Iz Presude albanskog vijeća u predmetu *Tadić* proizilazi da rasprostranjeni ili sistematski napad i krivina djela koja su posljedica tog napada (ubistva, istrebljenja, porobljavanje, istjerivanje, zatvaranje, mučenja, silovanja i druga neovjerna djela osim progona), da bi se okvalificirala kao zločin protiv čovječnosti, ne moraju nužno biti počinjena sa smisljenom namjerom da se naštodi nekom civilnom stanovništvu koje je identificirano na osnovu svojih specifičnih karakteristika.⁴⁸⁸ Drugim riječima, da bi ih se proglasilo krivima za takvo krivino djelo, osim kad je u pitanju progon, odgovorni za napad nisu nužno morali djelovati sa posebnom namjerom rasne, nacionalne, vjerske ili političke prirode.

E. Član 7 statuta: individualna krivina odgovornost

261. Optuženi Tihomir Blaškić krivino se goni na osnovu članova 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda. Vijeće je redom razmotriti te odredbe i njihovu primjenu na predmet koji je pred njim, uzimajući pri tom u obzir položaj nadređenog koji je optuženi imao u predmetno vrijeme. Vijeće konstatira da je u pitanju krivina odgovornost vojnog komandanta. S tim u vezi valja istaći razliku između takva optuženice koje se temelje na članu 7(1) Statuta i onih koje optužba kumulativno tereti shodno članu 7(3). Dok se član 7(1) odnosi na učestvovanje komandanta u počinjenju zločina, član 7(3) utemeljuje princip odgovornosti nadređenog *stricto sensu*, prema kojem se komandantu pripisuje individualna krivina odgovornost ako nije spriječio da njegovi podređeni počinje zločin ili ih po potrebi kaznio.

⁴⁸⁸ Presuda albanskog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 273-305.

1. Individualna krivi-na odgovornost u smislu -lana 7(1) Statuta

a) Uvod

262. Za sva krivi-na djela koja se terete u optu`nici, tu`ilac smatra da se optu`enom pripisuje individualna krivi-na odgovornost u smislu -lana 7(1) Statuta. Taj -lan glasi:

Osoba koja je planirala, podsticala, naredila, po-inila ili na drugi na-in pomogla i podr`ala planiranje, pripremu ili izvr{enje krivi-nog djela navedenog u -lanovima 2 do 5 ovoga Statuta smatra se individualno odgovornom za to krivi-no djelo.

263. S tim u vezi Pretresno vije}e u predmetu *^elebi}i* zaklju~ilo je sljede}e:

Principi pojedina-ne krivi-ne odgovornosti utemeljeni u -lanu 7(1) Statuta odra`avaju osnovno shvatanje da se pojedina-na krivi-na odgovornost za krivi-na djela iz nadle`nosti Me|unarodnog suda ne ograni-ava na lica koja su neposredni izvr{io{i predmetnih zlo-ina.⁴⁸⁹

264. Vije}e se pridru`uje stavu na kojem se temelji sudska praksa Me|unarodnog suda, a prema kojem se pojedinci mogu smatrati krivi-no odgovornima zato {to su u-estvovali u po-injenju zlo-ina na osnovu jednog od dva oblika individualne krivi-ne odgovornosti predvi|enih -lanom 7(1) Statuta. Taj je pristup u skladu s op{tim principima krivi-nog prava⁴⁹⁰ i me|unarodnog obi-ajnog prava.⁴⁹¹

265. U ovom predmetu, optu`enog se ne tereti da je li-no po-inio ijedno od krivi-nih djela navedenih u optu`nici, tj. da je doista po-inio materijalni element (*actus reus*) nekog od tih krivi-nih djela. Naprotiv, on se smatra krivi-no odgovornim za zlo-ine koje su po-inili drugi, zato {to je "naredio, planirao, podsticao ili na drugi na-in pomagao i podr`avao planiranje, pripremu ili izvr{enje re-enih zlo-ina."⁴⁹²

266. Pretresno vije}e }e stoga ograni-iti svoju analizu -lana 7(1) Statuta na definiciju pravnih elemenata koji sa-injavaju te specifi-ne modalitete u-e{a.

⁴⁸⁹ Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 319.

⁴⁹⁰ *Ibid.*, para. 321.

⁴⁹¹ Presuda Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi}*, para. 669; presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 321.

⁴⁹² Zavr{ni podnesak tu`ioca, poglavlje XI, para. 1.1.

b) Argumenti strana

i) Optu`ba

267. Da bi se pokazalo da je optu`eni "naredio", "planirao" ili "podsticao" na krivi-na djela u smislu -lana 7(1) Statuta, optu`ba smatra da valja dokazati sljede}e elemente: kao prvo, materijalni element (*actus reus*) krivi-nog djela po-inila je osoba razli-ita od optu`enog; zatim, ta druga osoba izvr{avala je nare|enje ili zamisao koja je potekla od optu`enog ili na koju je optu`eni podsticao; te najzad, optu`eni je imao kriminalnu namjeru (*mens rea*). Da bi se utvrdila *mens rea* nadre|enog koji nala`e, planira ili podsti-e na krivi-no djelo, nu`no je dokazati njegovu direktnu ili indirektnu namjeru, pri -emu ova potonja odgovara pojmu *recklessness* (grubi nehat) u sistemima *common law-a*, odnosno pojmu *dolus eventualis* (eventualni *dolus*) u sistemima kontinentalnog prava.⁴⁹³

268. Optu`ba smatra da "nare|ivanje" pretpostavlja postojanje odnosa podre|enosti izme|u naredbodavca i izvr{ioca. Drugim rije-ima, osoba na polo`aju vlasti koristi tu vlast da bi ishodila to da neka tre}a osoba po-ini zlo-in, {to se mo`e pokazati posredno izvedenim ili direktnim dokazima. Nare|enje ne mora biti u nekom posebnom obliku i mo`e biti implicitno ili eksplicitno. Osim toga, nije nu`no da je optu`eni to nare|enje direktno izdao osobi ili osobama koje su po-inile objektivni element krivi-nog djela. Tako|e nije nu`no da se nare|enjem izri-ito zahtijevalo po-injenje krivi-nog djela.⁴⁹⁴

269. "Planiranje" pretpostavlja da jedna ili vi}e osoba planiraju, smi{laju ili organiziraju po-injenje materijalnog elementa krivi-nog djela. To se mo`e dokazati posredno izvedenim dokazima. Nije nu`no da oni koji su planirali krivi-no djelo u-estvuju u njegovom sprovo|enju.⁴⁹⁵

270. "Podsticanje" se u su{tini definira kao nagovaranje, od strane optu`enog, neke druge osobe da po-ini krivi-no djelo. Iako je nu`no dokazati da je podsticanje o-igledno doprinijelo po-injenju krivi-nog djela, to nije uslov *sine qua non*.

⁴⁹³ *Ibid.*, para. 1.3-1.14.

⁴⁹⁴ *Ibid.*, para. 1.15-1.19.

⁴⁹⁵ *Ibid.*, para. 1.20-1.25.

Podsticanje se mo`e javiti u raznim oblicima, mo`e biti izri-ito ili pre{utno, a obuhvata i ~injenje i ne~injenje.⁴⁹⁶

271. Tu`ila{tvo smatra da i pomaganje i podr`avanje predstavljaju djela sau-esni{tva ali da se radi o dva razli-ita pojma. "Pomaganje" zna-i pru`anje pomo}i a "podr`avanje" pretpostavlja olak{avanje po-injenja nezakonitog djela. Pona{anje osobe koja poma`e i podr`ava (u daljem tekstu: sau-esnik⁴⁹⁷) mora imati "direktni i zna-ajni" u-inak na po~injenje nezakonitog djela, iako u ovom slu-aju kvalifikacija "direktni" ne doprinosi mnogo ovoj definiciji. Nije nu`no da pomaganje i podr`avanje bude uslov *sine qua non* za po-injenje nezakonitog djela. Tako|e se ne tra`i postojanje unaprijed zacrtanog plana izme|u sau-esnika i glavnog izvr{ioca. Pomo} sau-esnika mo`e biti pru`ena prije, za vrijeme ili nakon (~ak i u odsustvu prethodnog dogovora) po-injenja zlo-ina. Nije nu`no dokazati da je sau-esnik doista u-estvovao u materijalnom po-injenju krivi-nog djela ili da je pri tome pomagao. I ~injenje i ne~injenje mo`e predstavljati oblik sau-esni{tva, barem u slu-aju kad ne~injenje predstavlja neizvr{enje obaveze djelovanja. Sau-esni{tvo nu`no ne pretpostavlja opipljivu ili prakti~nu pomo}, nego mo`e poprimiti oblik ohrabivanja ili moralne ili psiholo{ke podr{kke izvr{iocu zlo-ina, {to se mo`e izraziti rije-ima ili stavovima, pa ~ak i samim prisustvom na mjestu zlo-ina.⁴⁹⁸

272. [to se ti-e elementa svijesti koji se tra`i za sau-esni{tvo, optu`ba smatra da je dovoljno da je sau-esnik znao da }e njegovo pona{anje doprinijeti po-injenju nezakonitog djela od strane glavnog izvr{ioca. To se mo`e izvesti iz okolnosti. Nije nu`no da je sau-esnik znao ta-no koji zlo-in se planira i koji je doista i po-injen.⁴⁹⁹

ii) Odbrana

273. Odbrana smatra da je za utvr|ivanje krivi-ne odgovornosti optu`enog u smislu ~lana 7(1) Statuta potrebno dokazati da je optu`eni postupao "smi{ljeno", tj. da je planirao, podsticao, naredio ili na drugi na~in pomagao i podr`avao planiranje, pripremu ili izvr{enje nekog krivi-nog djela; da je optu`eni imao specifi~nu namjeru da po~ini smi{ljenu radnju koja }e olak{ati po-injenje krivi-nog djela; te, najzad, da

⁴⁹⁶ *Ibid.*, para. 1.26-1.28.

⁴⁹⁷ Koristi}e se i izvedenica "sau-esni{tvo".

⁴⁹⁸ Zavr{ni podnesak tu`ioca, poglavlje XI, para. 1.29-1.44.

⁴⁹⁹ *Ibid.*, para. 1.45-1.49.

postoji uzro-no-posljedi-na veza izme|u smi{ljenе radnje i po-injenog krivi-nog djela.⁵⁰⁰

274. Odbrana osim toga smatra da se prema Presudi @albenog vije}a u predmetu *Tadi}*, individualna krivi-na odgovornost u smislu -lana 7(1) Statuta mo`e utvrditi na osnovu aktivnog u-e{}a u zajedni-kom projektu. Mogu se razlu-iti tri situacije: a) svi u-esnici u zajedni-kom projektu dijele istu zlo-ina-ku namjeru da po-ine krivi-no djelo; b) tra`eni element svijesti uklju-uje znanje o prirodi sistema zlostavljanja i namjeru da se podr`i zajedni-ki projekt zlostavljanja i c) optu`eni ima namjeru da u-estvuje u zajedni-kom zlo-ina-kom poduhvatu i da individualno i kolektivno podr`i zlo-ina-ke ciljeve tog poduhvata, a krivi-na djela, koja dodu{e nisu cilj zajedni-kog zlo-ina-kog poduhvata ali ih je optu`eni mogao predvidjeti, -ine drugi pripadnici grupe. Stoga se za svaki od oblika odgovornosti za zajedni-ki projekt zahtijeva barem dokaz postojanja zajedni-kog zlo-ina-kog projekta i namjere optu`enog da pospje{i taj projekt.⁵⁰¹

275. Najzad, po mi{ljenju odbrane, element svijesti koji zadovoljava uslove -lana 7(1) jeste namjera da se po-ini radnja koja }e olak{ati po-injenje nezakonitog djela. Ne mo`e se unaprijed presuditi o smi{ljenom karakteru djela, -ak i kad bi dokazi potvrdili element kriminalnog ne-injenja predvi|en -lanom 7(3) Statuta.⁵⁰²

c) Diskusija i zaklju-ci

276. Pretresna vije}a u drugim predmetima koji su se vodili pred ovim Me|unarodnim sudom i MKSR-om, izme|u ostalog u predmetima *Tadi}*, *Akayesu*, *^elebi}i* i *Furund`ija*,⁵⁰³ kao i @albena vije}e u predmetu *Tadi}*, definirali su pravne elemente koji u me|unarodnom pravu odgovaraju razli-itim oblicima individualne krivi-ne odgovornosti u smislu -lana 7(1) Statuta. Vije}e }e razmotriti njihove zaklju-ke kako bi utvrdilo da li se mogu primijeniti na ovaj slu-aj.

277. Slijede}i pristup optu`be, Vije}e }e utvrditi objektivni element (*actus reus*) i subjektivni element (*mens rea*) koji se tra`e da bi se optu`enom mogla pripisati

⁵⁰⁰ Zavr{ni podnesak odbrane, str. 61.

⁵⁰¹ *Id.*

⁵⁰² *Ibid.*, str. 62-63.

individualna krivi-na odgovornost za "planiranje", "podsticanje", "nare|ivanje" ili "pomaganje i podr`avanje" krivi-nih djela koja se terete u optu`nici.

i) Planiranje, nare|ivanje ili podsticanje

278. Vije}e smatra da je nu`no dokazati da je osoba koja je planirala, naredila ili podsticala na krivi-no djelo imala zlo-ina-ku namjeru, tj. da je imala namjeru da direktno ili indirektno po-ini doti-no krivi-no djelo. Ipak, uop{teno govore}i, objektivni element po-inila je osoba razli-ita od one koja ga je planirala, naredila ili podsticala. Stoga je potrebno da je ta osoba djelovala shodno nekom planu ili nare|enju. U slu-aju podsticanja, kako se navodi u definiciji u nastavku, nu`no je dokazati da postoji uzro-no-posljedi-na veza izme|u podsticanja i po-injenja objektivnog elementa krivi-nog djela. A {to se ti-e definicije oblika tog u-estvovanja, Vije}e se pridru`uje relevantnim zaklju-cima Pretresnog vije}a u predmetu *Akayesu*.

279. "Planiranje" tako pretpostavlja da "jedna ili vi{e osoba smi{l}jaju izvr{enje krivi-nog djela, u pripremnoj fazi kao i u fazi sprovo|jenja."⁵⁰⁴ Pretresno vije}e mi{l}jenja je da se postojanje plana mo`e dokazati posredno izvedenim dokazima.

280. "Podsticanje" pretpostavlja "provociranje druge osobe da po-ini krivi-no djelo."⁵⁰⁵ Ta formulacija je dovoljno {iroka da bi se moglo zaklju-iti da se podsticanje mo`e izvr{iti -injenjem kao i ne-injenjem, te da taj pojam obuhvata i eksplicitna i implicitna pona{anja. Va`e}a definicija podsticanja, odnosno "provociranje" /*provoquer*/ nekoga da ne{to u-ini,⁵⁰⁶ potvr|uje mi{l}jenje prema kojem je potrebno dokazati da postoji uzro-no-posljedi-na veza izme|u podsticanja i izvr{enja objektivnog elementa krivi-nog djela.

281. [to se ti-e "nare|ivanja", Pretresno vije}e u predmetu *Akayesu* iznijelo je sljede}i stav:

⁵⁰³ Presuda Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi}*; presuda u predmetu *Akayesu*; presuda u predmetu *^elebi}*; Presuda, *Tu`ilac protiv Ante Furund`ije*, predmet br. IT-95-17/1-T, 10. decembar 1998. (u daljem tekstu: presuda u predmetu *Furund`ija*).

⁵⁰⁴ Presuda u predmetu *Akayesu*, para. 480.

⁵⁰⁵ *Ibid.*, para. 482.

⁵⁰⁶ *Nouveau Petit Robert*, str. 1147, novo izdanje (mart 1984.) (za engleski tekst, vidi *The Concise Oxford Dictionary*, 10. izdanje (1999.), str. 734).

Ono pretpostavlja postojanje odnosa podređenosti između naredbodavca i izvršioca. Drugim riječima, osoba na položaju vlasti koristi tu vlast da bi ishodila to da neka treća osoba počinila zločin.⁵⁰⁷

Nije nužno da naredba bude pismeno ili u nekom određenom obliku; ono može biti eksplicitno ili implicitno. činjenica da je izdano naredba može se pokazati posredno izvedenim dokazima.

282. Vijeće se slaže da nije potrebno da je nadređeni direktno izdao naredbu osobi ili osobama koje su izvršile objektivni element krivičnog djela.⁵⁰⁸ Osim toga, važna je zločinca namjera nadređenog a ne podređenog koji je izvršio dato naredbu. Stoga nije bitno da li naredbu očitujete ili nije nezakonito.

ii) Pomaganje i podržavanje

283. Kao prvo, ovo Vijeće pridružuje se mišljenju Pretresnog vijeća u predmetu *Furundžija*, prema kojem:

pravni elementi pomaganja i podržavanja [jesu] sljedeći: *actus reus* sastoji se od praktične pomoći, ohrabivanja ili moralne podrške koji bitno utječu na izvršenje zločina. Potrebna *mens rea* jeste znanje da te radnje pomažu izvršenju krivičnog djela.⁵⁰⁹

284. Vijeće smatra da objektivni element saučestništva pomaganjem i podržavanjem⁵¹⁰ može biti počinjen nečinjenjem, pod uslovom da je to nečinjenje imalo odlučujući učinak na počinjenje krivičnog djela i da je popraćeno traženim umišljajem.⁵¹¹ S tim u vezi, samo prisustvo na licu mjesta nekog nadređenog, npr.

⁵⁰⁷ Presuda u predmetu *Akayesu*, para. 483.

⁵⁰⁸ [to se tiče krivične odgovornosti nadređenog za izdavanje kriminalnih naredbi, Pretresno vijeće podsjeća na predmet *Visoka komanda*, u kojem je vojni tribunal ocijenio sljedeće: "Da bi se nadređeni oficir proglasio krivim (to je prenio takvo naredbu, potrebno je da je to naredbu prosljedio niz lanac komandovanja i da je naredbu bilo očitovano kriminalno, ili da je on znao da je naredbu izvršio kriminalno" (*Etats-Unis c. Wilhelm von Leeb et consorts, Trials of War Criminals Before the Nuremberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10* (u daljem tekstu: *Trials of War Criminals*), sv. XI, str. 511).

⁵⁰⁹ Presuda u predmetu *Furundžija*, para. 249.

⁵¹⁰ Vijeće primjećuje da je u presudi u predmetu *Akayesu* Pretresno vijeće istaklo razliku između, s jedne strane, pomaganja, i sa druge, podržavanja, kao dva oblika individualne krivične odgovornosti. Vijeće u predmetu *Akayesu* smatralo je da pomaganje označava doprinos (dok bi se podržavanje sastojalo u podupiranju neke radnje izražavanjem simpatije. (Presuda u predmetu *Akayesu*, para. 484.). S tim u vezi, ovo Pretresno vijeće također podsjeća na član 25(3)(c) Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda, u kojem "pomaganje" i "podržavanje" predstavljaju, čini se, dva različita oblika pomoći pri počinjenju zločina. Isto vrijedi i za Izvještaj KMP-a iz 1996., str. 40-41.

⁵¹¹ Presuda Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić*, para. 686; presuda u predmetu *Elebići*, para. 842; presuda u predmetu *Akayesu*, para. 705.

vojnog komandanta, predstavlja indicaciju koja važi kao dokaz kod utvrđivanja da li je ovaj podržavao ili ohrabrivao izvršioce krivičnog djela.⁵¹²

285. Nije nužno dokazati da je ponašanje sau-esnika imalo uzročno-posljedičnu vezu sa djelom glavnog izvršioca.⁵¹³ Osim toga, u-estvovanje se može odigrati prije, za vrijeme ili nakon počinjenja djela i može se dogoditi na drugoj geografskoj lokaciji.⁵¹⁴

286. Kad je riječ o subjektivnom elementu koji se traži za sau-esništvo, valja razlikovati "znanje" od "namjere".⁵¹⁵ Kao što je već naglašeno u ovoj presudi, subjektivni element koji se traži za utvrđivanje odgovornosti optuženog za krivična djela iz članova 2, 3 i 5 Statuta jeste "namjerni karakter" koji obuhvata i direktnu i indirektnu namjeru. U slučaju sau-esništva, optužba se između ostalog oslanja na presudu u predmetu *Furundžija*, u kojoj je zauzet stav da je subjektivni element sau-esnika "znanje" da njegova djela doprinose počinjenju zločina. No obrana je mišljenja da član 7(1) Statuta traži da optuženi ima "specifičnu namjeru da počinimisljenu radnju u cilju olakšavanja počinjenja krivičnog djela."⁵¹⁶ Vijeće smatra da je sau-esnik, osim što je znao da je njegovi postupci doprinijeti počinjenju krivičnog djela, morao imati namjeru da pomogne ili barem biti svjestan da je ta pomoć biti moguća i predvidljiva posljedica njegovog ponašanja.⁵¹⁷

287. Najzad, Pretresno vijeće pridružuje se sljedećim zaključcima iz presude u predmetu *Furundžija*:

⁵¹² Presuda, *Tužilaštvo protiv Zlatka Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-T, 25. juni 1999. (u daljem tekstu: presuda u predmetu *Aleksovski*), para. 65; presuda u predmetu *Akayesu*, para. 693.

⁵¹³ Presuda u predmetu *Furundžija*, para. 233; presuda u predmetu *Aleksovski*, para. 61.

⁵¹⁴ Presuda u predmetu *Aleksovski*, para. 62.

⁵¹⁵ Pretresno vijeće podsjeća na član 30(1) ("psihološki element") Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda, koji se primjenjuje na sve oblike krivične odgovornosti u smislu tog Statuta: "osim ako nije drugačije određeno, niko nije krivično odgovoran i ne može biti kažnjen za krivično djelo iz nadležnosti ovog Suda osim ako je objektivni element krivičnog djela počinjen *namjerno* i *sa znanjem*" (naglasak dodan).

⁵¹⁶ Završni podnesak odbrane, str. 61. U stvari, čini se da je to ujedno i mišljenje optužbe: "Ako [sau-esnik] zna da je vjerovatno biti počinjeno neko krivično djelo, pa krivično djelo doista i bude počinjeno, a on je imao namjeru da ga olakša, kriv je za sau-esništvo." (Završni podnesak tužilaštva, poglavlje XI, para. 1.46 (naglasak dodan)).

⁵¹⁷ Kao što je rečeno u predmetu *Tadić*: "[...] postoji uslov namjere, koji uključuje svijest o činjenici da se u-estvuje putem planiranja, podsticanja, nalaganja, po-injavanja ili na drugi način pomaganja i podržavanja u po-injavanju zločina." (Presuda Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić*), para. 674). To mišljenje je potvrđeno u presudi u predmetu *Elebići* (para. 326) i u presudi u predmetu *Aleksovski* (para. 61).

Nije nužno da pomaga- i podravalac zna za ta-no krivi-no djelo koje je bilo namjeravano i na kraju po-injeno. Ako je svjestan da }e neko od vi}e krivi-nih djela vjerojatno biti po-injeno, a onda se jedno od tih krivi-nih djela i po-ini, on je namjeravao da pomogne izvr{enju tog krivi-nog djela i kriv je kao pomaga- i podravalac.⁵¹⁸

288. Vije}e smatra nu`nim ista}i da valja razlikovati sau-esni{tvo od ostvarivanja zajedni-kog cilja ili plana za po-injenje krivi-nog djela.⁵¹⁹ U ovom predmetu, Vije}e konstatira da se postavlja jedino pitanje sau-esni{tva.

2. Individualna krivi-na odgovornost u smislu -lana 7(3) Statuta

a) Uvod

289. Optu`eni se kumulativno tereti po ta-kama optu`nice na osnovu -lana 7(3) Statuta, koji glasi:

^injenica da je neko od djela navedenih u -lanovima 2 do 5 ovoga Statuta po-inio podre|eni ne osloba|a njegovog nadre|enog krivi-ne odgovornosti ako je nadre|eni znao ili imao razloga znati da }e podre|eni po-initi takva djela ili ih je ve} po-inio, a nadre|eni nije preduzeo nu`ne i razumne mjere da sprije-i takva djela ili kazni po-inioce.

290. Preliminarno, Vije}e podsje}a da je, kako je konstatiralo Pretresno vije}e u predmetu *^elebi}i*,⁵²⁰ princip odgovornosti nadre|enog *stricto sensu* dio me|unarodnog obi-ajnog prava.

291. Prema mi{ljenju optu`be, da bi se optu`enog proglasilo krivi-no odgovornim u smislu -lana 7(3) Statuta, nu`no je dokazati da je po-injeno krivi-no djelo; da je optu`eni vr{io vlast nadre|enog nad izvr{iocem krivi-nog djela ili nad njegovim nadre|enima; da je optu`eni znao ili imao razloga da zna da se podre|eni sprema da po-ini zlo-in ili da ga je ve} po-inio a da optu`eni nije preduzeo nu`ne i razumne mjere da zlo-in sprije-i ili da kazni po-inioca.⁵²¹

292. Odbrana naprotiv smatra da prema -lanu 7(3) Statuta moraju biti ispunjeni sljede}i uslovi: krivi-na djela su po-inili neposredni podre|eni optu`enog; optu`eni je znao ili je imao razloga da zna da se njegovi podre|eni spremaju da po-ine takva djela ili da su ih ve} po-inili; optu`eni je imao pravne ovlasti i stvarnu mogu}nost da

⁵¹⁸ Presuda u predmetu *Furund`ija*, para. 246.

⁵¹⁹ Cf. Presuda @albenog vije}a u predmetu *Tadi}*, para. 178-229.

⁵²⁰ Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 343. Ovo mi{ljenje potvr|eno je u presudi u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, para. 209.

sprije-i ili kazni djela koja su po-inili podre|eni; i optu`eni nije ispunio svoju obavezu da sprije-i ili kazni djela koja su po-inili njegovi podre|eni.⁵²²

293. Prema mi{ljenju odbrane, potrebno je dalje dokazati da je neispunjenje, od strane nadre|enog, obaveze djelovanja, dovelo do krivi-nog djela, drugim rije~ima, da je po-injeno krivi-no djelo izravna posljedica ne-injenja nadre|enog i da je doti-ni predvi|ao ili znao da njegovo ne-injenje mo`e logi-no i predvidljivo dovesti do po-injenja krivi-nog djela.⁵²³

294. [to se ti-e su{tinskih elemenata odgovornosti nadre|enog u smislu -lana 7(3) Statuta, Vije}e se pridru`uje mi{ljenju pretresnih vije}a u predmetima *^elebi}i* i *Aleksovski*.⁵²⁴ Shodno tome, da bi se optu`enog u ovom predmetu proglasilo krivim prema -lanu 7(3) Statuta, nu`no je dokazati:

- 1) da je postojao odnos nadre|enosti izme|u nadre|enog (optu`eni) i izvr{ioca krivi-nog djela;
- 2) da je optu`eni znao ili imao razloga da zna da }e biti po-injeno krivi-no djelo ili da je ono ve} po-injeno;
- 3) da optu`eni nije preduzeo nu`ne i razumne mjere da bi sprije-io po-injenje krivi-nog djela ili kaznio po-inioca.

b) Veza nadre|enosti

i) Argumenti strana

295. Optu`ba smatra da se termin "nadre|eni" ne ograni-ava na komandante koji su u uobi-ajenom lancu komandovanja neposredno iznad po-inilaca krivi-nih djela. Odlu-uju}i element u ovom predmetu jeste da li je nadre|eni imao kontrolu nad postupcima svojih podre|enih. Valja dokazati da je vr{iio efektivnu kontrolu nad osobama koje su po-inile kr{enja me|unarodnog humanitarnog prava o kojima je ovdje rije~, odnosno da je imao stvarnu mogu}nost da sprije-i po-injenje zlo-ina i kazni po-inioce.

⁵²¹ Zavr{ni podnesak tu`ioca, poglavlje XIII, str. 139.

⁵²² Zavr{ni podnesak odbrane, str. 61-62.

296. Po mišljenju optu`be, zvani-na titula komandanta nije neophodan preduslov za pripisivanje odgovornosti nadre|enog. Takva odgovornost mo`e se pripisati kad god je neka osoba na polo`aju vlasti ili vr{i kontrolu, bilo *de facto* ili *de iure*. Neku osobu mo`e se smatrati "nadre|enom" u smislu -lana 7(3) Statuta na osnovu efektivnog uticaja koji ima i koji se o-ituje u raznim oblicima kontrole koji joj daju mogu}nost da intervenira kako bi sprije-ila krivi-no djelo. ^injenica da komandant ima pravnu nadle`nost da preduzme sve potrebne mjere da bi kaznio doti-ne podre|ene tako|e nije neophodan preduslov za pripisivanje odgovornosti nadre|enog. Dovoljno je da je mogao preduzeti odre|ene mjere. ^injenica da je komandant *jedini* koji mo`e preduzeti sve nu`ne mjere da bi kaznio doti-ne podre|ene tako|e nije neophodni preduslov da bi se pripisala odgovornost nadre|enog.

297. [to se ti-e -injeni-nog stanja, optu`ba smatra da ako se ovaj pravni kriterij ispravno primijeni na dokaze, jedini mogu}i zaklju-ak jeste da je optu`eni bio "nadre|eni" i u odnosu na izvjesne samostalne jedinice, kao {to su Vitezovi, D`okeri i 4. bojna vojne policije HVO-a.⁵²⁵

298. Odbrana smatra da je nu`no dokazati da je optu`eni imao pravne ovlasti i efektivnu mogu}nost da nametne mjere kako bi sprije-io da njegovi podre|eni po-ine krivi-na djela ili da te podre|ene kazni. Da bi se odgovornost nadre|enog primijenila ne samo na njegove neposredne podre|ene nego i na lokalno civilno stanovni{tvo, optu`ba mora dokazati da je nadre|eni ostvarivao izvr{nu ili suverenu vlast u svojoj zoni odgovornosti, i da je ista bila u potpunosti okupirana od strane njegovih snaga.

299. U ovom predmetu, odbrana smatra da optu`eni u predmetno vrijeme nije imao suverenu vlast u okupiranoj zoni. Shodno tome, odgovornost optu`enog ograni-ava se na krivi-na djela koja su po-inili njegovi neposredni podre|eni, koje je pravno i fakti-ki bio u stanju da sprije-i i kazni. Osim toga, odbrana isti-e da optu`eni nije imao pravne ovlasti da ka`njava krivi-na djela koja je po-inio bilo koji vojnik u ZOSB-u i da nije bio pravno ovla{ten da preduzima disciplinske mjere protiv pripadnika izvjesnih samostalnih jedinica.⁵²⁶

⁵²³ *Ibid.*, str. 62 i str. 71-72.

⁵²⁴ Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 346; presuda u predmetu *Aleksovski*, para. 69.

⁵²⁵ Zavr{ni podnesak tu`ioca, poglavlje XIII, para. 1.1-1.12.

⁵²⁶ Zavr{ni podnesak odbrane, str. 68-71.

ii) Diskusija i zaključci

300. Pretresno vijeće u predmetu *^elebi}i* smatralo je da se član 7(3) Statuta može primijeniti samo ako je optuženi vršio vlast nadređenog. Taj princip se ne ograničava na osobe koje su zvanično imenovane komandantima, nego se proteže i na vlast *de facto* i na vlast *de iure*.⁵²⁷ Oslanjaju se na sudsku praksu i na koncept "indirektne nadređenosti" koji je definiran u članu 87 Dopunskog protokola I,⁵²⁸ vijeće u predmetu *^elebi}i* zaključilo je sljedeće:

za primjenu principa odgovornosti nadređenog neophodno je da nadređena osoba ima efektivnu kontrolu nad osobama koje su počinile prvobitna kršenja međunarodnog humanitarnog prava, u smislu da je imala stvarnu mogućnost da spriječi i kazni izvršenje tih kršenja.⁵²⁹

301. Vijeće se slaže s tim mišljenjem. Stoga, nadređeni se može smatrati krivično odgovornim za krivična djela koja su počinile osobe koje nisu zvanično njegovi (direktni) podređeni, u onoj mjeri u kojoj nad njima ima efektivnu kontrolu.⁵³⁰

302. Stoga, premda Vijeće dijeli mišljenje odbrane da je "efektivna mogućnost" nadređenog pertinentan kriterij, nije nužno potrebno da je nadređeni bio pravno ovlašten da spriječi ili kazni djela koja su počinili njegovi podređeni. Ovdje valja imati u vidu njegovu "stvarnu mogućnost"⁵³¹ koja se umjesto izdavanja naređenja ili preduzimanja disciplinskih mjera može npr. očitovati u slanju izvještaja nadležnim vlastima kako bi ove preduzele prikladne mjere.⁵³²

303. Najzad, Vijeće je mišljenja, kao i vijeće u predmetu *Aleksovski*,⁵³³ da kriterij efektivne kontrole nadređenog podrazumijeva da se za isto krivično djelo koje je počinio podređeni može pozvati na odgovornost više osoba.

⁵²⁷ Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 370.

⁵²⁸ *Ibid.*, para. 364-378.

⁵²⁹ *Ibid.*, para. 378.

⁵³⁰ Pretresno vijeće podsjeća na član 28(1) Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda, koji krivičnu odgovornost vojnog komandanta ograničava na krivična djela koja pripremaju ili su već počinile "snage koje su stavljene pod njegovu efektivnu komandu i kontrolu."

⁵³¹ Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 395: "nadređenog se može smatrati krivično odgovornim jedino za to (to je propustio preduzeti one mjere koje su u njegovoj moći)" (naglasak dodan). Isto tako, član 86 (2) Dopunskog protokola I govori o krivičnoj odgovornosti nadređenih i o "mjerama koje su *faktički* u njihovoj moći da spriječe ili kazne" (naglasak dodan).

⁵³² Presuda u predmetu *Aleksovski*, para. 78 (izvještaji kojima se nadležne vlasti obavještavaju da su počinjena krivična djela).

⁵³³ *Ibid.*, para. 106.

c) Element svijesti: "znao je ili je imao razloga da zna"

i) Argumenti strana

304. I optu`ba i odbrana sla`u se da se efektivno znanje o -injenicama mo`e utvrditi direktnim ili posredno izvedenim dokazima. Kad je rije- o potonjima, optu`ba nagla{ava izvjesne pertinentne faktore kao {to su broj, vrsta i obim nezakonitih djela.⁵³⁴

305. Po mi{ljenju optu`be, komandant je "imao razloga da zna" ako je imao informacije koje su ga upozorile ili mu nagovijestile da se njegovi podre|eni spremaju da po-ine krivi~na djela ili su ih ve} i po-inili, ili pak ako -injenica da nije posjedovao takve informacije proizilazi iz te{kog zanemarivanja njegove obaveze da prikuplja op{te informacije o pona{anju svojih podre|enih, a kojim je informacijama u razumnoj mjeri imao pristupa.⁵³⁵

306. Da bi se utvrdilo da je komandant znao ili imao razloga da zna za krivi~no djelo, tvrdi odbrana, optu`ba mora dokazati da je isti efektivno znao ili da je svjesno ignorirao informacije koje je posjedovao a koje su nedvojbeno ukazivale na to da }e biti po-injeno takvo djelo ili da je ono ve} po-injeno.⁵³⁶

ii) Diskusija i zaklju~ci

a. "Efektivno znanje"

307. Znanje se ne mo`e konstatirati na osnovu presumpcije.⁵³⁷ Ipak, Vije}e se sla`e da se to "znanje" mo`e utvrditi direktnim ili posredno izvedenim dokazima. U pogledu posredno izvedenih dokaza, Vije}e se sla`e sa Pretresnim vije}em u predmetu *^elebi}i* i zaklju~uje da se pri utvr|ivanju da li je nadre|eni nu`no imao potrebno znanje mogu uzeti u obzir, izme|u ostalog, i indikacije nabrojene u Zavr{nom izvje{taju Komisije eksperata, odnosno broj, vrsta i obim nezakonitih djela, period u kojem su po-injena, broj i tip vojnika koji su u njima u-estvovali, logisti~ka

⁵³⁴ Zavr{ni podnesak tu`ioca, poglavlje XIII, para. 2.2-2.3; Zavr{ni podnesak odbrane, str. 63.

⁵³⁵ Zavr{ni podnesak tu`ioca, poglavlje XIII, para. 2.4-2.15.

⁵³⁶ Zavr{ni podnesak odbrane, str. 63-68.

⁵³⁷ Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 386. Pretresno vije}e primje}uje da je, po mi{ljenju odbrane, optu`ba u jednoj fazi postupka tvrdila da se to znanje u nekim okolnostima mo`e uzeti kao presumpcija, {to je odbrana osporila. Zavr{ni podnesak odbrane, str. 67.

sredstva koja su eventualno upotrebljena, geografsko mjesto djela, rasprostranjenost djela, brzina operacija, *modus operandi* sli-nih nezakonitih djela, starje{ine i ljudstvo koji su upleteni i mjesto gdje se nalazio komandat u trenutku izvr{enja djela.⁵³⁸

308. Te indikacije valja ocijeniti u svjetlu nadre|enosti optu`enog, ako je utvr|ena. U stvari, kako je presudilo vije}e u predmetu *Aleksovski*, sama -injenica da neka osoba ima polo`aj nadre|enog predstavlja ozbiljnu indikaciju da ona ima saznanja o krivi-nim djelima koja su po-inili njegovi podre|eni.⁵³⁹

b. "Imao je razloga da zna"

309. Pretresno vije}e u predmetu *^elebi}i* prou-ilo je sudsku praksu nakon 2. svjetskog rata i zaklju-ilo sljede}e:

Ako se prou-e te odluke, dolazi se do principa da se neznanje ne bi smjelo uzeti nekome u odbranu ako je, da citiramo Tokijsku presudu, nadre|eni "bio odgovoran zato {to nije pribavio takva saznanja".⁵⁴⁰

310. Pretresno vije}e u predmetu *^elebi}i* je ipak dodalo da, budu}i da je du`no da primjenjuje obi-ajno pravo kakvo je postojalo u predmetno vrijeme,⁵⁴¹ ono tako|e mora u potpunosti uzeti u obzir normu uspostavljenu -lanom 86 Dopunskog protokola I.⁵⁴² Vije}e je zaklju-ilo da ta odredba, kad se protuma-i njeno obi-no zna-enje, pokazuje da je u doti-nom periodu obi-ajno pravo usvojilo sljede}i stav:

Nadre|eni [se] mo`e smatrati krivi-no odgovornim samo ako je stvarno imao na raspolaganju konkretne informacije koje bi ga upozorile na krivi-na djela koja su po-inili njegovi podre|eni. Te informacije ne moraju biti takve da su same po sebi dovoljne da nagnaju na zaklju-ak o postojanju takvih zlo-ina. Dovoljno je da su informacije nadre|enog navele na dalje istrage, ili drugim rije-ima, da su ukazale na potrebu dodatne istrage kako bi se utvrdilo da li su njegovi podre|eni po-inili ili se spremaju po-initi krivi-na djela.⁵⁴³

311. Pretresno vije}e u predmetu *^elebi}i* preciziralo je da je do tog zaklju-ka do{lo bez prejudiciranja sada{njeg stanja me|unarodnog obi-ajnog prava. S tim u vezi pomenulo je -lan 28(1)(a) Statuta stalnog Me|unarodnog krivi-nog suda, koji propisuje da individualna krivi-na odgovornost vojnog komandanta postoji ako je

⁵³⁸ Zavr{ni izvje{taj Komisije eksperata, para. 58; presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 386.

⁵³⁹ Presuda u predmetu *Aleksovski*, para. 80.

⁵⁴⁰ Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 388 (bez fusnote). Cf. tako|e para. 389.

⁵⁴¹ 1992.

⁵⁴² Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 390.

⁵⁴³ *Ibid.*, para. 393.

ovaj "znao ili je, s obzirom na okolnosti, trebalo da zna" da su njegovi podređeni počinili ili se spremaju da počinine krivična djela.⁵⁴⁴

312. Obje strane u ovom predmetu osporavaju taj zaključak iz presude u predmetu *^elebi}i*, ali iz različitih razloga. Optužba tvrdi da je član 86 Dopunskog protokola I komplementaran članu 87, koji obavezuje nadređenog da nadzire podređene i da bude obaviješten o njihovim postupcima. Taj uslov znanja ne razlikuje se, dakle, od norme koju je uspostavila sudska praksa nakon 2. svjetskog rata, kako je formulirana u članu 28(1)(a) Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda. Prema mišljenju optužbe, komandant mora barem ustanoviti efikasni sistem izvještavanja ili se slušiti takvim sistemom, kako bi bio siguran da će doznati za svaki prekršaj. Na osnovu Komentara uz član 86 Dopunskog protokola I, optužba navodi izvjestan broj pitanja o kojima komandant mora biti stalno informiran, kao npr. opšta taktička situacija i nivo obučenosti snaga koje su mu podređene.⁵⁴⁵

313. Odbrana sa svoje strane tvrdi da sudska praksa proizilazi iz 2. svjetskog rata naglasak stavlja na informacije koje nužno navode na zaključak da su počinjena kažnjiva djela. Odbrana je mišljenja da se kriterij da je nadređeni "imao razloga da zna" ne smije tumačiti tako da se "običan nehat" uključi u subjektivni element krivičnog djela.⁵⁴⁶

314. Vijeće će sada izložiti vlastito tumačenje kriterija "imao je razloga da zna" u skladu sa međunarodnim običajnim pravom. Najprije ćemo razmotriti relevantnu sudsku praksu proizilazu iz 2. svjetskog rata.

315. O odgovornosti za ratne zločine protiv zarobljenika, Međunarodni vojni tribunal za Daleki istok (MVTDI) izjavio je:

Svaka osoba zadužena da pazi da se sa zarobljenicima dobro postupa i da spriječi svako zlostavljanje mora u tu svrhu ustanoviti primjeren sistem i pobrinuti se da on na zadovoljavajući način funkcionira. Takve osobe su zanemarile svoju dužnost i odgovorne su za zlostavljanje zarobljenika ako:

- 1) nisu ustanovile takav sistem;
- 2) jesu ustanovile sistem, ali se nisu pobrinule da on na zadovoljavajući način funkcionira.

⁵⁴⁴ *Id.*

⁵⁴⁵ Završni podnesak odbrane, poglavlje XIII, para. 2.9-2.14.

⁵⁴⁶ Završni podnesak odbrane, str. 63-66.

Svaka nadležna osoba dužna je da se uvjeri da sistem funkcionira, a propust da to učini povlači njezinu odgovornost. Ta obaveza nije ispunjena ako se dotična osoba ograničava na to da uspostavi željeni sistem a zatim zanemari da se pobrine za njegovo funkcioniranje. [...]

Ipak, ako su počinjeni konvencioni ratni zločini, te osobe nisu odgovorne ako je uspostavljen primjeren sistem i ako je stalno obezbijeđeno njegovo funkcioniranje, osim u sljedećim slučajevima:

1) ako su te osobe znale da su počinjeni takvi zločini te su usprkos tom saznanju propustile da preduzmu mjere koje su u njihovoj moći da spriječe da se ubuduće ponove takvi zločini; ili

2) ako su krive (to nisu pribavile ta saznanja).

U slučaju kad takva osoba zna, ili je trebalo da zna da nije ispoljila nehat ili aljkavost, ona ne može biti oslobođena krivnje za nečinjenje ako je njena funkcija tražila ili omogućavala da preduzme sve nužne mjere da spriječi takve zločine. Uostalom, da bi osoba koja je inače odgovorna bila oslobođena krivnje, nije dovoljno da pokaže da je primila garancije od drugih osoba koje su neposrednije zadužene za nadzor nad zarobljenicima ako je, s obzirom na položaj tih drugih osoba, na učestalost izvještaja o zločinima ili na druge okolnosti, bila dužna da se potpunije osvjedoči o iskrenosti tih garancija.⁵⁴⁷

MVTDI je osim toga precizirao:

Komandanti kopnene vojske ili mornarice mogu svojim naredjenjima obezbijediti primjereno postupanje sa zarobljenicima i spriječiti zlostavljanje. To može učiniti i ministar rata i ministar mornarice. Ako su nad zarobljenicima pod njihovom kontrolom počinjeni zločini, i ako su oni *unaprijed* znali ili je *trebalo da znaju* da će oni vjerovatno biti počinjeni, oni su za njih odgovorni. Ako je, na primjer dokazano da su jedinice pod komandom određenog komandanta počinile konvencione ratne zločine za koje je komandant znao *ili je trebalo da zna*, to povlači njegovu odgovornost za slične zločine koji će se dogoditi u budućnosti ako on ne preduzme potrebne mjere da ih spriječi.⁵⁴⁸

316. U predmetu *Toyoda*, pravni savjetnik Tribunala za ratne zločine na sljedeći je način izrazio mišljenje Tribunala:

Najjednostavnijim mogućim riječima, može se reći da Tribunal smatra da je princip komandne odgovornosti sljedeći: ako je optuženi znao ili je, *uz dužnu revnost, morao doznati* da su njegovi podređeni, posredni ili neposredni, počinili zvjerstva dokazana bez sjenke sumnje pred ovim Tribunalom ili da je postojala praksa iz koje se može izvesti njihovo postojanje, te ako je optuženi, propustivši da preduzme bilo kakve mjere da kazni počinioce, dozvolio da se zvjerstva nastave, tada nije ispunio dužnost koja mu pripada kao komandantu i treba da bude kažnjen.

Pri utvrđivanju vinosti ili nevinosti optuženog kojeg se tereti da nije ispunio svoju dužnost komandanta, valja uzeti u obzir brojne faktore. Teorija je jednostavna ali njena primjena u praksi to nije. [...] Vinost se ne može utvrditi na osnovu vrste

⁵⁴⁷ Zvanični transkript tokijskog procesa, str. 48444-48445 engleske verzije teksta (naglasak dodan). Analiza Vijeća temelji se na zvaničnoj engleskoj verziji teksta.

⁵⁴⁸ *Ibid.*, str. 48446 engleske verzije teksta (naglasak dodan). Analiza Vijeća temelji se na zvaničnoj engleskoj verziji teksta.

komande koju je vr{io - operativne ili administrativne ili obje. Ako je znao ili je, *uz du`nu revnost, trebalo da zna*, da njegove snage -ine zvjerstva i ako nije u-inio sve {to je u njegovoj mo}i u datim okolnostima da ih sprije-i i da kazni po-inoce, nije izvr{io svoju du`nost. Preostaje jedino da se utvrdi stepen vinosti.⁵⁴⁹

317. Jedan od optu`enih u predmetu *Pohl* bio je SS-oficir Karl Mummmenthey. On je nadzirao pogone koncentracionih logora. Vojni tribunal u tom predmetu presudio je da "-injenica da je Mummmenthey tvrdio da nije znao {ta se de{avalo u radnim logorima i pogonima koji su bili pod njegovom kontrolom njega ne osloba|a odgovornosti. *Du`nost mu je bila da zna.*"⁵⁵⁰ ^ini se ipak da je tribunal zaklju-io da je, konkretno, optu`eni *morao znati*:

Mummmenthey nije mogao a da ne zna da su koncentracioni logori snabdijevali radnom snagom preduze}a DEST. U Sachsenhausenu-Oranienburgu, zatvorenici koji su i{li na prisilni rad svakodneвно su prolazili du` zgrade u kojoj je Mummmenthey imao kancelariju. Njihovo jedno fizi-ko stanje bilo je o-igledno.⁵⁵¹

318. Predmet *Roehling* odnosio se na krivi-nu odgovornost direktora istoimenog preduze}a koji su naredili zlostavljanje osoba podvrgnutih prisilnom radu ili na to zlostavljanje pristali. Odgovaraju}i na odbranu Hermanna Roehlinga, koji je tvrdio da mu nisu bili poznati `ivotni uslovi radnika u tvornici Voelklingen, prvostepeni sud je zaklju-io:

*da je bila njegova du`nost kao rukovodioca da se informira o na-inu na koji se postupa sa stranim radnicima i ratnim zarobljenicima, pri -emu je zapo{l}javanje potonjih u tvornicama oru`ja bilo uz to zabranjeno po ratnom pravu, {to on nije mogao ne znati; da ne mo`e sa sebe skinuti odgovornost izjavom da ga to pitanje nije interesiralo.*⁵⁵²

@albeni sud je potvrdio odbacivanje odbrane na osnovu neznanja, smatraju}i da

⁵⁴⁹ *États-Unis c. Soemu Toyoda* (naglasak dodan). Zvani-ni transkript su|enja, str. 5006 engleske verzije teksta. Predsjednik Tribunala je na sljede}i na-in rezimirao optu`be protiv admirala Toyode: "Optu`en je da je kr{io ratno pravo i obi-aje, prvo u svojstvu glavnog komandanta mornari-ke oblasti Yokosuka, japanske flote, snaga mornarice i komande mornari-ke pratnje, a zatim u svojstvu komandanta Vrhovne komande mornarice, koje je du`nosti vr{io u raznim trajanjima izme|u 21. maja 1943. pa sve negdje do kraja rata na Pacifiku" (predmet *Toyoda*, zvani-ni transkript su|enja, str. 5008 engleskog teksta. Analiza Vije}a temelji se na zvani-nom engleskom tekstu.)

⁵⁵⁰ *États-Unis c. Oswald Pohl et consorts, Trials of War Criminals*, sv. V, str. 1055 engleskog teksta (naglasak dodan). Analiza Vije}a temelji se na zvani-nom engleskom tekstu.

⁵⁵¹ *Ibid.*, str. 1053 engleskog teksta. U nastavku tribunal govori o "masovnoj patnji za koju nije mogao ne znati". *Ibid.*, str. 1054 engleskog teksta. Analiza Vije}a temelji se na zvani-nom engleskom tekstu.

⁵⁵² Op{ti sud Vojne vlasti francuske okupacione zone u Njema-koj, *Jugement rendu le 30 juin 1948 dans l'Affaire c. Herman Roehling et consorts, accusés de crimes contre la paix, de crimes de guerre et de crimes contre l'humanité*, u *Trials of War Criminals*, sv. XIV, aneks B, str. 1088 engleskog teksta (naglasak dodan). Analiza Vije}a temelji se na zvani-nom engleskom tekstu.

nijedan nadre|eni ne mo`e se u nedogled pozivati na tu odbranu: jer je njegova du`nost da se informira o tome {ta se doga|a u njegovoj organizaciji, tako da neznanje mo`e biti samo rezultat kriminalnog nehata.⁵⁵³

319. Tu "du`nost da se informira" istaknuo je i vojni tribunal u predmetu *Taoci*, koji je na sljede}i na-in obrazlo`io odbacivanje odbrane generala Lista, koji je tvrdio da ni{ta nije znao o velikom broju slu-ajeva protivpravnog li{avanja `ivota koje su po-inili njegovi podre|eni:

General koji komandira okupiranom teritorijom ima du`nost da odr`ava javni red, da ka`njava krivi-na djela i da {titi `ivote i imovinu u svojoj zoni komande. Ta odgovornost ta-no pokriva njegovu zonu komande. *On je du`an da se informira o doga|ajima koji se de{avaju na toj teritoriji*. On mo`e tra`iti izvje{taje o svim doga|ajima koji potpadaju pod njegovu nadle`nost; ako su ti izvje{taji nepotpuni ili na bilo koji drugi na-in nedostadni, on je du`an da tra`i dodatne informacije o relevantnim -injenicama. *Ako to ne u-ini, zanemaruje svoju du`nost i ne mo`e se u svoju odbranu pozivati na vlastiti nehat*. ^injenica da je bio odsutan iz komande ne mo`e ga ni na koji na-in osloboditi odgovornosti za djela po-injena na osnovu politike koju je uveo ili odobrio.⁵⁵⁴

320. U istom smislu, vojni tribunal u predmetu *Visoka komanda* preuzeo je sljede}i izvadak iz popratnog mi{ljenja u predmetu *Taoci*:

Neznanje o izvje{tajima koji su mu upu}eni ne predstavlja odbranu. Izvje{taji koji se {alju komandantima u rangu generala izri-ito su upu}eni njima li-no [...] Ne primiti na znanje te izvje{taje odnosno ne zatra`iti dodatne izvje{taje ako oni prvi nisu bili zadovoljavaju}i predstavlja zanemarivanje du`nosti na koju se ne mo`e pozivati u vlastitu odbranu.⁵⁵⁵

321. Nedvosmisleno odbacuju}i koncept tzv. stroge odgovornosti, tribunal u predmetu *Visoka komanda* smatrao je tako|e i da:

Krivi-na odgovornost se ne pripisuje svim pojedincima koji su dio lanca komandovanja samo na osnovu te -injenice. Morao je postojati li-ni nehat. To je mogu}e samo ako se pojedinac mo`e direktno okriviti za samo djelo ili ako njegov propust da primjereno nadzire svoje podre|ene predstavlja kriminalni nehat sa njegove strane. U potonjem slu-aju, mora biti u pitanju li-ni nehat koji se mo`e izjedna-iti sa smi{ljenom i nemoralnom ravnodu{no}u prema djelima podre|enih, {to se pak mo`e izjedna-iti s odobravanjem tih djela.⁵⁵⁶

⁵⁵³ Visoki sud Vojne vlasti francuske okupacione zone u Njema-koj. *Jugement du 25 janvier 1949 dans l'Affaire c. Herman Roehling et consorts, accusés de crimes contre la paix, de crimes de guerre et de crimes contre l'humanité. Arrêt relatif à l'appel interjeté contre le jugement du 30 juin 1948*, u *Trials of War Criminals*, sv. XIV, aneks B, str. 1106 engleskog teksta (naglasak dodan). Analiza Vije}a temelji se na zvani-nom engleskom tekstu.

⁵⁵⁴ *États-Unis c. Wilhelm List et consorts, Trials of War Criminals*, sv. XI, str. 1271 engleskog teksta (naglasak dodan). Analiza Vije}a temelji se na zvani-nom engleskom tekstu.

⁵⁵⁵ *Ibid. États-Unis c. Wilhelm von Leeb et consorts, Trials of War Criminals*, sv. XI, str. 603 engleskog teksta. Analiza Vije}a temelji se na zvani-nom engleskom tekstu.

⁵⁵⁶ *États-Unis c. Wilhelm von Leeb et consorts, Trials of War Criminals*, sv. XI, str. 543-544 engleskog teksta. Analiza Vije}a temelji se na zvani-nom engleskom tekstu.

322. Na osnovu ove analize sudske prakse, Pretresno vijeće zaključuje da se nakon 2. svjetskog rata iskristalizirala pravna norma prema kojoj komandant može biti odgovoran za krivična djela svojih podređenih "ako nije upotrebio sredstva koja su mu bila na raspolaganju kako bi se informirao o krivnju i ako je, u datim okolnostima, trebalo da zna, te njegovo neznanje predstavlja kriminalno zanemarivanje dužnosti."⁵⁵⁷

323. Ovaj princip odgovornosti nadređenog uveden je u nacionalna zakonodavstva. Na primjer, *Field Manual* br. 27-10 vojske Sjedinjenih Država o pravu ratovanja na kopnu propisuje:

Komandant je [...] odgovoran ako *stvarno zna ili ako je trebalo da zna*, iz izvještaja koje je primio ili na drugi način, da se snage ili druge osobe pod njegovom kontrolom spremaju da poine ratni zločin ili su ga već poinile, a on nije preduzeo nužne mjere koje mu stoje na raspolaganju da se pobrine za poštivanje ratnog prava.⁵⁵⁸

324. Kad je riječ o kodifikaciji na međunarodnom planu, odnosno usvajanju Dopunskog protokola I iz 1977., postavlja se sljedeće pertinentno pitanje: da li se usvajanjem tog Protokola promijenilo međunarodno običajno pravo u smislu da komandant može biti pozvan na odgovornost zbog propusta da reagira na zločine koje su počinili njegovi podređeni samo ako je *de facto* raspolagao konkretnim informacijama o tim krivnjama? Vijeće tako ne smatra, iz razloga koje ćemo izložiti.

325. Član 86 ("Nečinjenje") Dopunskog protokola I propisuje u stavu 2:

Činjenica da je krivnje Konvencija ili ovog Protokola počinio podređeni ne oslobađa njegove nadređene krivične odnosno disciplinske odgovornosti, zavisno od slučaja, ako su isti znali ili su *imali informacije koje su im u datim okolnostima omogućeavale da zaključe*, da je dotični podređeni počinio ili se sprema da poini takvu povredu, a oni nisu preduzeli sve moguće mjere u okviru svojih ovlasti da spriječe ili suzbiju tu povredu.⁵⁵⁹

326. Valja najprije primijetiti da se engleski i francuski tekst člana 86(2) ponešto razmimoilaze. Dok engleski tekst predviđa "informacije koje su im trebale omogućiiti da zaključe" (*information which should have enabled them to conclude, des*

⁵⁵⁷ W.H. Parks, *Command Responsibility for War Crimes*, 62 Mil. L. Rev. 1 (1973) (u daljem tekstu: Parks), str. 90.

⁵⁵⁸ U.S. Department of Army, *Field Manual 27-10, Law of Land Warfare*, para. 501 (1956), Parks, str. 95. Analiza Vijeća temelji se na zvaničnom engleskom tekstu. *British Manual of Military Law* koristi sasvim iste termine. Cf. *Great Britain War Office, The Law of War on Land: Being Part 3 of the Manual of Military Law*, para. 631 (1958), citirano u: L.C. Green, *Command Responsibility in International Humanitarian Law*, 5 Transnt'l L & Contp Prbs 319, str. 343 (1995).

⁵⁵⁹ Naglasak dodan.

informations qui auraient dû leur permettre de conclure), u francuskoj verziji stoji "informacije koje su im omogućavale da zaključe" (*des informations leur permettant de conclure, information enabling them to conclude*). Slijedeći u tome duhu član 33(4) Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora (1969.), Pretresno vijeće smatra da francuski tekst bolje odgovara cilju i svrsi odredbe.⁵⁶⁰

327. Vijeće je stoga tu odredbu protumačiti u skladu sa članom 31 Bečke konvencije, odnosno "u dobroj vjeri slijedeći uobičajeno značenje termina ugovora u njihovom kontekstu i u svjetlu njegovog cilja i svrhe." S tim u vezi, Vijeće smatra ključnom odredbu utemeljenu članom 43(1) Dopunskog protokola I, prema kojoj oružane snage moraju biti stavljene "pod komandu koja je biti odgovorna za ponašanje svojih podređenih".⁵⁶¹

328. Prema mišljenju Vijeća, izraz "imali informacije" iz člana 86(2) Protokola mora se široko tumačiti. S tim u vezi, Komentar uz Dopunski protokol I oslanja se na sudsku praksu nakon 2. svjetskog rata i u te informacije ubraja "izvještaje koji su podneseni [nadređenom], [...] taktičku situaciju, stepen obučenosti i znanja podređenih oficira i njihovih snaga [i] njihov karakter."⁵⁶²

329. Osim toga, kad je riječ o tim informacijama, komandant se ne može pozvati na neznanje.⁵⁶³ Vijeće smatra naročito indikativnim poticaj Komentara da se član 86(2) čita zajedno sa članom 87 ("Dužnosti komandanta"),⁵⁶⁴ koji u stavu 1 propisuje:

Visoke strane ugovornice i strane u sukobu dužne su da od vojnih komandanata zahtijevaju, što se tiče pripadnika oružanih snaga pod njihovom komandom i drugih osoba nad kojima su nadležni, da spriječe povrede Konvencija i ovog Protokola, te da ih po potrebi suzbiju i prijave nadležnim vlastima.

Imajući u vidu značaj odgovornosti vojnih komandanata u međunarodnom humanitarnom pravu, Vijeće zaključuje, vraćajući se opet na odredbe Komentara, da ih "njihova misija obavezuje da budu stalno informirani o načinu na koji njihovi podređeni vrše povjerene im zadatke i da u tu svrhu preduzmu neophodne mjere."⁵⁶⁵

⁵⁶⁰ Prema odredbama člana 102 Dopunskog protokola I, oba su teksta jednako mjerodavna.

⁵⁶¹ Tom članu su prethodile gotovo identične odredbe člana 1 Pravilnika iz 1907. o zakonima i običajima ratovanja na kopnu i člana 4(A)(2) Ženevske konvencije III.

⁵⁶² Y. Sandoz, *Commentaire des Protocoles additionnels du 8 juin 1977 aux Conventions de Genève du août 1949* (1986) (u daljem tekstu: Komentar uz Protokole), para. 3545, str. 1038.

⁵⁶³ *Id.*

⁵⁶⁴ *Ibid.*, para. 3541, str. 1035.

⁵⁶⁵ *Ibid.*, para. 3560, str. 1046.

330. Osim toga, Vijeće primjećuje da, prema Komisiji eksperata, "komandant ima dužnost da uini sve što je moguće i razumno da bi spriječio kršenje zakona. Svaki propust u tom smislu povlači njegovu odgovornost."⁵⁶⁶ Komisija je tako smatrala da, ne samo da okolnosti ili znanje mogu biti dokazani ili izvedeni, već i da činjenica da je takav "teški lični nehat doveo do toga da [komandant] potpuno zanemari eventualne posljedice",⁵⁶⁷ zadovoljava subjektivni element koji se traži članom 7(3) Statuta.

331. Najzad, Vijeće smatra da zaključci Izraelske istrane komisije koja je bila zadužena da istraži zverstva počinjena u izbjegličkim logorima u Sabri i Shatilli u Bejrutu 1982.⁵⁶⁸ predstavljaju dodatnu indiciju o stanju međunarodnog običajnog prava. Govoreći o odgovornosti načelnika glavnog (taba Izraelskih oružanih snaga, Komisija je ocijenila da činjenica da je ovaj znao za osjećaje mržnje koje su gajile umiještane snage prema Palestincima, nije opravdavala zaključak da je ulazak tih snaga u dotične logore biti bez opasnosti:

Činjenica da neki stručnjak nije na to upozorio ne može poslužiti kao objašnjenje za ignoriranje rizika masakra. Načelnik glavnog (taba trebao je da zna i predvidi - na osnovu općte poznatih činjenica kao i na osnovu posebnih informacija kojima je raspolagao - da je postojala mogućnost da je stanovništvo u logorima dopasti (aka falangistima). Čak i ako stručnjaci nisu ispunili svoje obaveze, to načelnika glavnog (taba ne oslobađa odgovornosti.⁵⁶⁹

Komisija je jasno navela da je kriterij za pripisivanje odgovornosti nehat:

Ako načelniku glavnog (taba nije palo na pamet da ulazak falangista u logore predstavlja opasnost za civilno stanovništvo, njegov pristup tom pitanju predstavlja zanemarivanje važnih obzira koje je trebao imati u vidu. [...] Smatramo da pasivno držanje načelnika glavnog (taba [...] predstavlja povredu i zanemarivanje dužnosti koja zapada načelniku glavnog (taba.⁵⁷⁰

⁵⁶⁶ Završni izvještaj Komisije eksperata, para. 59.

⁵⁶⁷ *Ibid.*, para. 58.

⁵⁶⁸ *Final Report of the Commission of Inquiry into the Events at the Refugee Camps in Beirut, February 7, 1983* (autorizirani prijevod) (u daljem tekstu: Kahanov izvještaj), u *22 International Legal Materials* 473-520 (1983). Premda ta Komisija nije u pravom smislu riječi krivično suditi, njen sastav opravdava da se njenim zaključcima da određeni autoritet. Članovi Komisije bili su predsjednik Vrhovnog suda Izraela Yitzhak Kahan, kao predsjedavajući, sudija Vrhovnog suda Aharon Barak i general (E.R.) izraelskih oružanih snaga Yona Efrat.

⁵⁶⁹ Nezvanični prijevod. Engleski tekst glasi: "The absence of a warning of experts cannot serve as an explanation for ignoring the danger of a massacre. The Chief of Staff should have known and foreseen - by virtue of common knowledge, as well as the special information at his disposal - that there was a possibility of harm to the population in the camps at the hands of the Phalangists. Even if the experts did not fulfill their obligation, this does not absolve the Chief of Staff of responsibility." (Kahanov izvještaj, str. 35.)

⁵⁷⁰ Kahanov izvještaj, str. 35 i 37, nezvanični prijevod. Engleski tekst glasi: "If the Chief of Staff did not imagine at all that the entry of the Phalangists into the camps posed a danger to the civilian

332. Da zaključimo: Pretresno vijeće smatra da ako je komandant u vršenju svojih dužnosti ispoljio dužnu revnost, ali ipak nije znao da se spremaju krivična djela ili da su ista već počinjena, ne može ga se teretiti za to neznanje. Ako, međutim, uzevši u obzir njegov položaj u hijerarhiji i trenutne okolnosti, neznanje proizilazi iz zanemarivanja dužnosti, ono ne može biti odbrana: taj komandant je "imao razloga da zna" u smislu Statuta.

d) Nužne i razumne mjere sprežavanja ili kažnjavanja

i) Argumenti strana

333. Optužba navodi određen broj mjera koje može preduzeti komandant kako bi ispunio svoju obavezu da spriječi krženja. Njihova je zajednička karakteristika efektivno komandovanje i rukovoženje putem primjerene i revne primjene discipline. Dužnost kažnjavanja povlači obavezu utvrživanja činjenica, te suzbijanja i sankcioniranja krženja. Neophodne mjere su one koje su nužne da bi se ispunila obaveza sprežavanja ili kažnjavanja u datim okolnostima. "Razumne" mjere su one koje je vojni komandant bio u mogućnosti da preduzme u tim istim okolnostima. Odsustvo formalno-pravne nadležnosti ne oslobađa nužno nadreženu osobu njene krivične odgovornosti. Ako podreženi djeluju shodno kriminalnim nareženjima koja su izdale više instance u lancu komandovanja, komandant je svejedno dužan da preduzme sve mjere koje su u njegovoj moži.⁵⁷¹

334. Odbrana je iznijela argument da se komandanta koji je preduzeo razumne napore da spriječi ili kazni krivična djela svojih podreženih može pozvati na odgovornost samo ako je taj napor ožito nesrazmjeran počinjenim zločinima. Shodno tome, ako dokazi pokazuju da je komandant preduzeo razumne mjere da spriječi ili kazni počinjenje krivinih djela, ne bi ga se moglo osuditi na osnovu komandne odgovornosti.⁵⁷²

population, his thinking on this matter constitutes a disregard of important considerations that he should have taken into account. [...] We determine that the Chief of Staff's inaction [...] constitute[s] a breach of duty and dereliction of the duty incumbent upon the Chief of Staff."

⁵⁷¹ Završni podnesak tužioca, poglavlje XIII, para. 3.1-3.16.

⁵⁷² Završni podnesak odbrane, str. 71.

ii) Diskusija i zaključci

335. U ranijem tekstu Vijeće je "nadređenog" opisalo kao svaku osobu koja vrši "efektivnu kontrolu" nad podređenima. Drugim riječima, Vijeće smatra da kad netko ima stvarnu mogućnost da spriječi ili kazni krivina djela počinjena od strane trećih osoba, ta se osoba mora smatrati nadređenom. Iz toga proizilazi da je upravo efektivni stepen kontrole komandanta, odnosno stvarna mogućnost, temelj na osnovu kojeg će Vijeće procijeniti da li je on razumno preduzeo potrebne mjere da bi spriječio krivino djelo ili kaznio počinioce.⁵⁷³ Kao što je ranije rečeno u vezi sa definicijom "nadređenog", to implicira da u nekim okolnostima komandant može ispuniti svoju obavezu sprežavanja ili kañjavanja tako što će služaj podastrijeti nadleñnim vlastima.

336. Najzad, Vijeće naglašava da obaveza "sprežavanja ili kañjavanja" optuženom ne daje mogućnost da bira između dvije jednako zadovoljavajuće opcije. Očito je da ako je optuženi znao ili imao razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju da poćine krivina djela a on ta krivina djela nije spriječio, on se za taj propust ne može iskupiti tako što će naknadno kazniti podređene.

e) Kumulativna primjena članova 7(1) i 7(3) Statuta

337. Bilo bi nelogično nekog komandanta smatrati krivino odgovornim zato što je planirao, podsticao ili naredio poćinjenje krivinih djela, a istovremeno ga teretiti što ih nije spriječio ili kaznio. Međutim, kako tvrdi optužba,⁵⁷⁴ propust da se kazne proćla krivina djela, koji povlaći odgovornost komandanta po ćlanu 7(3) može, pod uslovom da su ispunjeni uslovi za objektivni i subjektivni element, povlaćiti odgovornost komandanta po ćlanu 7(1) Statuta, bilo na osnovu pomaganja i podržavanja, bilo na osnovu podsticanja na kasnije poćinjenje *novih* krivinih djela.

338. S tim u vezi valja zapaziti da odredbe koje propisuju primjenu međunarodnog ratnog prava na oružane snage SFRJ određuju, u odjeljku naslovljenom "Odgovornost za djela podređenih", sljedeće:

Komandant je lično odgovoran za krćenje ratnog prava ukoliko je znao ili je mogao znati da se jedinice ili pojedinci njemu podređeni spremaju da prekrće to pravo a ne preduzme mjere da sprijeći to krćenje. Komandant koji zna da je do

⁵⁷³ Takoće u presudama u predmetima *^elebić*, para. 395, *Kayishema i Ruzindana*, para. 229-231 i *Aleksovski*, para. 81.

⁵⁷⁴ Zavrćni podnesak tućoca, poglavlje XIII, para. 4.1-4.3.

kr{enja ratnog prava do{lo a ne optu`i one koji su odgovorni za takva kr{enja odgovoran je li-no. U slu-aju da nije ovla{en da ih kazni a nije ih prijavio ovla{enom vojnom komandantu tako|e }e biti li-no odgovoran.

Vojni komandant odgovoran je kao *u-esnik ili podstreka-* ukoliko nepreduzimanjem mjera protiv lica koja kr{e ratni zakon dozvoli jedinicama njemu podre|enim da i dalje vr{e ta djela.⁵⁷⁵

Dok se prvi paragraf odnosi na individualnu krivi~nu odgovornost po ~lanu 7(3) Statuta, drugi ide u prilog mi{ljenju Pretresnog vije}a u pogledu kumulativne primjene ~lanova 7(3) i 7(1) u slu-ajevima kad su kasnije po~injeni novi zlo~ini.

339. Kao {to je ranije re~eno, u slu-aju podsticanja potrebno je dokazati uzro~no-posljedi~nu vezu izme|u podsticanja, koje se mo`e sastojati u ne~injenju, i po~injenja djela. Ako uzmemo gornji scenarij, treba pokazati da podre|eni ne bi po~inili kasnije zlo~ine da komandant nije zanemario svoju du`nost da kazni prvobitne zlo~ine.⁵⁷⁶ Naprotiv, kad je rije~ o tezi odbrane da ~lan 7(3) tra`i da se doka`e da je ne~injenje komandanta izazvalo po~injenje krivi~nog djela od strane podre|enog, Pretresno vije}e smatra da se ta uzro~no-posljedi~na veza mo`e sagledati kao inherentna uslovu da je nadre|eni propustio da sprije~i krivi~na djela koja je po~inio podre|eni. Drugim rije~ima,

mo`e se smatrati da je uspostavljena kauzalna veza izme|u nadre|enog i krivi~nog djela, zbog toga {to, da on nije propustio izvr{iti svoju du`nost da preduzme mjere, njegovi podre|eni ne bi bili po~inili djela.⁵⁷⁷

* * *

340. Nakon {to je postavilo pravni okvir svog razmi{ljanja i utvrdilo me|unarodni karakter oru`anog sukoba u sklopu kojeg su se dogodila krivi~na djela koja se terete u optu`nici, Vije}e }e sada pre}i na razmatranje ~injenih stanja i odgovornosti optu`enog Tihomira Bla{kija.

⁵⁷⁵ Citirano u presudi u predmetu *^elebi}i*, para. 341 (naglasak dodan).

⁵⁷⁶ Vije}e u predmetu *^elebi}i* je presudilo da je ta uzro~no-posljedi~na veza "ne samo mogu}a ve} i vjerovatna" (presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 400).

⁵⁷⁷ *Ibid.*, para. 399.

III ^INJENICE I DISKUSIJA

A. La{vanska dolina: maj 1992. - januar 1993.

341. Pretresno vije}e je u obrazlo`enju ~lana 2 Statuta objasnilo da je oru`ani sukob o kojem je rije~ me|unarodni sukob. Ono u tom pogledu nagla{ava da su ciljeve hrvatskih nacionalista iz Hrvatske o~ito dijelili brojni ~lanovi HVO-a i Hrvatske zajednice Herceg-Bosne (HZHB), i to Mate Boban, predsjednik te Zajednice, ali i Anto Valenta (predsjednik HDZ-a Viteza i predsjednik HDZ-a HZHB-a), ~iji su nacionalisti~ki napisi indikativni, te Ignac Ko{troman (glavni tajnik HZHB-a) i Dario Kordi} (dopredsjednik HZHB-a), ~iji su govori raspirivali strasti bosanskih Hrvata. Vije}e }e ovdje, kao primjer, citirati iz zapisnika sa sastanka odr`anog 12. novembra 1991., koji su potpisali Mate Boban i Dario Kordi}: "...hrvatski narod u Bosni i Hercegovini }morag se kona~no prikloniti jednoj aktivnoj i odlu~noj politici kako bi ostvario }svojj vjekovni san – zajedni~ku hrvatsku dr`avu".

342. Za te je nacionaliste neprihvatljivo da bi Muslimani mogli `eljeti da imaju vlastitu odbranu. Tako Mate Boban 10. aprila 1992. na teritoriji HZHB-a zabranjuje bo{nja~ku Teritorijalnu odbranu (TO) koja je oformljena dan ranije. Hrvatski general Roso to potvr|uje nare|enjem od 8. maja⁵⁷⁸. Dana 11. maja Tihomir Bla{ki} provodi to nare|enje proglašiv{i TO nelegalnom na podru~ju op{tine Kiseljak. Doista, napetost neprestano raste od maja 1992. do januara 1993. Vije}e }e ukratko podsjetiti na va`ne doga|aje iz tog razdoblja jer su oni doveli do rasplamsavanja sukoba u La{vanskoj dolini u aprilu 1993.

1. Porast napetosti

a) Op{tina Vitez

343. U op{tini Vitez, kao i u mnogim drugim, rivalstvo me|u zajednicama i bitka za politi~ku mo} po~eli su u novembru 1990. s izborima za zastupnike u Skup{tini op{tine.⁵⁷⁹ Hrvatska demokratska zajednica dobila je ve}inu zastupni~kih mjesta, a slijedile su SDA, koja je uglavnom okupljala Muslimane, i Komunisti~ka partija. Ivan [anti], bosanski Hrvat, izabran je za predsjednika Skup{tine, u ~ijoj su nadle`nosti,

⁵⁷⁸ P584.

⁵⁷⁹ Svjedok \idi}, T. od 25. jula 1997., str. 588.

izme|u ostalog, bile policija i odbrana. Predsjednik Izvr{nog vije}a Skup{tine op{tine bio je Musliman Fuad Kaknjo.⁵⁸⁰

344. Napetost je porasla u novembru 1991. s osnivanjem HZHB-a. Ustanovljavanje te institucije ozna-ilo je po-etak pogor{anja me|unacionalnih odnosa u Vitezu⁵⁸¹. Nekoliko politi-kih i dru{tvenih doga|aja, od kojih se najva`nji kratko pominju u daljem tekstu, svjedo-e o namjeri HDZ-a da postepeno preuzme kontrolu nad politi-kim i dru{tvenim `ivotom grada i da uvede diskriminatornu politiku prema Muslimanima u gradu dok se, istovremeno, uspostavljala neovisna muslimanska politi-ka organizacija.

345. U martu 1992. odr`ana je posljednja sjednica Skup{tine op{tine Vitez. Sa ciljem rje{avanja problema izbjeglica u Vitezu ustanovljen je Krizni {tab, koji je slu`beno bio pod nadzorom Skup{tine op{tine. Predsjednik Kriznog {taba bio je Ivan [anti}, a sa-injavali su ga pet Hrvata i pet Muslimana.⁵⁸²

346. U aprilu 1992. predsjednik vite{kog HDZ-a Anto Valenta saop{tio je predstavnicima SDA da se moraju podrediti vlasti "Hrvatske zajednice Herceg-Bosna".⁵⁸³

347. Dana 20. maja 1992. jedan je vojnik ABiH ubijen ispred hotela Vitez, a dvojica su zarobljena i premla}ena. Istraga tu`ioca Vladimira Mi{kovi}a nije dala rezultata.⁵⁸⁴

348. Dana 18. juna 1992. vojne formacije HVO-a su zauzele {tab u Vitezu i zgradu Skup{tine op{tine te su istakli zastavu Herceg-Bosne i dr`ave Hrvatske.⁵⁸⁵

349. Dana 12. jula 1992. muslimanski politi-ki vo|e osnovali su Komisiju za saradnju i za{titu interesa Muslimana, `iji je predsjednik bio Fuad Kaknjo. Ta se

⁵⁸⁰ Svjedok Mujezinovi}, T. od 20. augusta 1997., str. 1041-1042.

⁵⁸¹ Svjedok \idi}, T. od 25. jula 1997., str. 589.

⁵⁸² Svjedok \idi}, T. od 28. jula 1997., str. 672; svjedok Mujezinovi}, T. od 20. augusta 1997., str. 1045-1046.

⁵⁸³ Svjedok Mujezinovi}, T. od 20. augusta 1997., str. 1054-1055.

⁵⁸⁴ Svjedok Mujezinovi}, T. od 20. augusta 1997., str. 1049-1051.

⁵⁸⁵ Svjedok Mujezinovi}, T. od 20. augusta 1997., str. 1052. Prema izjavama svjedoka \idi}a, "Hrvati su, nakon stvaranja Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, istaknuli svoje zastave – zastave jedne susjedne dr`ave – na sve tvornice, javne ustanove, pa `ak i na privatne ku}e. To su bile dr`avne zastave Republike Hrvatske, kao da nitko drugi ne `ivi u Vitezu, kao da u Vitezu `ive samo Hrvati", T. od 25. jula 1997., str. 589.

komisija mnogo puta javno obrađala vladi BiH, HVO-u i UNPROFOR-u u vezi sa svakodnevnim potezima Muslimana u Vitezu.⁵⁸⁶

350. Dana 20. oktobra 1992. izbijaju prvi sukobi u Ahmićima između hrvatskih i muslimanskih snaga. Muslimanske snage su nastojale da blokiraju prolaz hrvatskih trupa iz Busova-e. Prema mišljenju odbrane, te snage su odlazile kao pojačanje na front prema Srbima u Jajcu.⁵⁸⁷ Muslimani su htjeli da zaustave te hrvatske snage iz straha da se ne upute prema Novom Travniku gdje su izbili sukobi između hrvatskih i muslimanskih snaga.⁵⁸⁸ Tako su 19. oktobra 1992. postavljeni kontrolni punktovi na glavnoj cesti Busova-a-Vitez-Travnik,⁵⁸⁹ konkretno kod Ahmića.⁵⁹⁰ Jedan od njih postavila je jedinica od dvadesetak muslimanskih vojnika stacioniranih u Ahmićima,⁵⁹¹ po naređenju komande Teritorijalne odbrane.⁵⁹²

351. Dana 20. oktobra 1992. Dario Kordić je navodno naredio Muslimanima da uklone taj kontrolni punkt pod prijetnjom spaljivanja sela.⁵⁹³ Prema izjavi svjedoka Abdulaha Ahmića, kontrolni punkt su uklonile hrvatske snage već u 06:30 sati,⁵⁹⁴ dok general Blaškić tvrdi kako je uklonjen tek u 18:00 sati.⁵⁹⁵ Međutim, sukobi se nisu ograničili na uklanjanje kontrolnog punkta, kao što potvrđuje izvještaj optuženog od 21. oktobra 1992. Prema tom izvještaju, ne samo da je "[...] barikada u selu Ahmićima općtini Viteza...g potpuno razbijena", nego su i "muslimanske snage...g protjerane iz sela i potpuno razbijene".⁵⁹⁶ Svjedok Abdulah Ahmić je objasnio da je HVO najprije gadao minaret džamije u Donjim Ahmićima, nakon što su Muslimani

⁵⁸⁶ Svjedok Mujezinović, T. od 20. augusta 1997., str. 1058-1060.

⁵⁸⁷ Taj je front pao u ruke Srbima oko 28. oktobra 1992. (svjedok Blaškić, T. str. 14816).

⁵⁸⁸ Vidi posebno izvještaj koji je odaslao general Blaškić 20. oktobra 1992. u 20:07 sati i koji je naslovio na Matu Bobana, Brunu Stojića i Milivoja Petkovića (P644; svjedok Blaškić, T. str. 14828). Kontrola nad Novim Travnikom bila je od posebne strateške važnosti jer se u tom gradu nalazila vojna tvornica (tvornica Bratstvo) opremljena zalihama potrebnim za proizvodnju oružja. Sukladno doktrini bivše Jugoslavije svaka vojna tvornica morala je raspolagati "ratnim rezervama" koje su joj dozvoljavale da ostane produktivna u ratnom periodu tokom otprilike šest mjeseci (svjedok Blaškić, T. str. 14813). U Novom Travniku su sukobi između muslimanskih i hrvatskih snaga izbili već u junu 1992. sa ciljem zauzimanja benzinske pumpe (svjedok Blaškić, T. str. 14831). Srpski front nalazio se desetak kilometara od Novog Travnika (svjedok Blaškić, T. str. 14815).

⁵⁸⁹ P647.

⁵⁹⁰ Prema izjavi svjedoka Mujezinovića (T. od 21. augusta 1997., str. 1043), naređenje da se podigne kontrolni punkt u Ahmićima usmeno je izdao Đemo Merdan [efkijij \idi]u.

⁵⁹¹ Svjedok HH, T. str. 5113-5116. Ovaj svjedok, muslimanske nacionalnosti, bio je vojnik u HVO-u od ljeta 1992. do aprila 1993., nakon što je bio pripadnik snaga HOS-a Darka Kraljevića. Od oktobra 1992. bio je pripadnik vojne policije (T. str. 5049).

⁵⁹² Svjedoci Abdulah Ahmić, T. str. 2634; Mujezinović, T. od 21. augusta 1997., str. 1043.

⁵⁹³ Svjedok Abdulah Ahmić, T. str. 2641.

⁵⁹⁴ Svjedok Abdulah Ahmić; T. str. 2576.

⁵⁹⁵ Svjedok Blaškić, T. str. 13239.

⁵⁹⁶ P647; svjedok Blaškić, T. str. 14857.

upotrebili džamiju za poziv Hrvatima da polo`e oru`je.⁵⁹⁷ Snage HVO-a su tada navodno zapocele pje{adijski napad na selo, od 08:00 sve do mraka,⁵⁹⁸ pri cemu su zapaljivom municijom⁵⁹⁹ zapaljene cetiri kuce i deset staja.⁶⁰⁰ Prema izjavi svjedoka Abdulaha Ahmica, 80% sela bilo je evakuirano, a jedan je djecak ubijen.⁶⁰¹ General Blaškic je pak izjavio da su poginuli jedan vojnik HVO-a i jedan pripadnik Teritorijalne odbrane i da su neki objekti oko kontrolnog punkta spaljeni.

352. Prema izjavi svjedoka HH, operaciju je vodio Mario Cerkez.⁶⁰² Optu`eni pak tvrdi da je akciju izvršila vojna policija.⁶⁰³

353. Ti su sukobi rezultirali razoru`avanjem muslimanskih trupa stacioniranih u Ahmicima⁶⁰⁴ i okolnim selima. Svjedoci Abdulah Ahmic⁶⁰⁵ i Cazim Ahmic⁶⁰⁶ izjavili su da su Muslimani iz naselja @ume⁶⁰⁷ razoru`ani u okviru pregovora o prekidu vatre koji su uslijedili nakon sukoba. Takode, svjedok O je izjavio da su stanovnici Šantica morali predati oru`je Nenadu Šanticu, zapovjedniku HVO-a u Šanticima, nedugo nakon sukoba koji je izazvalo postavljanje kontrolnog punkta.⁶⁰⁸

354. U ranije pomenutom izvještaju generala Blaškica stoji da su muslimanske trupe u Ahmicima potpuno razoru`ane nakon tog napada i da su Ahmici nakon toga bili pod iskljudivom kontrolom HVO-a. Medutim, general Blaškic je izjavio pred Vijecem da je HVO prestao kontrolirati selo nakon potpisivanja, izmedu 20. i 25. oktobra 1992., sporazuma o prekidu vatre na lokalnoj razini izmedu HVO-a i ABiH.⁶⁰⁹ Prema izjavi generala Blaški}a, tada je sastavljena zajedni-ka opštinska

⁵⁹⁷ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2576.

⁵⁹⁸ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2576.

⁵⁹⁹ Svjedok Abdulah Ahmi}. T. str. 2577.

⁶⁰⁰ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2576.

⁶⁰¹ Po imenu Halid Pezer. Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2577-2578.

⁶⁰² T. str. 5113-5116. Svjedok je navodno -uo kako je ^erkez izdao sljede}e naređenje preko radija: "Krenite u napad i ne uzimajte zarobljenike".

⁶⁰³ Svjedok Blaški}, T. str. 13239. Prema presudi u predmetu *Kupre{ki}*, napad su izvele snage HVO-a koje nisu bile iz Ahmi}a, premda su u njemu u-estvovali i neki lokalni Hrvati (para. 162).

⁶⁰⁴ Vidi izvještaj generala Blaški}a od 21. oktobra 1992., P647: "Muslimanske snage su tako |e morale samoinicijativno predati oru`je... od ju-er selo je potpuno pod kontrolom HVO-a" (svjedok Blaški}, T. str. 14857).

⁶⁰⁵ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2578.

⁶⁰⁶ T. od 1. oktobra 1997, str. 1912.

⁶⁰⁷ @ume su naselje u Šanti}ima (svjedok Đula Đidi}, T. str. 3082).

⁶⁰⁸ Svjedoci O, T. str. 3219 i Haris Hrnji} (Šanti}i), T. str. 2811.

⁶⁰⁹ Svjedok Blaški}, T. str. 14864.

komisija⁶¹⁰ koja je djelovala sve do 4. novembra, kada su visoki muslimanski funkcioneri odlučili da ne}e više u njoj sudjelovati.⁶¹¹

355. Vije}e smatra da napad na kontrolni punkt u Ahmi}ima 20. oktobra 1992. nije bio protivpravan i da, s obzirom na okolnosti, general Bla{ki} nije mogao sprije-iti i nije naredio postupke kojima je nanesena {teta nekim stambenim objektima. Ono, me|utim, smatra da su ti doga|aji karakteristi-ni za sve izra`enije nacionalisti-ke stavove i da su doveli do razoru`avanja muslimanskog stanovni{tva u Ahmi}ima.

356. U novembru 1992. general Bla{ki} organizira zapovjednu strukturu, transformira op{tinska zapovjedni{tva u brigade i uspostavlja zapovjedni{tvo OZSB-a u hotelu Vitez.⁶¹² Nadalje, op{tina uvodi nove poreze, tra`i od zaposlenih da potpi{u izjavu o lojalnosti novoj vladi, a onima koji se ne budu pokoravali prijete otkazima.⁶¹³ Brojnim Muslimanima koji nisu potpisali tu izjavu bio je onemogu}en pristup u javne institucije⁶¹⁴ te nisu mogli dobiti propusnice potrebne za kretanje cestama nad kojima je kontrolu imao HVO.⁶¹⁵ Kona-no, smijenjen je predsjednik vite{kog Crvenog krsta (Sead ^ajni}), a na njegovo je mjesto postavljen Hrvat, koji je zabranio upisivanje muslimanskih izbjeglica na spiskove. Njih su slali u muslimanske op{tine.⁶¹⁶

b) Op{tina Busova-a

357. I u Busova-i su se tokom 1992. desili mnogi va`ni politi-ki i dru{tveni doga|aji koji svjedo-e o `elji vlasti HVO-a da se domogne mo}i u op{tini i da iz nje isklju-i Muslimane.

358. Na proslavi prve godi{njice nezavisnosti Hrvatske odr`anoj 16. januara 1992. u zgradi op{tine u Busova-i,⁶¹⁷ utjecajni ~lanovi HDZ-a, me|u kojima su bili Dario Kordi}, dopredsjednik HZHB-a i Ignac Ko{troman, glavni tajnik HZHB-a, odr`ali su ekstremno nacionalisti-ke govore,⁶¹⁸ koji pokazuju njihove tada{nje ambicije; oni su

⁶¹⁰ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13239.

⁶¹¹ Svjedok Bla{ki}, T. str. 14865.

⁶¹² Svjedok Bla{ki}, T. str. 13275.

⁶¹³ Svjedok Mujezinovi}, T. od 20. augusta 1997., str. 1061.

⁶¹⁴ P406/45.

⁶¹⁵ Svjedok Mujezinovi}, T. od 20. augusta 1997., str. 1062.

⁶¹⁶ P456/95.

⁶¹⁷ Svjedok FF, T. str. 4544.

⁶¹⁸ P234. Prema svjedoku FF, "proslave su se ?...g odr`avale u prisustvu velikog broja predstavnika HDZ-a, koji su dolazili iz ~itave regije, konkretno, iz Kre{eva, Kiseljaka, Busova-e, Viteza, Novog Travnika, Travnika, Vare{a, itd." (T. str. 4545). (Cf. T. str. 4565-4570).

javno izražavali svoju želju da se stvori suverena hrvatska država u Bosni i da se ta država pripoji Hrvatskoj.⁶¹⁹

359. Dana 10. maja 1992. Dario Kordic i Ivo Brnada, zapovjednik općinskog stožera HVO-a, donijeli su sljedeće odluke:⁶²⁰

- da se poništi sporazum⁶²¹ o raspodjeli oružja zaključen sa Teritorijalnom obranom;⁶²²
- da se preuzme "cjelokupno naoružanje, oprema i sredstva te vojarne";⁶²³
- da se pošalje ultimatum svim vojnim jedinicama da predaju oružje i da se "stave pod zapovjedništvo HVO-a";⁶²⁴
- da se zapovjedi mobilizacija svih hrvatskih vojnih snaga;⁶²⁵
- da se uvede opšti policijski sat;⁶²⁶
- da se zauzme "Stanica javne sigurnosti" i da se formira "Policijska postaja Busovaca";⁶²⁷
- da se ovlasti održavanja reda povjere isključivo vojnoj policiji HVO-a;⁶²⁸
- da se preuzme kontrola nad "zgradom PTT-a";⁶²⁹
- da se zabrani "prolaz svim transportima" područjem opštine;⁶³⁰
- i konačno, da se raspusti "Krizni štab opštine", a da se njegove ovlasti prenesu na HVO.⁶³¹

⁶¹⁹ P234/2.

⁶²⁰ Svjedok FF govorio je o "pucu ili o vojnom udaru" nakon preuzimanja kasarni i naoružanja od strane HVO-a (T. str. 4554).

⁶²¹ Svjedok T, T. str. 4245.

⁶²² P208, para. 1.

⁶²³ P208.

⁶²⁴ P208, para. 3.

⁶²⁵ P208, para. 7.

⁶²⁶ P208, para. 10.

⁶²⁷ P208, para. 8.

⁶²⁸ P208.

⁶²⁹ P208, para. 15.

⁶³⁰ P208, para. 13.

360. Nadalje, odlukom od 22. maja 1992. Dario Kordic i Florijan Glavocevic, predsjednik Općinskog stožera HVO Busovaca, dali su HVO-u opće ovlasti upravljanja opštinom. U toj zapovijedi oni određuju da će se:

unutrašnja organizacija i nadležnost organa uprave SO [...] regulirat će se posebno u Općinskog stožera HVO [...].⁶³²

Također određuju da:

pošto HVO općine Busovaca rukovodi cjelokupnom organizacijom vojske i obrane Busovace, do stvaranja povoljnijih uvjeta, SO Busovaca, IO općine Busovaca i Općinski krizni štab Busovaca, ne mogu vršiti svoje funkcije, niti donositi bilo kakve odluke.⁶³³

361. Nakon usvajanja tih dviju zapovijedi, znatno se povećala napetost između hrvatske i muslimanske zajednice do kraja 1992., a njihovi su se odnosi pogoršali:

- legalni organi vlasti su ukinuti;⁶³⁴
- Muslimani su postepeno isključivani iz svih struktura vlasti;⁶³⁵
- HVO je zauzeo televizijski odašiljač u Skradnu te je uspostavio vlastitu televiziju i lokalnu radio-stanicu;⁶³⁶
- HVO je prisvojio zgradu općine, pošte, policije, PTT-a⁶³⁷ i drugih javnih ustanova;⁶³⁸
- HVO je postavio kontrolne punktove na važne cestovne pravce te je kontrolirao promet osoba i robe kroz opštinu;⁶³⁹
- hrvatske zastave istaknute su, između ostalog, na policijskoj stanici, općini i na zgradi PTT-a;⁶⁴⁰

⁶³¹ P208, para. 11. Prema svjedoku FF, nakon potpisivanja te zapovijedi "[u]vedeno je vanredno stanje [tokom tri dana], što znači da je svim stanovnicima, i Bošnjacima i Hrvatima, bilo zabranjeno kretanje po Busovaci" (T. str. 4555).

⁶³² P209 (naglasak dodan).

⁶³³ P209 (naglasak dodan).

⁶³⁴ Svjedok T, T. str. 4246; svjedok FF, T. str. 4556-4557.

⁶³⁵ Svjedok FF, T. 4595.

⁶³⁶ Svjedok FF, T. str. 4556, str. 4574.

⁶³⁷ Svjedok FF, T. 4575.

⁶³⁸ Svjedok FF, T. str. 4575.

⁶³⁹ Svjedok FF, T. str. 4556, str. 4573.

- Muslimani su bili prisiljeni da potpišu izjavu o lojalnosti HVO-u kako bi mogli raditi;⁶⁴¹
- hrvatski dinar uveden je kao platežno sredstvo;⁶⁴²
- ulicama Busovace kretalo se sve više naoružanih hrvatskih vojnika⁶⁴³ u vojnim uniformama;⁶⁴⁴
- preduzeca i radnje koje su pripadale Muslimanima opetovano su bile izložene napadima;⁶⁴⁵
- i konacno, Muslimani su postepeno napuštali regiju bojeci se da ce postati žrtve zlocina.⁶⁴⁶

c) Opština Kiseljak

362. Kao i u opštinama Vitez i Busovaca, i u Kiseljaku se od aprila do novembra 1992. desilo više incidenata, koji svjedoce o želji vlasti HVO-a da preuzmu politicku i vojnu kontrolu nad opštinom Kiseljak.

363. Mnogi događaji potvrđuju cinjenicu da su lokalne vlasti HVO-a tokom 1992. godine, postepeno i uz sve više nasilja, preuzele civilnu, politicku i vojnu vlast u opštini.

364. Najvažniji događaj u tom razdoblju jeste osnivanje, 21. aprila 1992., kriznog {taba, u kojemu su Hrvati imali apsolutnu vecinu.⁶⁴⁷ Taj je {tab preuzeo ovlasti Skupštine opštine mada je, prema Ustavu Bosne i Hercegovine, iskljucivo Skupština opštine mogla imati te ovlasti.⁶⁴⁸ Taj {tab, od kojega su potekle brojne diskriminatorne mjere protiv muslimanskih vlasti i stanovništva, donio je, između ostalih, sljedece važne odluke:

⁶⁴⁰ P237/1-237/3; svjedok FF, T. str. 4561; svjedok T, T. str. 4246.

⁶⁴¹ Svjedok FF, T. str. 4557-4558, str. 4573.

⁶⁴² Svjedok FF, T. str. 4562. Telefonski racuni izdavani su u hrvatskim dinarima (T str. 4562)

⁶⁴³ Svjedok FF, T. str. 4577. Prema izjavi svjedoka FF vojnici HVO-a konfiscirali su oružje tokom kontrola koje su provodili na kontrolnim punktovima.

⁶⁴⁴ Svjedok FF, T. str. 4576.

⁶⁴⁵ Svjedok T, T. str. 4248; 4265.

⁶⁴⁶ Svjedok T, T. str. 4228.

⁶⁴⁷ Svjedok MM, T. str. 6008.

⁶⁴⁸ Svjedok MM, T. str. 6008.

- 23. aprila 1992. uspostavio je zapovjedništvo HVO-a opštine Kiseljak, na čelo kojega je istoga dana postavljen general Blaški;⁶⁴⁹
- 27. aprila 1992. dodijelio je HVO-u⁶⁵⁰ kasarnu u Kiseljaku, koja je do tada pripadala JNA;⁶⁵¹
- 12. maja 1992. naredio je da sve osoblje, oprema i sredstva rezervnih snaga Stanice javne sigurnosti budu stavljeni na raspolaganje HVO-u;⁶⁵²
- 25. maja 1992. ukinuo je "širo-ra-un ?...g Opštinskog taba TO i stav?iog van snage upotrebu pe-ata ?tgog organa";⁶⁵³
- 25. maja i 1. juna 1992. rekvirirao je stanove bivše JNA za oficire HVO-a,⁶⁵⁴ među kojima su bili Tihomir Blaški,⁶⁵⁵ Ivica Raji⁶⁵⁶ i Mato Lu-i;⁶⁵⁷
- 15. juna 1992. uveo je hrvatski dinar "kao obra-unsku jedinicu na podru-ju opštine ?...g"⁶⁵⁸ i naredio "da sve trgova-ke i uslu`ne radne organizacije istaknu cijene proizvoda i usluga u CRO (hrvatskim) dinarima"⁶⁵⁹ i, kona-no,
- 25. juna 1992. krizni tab je samoinicijativno preimenovao "Izvr{no vije}e Skup{tine op{tine Kiseljak" u "Hrvatsko vije}e obrane Kiseljak", -iji su -lanovi isklju-ivo bili Hrvati.⁶⁶⁰

365. U istom tom razdoblju desili su se i drugi incidenti koji jednako zavre|uju da ih Vije}e ovdje pomene zbog njihovog diskriminatornog djelovanja na muslimansko stanovni{tvo regije:

- op{tinske vlasti istaknule su hrvatsku zastavu na zgradi op{tine i policijskoj stanici, -im su ih zauzeli,⁶⁶¹

⁶⁴⁹ P314, svjedok MM, T. str. 6026.

⁶⁵⁰ P315.

⁶⁵¹ Svjedok MM, T. str. 6010; svjedok KK, T. str. 5881.

⁶⁵² P318, svjedok MM, T. str. 6027.

⁶⁵³ P319, svjedok MM, T. str. 6016.

⁶⁵⁴ Svjedok MM, T. str. 6017, str. 6028, str. 6070, str. 6072.

⁶⁵⁵ P321.

⁶⁵⁶ P322.

⁶⁵⁷ P320.

⁶⁵⁸ P323; svjedok LL, T. str. 5952; svjedok MM, T. str. 6017.

⁶⁵⁹ P324; svjedok KK, T. str. 5877; svjedok MM, T. str. 6030.

⁶⁶⁰ P325; svjedok MM, T. str. 6030.

- te su vlasti uvele hrvatski jezik u {kole kao jezik na kojemu se odvija nastava};⁶⁶²
- HVO je preuzeo kontrolu nad ve}inom kontrolnih punktova u regiji⁶⁶³ i Hrvati su prisvojili jedan dio humanitarne pomo}i namijenjene muslimanskom stanovni{tvu, konkretno, tuzlanskoj enklavi;⁶⁶⁴
- hrvatske vlasti su od osoba muslimanske nacionalnosti koje su `eljele prije}i te kontrolne punktove tra`ile da prethodno nabave propusnice;⁶⁶⁵
- HVO je prisvojio velik dio oru`ja koje se nalazilo u kasarni u Kiseljaku,⁶⁶⁶ usprkos odluci op{tinskog Kriznog {taba od 6. maja 1992., prema kojoj je to "naoru`anje ?trebalog biti proporcionalno podijeljeno na osnovu nacionalne zastupljenosti";⁶⁶⁷
- HVO je postepeno isklju~ivao muslimanske predstavnike iz lokalne vlasti;⁶⁶⁸
- hrvatske vlasti su preuzele kontrolu nad {kolama, javnim preduze}ima,⁶⁶⁹ po{tom, Domom zdravlja i policijskom stanicom u Kiseljaku;⁶⁷⁰
- HVO je prisvojio poslovne prostore Muslimana;⁶⁷¹
- te su vlasti uspostavile radio koji je {irio nacionalisti~ku propagandu;⁶⁷²
- vojnici HVO-a su se u toj op{tini kretali u vojnim uniformama i zastra{ivali muslimansko stanovni{tvo;
- pripadnici policije su u op{tini Kiseljak bili primorani da nose hrvatske oznake na uniformama⁶⁷³ od aprila 1992.;

⁶⁶¹ Svjedok KK, T. str. 5881; svjedok LL, T. str. 5952; svjedok MM, str. 6020.

⁶⁶² Svjedok KK, T. str. 5878; svjedok LL, T. str. 5952.

⁶⁶³ Svjedok KK, T. str. 5875; svjedok MM, str. 6070.

⁶⁶⁴ Svjedok KK, T. str. 5881.

⁶⁶⁵ Svjedok MM, T. str. 6070.

⁶⁶⁶ Svjedok MM, T. str. 6013.

⁶⁶⁷ P317.

⁶⁶⁸ Svjedok MM, T. str. 6018.

⁶⁶⁹ Svjedok KK, T. str. 5877.

⁶⁷⁰ Svjedok KK, T. str. 5880-5881.

⁶⁷¹ P541.

⁶⁷² Svjedok LL, T. str. 5952 i svjedok Morsink, T. str. 7290-7303. Prema tvrdnjama svjedoka Lieberta, "?...g radio Kiseljak je igrao relativno aktivnu ulogu u smislu propagande za HVO, HDZ, snage bosanskih Hrvata" (T str. 6467).

- general Blaški je 14. maja 1992. izbacio Teritorijalnu odbranu iz nekadašnjih zgrada JNA;⁶⁷⁴
- HVO je početkom augusta 1992. uhapsio Seada Sinanbašića, komandanta Teritorijalne odbrane u Kiseljaku i držao ga nekoliko sedmica zatvorenog u zatvoru u Busovači;⁶⁷⁵
- HVO je tokom augusta 1992. izvršio napade na, između ostalog, sela Duhri,⁶⁷⁶ Potkraj,⁶⁷⁷ Radanovići i Topole,⁶⁷⁸ pri čemu je došlo do teških incidenata, među kojima su paljenje muslimanskih kuća i uništavanje njihovih radnji;⁶⁷⁹
- od ljeta 1992. brojni muslimanski civili pošli su napuštati kiseljačku enklavu, bojeći se da bi prema njima mogla biti počinjena zlodjela.⁶⁸⁰

d) Zaključci

366. Tokom 1992. godine počinjena su, dakle, brojna diskriminatorna djela protiv muslimanskih vlasti opština Vitez, Busovača i Kiseljak te protiv muslimanskog stanovništva tih opština. Cilj tih djela bio je da se pomenuti predstavnici vlasti uklone sa civilnih, političkih i vojnih funkcija, a da se na njihova mjesta postave predstavnici HVO-a. Ta djela su uništila život muslimanskih civila do te mjere tečkim da su mnogi od njih morali napustiti tu regiju i otići u druge opštine, u kojima su živjeli većinu. Oni koji su usprkos svemu odlučili da ostanu u tim opštinama morali su se suočiti sa progonima od strane režima koji je u isto vrijeme bio i politički i vojni⁶⁸¹ i koji se prema njima odnosio sa sve većim neprijateljstvom.

367. U tri pomenute opštine raste napetost između muslimanskog i hrvatskog stanovništva, izbijaju incidenti, naročito onda kada neka od strana misli da može postići taktičku ili stratešku prednost – kontrolu nad nekim selom, gradom, nekadašnjim vojnim skladištima, cestom. Sve su brojnije provokacije i incidenti,

⁶⁷³ Svjedok WW, T. str. 7186.

⁶⁷⁴ P631.

⁶⁷⁵ Svjedok MM, T. str. 6037.

⁶⁷⁶ Svjedok FF, T. str. 4581.

⁶⁷⁷ Svjedok MM, T. str. 6045.

⁶⁷⁸ Svjedok MM, T. str. 6041, str. 6042., str. 6092- 6093.

⁶⁷⁹ Svjedokinja Christie, str. 5818; svjedok LL, T. str. 5954.

⁶⁸⁰ Vijeće primjećuje da je HVO oduzimao poslovne prostore u Kiseljaku i 25. februara 1993. (P451).

⁶⁸¹ Svjedok KK, T. str. 5877. Prema tom svjedoku "g po mom mišljenju, dvije uprave HVO-a, politička i vojna, zapravo su bile jedno. elim reči da je to zapravo bila jedna te ista uprava.

poput isticanja hrvatske zastave na javnim zgradama ili otmice hrvatskih oficira. Po-inje uni{tavanje d`amija i muslimanskih ku}a, prva ubistva civila, prve plja-ke. Uz preseljenja hrvatskih, ali prije svega muslimanskih, izbjeglica, koje su sa njihove zemlje istjerale srpske snage, na malom podru-ju javlja se i unutarnje raseljavanje muslimanskog stanovni{tva, koje su iz njihovih ku}a protjerali Hrvati.

2. Vance-Owenov plan i sukobi u januaru 1993.

a) Vance-Owenov plan

368. Takve su bile okolnosti u kojima je 2. januara 1993. na prvoj plenarnoj sjednici strana iz Bosne, koju je u @enevi sazvala Me|unarodna konferencija za biv{u Jugoslaviju, iznesen Vance-Owenov plan. Taj mirovni plan definira, izme|u ostalog, decentraliziranu Bosnu i Hercegovinu, organiziranu u deset provincija, od kojih bi svaka imala znatnu autonomiju, i kojima bi upravljale demokratski izabrane lokalne vlade. Prema obja{njenjima jednog svjedoka Vi}e}a, su{tina tog plana bila je podjela vlasti na na-in da jedna nacionalnost ima premo} u nekim zonama, ali bez negiranja drugih nacionalnosti. Vlast je trebalo provoditi uz po{tivanje manjina. Tako|e prema tom svjedoku, sprovo|enje plana podrazumijevalo je savr{enu saradnju me|u stranama budu}i da su obje strane prihvatile ustupke ne samo u pogledu teritorija na kojima su nominalno imale kontrolu, nego i u pogledu vladanja svojim narodom i uspostavljanja organa vlasti.

369. Prema tom planu, La{vanska dolina se ve}im dijelom na{la u provinciji 10, a ostali dijelovi (ju`ni dio op{tine Kiseljak) pripali su provinciji 7 (Sarajevo). Provincija 8 (Mostar) protezala se od ju`ne granice BiH i Hrvatske sve do Prozora i Konjica na sjeveru. Hrvatima su pripale glavne ovlasti u provincijama 8 i 10, a Muslimanima u provinciji 7. Prema shva}anju hrvatskih nacionalista, a naro-ito Mate Bobana, to je, dakako, zna-ilo da je provincija 10 hrvatska. No po njegovom mi{ljenju, neki povijesno hrvatski prostori pripali su provinciji 7 i tako im izmakli. Na tim je prostorima, prema Mati Bobanu, trebalo obezbijediti hrvatsku dominaciju.

370. Prejudiciraju}i sprovo|enje Vance-Owenovog plana i `ele}i ga sprovesti jednostrano, Hrvati, odnosno bosanski Hrvati, izazva}e otvoren sukob izme|u Hrvata i Muslimana u srednjoj Bosni.

b) Sukobi u januaru 1993.

371. U januaru 1993. izbili su prvi `estoki sukobi. Bruno Stoji}, predstojnik Odjela za obranu HZHB-a, 15. januara je nalo`io snagama ABiH da se pot-ine vlasti HVO-a u bosanskim provincijama 3, 8 i 10 ili da to podru-je napuste do 19:00 sati 20. januara.⁶⁸² U paragrafu 3 tog ulimatuma tako|e se predvi|a da }e:

pripadnici postrojbi Oru`anih snaga HVO i Armije BiH ?...g koji ne napuste podru-je provincije, a ne `ele se pot-initi nadle`nom zapovjedni{tvu, tretirat }e se kao pripadnici paravojnih postrojbi i isti }e biti razoru`ani i privedeni.

372. Suo-ene s nepristajanjem muslimanskih snaga na ultimatum, hrvatske snage su po-ele provoditi postupke -iji je cilj bio prisilna "kroatizacija" teritorija. Muslimansko stanovni{tvo postaje metom sve -e{)ih napada: maltretiranja, plja-ke i zapljena imovine, provala u njihove ku}e, premla}ivanja, kra|a, hap{enja, paljenja stambenih objekata te ubistava istaknutih Muslimana.⁶⁸³ Na stotine Muslimana je uhap{eno, a mnogi od njih zato-eni su u Kaoniku, u nekada{njim skladi{tima JNA. Mnogi su premla}ivani. Ve}ina ih je morala i}i na kopanje rovova, -esto u nehumanim uvjetima, pri -emu su bili izlo`eni neprijateljskoj vatri, premla}ivani, pa i ubijani, a ponekad i kori{teni kao `ivi {tit.

373. Vlada velika napetost. U vojnom informativnom izvje{taju /milinfosum/ britanskog bataljona od 16. januara 1993. spominje se prisustvo u regiji "ekstremista sa ?muslimaske i sa hrvatske strane koji, -ini se, ?nisu bilig pod kontrolom svojih zapovjedni{tava",⁶⁸⁴ a koji su -inili situaciju jo{ te`om.

374. Nakon odbijanja muslimanskih vojnih zapovjednika da prihvate ultimatum, hrvatske snage su u no}i sa 20. na 21. januar zapo-ele napad na grad Busova-u.⁶⁸⁵

375. Svojim nare|enjem od 16. januara 1993. optu`eni je stavio u stanje maksimalne pripravnosti snage HVO-a, jedinicu Vitezovi i 4. bojnu vojne policije, te im naredio da se pripreme za borbu.⁶⁸⁶ Tri dana kasnije, 19. januara, general Petkovi}

⁶⁸² P658, cf. i P657, P659.

⁶⁸³ Svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997., str. 915; svjedok Mujezinovi}, T. od 20. augusta 1997., str. 1072.

⁶⁸⁴ P591.

⁶⁸⁵ P671. Prema svjedoku T, cilj te ofenzive bio je da se preuzme kontrola nad polo`ajima Armije Bosne i Hercegovine (T str. 4267).

⁶⁸⁶ P456/6.

je Vitezove stavio pod njegovu zapovjedni{tvo⁶⁸⁷ i oni su, zajedno s brigadom Ludvig Pavlovi}, preduzimali operacije izvi|anja kretanja trupa Armije Bosne i Hercegovine.⁶⁸⁸ Sutradan nave-e HVO je, nakon odbijanja vlasti ABiH da se pokore ultimatumu Brune Stoji}a, po zapovijedi Bo`e Raji}a,⁶⁸⁹ ministra odbrane HZHB-a, izvr{io napad na Muslimane u regiji Busova-e, nakon kojih je uslijedio, kako je ve} spomenuto, pale` radnji i privatnih ku}a. Hrvatske snage su pucale na osam muslimanskih radnji i o{tetile ih eksplozivom, odnosno ru-nim bombama.⁶⁹⁰ Te su snage tako|e plja-kale ku}e Muslimana⁶⁹¹ i ubile jednog vojnika Teritorijalne odbrane.⁶⁹² Nakon toga, prema izvje{taju majora Vinca, dozapovjednika Vitezova, jedan bataljon od 15 vojnika /kao u originalu/ iz te jedinice poslan je 26. januara 1993. u zonu Busova-e.⁶⁹³ U tom izvje{taju tako|e stoji da se taj bataljon i dalje ondje nalazio 9. februara iste godine.⁶⁹⁴

376. Prema izvje{taju Britanskog bataljona od 21. januara 1993., radilo se o "unaprijed planiranom napadu, usmjerenom protiv muslimanskog stanovni{tva".⁶⁹⁵ Prema istom izvje{taju, na prilazima gradu su 20. januara, izme|u 20:00 i 21:00 sati, postavljeni kontrolni punktovi.⁶⁹⁶ Tako|e, nekoliko sati prije po-etka ofenzive presje-ene su telefonske linije.⁶⁹⁷

377. Uslijedili su i drugi napadi. Dana 24. januara 1993. HVO je zapalio oko 19 ku}a Muslimana u Busova-i i protjerao njihove stanovnike.⁶⁹⁸ Neke od njih je izdvojio i zato-io u zatvoru Kaonik.⁶⁹⁹ Dana 25. januara 1993. hrvatske su snage⁷⁰⁰ granatirale lokalitete Grablje i Merdani,⁷⁰¹ {to je rezultiralo bijegom brojnih civila.⁷⁰²

⁶⁸⁷ P666.

⁶⁸⁸ D250.

⁶⁸⁹ Svjedok T, T. str. 4248-4249.

⁶⁹⁰ P238, P669 i svjedok FF, T. str. 4559.

⁶⁹¹ P671; svjedok FF, T. str. 4584.

⁶⁹² P671; svjedok FF, T. str. 4559.

⁶⁹³ D250.

⁶⁹⁴ D250.

⁶⁹⁵ P669.

⁶⁹⁶ P669.

⁶⁹⁷ Svjedok T, T. str. 4249.

⁶⁹⁸ Svjedok T, T. str. 4250-4251.

⁶⁹⁹ Svjedok T, T. str. 4251.

⁷⁰⁰ Svjedok FF, T. str. 4586.

⁷⁰¹ Svjedok FF, T. str. 4563, str. 4585.

⁷⁰² Svjedok FF, T. str. 4586.

Ta su sela, međutim, bila branjena od strane jedinica ABiH iz Visokog i Maglaja,⁷⁰³ a muslimanska artiljerija je iz Grablja granatirala Busova-u.⁷⁰⁴

378. Mada je napade naredio ministar odbrane HZHB-a, optu`eni je direktno odgovoran za njihovo provo|enje budu}i da je bio nadre|en jedinicama na terenu u vrijeme po-injenja tih krivi-nih djela.

379. Vrijedi pomenuti da je u to isto vrijeme sli-nih incidenata bilo i u op{tini Gornji Vakuf. Dana 17. januara 1993., @ivko Toti}, tamo{nji zapovjednik HVO-a, naredio je zapovjedniku ABiH da prihvati vlast HVO-a.⁷⁰⁵ Nakon odbijanja izvr{enja te zapovijedi, HVO je 19. januara u 00:30 sati pokrenuo ofenzivu protiv Armije Bosne i Hercegovine⁷⁰⁶ i spalio nekoliko muslimanskih sela u regiji.⁷⁰⁷ Prema izjavi zapovjednika Shorta, koji je li-no bio prisutan na tim lokalitetima poslije napada:

"?...g -inilo mi se da su mnoga muslimanska sela bila spaljena do temelja i da su neka bila uni{tena miniranjem, pri -emu je kori{ten vojni eksploziv."⁷⁰⁸

Usprkos nare|enju Mate Bobana da se borbe prekinu 19. januara 1993., neprijateljstva su se nastavila sve do 27. januara te godine.⁷⁰⁹

c) Zaklju-ci

380. Tokom -itavog perioda od januara do aprila 1993., muslimansko stanovni{tvo bilo je izlo`eno sve `e{im progonima od strane hrvatskih politi-kih i vojnih vlasti. Mnogi civili su stoga napustili tu regiju i uputili se u Ka-une ili Zenicu. Prema izjavi svjedoka FF,

situacija je postajala sve slo`enija. U tom razdoblju postali smo zapravo dvije strane, premda me|u nama nije bilo sukoba, ali HVO je sve -inio neovisno, organizirali su svoj `ivot, dok su Bo{njacima, s druge strane, organizirali svoj, pripremaju}i se za odbranu, i to su -inili sami. Sve to su -inili u regiji Ka-una koja je u op{tini Busova-a.⁷¹⁰ Svi se ti doga|aji mogu zapravo rezimirati kao jedna *potpuna negacija bo{nja-kog naroda, onemogu}avanje opskrbljivanja, protjerivanje s posla, zabrana okupljanja, a ono {to se smatralo najve}im*

⁷⁰³ Svjedok FF, T. str. 4605.

⁷⁰⁴ P671.

⁷⁰⁵ Svjedok Short, T. str. 17625.

⁷⁰⁶ Svjedok Short, T. str. 17625.

⁷⁰⁷ Svjedok Short, T. str. 17626.

⁷⁰⁸ Svjedok Short, T. str. 17626.

⁷⁰⁹ P591.

⁷¹⁰ Svjedok FF, T. str. 4558.

vrijednostima pripisivalo se hrvatskom narodu. To je zapravo bio na-in da se negiraju sve individualne vrijednosti.⁷¹¹

381. PMEZ i UNPROFOR ula`u velike napore da bi se, s jedne strane, oslobodili zato-enici a, s druge, lokalizirao sukob. Tako }e u Busova-i 13. februara biti osnovana zajedni-ka komisija.

382. Dana 27. januara 1993. general Bla{ki} izdaje nare|enje da se provede prekid vatre u roku od 24 sata.⁷¹² Istoga dana dobiva izvje{taj od Franje Naki}a, na-elnika sto`era, u kojemu ga izvje{tava o situaciji.⁷¹³ Taj izvje{taj, me|utim, navije{ta budu}e sukobe u Vitezu, Busova-i ili Kiseljaku. Zanimljivo je da koristi izraze poput "izazivanja osje}aja nesigurnosti i straha kod protivni-ke strane", i naro-ito "neprijatelj je pregrupirao svoje snage i u{ao u na{a sela"⁷¹⁴ ili "na{e snage razoru`ale su *Strane i Skradno gdje je zarobljeno 100 pu{aka*".⁷¹⁵ Relativno mirna situacija zadr`a}e se do mjeseca aprila 1993.

383. No taj izvje{taj navje{}uje rasplamsavanje sukoba u aprilu 1993. i narednim mjesecima. Vi}e }e se pozabaviti svakom od tih op{tina zasebno, a s posebnom }e pa`njom pristupiti pitanjima vezanim za zato-avanje Muslimana od strane hrvatskih snaga.

B. Op{tina Vitez

1. Ahmi}i, [anti}i, Piri}i, Nadioci

384. Sela Ahmi}i, [anti}i, Piri}i i Nadioci, smje{tena na udaljenosti od oko 4 do 5 kilometara od Viteza,⁷¹⁶ pripadaju op{tini Vitez. Prema posljednjem zvani-nom popisu stanovni{tva iz 1991. u toj je op{tini bilo 27.859 stanovnika, od ~ega 45,5% Hrvata, 5,4% Srba, 41,3% Muslimana i 2,8% ostalih nacionalnosti.⁷¹⁷ Udaljenost me|u tim selima bila je oko 1000 metara, a ukupno su ta ~etiri sela imala oko 2000 stanovnika.⁷¹⁸ U najve}em od tih sela, [anti}ima, bilo je 1000 stanovnika od kojih su

⁷¹¹ Svjedok FF, T. str. 4562.

⁷¹² P456/8 i D348.

⁷¹³ D408. Franjo Naki} bio je ina-e predstavnik generala Bla{ki}a u zajedni-koj komisiji u Busova-i.

⁷¹⁴ D408 (naglasak dodan)

⁷¹⁵ D408 (naglasak dodan)

⁷¹⁶ P706. Za ta-nu udaljenost izme|u hotela Vitez i tih sela vidi tako|e P97.

⁷¹⁷ P46; P193; svjedok Kajmovi}, T. str. 4159.

⁷¹⁸ 2173 stanovnika prema popisu stanovni{tva iz 1991., od kojih 32% Mulimana i 63% Hrvata (ista konstatacija u presudi u predmetu *Kupre{ki}*, para. 149).

većinu činili Hrvati,⁷¹⁹ dok su Pirići, najmanje od tih sela, bili mali zaselak sa miješanim stanovništvom.⁷²⁰ Nadioci su takođe bili selo s velikom hrvatskom većinom.⁷²¹ Ahmići su imali oko 500 stanovnika,⁷²² a 90% posto od njih bili su Muslimani,⁷²³ odnosno, bilo je 200 muslimanskih i petnaestak hrvatskih kuća.⁷²⁴

385. U petak 16. aprila u 05:30 sati⁷²⁵ hrvatske snage su izvele istovremeni napad na Vitez, Stari Vitez, Ahmiće, Nadioke, [anti]e, Piriće, Novake, Puti⁷²⁶ i Donju Ve-erisku. General Blaški govori o 20 do 22 mjesta duž ceste Travnik-Vitez-Busova-a u kojima se istovremeno odvijala borba.⁷²⁷ Vijeće smatra da se radi o planiranom napadu usmjerenom protiv muslimanskog civilnog stanovništva.

a) Planiran napad uz korištenje znatnih sredstava

i) Organiziran napad

386. Više elemenata omogućuje da se bez ikakve sumnje utvrdi kako je napad od 16. aprila bio planiran i organiziran.

387. Vijeće, prije svega, konstatira da je napadu prethodilo nekoliko političkih izjava, koje su navijetale neminovnost konflikta između hrvatskih i muslimanskih snaga. Mate Boban je trupama bosanske vojske koje su se, prema Vance-Owenovom planu, nalazile na području provincija 8 i 10, uputio ultimatum u kojem traži da polože oružje ili da napuste to područje.⁷²⁸ Prema izjavi svjedoka Mujezinovica, Dario Kordić je navodno početkom mjeseca marta 1993. na televiziji izjavio da će "Muslimani nestati iz Bosne".⁷²⁹ Više svjedoka koji su živjeli u regiji u vrijeme tih događaja takođe su naveli da su optuženi i Dario Kordić, u jednom razgovoru na

⁷¹⁹ Prema popisu stanovništva iz 1991. (P46), 782 stanovnika od 1088 bili su Hrvati.

⁷²⁰ Prema popisu stanovništva iz 1991. (P46), zaselak Pirići imao je 225 stanovnika, od koji je bilo 110 Muslimana i 98 Hrvata.

⁷²¹ Prema popisu stanovništva iz 1991., od 474 stanovnika Nadioka bilo je 386 Hrvata i 42 Muslimana (P46).

⁷²² 466 stanovnika prema popisu iz 1991. (P46).

⁷²³ Izvještaj Komisije za ljudska prava, P184, str. 5, para. 13. Prema izjavi svjedoka Kajmovića, u Ahmićima je 1991. bilo 508 Bošnjaka (T. str. 4182).

⁷²⁴ P184., str. 7, para 20.

⁷²⁵ Sva svjedočenja se podudaraju u pogledu vremena početka sukoba.

⁷²⁶ Selo koje se ne spominje u optužnici.

⁷²⁷ Svjedok Blaški, T. str. 15323 i 16704.

⁷²⁸ T. str. 17205. Opština Vitez bila je smještena u provinciji 10. I raniji govori dali su naslutiti isto. Vidi, između ostalog, P679, zapis intervjua Darija Kordića od 13. marta 1993., u kojemu je Dario Kordić uputio sljedeće upozorenje muslimanskom narodu: "Budete li išli na neku od drugih opština, moć se desiti ne samo da ne bude države BiH, nego da ne bude ni muslimanskog naroda."

televiziji 15. aprila 1993., izjavili kako su "njihovi bojovnici" stacionirani u bungalovu u Nadiocima bili napadnuti od strane muslimanskih snaga i da zato pregovori s muslimanskim snagama treba da budu prekinuti te da "samo rat [može] riješiti stvari".⁷³⁰

388. Te izjave pratile su zapovijedi politickih vlasti hrvatskom stanovništvu Herceg-Bosne. Tako je Ante Valenta 14. aprila naredio hrvatskim funkcionerima opština srednje Bosne da uvedu policijski sat od 21:00 do 06:00 i da zatvore škole do 19. aprila.⁷³¹

389. Dokazni materijal pokazao je, takode, da su hrvatski stanovnici tih sela bili upozoreni na napad i da su neki od njih i sudjelovali u pripremanju napada. Više svjedoka, koji su u vrijeme tih događaja živjeli u Ahmicima, izjavili su kako su hrvatske žene i djeca evakuirani dan uo-i sukoba.⁷³² Svjedokinja Fatima Ahmic tako je izjavila da joj je jedna komšinica Hrvatica rekla kako se hrvatski muškarci redovito sastaju i kako se spremaju da "ociste Ahmice od Muslimana".⁷³³ Svjedok S isto je izjavio o Nadiocima; više hrvatskih porodica navodno su napustile selo nekoliko dana prije napada i jedna mu je komšinica Hrvatica savjetovala da se sakrije.⁷³⁴ Svjedok Abdulah Ahmic je rekao da je u nedjelju 11. aprila 1993. održan "masovan" skup Hrvata iz Ahmica i okolnih sela.⁷³⁵ Svjedok M izjavio je kako je vidio da su se brojni naoružani vojnici u uniformama sastali u kući Ivica Kupreškica dan uo-i napada.⁷³⁶ Svjedok HH rekao je kako su D`okeri smješteni u bungalovu u Nadiocima⁷³⁷ govorili o napadu na Ahmiće mnogo prije nego što je on izveden. Oni su mu čak savjetovali da upozori svoje prijatelje i porodicu koji su živjeli u Ahmicima neka napuste selo.⁷³⁸

⁷²⁹ Svjedok Mujezinovic, T. od 20. augusta 1997. str. 969.

⁷³⁰ Svjedoci Fatima Ahmic, T. 2766-2768 i 2792-2793; Nura Pezer, T. str. 2712; Šefik Pezer, T. od 19. augusta 1997. str. 995; Haris Hrnjic, T. str. 2813; M, T. str. 3151; O, T. str. 3234.

⁷³¹ P687.

⁷³² Svjedoci Elvir Ahmic (Ahmici), T. str. 2193; Zec, T. str. 3075. Prema izjavama ta dva svjedoka, hrvatska djeca nisu išla u školu 15. aprila i hrvatski muškarci su žene i djecu izveli iz sela, a potom se vratili.

⁷³³ Svjedokinja Fatima Ahmic; T. str. 2799.

⁷³⁴ Svjedok S, T. str. 3540-3542.

⁷³⁵ Svjedok Abdulah Ahmic, T. str. 2647.

⁷³⁶ Svjedok M, T. 3138 i P147 br.1.

⁷³⁷ Taj bungalov nazivao se i "švicarskom kucom".

⁷³⁸ Svjedok HH, T. str. 5086.

390. Nacin na koji je izvršen napad takode upucuje na visok stepen pripremljenosti. Pukovnik Stewart je izjavio kako je nedugo prije napada primio brojne izvještaje u kojima se govori o pojačanom prisustvu trupa HVO-a.⁷³⁹ Svjedok Šefik Pezer tako je rekao kako je uveče 15. aprila primijetio neobicajene pokrete trupa HVO-a.⁷⁴⁰ Glavne ceste⁷⁴¹ bile su ujutro 16. aprila blokirane od strane snaga HVO-a.⁷⁴² Prema izjavama više međunarodnih posmatraca, napad je izveden s tri strane i cilj mu je bio da stanovništvo u bijegu stjera prema jugu, gdje su snajperisti, kojima je na raspolaganju bilo veoma sofisticirano oružje,⁷⁴³ ubijali bjegunce.⁷⁴⁴ Ostali pak vojnici, organizirani u malim grupama od njih oko pet do deset, kretali su se od kuće do kuće, palili i ubijali.⁷⁴⁵ Čini se da je u toj operaciji učestvovalo stotinjak vojnika.⁷⁴⁶ Prema svjedoku Thomasu, borbe koje se vode u naseljenim područjima, kao što su bile borbe u Ahmićima, uvijek su "precizno planirane operacije".⁷⁴⁷ Pukovnik Stewart smatra da je za napad na Ahmiće, [anti]e, Piriće i Nadioke trebalo otprilike pola dana priprema.⁷⁴⁸ Napad je izveden tokom jednog jutra.⁷⁴⁹

391. Svi međunarodni posmatranci, većinom vojni eksperti, koji su kasnije bili na mjestu napada, bez oklijevanja su ustvrdili da je jedna takva operacija morala biti planirana na visokoj razini vojne hijerarhije.⁷⁵⁰

392. Isto je mišljenje stalno zastupao i sam optuženi. Kako u izjavama pred Vijećem, tako i u onima koje je dao nedugo nakon napada u aprilu 1993., general

⁷³⁹ Svjedok Stewart, T. str. 17280. Tu konstataciju potvrđuju iskazi svjedoka Landryja (T. str. 5572) i Baggesena (T. od 22. augusta 1997. str. 1133).

⁷⁴⁰ Svjedok Šefik Pezer, T. od 9. augusta 1997. str. 994.

⁷⁴¹ To se odnosi na dvije ceste: planinsku cestu i cestu kroz dolinu.

⁷⁴² Svjedoci Landry, T. str. 5572 i Stewart, T. str. 17361.

⁷⁴³ Vidi fotografije pušaka koje su koristili snajperisti u zasjedi, P82/Z2/469 i P82/Z2/470.

⁷⁴⁴ Svjedoci Watters, T. str. 2337; T. str. 17161; izvještaj Komisije za ljudska prava, P184, para. 15, str. 4.

⁷⁴⁵ P184, para. 15, str. 4.

⁷⁴⁶ Svjedoci Zec, T. str. 3057 (taj svjedok izjavio je kako je 16. aprila vidio stotinjak vojnika u Ahmićima); Akhavan, P184 para. 23, str. 7 ("prema prikupljenim svjedočanstvima, u akciji je navodno učestvovalo između 50 i 150 vojnika"); Stewart, T. str. 17292 (taj svjedok procijenio je da je broj vojnika koji su učestvovali u pokolju u Ahmićima bio 40 do 70 osoba). Odbrana nije osporila tu tvrdnju (Završni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 55).

⁷⁴⁷ Svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997. str. 1587.

⁷⁴⁸ Svjedok Stewart, T. str. 17362.

⁷⁴⁹ Svjedok Blaški, T. str. 14070.

⁷⁵⁰ Svjedoci Watters, T. str. 2498; Akhavan, T. str. 5291 i 5367-5368; Thomas, T. str. 1597; Morsink, T. str. 7322-7323; McLeod, P242, "Report on inter-ethnic violence in Vitez, Busova-a and Zenica in april 1993", Prilog J; Baggesen, T. od 22. augusta 1997., str. 1144 i T. od 25. augusta 1997. str. 1266-1268 (ovaj svjedok je procijenio da je napad bio planiran na nivou više od nivoa brigade); Ellis, T. od 30. augusta 1997., str. 1897 (ovaj svjedok svoje mišljenje temelji, između ostalog, na činjenici da je za opskrbu municijom bio potreban logistički lanac koji je morao biti unaprijed pripremljen); Parrott, T. str. 3668.

Bla{ki} je izrazio svoje uvjerenje da se radilo o "organiziranom, sistematskom i planiranom zlo~inu".⁷⁵¹

393. Poput Pretresnog Vije}a II u predmetu *Kupre{ki}*,⁷⁵² Vije}e, dakle, konstatira kako je neosporno i neosporeno i da je napad na Ahmi}e, Nadioke, [anti}e i Piri}e bio planiran na visokoj razini vojne hijerarhije.

ii) Snage koje su u~estvovala

394. Prema mi{ljenju tu`ioca, u toj akciji nije sudjelovala samo 4. bojna vojne policije, konkretno D`okeri, stacionirani u bungalovu u Nadiocima, nego i Vitezovi, Vite{ka brigada iz op{tine Vitez, brigada Nikola [ubi} Zrinski iz Busova-e, kao i domobranske postrojbe (jedinice raspore|ene u svim selima prema odluci iz Mostara od 8. februara 1993.⁷⁵³), stacionirane u Ahmi}ima, [anti}ima, Piri}ima i Nadiocima.
754

395. Prema izjavi optu`enog, napad su vodile 4. bojna vojne policije i njezina specijalna jedinica D`okeri.⁷⁵⁵ Odbrana posebno tvrdi da nijedna redovna jedinica iz Operativne zone Srednja Bosna nije u~estvovala u tim borbama.⁷⁵⁶

396. Vije}e pak konstatira da su brojni svjedoci pominjali prisustvo vojnika u maskirnim uniformama ili obu~enih u crno, sa namazanim licima i sa sofisticiranim materijalno-tehni~kim sredstvima.⁷⁵⁷ Prema izjavama vi{e svjedoka, crne uniforme je nosila usta{ka vojska u Drugom svjetskom ratu.⁷⁵⁸ Njih su nosili D`okeri, antiteroristi~ka jedinica koja je brojala dvadesetak vojnika,⁷⁵⁹ osnovana u januaru 1993. u okviru vojne policije pod zapovjedni{tvom Zvonka Vukovi}a,⁷⁶⁰ zadu`ena za izvr{avanje specijalnih zadataka kao {to su sabota`e i anti-teroristi~ke operacije.⁷⁶¹

⁷⁵¹ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13983; vidi i str. 14070 i 15301 (unakrsno ispitivanje).

⁷⁵² Presuda u predmetu *Kupre{ki}*, para. 761.

⁷⁵³ P769 (potpisao general Milivoj Petkovi}).

⁷⁵⁴ Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga VI, str. 54-55.

⁷⁵⁵ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13679.

⁷⁵⁶ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 53.

⁷⁵⁷ Svjedoci Nura Pezer, T. str. 2716; Haris Hrnji}, T. str. 2817; G, C, T. str. 2687-2688; H, T. str. 2738 i 2746; I, T. str. 2841; M, T. str. 3142 i 3144; \ula \idi}, T. str. 3086-3087.

⁷⁵⁸ Svjedoci Abdulah Ahmi}, T. 2596; R, T. str. 3577 i 3644-3645.

⁷⁵⁹ Svjedoci Marin, 9458; HH, T. str. 5066.

⁷⁶⁰ P481; svjedok HH, T. str. 5083. Zvonka Vukovi}a zamijenio je Pa{ko Ljubi-i} 18. januara 1993. (P457/1A/46).

⁷⁶¹ Svjedok HH, T. str. 5085.

Drugi su svjedoci tako|e izjavili kako su neki vojnici nosili bijele opasa-e, prepoznatljivi znak vojne policije HVO-a.⁷⁶²

397. Dokazni je materijal, me|utim, pokazao da nije samo vojna policija bila uklju-ena u te akcije. Vitezovi, specijalna jedinica HVO-a, oformljena 10. septembra 1992.⁷⁶³ i stavljena pod zapovjedni{tvo Darka Kraljevi}a, tako|e su nosili crne uniforme⁷⁶⁴ i vi{e svjedoka je izjavilo kako su prepoznali njihova obilje`ja na uniformama nekih vojnika.⁷⁶⁵ Prema izjavama nekih svjedoka, vojnici HVO-a i sami su ponekad bili obu-eni u crno.⁷⁶⁶ Svjedok Ellis izjavio je da je i optu`eni ponekad nosio tu uniformu.⁷⁶⁷ Zbog zabune koja je, izgleda, nastala kod nekih svjedoka zato {to su pripadnici razli-itih jedinica nosili sli-ine uniforme, Vije}e ne mo`e sa sigurno{u zaklju-iti da su Vitezovi u-estvovali u napadima na ta sela. Vije}e u vezi s tim primje}uje da Pretresno vije}e u predmetu *Kupre{ki}* nije utvrdilo prisustvo Vitezova u napadu na Ahmi}e. Brojni svjedoci pominjali su tako|e prisustvo vojnika u maskirnim uniformama⁷⁶⁸ s oznakama HVO-a,⁷⁶⁹ a neki su -ak izjavili da su vidjeli vojnike s obilje`jima HV-a.⁷⁷⁰ Dokazni predmet D245 pokazuje da je 14. aprila 20 pripadnika Vite{ke brigade HVO-a bilo stacionirano u Nadiocima, 12 u [anti}ima i 19 u Dubravici. Ti vojnici bili su pripadnici 1. satnije 1. bojne Vite{ke brigade i bili su pod zapovjedni{tvom Slavka Papi}a. Vi{e potvrda koje je izdao HVO potvr|uje da su na dan napada pripadnici te brigade bili ranjeni u tom sektoru dok su bili na du`nosti.⁷⁷¹ Svjedok Parrott, u to vrijeme narednik u ^e{irskom puku, do{ao je 16. aprila *warriorom* u zonu Ahmi}a i vidio vojnike HVO-a, koje je prepoznao po

⁷⁶² Svjedoci Parrott, T. str. 3660; Abdulah Ahmi}, T. str. 2587-2588; J, T. str. 2878; Elvir Ahmi}, T. str. 2205.

⁷⁶³ D250; svjedok Marin, T. str. 8938.

⁷⁶⁴ Svjedok Ze-o izjavio je, me|utim, da je zapovjednik Vitezova Darko Kraljevi} nosio maskirnu uniformu s oznakama HVO-a (T. od 26. septembra 1997., str. 1888).

⁷⁶⁵ Svjedoci Zec, T. str. 3055; F, T. str. 2525; Abdulah Ahmi}, T. str. 2661; ovaj potonji nije, me|utim, bio potpuno siguran. Vije}e u predmetu *Kupre{ki}* nije konstatiralo prisustvo Vitezova.

⁷⁶⁶ Svjedok G (T. str. 2516-1517/sic!) precizirao je da su vojnici u crnoj uniformi na ko{uljama nosili oznake D`okera, Vitezova i HVO-a.

⁷⁶⁷ Svjedok Ellis, T. od 30. augusta 1997., str. 1899. Vidi i fotografije P88/Z2/446 i 447.

⁷⁶⁸ Svjedok I, T. str. 2841; J (@ume), T. str. 2877-2878; M, T. str. 3142; Fatima Ahmi}, T. str. 2770; O, T. str. 3223.

⁷⁶⁹ Svjedoci Zec, T. str. 3055-3078; Elvir Ahmi}, T. str. 2200; G, T. str. 2688; Abdulah Ahmi}, T. str. 2598; M, T. str. 3142; S (Nadioci), T. str. 3544 (opisao maskirne uniforme s oznakama na kojima je crveno-bijela {ahovnica karakteristi-na za HVO; primijetio je i prisustvo oznake "U"); J (@ume), T. str. 2872; F, T. str. 2528; Hrnji} ([anti}i), T. str. 2816-2821; \ula \idi} ([anti}i), T. str. 3085-3086.

⁷⁷⁰ Svjedoci Abdulah Ahmi}, T. str. 2598 i Zec, T. str. 3053.

⁷⁷¹ P691: potvrda koja potvr|uje da je Ivica Semren, pripadnik Vite{ke brigade od 8. aprila 1993., bio ranjen u Ahmi}ima 16. aprila 1993., "izvr{avaju}i ratnu zada}u po zapovjedi nadle`nog zapovjednika". P692: potvrda kojim se potvr|uje da je Nikola Omazi}, pripadnik Vite{ke brigade od 16. aprila 1993., bio ranjen u Piri}ima 16. aprila, u borbenoj akciji.

njihovim oznakama i na{ivcima. Nosili su ili tamnozeleno uniforme ili crne borbene uniforme i lako naoru`anje (juri{ne pu{ke ili sli-no oru`je).⁷⁷² I kona-no, neki svjedoci su primijetili obilje`ja sa hrastovim listom.⁷⁷³

398. Vi{e hrvatskih stanovnika tih sela sudjelovalo je u tim operacijama kao pripadnici HVO-a. Svjedok Abdulah Ahmi} posebno je naveo izvjesni broj lokalnih zapovjednika HVO-a, od kojih je svaki bio zapovjednik jednog odre|enog sektora. Te osobe bile su u domobranima. Navedeni su, izme|u ostalih, Slavko Mili-evi} za sektor Donjih Ahmi}a, @arko Papi} za @ume, Branko Perkovi} za Nadioke, Zoran Kupre{ki} za Grabove (centralni dio Ahmi}a), Nenad [anti}⁷⁷⁴ i Coli}⁷⁷⁵ za [anti}e.

399. Izvjesni broj posredno izvedenih dokaza tako|e potvr|uje u-estvovanje HVO-a. Vi{e svjedoka je, na primjer, istaknulo da su na dan napada bile presje-ene telefonske linije,⁷⁷⁶ a poznato je da je sve komunikacijske centrale u op{tini Vitez kontrolirao HVO.⁷⁷⁷

400. Vije}e, dakle, smatra da 16. aprila 1993. u borbi nije u-estvovala samo vojna policija, a posebno D`okeri, nego i regularne jedinice HVO-a, uklju-uju}i i Vite{ku brigadu.⁷⁷⁸

401. Svjedo-enja nadalje neosporno ukazuju na to da su te jedinice djelovale savr{eno koordinirano. Svjedok Abdulah Ahmi} izjavio je kako je vidio vojnike s obilje`jima HV-a koji su djelovali zdru`eno sa vojnicima HVO-a.⁷⁷⁹ Svjedoci G⁷⁸⁰, H⁷⁸¹ i Zec⁷⁸² izjavili su tako|e da su vojnici djelovali na veoma koordiniran na-in. Vi{e svjedoka je izjavilo da su vojnici djelovali u grupama od pet do deset, a pri tome

⁷⁷² Svjedok Parrott, T. str. 3660.

⁷⁷³ Prema izjavama svjedoka Mujezinovi}a, jedinice s takvim oznakama bile su iz Hercegovine (T od 21. augusta 1997., str. 1028).

⁷⁷⁴ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2665. Prema dokaznom predmetu P772, Nenada [anti}a je 12. marta 1993. predstojnik Ureda za obranu Marijan Skopljak imenovao za privremenog zapovjednika domobranske jedinice iz Viteza. Prema dokaznom predmetu P776, on je bio pripadnik HVO-a od 26. aprila 1992.

⁷⁷⁵ Svjedok Hrnji}, T. str. 2821.

⁷⁷⁶ Svjedok Kavazovi}, T. od 27. augusta 1997., str. 1566; G, T. str. 2687.

⁷⁷⁷ Svjedok Morsink, T. str. 7344. Prema svjedoku Baggesenu (T. od 21. augusta 1997. str. 1108), ABiH je kontrolirala PTT u Zenici, a HVO u Travniku, Vitezu i Kiseljaku.

⁷⁷⁸ Isti nalaz i u presudi u predmetu *Kupre{ki}*, para. 334.

⁷⁷⁹ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2662.

⁷⁸⁰ Svjedok G, T. str. 2689.

⁷⁸¹ Svjedok H, T. str. 2575.

⁷⁸² Svjedok Zec, T. str. 3055, 3078.

su pripadnici svake od tih grupa nosili oko ruke trake različitih boja.⁷⁸³ Ti su vojnici komunicirali motorolama ili voki-tokijima.⁷⁸⁴ Svjedok Morsink je u vezi s tim primijetio da su vojnici HVO-a obično nosili takve mobilne radio-stanice.⁷⁸⁵ Jedna osoba po rangu nadređena optuženome izrazila je mišljenje kako je u napadu na Ahmiće Viteška brigada zacijelo sarajivala sa vojnom policijom.⁷⁸⁶

b) Napad na muslimansko civilno stanovništvo

i) Nepostojanje vojnih ciljeva

402. Odbrana je pokušala objasniti sukob raznim argumentima.⁷⁸⁷ Prije svega se pozvala na stratešku važnost ceste koja povezuje Busova-u, Vitez i Travnik.⁷⁸⁸ Tu je cestu u vrijeme ovih događaja kontrolirao HVO,⁷⁸⁹ ali njegova obavještajna služba navodno je 15. aprila dojavila kako se muslimanske trupe kreću od Travnika prema Ahmićima i susjednim selima,⁷⁹⁰ po čemu se moglo zaključiti da pokušavaju preuzeti kontrolu nad tom cestom. Taj argument ne može se, međutim, prihvatiti kao opravdanje za napad na ta sela, koja se, s izuzetkom [anti]a, nisu nalazila na samoj glavnoj cesti.⁷⁹¹ Optuženi je takođe u svom iskazu naveo kako ga je obavještajna služba HVO-a informirala da se snage ABiH iz Zenice kreću prema brdu Kuberu, strateškoj tački u Lačvanskoj dolini sa koje je, po njegovom mišljenju, moguće kontrolirati čitavu dolinu.⁷⁹² Nadalje, navodno su se 15. aprila u zoni oko Ahmića mogli čuti pucnji.⁷⁹³ Odbrana se pozivala i na terorističke aktivnosti koje je vodila ABiH, uključujući otmicu zapovjednika Totića u Zenici 15. aprila.⁷⁹⁴

⁷⁸³ Svjedoci Abdulah Ahmić (Ahmići), T. str. 2597 (trake oko ruke crvene i drugih boja); Elvir Ahmić (Ahmići), T. str. 2179 (bijele i narančaste trake oko ruke); Nula Nidi ([anti]), T. str. 3087 (plave trake oko ruke). Prema svjedoku Parrottu, upotreba tih traka pokazuje da su ti vojnici djelovali usklađeno (T. str. 3702).

⁷⁸⁴ Svjedoci Zec, T. str. 3054; Nula Nidi, T. str. 3087; G, T. str. 2689; Elvir Ahmić, T. str. 2200.

⁷⁸⁵ Svjedok Morsink, T. str. 7344.

⁷⁸⁶ T. str. 17526.

⁷⁸⁷ Završni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 2.

⁷⁸⁸ Završni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 5.

⁷⁸⁹ Vidi svjedok O, T. str. 3226.

⁷⁹⁰ Razlozi koje je naveo general Blažkić u toku razgovora s jednim posmatračem PMEZ-a 8. maja 1993., P242, "Report on inter-ethnic violence in Vitez, Busova-a and Zenica in april 1993", Prilog G, ECMM H/S 720 od 15. maja 1993.

⁷⁹¹ Vidi i P29; T. str. 17239.

⁷⁹² Svjedok Blažkić, T. str. 13585-13586 i 15242.

⁷⁹³ P242, "Report on inter-ethnic violence in Vitez, Busova-a and Zenica in april 1993", Prilog G, ECMM H/S 720 od 15. maja 1993.

⁷⁹⁴ Optuženoga je o tome navodno obavijestio Holman 15. aprila u 11:00 sati (svjedok Blažkić, T. od 22. augusta 1997., str. 13580). Otmica u Zenici uslijedila je nakon otmice četiri člana stožera HVO-a u Travniku i Novom Travniku 14. aprila, zbog čega se general Blažkić žalio PMEZ-u. Optuženi je

403. U izvještaju zapovjednika 4. bojne vojne policije (Pa{ka Ljubi-i}a) poslanom optu`enome 16. aprila⁷⁹⁵ pominje se napad muslimanskih snaga rano ujutro na bungalov D`okera,. Vije}e, me|utim, ne mo`e prihvatiti da je taj incident bio uzrok sukoba. Opseg i planirani karakter napada, u kojemu je, savr{eno koordinirano, u-estvovalo vi{e jedinica, dovoljni su da isklju-e takvo opravdanje. Vije}e, osim toga, primje}uje da je optu`eni jedno nare|enje hrvatskim snagama uputio i prije nego {to je primio taj izvje{taj.⁷⁹⁶ Optu`eni je, uostalom, i sam priznao da je ta informacija bila neta-na i da joj je jedini cilj bio da opravda "budu}e aktivnosti koje }e se provoditi" u Nadiocima i Ahmi}ima.⁷⁹⁷

404. Odbrana se takode poziva na prisutstvo 325. brdske brigade ABiH u Ahmicima⁷⁹⁸ i u okolnim selima. Prema izjavi optu`enog, zapovjedništvo tih jedinica bilo je u zgradi osnovne škole u Ahmicima.⁷⁹⁹ No dokumenti koji su podneseni kao prilog toj tvrdnji samo pominju Ahmice, ali ne preciziraju broj vojnika, kolicinu opreme na mjestu doga|aja niti tacnu lokaciju njihovog zapovjedni{tva. Takode, nare|enja "za obranu" koja je optu`eni izdao dan prije napada uop{te ne spominju prisustvo 325. brigade. Ta nare|enja, a posebno ono koje izdao 15. aprila u 15:45 sati,⁸⁰⁰ samo pominju opasnost koju je navodno predstavljala 7. muslimanska brigada.

405. Optu`eni je izjavio da su ga pripadnici HVO-a u noci 15. na 16. aprila upozorili da se vojnici 1. i 7. brigade ABiH krecu kamionima prema Vitezu. Ti vojnici su išli na odsustvo u Kruš-icu i Ahmice. Prema HVO-u, ti su vojnici bili pijani i razdra`ljivi.⁸⁰¹ Ni ta informacija ne mo}e opravdati napad. Naprotiv, ona ukazuje na to da su ti vojnici bili na odsustvu i da se nisu spremali na borbu u opštini Vitez.

smatrao da bi za ta zlodjela mogla biti odgovorna 7. muslimanska brigada (svjedok Baggesen, T. str. 1122-1127).

⁷⁹⁵ D208. Taj izvje{taj odnosi se na zapovijed br. 01-04-243/93 optu`enoga (kojom Vije}e ne raspola`e).

⁷⁹⁶ To je nare|enje izdano u 01:30 sati, a izvje{taj vojne policije primljen je u 11:42 sati. U vezi s tim nare|enjem (D269), koje su strane razli-ito opisale kao pripremo borbeno nare|enje ili nare|enje za napad, vidi analizu koja slijedi.

⁷⁹⁷ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13687.

⁷⁹⁸ Odbrana svoju tvrdnju bazira, izmedu ostalog, na jednom izvještaju o situaciji koji su izdale vojne obavještajne slu}be Viteške brigade 10. aprila 1993. (D192) i prema kojemu su jedinice 4. bataljona 325. brdske brigade ABiH bile rasporedene u Ahmicima, Šanticima i Nadiocima. Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 2-3.

⁷⁹⁹ Svjedok Bla{ki}, T. str. 14864.

⁸⁰⁰ D268.

⁸⁰¹ Svjedok Blaškic, T. str. 14120.

406. Odbrana, nadalje, objašnjava kako su "dozvoljene vojne operacije u OZSB ponekad uključivale legitimnu vojnu taktiku poznatu pod nazivom borba u naseljenim područjima"⁸⁰², koju je svjedok Thomas opisao kao "inženje u naseljenom području, koju po koju"⁸⁰³ najčešće automatskim oružjem i ručnim bombama. Odbrana priznaje da su posljedica takve taktike velike civilne žrtve, čiji broj može čak i nadmašiti broj žrtava u redovima neprijateljske vojske. Odbrana, međutim, smatra da se te civilne žrtve trebaju smatrati "popratnim gubicima"⁸⁰⁴ i da se takav napad u određenim okolnostima može smatrati zakonitim. To je, međutim, pogrešna interpretacija izjava koje je pred Vijećem dao svjedok Baggesen. On je, naprotiv, rekao da nikakav razlog ne može opravdati smrt tolikih civila.⁸⁰⁵ Generala Blaškic je, uostalom, i sam u svom iskazu priznao da taktika koju obično upotrebljavaju profesionalci izbjegava bilo kakve borbene operacije u centru nekog sela.⁸⁰⁶ Svjedok Landry, koji je bio posmatrač PMEZ-a od februara do augusta 1993., objasnio je takođe da se u "takvoj vrsti inženja, kad jedan dio terena ima strateški značaj, teren svakako isti i da se uništavaju neke kuće koje ometaju osmatranje i razmjenu vojnog naoružanja. No, općenito gledano, nije baš uobičajeno spaliti selo, a potom ga ne okupirati."⁸⁰⁷ Kad je, međutim, došao u Ahmiće 16. aprila, konstatirao je da uveče 16. aprila tamo nije bilo nikakvog vojnog prisustva,⁸⁰⁸ dok je toga jutra primijetio snažnu koncentraciju snaga HVO-a na glavnim cestama između Viteza i Zenice.⁸⁰⁹ Prema tom svjedoku, "da je selo imalo ikakav taktičko-vojni značaj, snagama HVO-a bilo bi u interesu da se konsolidiraju na tom položaju kako bi mogle vršiti posmatranje i posluživati se njime kao bazom za svaku drugu vojnu operaciju."⁸¹⁰ Dodao je sljedeće: "Teško mi je i pokušati shvatiti koji bi vojni razlog mogao biti uzrokom tog krvoprolića."⁸¹¹

407. Vijeće nadalje konstatira da mnogi dokazi pobijaju argument odbrane da su se snage ABiH pripremale za borbu. Svjedok Abdulah Ahmić je Vijeću opisao naoružane muslimanske elemente prisutne u području Ahmića u aprilu 1993. Prema njegovom svjedočenju, u regiji se počela organizirati Teritorijalna odbrana, koja je

⁸⁰² Završni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 20.

⁸⁰³ Završni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 21.

⁸⁰⁴ Završni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 21.

⁸⁰⁵ Svjedok Baggesen, T. od 22. augusta 1997., str. 1188.

⁸⁰⁶ Svjedok Blaškić, T. str. 16705. Prema generalu Blaškiću, "nijedan zapovjednik ne bi prihvatio da planira operacije za koje bi se predviđalo da će zahvatiti centar nekog sela."

⁸⁰⁷ Svjedok Landry, T. str. 5576. Isti komentar svjedoka Thomasa, T. od 24. septembra 1997., str. 1751.

⁸⁰⁸ Svjedok Landry, T. 5572.

⁸⁰⁹ Planinska cesta i cesta kroz dolinu dvije su glavne ceste. Svjedok Landry, T. str. 5572.

⁸¹⁰ Svjedok Landry, T. str. 5577.

⁸¹¹ Svjedok Landry, T. str. 5576.

brojila oko 120 ljudi,⁸¹² a glavni su joj zadatak bile no}ne patrole.⁸¹³ Taj svjedok je izjavio da je njihovo u-estvovanje bilo na -isto dobrovoljnoj bazi i da nikakve sankcije nisu bile predvi|ene za one koji ne bi obavili svoju smjenu.⁸¹⁴ To je, dakle, bila neka vrsta civilne za{tite,⁸¹⁵ a ne vojska u pravom smislu rije-i. Pripadnici Teritorijalne odbrane bili su lo{e opremljeni, ve}ina ih je nosila civilnu odje}u i nisu sebe smatrali vojnicima.⁸¹⁶ U Ahmi}ima nije bilo kasarne.⁸¹⁷ Svjedok Had` ihasanovi} je potvrdio tu informaciju, isti-u}i da se zbog manjka ljudstva i materijalno-tehni-kih sredstava, te zbog nepostojanja kasarni, u Ahmi}ima i okolici jedino vojno prisustvo sastojalo u jednom odredu Teritorijalne odbrane iz Zenice, za slu-aj srpskog vazdu{nog desanta.⁸¹⁸ Vije}e tako|e podsje}a da je HVO proveo razoru`avanje muslimanskih snaga u timm selima u oktobru 1992., nakon sukoba vezanih uz uspostavljanje kontrolnog punkta od strane muslimanskih snaga na glavnoj cesti izme|u Busova-e i Viteza, u visini Ahmi}a.⁸¹⁹

408. Me|unarodni posmatra-i koji su svjedo-ili pred Vije}em jednoglasno su potvrdili da se ta sela nisu pripremala za napad. Prema izjavi posmatra-a PMEZ-a, nijedna muslimanska jedinica nije bila raspore|ena u Ahmi}ima.⁸²⁰ Pukovnik Stewart rekao je kako 15. i 16. aprila nije vidio da se ijedna formacija ABiH priprema za vo|enje napada u La{vanskoj dolini.⁸²¹ On ka`e da je, naprotiv, primio brojne izvje{taje u kojima se govori o oja-anom prisustvu trupa HVO-a nedugo prije ovih doga|aja.⁸²²

409. Potpukovnik Thomas, u vrijeme doga|aja zapovjednik UNPROFOR-a, bio je u Ahmi}ima 17. aprila 1993. i on je izjavio kako nije prona{ao nikakve tragove koji bi upu}ivali na sukob izme|u dva zasebna vojna entiteta niti na pru`anje otpora, kao {to su rovovi, vre}e s pijeskom ili bodljikava `ica, po kojima bi se moglo zaklju-iti da se

⁸¹² Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2574-2575 i 2629.

⁸¹³ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2575.

⁸¹⁴ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. 2667-2668.

⁸¹⁵ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2629.

⁸¹⁶ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2574-75 i 2628-2629. Vidi i svjedok Kavazovi} (T. od 27. augusta 1997., str. 1546 i str. 1613) koji je izjavio da se dobrovoljno pridru`io TO-u i unato- tome je sebe smatrao civilom kad nije nosio uniformu. [tovi{e, uniformu je nosio tokom dana, a nave-e se vra}ao ku}i i nije vi{e bio na du`nosti. Drugim rije-ima, on je sebe smatrao vojnikom dok je nosio uniformu, a civilom kad je nije nosio.

⁸¹⁷ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2643.

⁸¹⁸ Svjedok Had` ihasanovi}, T. str. 16893-16895.

⁸¹⁹ P647: izvje{taj koji je pukovnik Bla{ki} podnio vlastima u Mostaru 21. oktobra 1992.

⁸²⁰ T. str. 17239; svjedok Baggesen, T. str. od 22. augusta 1997., str. 1136.

⁸²¹ Svjedok Stewart, T. str. 17278.

⁸²² Svjedok Stewart, T. 17280. Ovo potvr|uje i svjedok Landry, T. str. 5572.

u selu nalazila naoružana vojska spremna na borbu.⁸²³ Osim toga, leđevi koje je vidio nisu na sebi imali uniformu,⁸²⁴ a u poručenim zgradama nije nađeno nikakvo oružje.⁸²⁵ Naprotiv, među tijelima razbacanim uokolo po zemlji bilo je žena i djece.⁸²⁶ Svjedoci Watters,⁸²⁷ Bower,⁸²⁸ Stewart,⁸²⁹ Landry,⁸³⁰ Parrott,⁸³¹ Kujawinski⁸³² i Ellis⁸³³ izjavili su isto. U drugom periodičnom izvještaju Komisije za ljudska prava o stanju ljudskih prava na području bivše Jugoslavije navodi se čak da "postoji opšta saglasnost, naročito lokalne komande hrvatskih snaga HVO-a i međunarodnih posmatrača, da u tom selu nema nikakvih vojnih ciljeva niti organiziranog otpora za slučaj napada".⁸³⁴ Optuženi je, zapravo, i sam priznao pred Vijećem kako je "muslimansko stanovništvo" Ahmića bilo žrtvom napada, pri čemu se nije nastojalo razlikovati civile i borce.⁸³⁵

410. Vijeće je, dakle, van svake razumne sumnje, uvjeren da nikakav vojni cilj nije opravdavao te napade.

ii) Diskriminatorni karakter napada

411. Koliko god selo Ahmići nije imalo strateški značaj koji bi mogao opravdati sukob, ono je imalo veliku važnost za muslimansku zajednicu u Bosni. Iz tog sela potječe veliki broj imama i mulla. Zbog toga su Ahmići smatrani svetim mjestom među bosanskim Muslimanima.⁸³⁶ U tom smislu, Ahmići predstavljaju simbol muslimanske kulture u Bosni. Prema mišljenju svjedoka Wattersa, to je svakako bio razlog zbog kojega su Ahmići postali meta.⁸³⁷

⁸²³ Isto je ustvrdio svjedok Baggesen, T. od 22. augusta 1997., str. 1141.

⁸²⁴ Tu je konstataciju potvrdio, između ostalih, svjedok Kujawinski, T. str. 2903.

⁸²⁵ Svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1541-44 i 1579-81.

⁸²⁶ Svjedok Kujawinski, T. str. 2903.

⁸²⁷ T. str. 2503.

⁸²⁸ T. str. 6968 i 7008. Svjedok između ostalog izjavljuje kako nije vidio pravih rovovskih sistema niti vojnih objekata.

⁸²⁹ T. str. 17364.

⁸³⁰ Svjedok Landry, T. str. 5572.

⁸³¹ Svjedok Parrott, T. str. 3679.

⁸³² Svjedok Kujawinski, T. str. 2909.

⁸³³ Svjedok Ellis, T. od 30. septembra 1997. str. 1898.

⁸³⁴ E/CN.4/1994/4 (19. maja 1993.), P184, str. 5, para. 14 (naglasak dodan).

⁸³⁵ Svjedok Blaškić, T. str. 13679.

⁸³⁶ T. str. 17161; svjedok Watters, T. str. 2499 i 2348.

⁸³⁷ Svjedok Watters, T. str. 2348.

412. Svi o-evici napada opisali su isti metod napada.⁸³⁸ Po-eo je izme|u pet i {est ujutro, u vrijeme kada su stanovnici spavali ili se molili. Probu|eni jakim detonacijama koje je izazvala artiljerijska paljba,⁸³⁹ stanovnici nisu poku{avali da se brane nego su se sakrili u svoje ku}e, a mnogi su potra`ili zaklon u podrumima. Nedugo nakon artiljerijske paljbe, vojnici, organizirani u grupe od po pet do deset,⁸⁴⁰ ulazili su u svaku muslimansku ku}u i vrije|ali Muslimane nazivaju}i ih "balijama".⁸⁴¹ Te su grupe vojnika u nekim slu-ajevima tjerale ljude da napuste ku}e ne ostavljaju}i im vremena da se obuku. Ve}ina ih je bila u pid`amama, a neki se nisu uspjeli ni obuti prije nego {to su se dali u bijeg.⁸⁴² Vojnici su vojno sposobne mu{karce ubijali pucnjima iz neposredne blizine, a ku}e i {tale Muslimana palili su zapaljivim mecima, ru-nim bombama⁸⁴³ i benzinom.⁸⁴⁴ Neke ku}e su zapaljene i prije nego {to su uku}ani mogli izi}i.

iii) Hap{enja

413. Neki stanovnici sela preba-eni su u {kolu u Dubravici.⁸⁴⁵ Prema izvje{taju Komisije za ljudska prava, "oko 150 Muslimana je privedeno, a zatim su 16 dana bili zato-eni u {koli Bra}e Ribar u Dubravici ?...g. Uglavnom se radilo o `enama i djeci."⁸⁴⁶

iv) Ubistva civila

414. Mu{karci su naj-e{e bili ubijani pucnjem iz neposredne blizine. Vi{e svjedoka je opisalo kako bi hrvatski vojnici okupili mu{karce iz njihovih porodica, a

⁸³⁸ Vije}e `eli u pogledu toga naglasiti da reference navedene u okviru opisa doga|aja nisu iscrpne. Ovdje navedena svjedo-enja vi{e su ilustracija onoga {to je Vije}e -ulo tokom procesa.

⁸³⁹ Svjedoci Abdulah Ahmi} (Ahmi}i), T. str. 2582; Fatima Ahmi}, T. str. 2769; \ula \idi} ([anti}i), T. str. 3083; G, T. str. 2687; Baggesen, T. od 22. augusta 1997., str. 1128 (pu{komitraljezi i granate).

⁸⁴⁰ Svjedok G, T. str. 2688;]azim Ahmi}, T. od 1. oktobra 1997., str. 1922; Pjani}, T. str. 3174.

⁸⁴¹ Svjedoci]azim Ahmi}, T. od 1. oktobra 1997., str. 1917 i 1922; Pjani}, T. str. 3174; M, T. str. 3140; Fatima Ahmi}, T. str. 2770; G, T. str. 2688.

⁸⁴² Svjedoci O ([anti}i), T. str. 3223; F (Ahmi}i), T. str. 2375; Zec (Ahmi}i), T. str. 3054; I (Donji Ahmi}i), T. str. 2875; M, T. str. 3141; J (@ume), T. str. 2703.

⁸⁴³ Svjedoci Fatima Ahmi}, T. str. 2769; Elvir Ahmi}, T. str. 2195-2196; Nura Pezer (@ume), T. str. 2714; O, T. str. 3221; Akhavan, T. str. 3685.

⁸⁴⁴ Svjedoci Abdulah Ahmi} (vidio vojnike s kanisterima benzina) T. str. 2583; Akhavan, T. str. 3683-3684; O, T. str. 3224; Fatima Ahmi}, T. str. 2770 (kako benzin polijevaju po zavjesama i kau-ima); svjedokinja Nura Pezer (@ume) vidjela je osam vojnika koji su nosili kanistere s benzinom kako bi palili ku}e (T. str. 2716); svjedok G, T. str. 2691; \ula \idi} ([anti}i), T. str. 3087.

⁸⁴⁵ Svjedok G, T. str. 2699; Elvir Ahmi}, T. str. 2208.

⁸⁴⁶ P184: izvje{taj Komisije za ljudska prava, E/CN.4/1994/4, str. 7, para. 21. Tu informaciju potvrdio je Abdulah Ahmi} (T. str. 2440-2441 i 2610), prema kojemu je oko sto Muslimana preba-eno u {kolu u Dubravici. Vidi tako|e P117.

potom ih ubili.⁸⁴⁷ Da pomenemo samo neke primjere, svjedok Abdulah Ahmi} rekao je kako je izgubio oca i brata te kako je i sam bio te{ko ranjen metkom.⁸⁴⁸ Svjedokinje Nura Pezer i H rekle su kako su za vrijeme napada izgubile i mu`a i sina.⁸⁴⁹ Svjedok Zec prisustvovao je ubistvu svojih roditelja i dviju sestara.⁸⁵⁰ I me|unarodni posmatra-i su vidjeli kako po ulici le`e tijela ljudi,⁸⁵¹ od kojih su mnogi bili ubijeni pucnjem u glavu iz neposredne blizine.⁸⁵²

415. U Donjim Ahmi}ima ubijeno je dvadesetak civila dok su poku{avali pobje}i iz sela. Da bi stigli do glavne ceste, ljudi u bijegu morali su pre}i preko brisanog prostora. Na tom mjestu prona|eno je dvadesetak tijela ljudi ubijenih preciznim pucnjima.⁸⁵³ Vojni eksperti po tome su zaklju~ili da su ih ubili snajperisti.⁸⁵⁴

416. Jo{ je tijela prona|eno u ku}ama, do te mjere pougljenjenih da ih nije bilo mogu}e identificirati i u polo`ajima po kojima se mo`e zaklju~iti da su ti ljudi bili `ivi spaljeni.⁸⁵⁵ Me|u tim `rtvama je bilo mnogo `ena i djece.⁸⁵⁶ Britanski bataljon UNPROFOR-a izvijestio je da su "ve}ina od 89 tijela dove`enih iz sela bila tijela starijih osoba, `ena, djece i novoro|en-adi".⁸⁵⁷ Jedan posmatra~ PMEZ-a rekao je da je vidio dje~ja tijela i da je po polo`aju tih tijela zaklju~io da su djeca `iva izgorjela: "u nekim ku}ama bilo je u`asnih prizora, jer ne samo da su ljudi bili mrtvi, nego su bili spaljeni, vidljivo izgorjeli, a prema konstatacijama posmatra-a koji su bili sa mnom, ubijeni su plamenobaca~ima dok su jo{ bili `ivi.⁸⁵⁸

⁸⁴⁷ Svjedoci O (mu` ubijen pred njom i pred djecom) T. str. 3053; Hrnji} ([anti}i), T. str. 2818; Pjani} (vidio svog sina kad je hladnokrvno ubijen nakon {to je bio natjeran da sko-i s drugog kata), T. str. 3168-3169; Zec, T. str. 3048; Abdulah Ahmi}, T. str. 3733; Fatima Ahmi}, T. str. 2798; G, T. str. 2693. Svjedokinja `ula `idi}, T. str. 3088, opisala je sistematsko ubijanje mulimanskih mu{kara u [anti}ima.

⁸⁴⁸ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2586.

⁸⁴⁹ Svjedoci Nura Pezer, T. str. 2715 i 2724; H, T. str. 2738. Vidi tako|e svjedok M, T. str. 3139.

⁸⁵⁰ Svjedok Zec, T. str. 3053-3054.

⁸⁵¹ Vidi, izme|u ostalog, svjedok Watters, T. str. 2298, 2338 i 3442.

⁸⁵² Svjedok Parrott, T. str. 3661.

⁸⁵³ P184, para. 15, str. 4 i svjedok Akhavan T. str. 3685.

⁸⁵⁴ T. str. 17161. Za isto vidi svjedok Akhavan, P184, para. 15, str. 4; svjedok Watters, T. str. 2337; Abdulah Ahmi}, T. str. 2662.

⁸⁵⁵ Izvje{taj Komisije za ljudska prava, E/CN.4/1994, P184, para. 18; svjedok Bower, T. str. 7009.

⁸⁵⁶ Svjedok Watters, T. str. 2298, 2338 i 3442.

⁸⁵⁷ P184, str. 7, para 19.

⁸⁵⁸ T. str. 17157.

417. Prema izvještaju PMEZ-a, u napadu na Ahmice ubijene su najmanje 103 osobe.⁸⁵⁹

v) Razaranje domova

418. Prema izvještaju Centra za ljudska prava u Zenici, u Ahmicima je tokom tog napada spaljeno 180 od 200 muslimanskih kuca.⁸⁶⁰ Isto navodi i Komisija za ljudska prava u svom izvještaju od 19. maja 1993.⁸⁶¹ Dokazni predmet P117 takode pokazuje kako su gotovo sve muslimanske kuce bile zapaljene, dok su sve hrvatske kuce pošteđene.⁸⁶² Svjedoci Bower⁸⁶³ i Cazim Ahmic⁸⁶⁴ potvrdili su tu informaciju. S tim u vezi, svjedokinja Nura Pezer je izjavila kako je dan uoci napada vidjela kako jedan Hrvat iz sela, po imenu Ivica Vidovic, u prisustvu još jednog covjeka, pokazuje koje su kuce hrvatske, a koje muslimanske.⁸⁶⁵ Pripadnici Britanskog bataljona UNPROFOR-a javili su da su vidjeli kako 17. aprila u Šanticima gore kuce.⁸⁶⁶ Prema rijecima posmatraca PMEZ-a gotovo su sve muslimanske kuce u Ahmicima, Nadiocima, Perišicima, Sivrinom Selu, Gacicama, Gomionici, Gromiljaku i Rotilju bile spaljene.⁸⁶⁷ On tvrdi da su sve kuce bile zapaljene pomocu benzina ili mazuta.⁸⁶⁸ Isto tako, svjedok Watters tvrdi da su kuce Muslimana sistematski paljene u Nadiocima, Ahmicima i Šanticima.⁸⁶⁹ Svjedok Baggesen, posmatrac PMEZ-a, izvijestio je da je "citava regija bila u plamenu".⁸⁷⁰ Izvještaj Zajedni-ke komisije u Busovaci od 21. aprila navodi da je MKCK u poslijepodnevnim satima obilazio Ahmice i utvrdio da su svi Muslimani koji su bili nastanjeni u zapadnom dijelu Ahmica otišli i da je razoreno 90% kuca, kao i džamija u isto-nom dijelu.⁸⁷¹ U

⁸⁵⁹ P242, "Report on inter-ethnic violence in Vitez, Busova-a and Zenica in april 1993", Dodatak 2 Prilogu N za ECMM H/S 720, 15. maj 1993.

⁸⁶⁰ P242, "Report on inter-ethnic violence in Vitez, Busova-a and Zenica in april 1993" Prilog N za ECMM H/S 720, 15. maj 1993., sastanak sa Centrom za ljudska prava u Zenici, str. N-2.

⁸⁶¹ P184, str. 7, para. 20.

⁸⁶² Svjedoci Abdulah Ahmi}, T. str. 2608, M, T. str. 3145, Elvir Ahmi}, T. str. 2201.

⁸⁶³ Ovaj svjedok, pripadnik puka Prinsa od Walesa u Bosni i Hercegovini (2. britanski bataljon koji je zamijenio ^e{irski), koji je ondje bio od aprila do novembra 1993. izjavio je da su neke kuće, u kojima su živjeli Hrvati, ostale netaknute. T. str. 6968.

⁸⁶⁴ T. od 1. oktobra 1997., str. 1916.

⁸⁶⁵ Svjedokinja Nura Pezer, T. str. 2541.

⁸⁶⁶ P242, "Report on inter-ethnic violence in Vitez, Busova-a and Zenica in april 1993", Prilog N za ECMM H/SS 720, 15. maj 1993. Events reported by ECMM and UN, 13.-30. april 1993., Prilog R za ECMM H/S 720, 15. maj 1993., str. R-3.

⁸⁶⁷ Svjedok Morsink, T. str. 7338.

⁸⁶⁸ Svjedok Morsink, T. str. 7339.

⁸⁶⁹ Svjedok Watters, T. str. 2473-2475.

⁸⁷⁰ Svjedok Bagessen, T. od 22. augusta 1997., str. 1139.

⁸⁷¹ Te informacije iznesene su i u izvještaju PMEZ-a, -ija je ekipa pratila MKCK. P242, "Report on inter-ethnic violence in Vitez, Busova-a and Zenica in april 1993", Prilog N za ECMM H/S 720, 15.

izvještaju takode stoji da je oko 200 muslimanskih žena i djece bilo nagurano u tri kuće u Novacima, a da je pola od njih željelo biti evakuirano.⁸⁷²

vi) Razaranje vjerskih objekata

419. Uništeno je više vjerskih objekata. Odbrana ne osporava razaranje džamije u Donjim Ahmicima od strane hrvatskih snaga, kao ni razaranje mezd`ida⁸⁷³ u Gornjim Ahmicima. Međutim, tvrdi da se ta razaranja mogu objasniti cinjenicom da su "škola i bogomolja" u Ahmicima "postale borbeni objekti nakon napada koji je izvela 4. bojna vojne policije".⁸⁷⁴

420. Tužilac, naprotiv, tvrdi da su "te dvije džamije bile namjerno minirane, a po cinjenici da je eksploziv bio paljivo postavljen u unutrašnjost građevina može se zaključiti da su ga vojnici HVO-a tamo postavili nakon što su zauzeli ta zdanja."⁸⁷⁵

421. Vijeće, prije svega, primjećuje kako je, po mišljenju svjedoka Stewarta, teško zamisliti da bi se vojnici sklonili u džamiju, budući da ju je bilo nemoguće braniti.⁸⁷⁶ Osim toga, džamija u Donjim Ahmicima bila je razorena eksplozivom koji je bio postavljen oko podnožja minareta.⁸⁷⁷ Svjedok Kaiser tvrdi da se radilo o "stručno obavljenom poslu" koji su mogle obaviti samo osobe koje su tačno znale gdje treba postaviti eksploziv.⁸⁷⁸ Svjedok Zec tvrdi da je čuo kako je jedan hrvatski vojnik pomoću radio stanice tražio eksploziv "za džamiju u Donjim Ahmicima".⁸⁷⁹ Razaranje minareta bilo je, dakle, ucinjeno s predumišljajem i ne može se opravdati nikakvim vojnim razlozima. Taj cin može se objasniti samo diskriminatornim motivima.

422. Vijeće primjećuje da je ta džamija tek nedugo prije bila sagrađena. Stanovnici Ahmica sakupljali su novac da bi je izgradili i bili su veoma ponosni na njezinu arhitekturu.⁸⁸⁰

maj 1993; *Events reported by ECMM and UN*, 13.-30. april 1993., Prilog R za ECMM H/S 720, 15. maj 1993., str. R-7.

⁸⁷² P696: izvještaj Zajedničke komisije iz Busova-e od 21. aprila (svjedok Morsink), para. D.

⁸⁷³ Džamija bez minareta, P47.

⁸⁷⁴ Završni podnesak odbrane, knjiga X, str. 12-13.

⁸⁷⁵ Završni podnesak tužioca, knjiga V, str. 51.

⁸⁷⁶ Svjedok Stewart, T. str. 17364.

⁸⁷⁷ Svjedok Thomas, T. str. 1579-1581; T. str. 17116.

⁸⁷⁸ Svjedok Kaiser, T. str. 7865. Vidi i svjedok Thomas, T. str. 1581.

⁸⁷⁹ Svjedok Zec, T. str. 3050.

⁸⁸⁰ Svjedok Baggesen, T. od 22. augusta 1997. str. 1141; Abdulah Ahmi}, T. str. 2613.

423. Razaranje mezd`ida u Gornjim Ahmicima neosporno je ustanovljeno.⁸⁸¹ PMEZ je takode konstatirao razaranje džamije u isto-nom dijelu sela.⁸⁸²

vii) Plja-ka

424. Vojnici su, tako|e, palili staje i ubijali stoku,⁸⁸³ {to je konstatirao i sam optu`eni prilikom dolaska na mjesto dogaja 27. aprila.⁸⁸⁴ Nadalje, vi{e hrvatskih vojnika navodno su krali novac fizi-kim osobama. Jedan je pripadnik D`okera, navodno, uzeo 2000 DM i dragocjenosti koje su pripadale Elviru Ahmi}u.⁸⁸⁵ Dva vojnika HVO-a navodno su uzela novac iz nov-anika Harisa Hrnji}a nakon {to se predao.⁸⁸⁶ Svota od 400 DM navodno je uzeta s tijela mrtvog Alije Ahmi}a.⁸⁸⁷ Svjedok]azim Ahmi}⁸⁸⁸ tako|er je spomenuo kra|u 300 do 400 DM koju je po-inila grupa od pet hrvatskih vojnika. @rtve plja-ke uvijek su bili Muslimani. I kona-no, svjedok Akhavan je izjavio kako je u Ahmi}ima vidio vojnike HVO-a kako plja-kaju ku}e koje nisu bile razorene, kada je bio na mjestu dogaja 1. maja 1993.⁸⁸⁹

c) Zaklju-ak

425. Na-in na koji je izvr{en napad i razmjeri zlodjela protiv muslimanskog stanovni{tva i gra|evina koje su simbol njihove kulture dovoljni su da se bez ikakve sumnje utvrdi kako je taj napad bio usmjeren protiv civilnog muslimanskog stanovni{tva. Jedan posmatra- PMEZ-a je primijetio nakon posjete Ahmi}ima 22. aprila 1993. da "od samih sistematskih uni{tavanja, od miniranja religijskih objekata, jo{ vi{e zapanjuje to {to su neke ku}e ostale -itave, pa -ak i nastanjene – {to navodi na pitanje kako su ti oto-i}i mogli pre`ivjeti usred takvog nasilja."⁸⁹⁰ Vi{e me|unarodnih posmatra-a koji su nekoliko dana nakon napada na Ahmi}e bili na mjestu dogaja, izjavili su kako su konstatirali da se radi o "takvim okrutnostima i zvjerstvima kakve je gotovo nemogu}e opisati".⁸⁹¹ Optu`eni je bio u Ahmi}ima ujutro

⁸⁸¹ Vidi izme|u ostalog P47/49, P47/77, P47/78, P47/80, P47/81.

⁸⁸² P242, "Report on inter-ethnic violence in Vitez, Busova-a and Zenica in april 1993", Events reported by ECMM and UN, 13.-30. april 1993., Prilog R za ECMM H/S 720, 15. maj 1993., str. R-7.

⁸⁸³ Svjedok Zec, T. str. 3051; M, T. str. 3142-3143; Pjani}, T. str. 3167; Elvir Ahmi}, T. str. 2199.

⁸⁸⁴ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13988.

⁸⁸⁵ Svjedok Elvir Ahmi}, T. str. 2207.

⁸⁸⁶ Svjedok Haris Hrnji}, T. str. 2816.

⁸⁸⁷ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2605.

⁸⁸⁸ T. str. 1922.

⁸⁸⁹ Svjedok Akhavan, T. str. 3866.

⁸⁹⁰ T. str. 17157.

⁸⁹¹ Svjedok Thomas, T. 1536; 1551-1553 i 1593.

27. aprila i konstatirao razmjere {tete: spaljene ku}e, ubijenu stoku i potpuno napu{teno selo.⁸⁹² Priznao je, kako Komisiji za ljudska prava 5. maja 1993,⁸⁹³ tako i pred Vije}em,⁸⁹⁴ da su u Ahmi}ima po-injeni zlo~ini.

426. Po mi{ljenju svjedoka Baggesena, napad na Ahmi}e o~ito je bio "usmjeren protiv civilnog stanovni{tva te regije. Cilj mu je bio da zastra{i stanovni{tvo i da poka`e {to bi se moglo dogoditi stanovnicima drugih muslimanskih sela ako ne odu ?...g. To je, dakle, bila operacija koja je trebala poslu`iti kao primjer",⁸⁹⁵ osobito ako se ima na umu simboli~ki zna~aj Ahmi}a za muslimansku zajednicu.

427. Komisija za ljudska prava je konstatirala da su svi Muslimani pobjegli iz Ahmi}a. Ostalo je samo nekoliko Hrvata.⁸⁹⁶ Svjedok Kajmovi} je izjavio da je muslimansko stanovni{tvo Ahmi}a potpuno nestalo 1995.⁸⁹⁷ Prema izvje{taju Centra za ljudska prava u Zenici, ~etiri muslimanske porodice koje su `ivjele u zaseoku Nadiocima bile su istrijebljene.⁸⁹⁸ Sveukupno, broj muslimanskih stanovnika u Vite{kom kantonu smanjio se sa 41,3% u 1991.⁸⁹⁹ na 33,83% u 1995.,⁹⁰⁰ a to je smanjenje bilo pra}eno i zna~ajnim raseljavanjima stanovni{tva unutar te zone. Prema izjavi svjedoka Kajmovi}a, samo je 80 Muslimana, odnosno 0,49%, 1995. ostalo na teritoriji Viteza pod vla{u HVO-a.⁹⁰¹

428. Svi ti dokazi Vije}u dopu{taju da zaklju~i, bez ikakve mogu}e sumnje, da su sela Ahmi}i, Piri}i, [anti}i i Nadioci 16. aprila 1993. bili mete planiranog napada usmjerenog protiv muslimanskog stanovni{tva.

⁸⁹² Svjedok Bla{ki}, T. str. 13988.

⁸⁹³ P184; svjedok Marin, T. str. 10001.

⁸⁹⁴ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13980: "Pro{ao sam jednim dijelom Ahmi}a. Vidio sam spaljene ku}e. Neke su jo{ uvijek gorjele; mogu}e je da su bile zapaljene tokom no}i. Vidio sam da je d`amija razorena, vidio sam razaranja".

⁸⁹⁵ Svjedok Bagessen. T. od 22. augusta 1997. str. 1143.

⁸⁹⁶ P184, str. 7, para. 20.

⁸⁹⁷ Svjedok Kajmovi}, T. str. 4182. Vidi i P199.

⁸⁹⁸ Charles McLeod, P242, "Report on inter-ethnic violence in Vitez, Busova-a and Zenica in april 1993", Prilog R za ECMM H/S 720, 15. maj 1993., sastanak sa Centrom za ljudska prava u Zenici, str. N-1. Prema popisu stanovni{tva iz 1991. (P46), u Nadiocima je bilo 42 stanovnika muslimanske nacionalnosti.

⁸⁹⁹ P46

⁹⁰⁰ P207.

⁹⁰¹ P199.

d) Odgovornost generala Bla{ki}a

429. Nijedan dosad opisani zlo-in nije po-inio sâm optu`eni i njegova odgovornost mo`e se, dakle, ustanoviti jedino na osnovu toga {to je nare|ivao, planirao, podsticao i na druge na-ine pomagao i podr`avao zlo-in, prema -lanu 7(1) Statuta. Alternativno, mo`e se proglasiti krivim na osnovu -lana 7(3) ako se utvrdi da je bio nadre|en po-initeljima zlo-ina i da nije preduzeo potrebne mjere da se po-initelji kazne.

430. Tu`ilac smatra da je otpu`eni Vite{koj brigadi, jedinici Nikola [ubi} Zrinski, 4. bojni vojne policije, uklju-uju}i i specijalnu jedinicu D`okere, Vitezovima i domobranskim postrojbama iz relevantnih sela izdao nare|enje da se 16. aprila napadnu sela u srednjoj Bosni. Ta nare|enja, ma kakav da je bio njihov karakter (pismena, usmena, eksplicitna, implicitna) tra`ila su od svih tih jedinica da razaraju i pale ku}e Muslimana, da ubijaju civile Muslimane i da razaraju njihove vjerske objekte.⁹⁰²

431. Kao {to je ve} re-eno, optu`eni i sâm smatra da je pokolj u Ahmi}ima, zbog svojeg opsega i zbog svog kratkog trajanja, morao biti organiziran.⁹⁰³ On, osim toga, smatra da nare|enje da se po-ini zlo-in nije moglo do}i od zapovjednika 4. bojne vojne policije. Njegov zna-aj, po mi{ljenju optu`enoga, nije bio takav da bi mogao sâm preuzeti inicijativu u operaciji takvog opsega. Optu`eni, dakle, priznaje da je nare|enje dolazilo s vi{e razine.⁹⁰⁴

432. Optu`eni, me|utim, nije-e da je izdao nare|enje koje bi moglo opravdati te postupke. Odbrana je u prilog toj tvrdnji predo-ila tri nare|enja koja je optu`eni izdao dan prije napada⁹⁰⁵ koje je predstavila kao nare|enja za "obranu", a koja su izdana po primitku izvje{taja obavje{tajne slu`be HVO-a Busova-e 14. aprila 1993. u kojemu se spominje mogu}nost napada od strane ABiH na Vitez iz pravca Zenice, preko Vrhodina i Ahmi}a.⁹⁰⁶

⁹⁰² Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga VII, str. 27.

⁹⁰³ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13983 i 15301.

⁹⁰⁴ Svjedok Bla{ki}, T. str. 14070. Odbrana navodi da je zapovijed mogla do}i od Ivica Raji}a (svjedok Bla{ki}, T. str. 14071.

⁹⁰⁵ D267, D268, D269.

⁹⁰⁶ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga I, str. 26-27. P242, "Report on inter-ethnic violence in Vitez, Busova-a and Zenica in april 1993" Prilog G za ECMM H/S 720, 15. maj 1993.

i) Naređenja koja je izdao optuženi

433. Prvo od pomenutih naređenja izdano je 15. aprila i jedinicama je preneseno u 10:00 sati.⁹⁰⁷ Poslano je vojnoj policiji, Vitezovima i brigadama HVO-a te operativne zone.⁹⁰⁸ Ta "pripremna borbena zapovijed"⁹⁰⁹ od brigada traži da budu spremne za vođenje odlučne obrambene akcije, a vojnoj policiji nalaže da pazi da muslimanske snage ne blokiraju glavnu cestu Travnik-Busovača.⁹¹⁰ Optuženi takođe naređuje Vitezovima da budu spremni za sve moguće intervencije, a brigadama HVO-a da obezbijede odbranu svoje zone. Razlozi koji se spominju u tom naređenju jesu "diverzantsko-teroristička borbena djelovanja prema pripadnicima HVO-a" i "etničko-izbijanje" Hrvata te regije, koje su počinile ekstremne muslimanske snage.

434. Druga je zapovijed izdana 15. aprila u 15:45 sati.⁹¹¹ Prema izjavi svjedoka Marina,⁹¹² ta "zapovijed za borbena djelovanja" izdana je kao odgovor na informacije koje su pristizale od obavještajne službe HVO-a, u kojima se govori o općoj mobilizaciji muslimanskih snaga u Zenici, za koje se pretpostavljalo da dolaze preko brda Kuber.⁹¹³ Optuženi se osim toga poziva na otmicu zapovjednika Totića od strane ABiH 15. aprila u Zenici, otmicu koja je navodno izazvala snažnu uznemirenost među stanovništvom i koju je optuženi okarakterizirao kao "teroristički čin" čiji je cilj eliminacija zapovjednika brigada HVO-a.⁹¹⁴ Kao neprijatelj u tom naređenju se navodi 7. muslimanska brigada i optužuje ju se za porast terorističkih aktivnosti. To naređenje naslovljeno je na Vitešku brigadu i na 4. bojnu vojne policije. Od njih traži da "pređu u stanje veće pripravnosti za borbu" i da "budu spremni da poduzmu obrambenu akciju". U paragrafu 2.4 precizira se kako među jedinicama mora postojati savršena koordinacija te da se treba promovirati timski rad s tim da se "obezbijedi rad u smjenama članova zapovjedništva svih jedinica tokom 24 sata". U tom se naređenju takođe od jedinica traži da se "obezbijedi potpuna kontrola potrošnje svih sredstava, a osobito goriva" i da se "preduzmu mjere racionalizacije potrošnje". Optuženi, nadalje, traži da se "u svim slučajevima organizirag neprekidan zapovjedni sustav" te da se njemu redovito podnose izvještaji, u 18:00 i 06:00 sati svakoga dana, kao i specijalni

⁹⁰⁷ D267.

⁹⁰⁸ Svjedok Marin, T. str. 9005.

⁹⁰⁹ Svjedok Marin T. str. 8998.

⁹¹⁰ Svjedok Marin, T. str. 9004.

⁹¹¹ D268.

⁹¹² Svjedok Blažić je objasnio da je to naređenje diktirao svjedoku (svjedok Blažić, T. str. 13582).

⁹¹³ Svjedok Marin, T. str. 9011.

⁹¹⁴ Svjedok Blažić, T. str. 13581.

izvještaji kad to zahtijevaju okolnosti. Premda se ne radi o naredjenju za izvođenje borbenih dejstava, optu`eni je priznao da se i u okviru tog naredjenja moglo dejstvovati, naro-ito u smislu borbe protiv teroristi-kih aktivnosti.⁹¹⁵

435. Pozivaju}i se ponovno na neprijateljske "planirane teroristi-ke akcije" i rizik da bi neprijatelj mogao pokrenuti otvorenu ofenzivu s ciljem da se "uni{ti sve {to je hrvatsko", 16. aprila u 01:30 sati izdano je tre}e naredjenje koje je upu}eno Vite{koj brigadi i jedinicama posebne namjene Tvrtko.⁹¹⁶ Ta "borbena zapovijed za sprje-avanje napadnog djelovanja neprijatelja" nalagala je zapovjedniku ^erkezu i jedinicama posebne namjene Tvrtko da trebaju "izvr{iti posjedanje rejona obrane, blokirati sela i sprije-iti svaki ulaz-izlaz iz sela". "U slu-aju otvorenog napadnog djelovanja Muslimana", precizira se u naredjenju, te jedinice moraju neprijatelja "preciznom vatrom iz P/N neutralisati ?...g i sprije-iti mu pokret". U tom naredjenju se navodi da }e snage 4. bojne vojne policije, snage brigade N[Zrinski i snage civilne policije tako|e u-estvovati u borbi.⁹¹⁷ U naredjenju se tra`i da snage budu spremne da otvore vatru u 05:30 sati, a kao borbene snage predvi|a snage za blokadu (osmatra-ke, zasjede), snage za pretres i snage za ofanzivno djelovanje.⁹¹⁸ General Bla{ki} u tom je naredjenju precizirao da mu je "za izvr{enje date zada}e osobno ?...g odgovoran zapovjednik brigade HVO Vitezovi g. M. ^erkez". Naredjenje zavr{ava rije-ima da su "ogstale ta-ke zapovijedi sukladne ranije preciziranim uputama", no Vije}e nije razumjelo o kojim se ranijim uputama radi.

436. Oko 12:30 sati 16. aprila potpisan je sporazum o prekidu vatre izme|u ABiH i HVO-a pod pokroviteljstvom UNPROFOR-a,⁹¹⁹ nakon -ega je general Bla{ki} naredio Vite{koj brigadi i brigadi Nikola [ubi} Zrinski da odmah prekinu s borbenim dejstvima.⁹²⁰

⁹¹⁵ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13582.

⁹¹⁶ D269.

⁹¹⁷ D269, para. 3: "Ispred vas nalaze se snage IV bojne VP ?...g, desno od vas su postrojbe N[Zrinski, lijevo od vas su snage civilne policije."

⁹¹⁸ D269, para. 2: "Vrijeme gotovosti 05,30 sati 16.04.1993. godine.

Borbeni raspored:

Snage za blokadu (osmatranje, zasjede)

Snage za pretres

Snage za ofanzivno djelovanje"

Na tom dokaznom predmetu nema ERN broja.

⁹¹⁹ D278: izvje{taj koji je pukovnik Bla{ki} 16. aprila u 15:30 sati poslao Hrvatskom vije}u obrane u Mostaru, u kojemu izvje{tava o tom sporazumu. Tako|e, 20. aprila je potpisana zajedni-ka izjava od strane predstavnika Hrvata i Muslimana op{tine Vitez (P86).

⁹²⁰ D279; svjedok Marin, T. str. 9041.

ii) Optu`eni je naredio napad 16. aprila 1993.

437. Vije}e konstatira da je tre}e nare|enje,⁹²¹ ono izdano 16. aprila u 01:30 sati, o-ito nare|enje za napad. To nare|enje, upu}eno naro-ito Vite{koj brigadi, izri-ito pominje i druge jedinice, kao {to su 4. bojna vojne policije, snage brigade Nikola [ubi} Zrinski i snage civilne policije, koje su na terenu bile prepoznate kao jedinice koje su u-estvovala u borbi. Vrijeme po-etka bitke navedeno u tom nare|enju precizno odgovara vremenu kad je sukob zapo-elo na terenu. Naravno, to nare|enje je predstavljeno kao "borbena zapovijed za sprje-avanje napadnog djelovanja neprijatelja". Taj napad bi po tome, dakle, bio vi{e u okviru defenzivne nego ofenzivne strategije. Me|utim, Vije}e je ve} ranije zaklju-ilo da nijedan vojni razlog ne mo`e opravdati taj napad. Stoga nije potrebno vra}ati se ovdje na razloge koji su navedeni kao opravdanje za to nare|enje, koje u svakom slu-aju ostaje nare|enje za napad. Vije}e ocjenjuje da su ovi dokazi dovoljni da se zaklju-i kako su te trupe, djeluju}i zdru`eno, izvr{ile napad po nare|enju optu`enoga.

438. Osim {to ni-im nije potkrepljena teza o predstoje}em napadu kao opravdanju za nare|enje za napad koje je izdao general Bla{ki}, preostaje pitanje da li su trupe djelovale mimo nare|enja optu`enog.

iii) Optu`eni je naredio napad na muslimansko stanovni{tvo

439. Odbrana tvrdi da su svi zlo-ini po-injeni u podru-ju Ahmi}a bili djelo vojne policije, a osobito njezine specijalne jedinice D`okera. Ona, nadalje, smatra da optu`eni nije kontrolirao trupe koje su, u vrijeme kad su po-injeni zlo-ini, bile direktno podre|ene ministarstvu odbrane Hrvatske zajednice Herceg-Bosne u Mostaru.

440. Vije}e u vezi s tim podsje}a da dokazni materijal, naprotiv, pokazuje da po-injena zlodjela nisu bila isklju-ivo djelo vojne policije, nego da su u njima u-estvovala i regularne jedinice HVO-a, konkretno, Vite{ka brigada i domobranske postrojbe.

441. Ovo su|enje je pokazalo da je pod direktnim zapovjedni{tvom optu`enoga uz regularne jedinice bio i izvjestan broj "samostalnih" jedinica koje su djelovale na

⁹²¹ D269.

podru-ju Operativne zone Srednja Bosna, a za koje se osporava da su bile pod zapovjedni{tvom optu`enoga. Valjalo bi stoga analizirati kontrolu optu`enoga nad tim razli-itim jedinicama.

a. Kontrola optu`enog nad Vite{kom brigadom i gardom (domobranima)

442. Izvan svake je sumnje da je Vite{ka brigada bila pod direktnim zapovjedni{tvom optu`enoga.⁹²² Na to ponovo podsje}a nare|enje optu`enoga od 16. aprila,⁹²³ koje je pokrenulo napad.

443. Domobrani su tako|e bili direktno podre|eni optu`enome.⁹²⁴ On je 6. aprila u 10:00 sati sazvaio sve zapovjednike domobranskih jedinica iz mjesta Travnik, Vitez, Novi Travnik, Kre{evo, Fojnica, Kakanj, Vare{, @ep-e, Zavidovi}i, Maglaj i Usora kako bi se utvrdila situacija u vezi s oru`jem i materijalno-tehni-kim sredstvima kojima je svaki od njih raspolagao. U nare|enju kojim je sazvaio taj sastanak, optu`eni je ponovno precizirao da su "zapovjednici domobranskih postrojbi odgovorni pred ?njimig za izvr{enje te zapovijedi".⁹²⁵

444. Odbrana, me|utim, hrvatske trupe u Bosni prikazuje kao bande "naoru`anih seljaka", na koje su utjecale razna lokalna udru`enja. ^injenica da su po-injena takva zlodjela mo`e se, navodno, objasniti manjkom kvalificiranih oficira, slabom obukom i opremljeno{}u trupa kao i lo{im sistemom komunikacije. Ne osporavaju}i, dakle, *de jure* nadle`nost optu`enoga, odbrana tvrdi da on nije *de facto* imao kontrolu nad trupama.⁹²⁶

⁹²² Vidi, izme|u ostalog, D241.

⁹²³ Optu`eni je u nare|enju D269 ponovo precizirao: "Za izvr{enje date zada}e osobno mi je odgovoran zapovjednik brigade HVO Vitez g. M. ^erkez."

⁹²⁴ Vidi, naro-ito:

P769: dokument koji je izdalo Hrvatsko vije}e odbrane u Mostaru (potpisao general Milivoj Petkovi}) 8. februara 1993. i kojim se formiraju postrojbe domobranstva. U tom se dokumentu u paragrafu 1.7 precizira: "Po formiranju }e postrojbe biti pod zapovjedni{tvom zapovjednika OZ". Prema tom dokumentu, domobranske jedinice su osnovane kao podr{ka redovnim oru`anim snagama.

P770 (str. 3): ovaj dokument, koji je izdao optu`eni u martu 1993., podsje}a da su domobranske jedinice direktno podre|ene zapovjedniku operativne zone.

P773, zapovijed Zvonka Vukovi}a od 13. marta 1993., para 2: "Zapovijedanje i vo|enje postrojbi domobranstva vr{it }e privremena Zapovjedni{tva domobranskih postrojbi na op}inama. Pomenute postrojbe i zapovjedni{tva bit }e pod zapovjedni{tvom zapovjednika Operativne zone SREDNJA-BOSNA."

⁹²⁵ P777.

⁹²⁶ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 193-200.

445. Optu`eni je, izme|u ostalog, objasnio da je Vite{ka brigada bila u procesu nastajanja.⁹²⁷ Ta brigada je formirana po nare|enju izdatom 12. marta 1993. u kojemu je Mario ^erkez imenovan njezinim zapovjednikom⁹²⁸ i 16. aprila nije jo{ bila dobro organizirana.

446. Me|utim, optu`eni je vi{e puta izrazio zadovoljstvo zbog savr{ene organiziranosti i reda koji su vladali u njegovim jedinicama.⁹²⁹ Svjedok Mujezinovi} tako|e je ustvrdio kako je u Vitezu HVO raspolagao veoma dobro organiziranim i veoma dobro naoru`anim trupama.⁹³⁰ Prema rije-ima vi{e me|unarodnih posmatra-a, HVO je raspolagao veoma preciznim shemama u kojima su bili definirani svi zadaci i sva-ije zone odgovornosti. Hijerarhija je bila vrlo jasna, pri -emu je svaka jedinica imala svoj broj, svoju zonu dejstvovanja i svoj rang.⁹³¹ Svjedok Bower podsjetio je da su vojnici uglavnom bili dobro uvje`bani jer su obu-avani u JNA u kojoj se vojska slu`ila dvije godine.⁹³²

447. Odbrana osim toga tvrdi da otpu`eni nije raspolagao s dovoljno sredstava komunikacije. Blokiran u podrumu hotela Vitez, navodno je raspolagao sa samo dva telefona i sistemom "paket-veze", {to mu je onemogu}avalo da odr`ava stalan kontakt sa svim trupama raspore|enim na terenu.

448. Prema izjavi svjedoka Duncana, optu`eni je, naprotiv, raspolagao telefaksom te je imao pristup lokalnoj telekomunikacionoj mre`i.⁹³³ Tako|e je raspolagao obavje{tajnom mre`om te satelitskim sistemom komunikacije Motorola.⁹³⁴ Jedan posmatra~ PMEZ-a konstatirao je tako|e da su sredstva komunikacije kojima je raspolagala hrvatske vojska u Bosni op}enito bila prili~no dobra.⁹³⁵ Prema svjedoku Morsinku, HVO je kontrolirao sve komunikacione centrale op{tine Vitez te je odlu-ivao o tome tko mo`e imati pristup mre`i.⁹³⁶ Prema tom svjedoku, oficiri HVO-a

⁹²⁷ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13704.

⁹²⁸ D241. Svjedok Bla{ki}, T. str. 15316.

⁹²⁹ Vidi, izme|u ostalog, P647, od 21. oktobra 1992: "Dejstva na{ih snaga su organizovana, potpuno koordinirana i pod kontrolom zapovjedni{tva"; P456/32, od 7. maja 1993: "lanac zapovijedanja i kontrole funkcionira korektno i svi se zadaci izvode planski, prema zapovijedima, uz iscrpno poznavanje situacije, potpunu koordinaciju i kontrolu."

⁹³⁰ Svjedok Mujezinovi}, T. od 20. augusta 1997. str. 1029.

⁹³¹ T. str. 17232.

⁹³² Svjedok Bower, T. str. 7049.

⁹³³ Svjedok Duncan, T. str. 6771.

⁹³⁴ Svjedok Duncan, T. str. 6771.

⁹³⁵ T. str. 17248.

⁹³⁶ Svjedok Morsink, T. str. 7344. Prema izjavi svjedoka Bagessena (T od 21. augusta 1997. str. 1108), PTT je u Zenici kontrolirala ABiH, a u Vitezu, Travniku i Kiseljaku HVO.

nosili su mobilne radio-stanice,⁹³⁷ onakve kakve su nosili hrvatski vojnici tokom napada 16 aprila. Svjedok Baggesen je pak istaknuo da je u Hotelu Vitez postojala radio-oprema.⁹³⁸

b. Kontrola optu`enog nad specijalnim jedinicama

449. Prema navodima odbrane, izvjestan broj "specijalnih" jedinica djelovao je van kontrole optu`enoga, i *de jure* i *de facto*. Optu`eni je izjavio da su te "specijalne" jedinice bile formirane na inicijativu Odjela za obranu HZHB-a i da su bile u direktnoj nadle`nosti tog ministarstva. Mada su mogle biti raspore|ene po -itavoj teritoriji Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, a naro-ito u Operativnoj zoni Srednja Bosna, te jedinice su bile isklju-ivo pod zapovjedni{tvom civilnih organa ministarstva odbrane HZHB-a. Stoga, tvrdi optu`eni, "nijedna od tih jedinica nije ni u jednom trenutku bila dijelom Operativne zone Srednja Bosna niti njezine zapovjedne i organizacione strukture, te one nisu nikada bile pod zapovjedni{tvom Glavnog sto`era Hrvatske zajednice Herceg-Bosne."⁹³⁹

450. To se, doista, sla`e s onim {to je optu`eni rekao generalu Had`ihasanovi}u, odnosno, da su specijalne jedinice HVO-a i vojne policije bile pod zapovjedni{tvom nekoga na visokoj razini u lancu komandovanja.⁹⁴⁰

451. Vije}e primje}uje, prije svega, da nije ba{ u skladu s vojnim principima da zapovjednik neke operativne zone nema nadle`nost nad trupama koje djeluju u okviru njegove zone odgovornosti. Svjedok Bagessen objasnio je na primjer sljede}e: "Nema nikakve sumnje da su te trupe bile pod zapovjedni{tvom generala Bla{ki}a. Jer u vojsci je uobi-ajeno da osoba koja zapovijeda nekom odre|enom zonom odgovornosti, automatski zapovijeda svim vojnim jedinicama koje se nalaze u toj zoni".⁹⁴¹ I sam optu`eni je priznao da je takva organizacija bila protivna principu jedinstva zapovijedanja, koji se, me|utim, primjenjivao u JNA.⁹⁴²

⁹³⁷ Svjedok Morsink, T. str. 7344.

⁹³⁸ Svjedok Bagessen, T. od 22. augusta 1997., str. 1111.

⁹³⁹ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13310.

⁹⁴⁰ Svjedok Had`ihasanovi}, T. str. 16904.

⁹⁴¹ Svjedok Bagessen, T. od 22. augusta 1997. str. 1121.

⁹⁴² Svjedok Bla{ki}, T. str. 13282: "U JNA je postojao princip jedinstva zapovijedanja i jedinstva odgovornosti. To zna-i da je u jednom podru-ju smao jedan zapovjednik zapovijedao svim snagama. Na primjer, zapovjedni{tvo brigade je u JNA imalo direktno pod svojom kontrolom barem -etu vojne policije". Vidi i T. str. 13284.

452. Vijeće osim toga konstatira da je optuženi izdavao naređenja specijalnim jedinicama. Tako je 26. septembra 1992. optuženi izdao naređenja kojim se predviđala obuka specijalnih jedinica.⁹⁴³ Jedno naređenje od 16. januara 1993. takođe je upućeno određenom broju specijalnih jedinica, među kojima su i Vitezovi, kao i vojna policija.⁹⁴⁴ Naređenje 01-1-217/93 od 18. januara 1993. upućeno je svim zapovjednicima svih brigada HVO-a kao i samostalnim jedinicama Operativne zone Srednja Bosna.⁹⁴⁵ Više naređenja od marta 1993. upućeno je brigadama HVO-a, kao i specijalnim jedinicama, konkretno Vitezovima, i 4. bojni vojne policije.⁹⁴⁶ General Blaškić je u jednom od tih naređenja precizirao sljedeće: "za izvršenje zapovijednog osobno su mi odgovorni zapovjednici brigada i *samostalnih postrojbi*".⁹⁴⁷ Vijeću su predložena i druga naređenja optuženog upućena samostalnim jedinicama u junu 1993.⁹⁴⁸ Još jedan primjer su tri ranije opisana naređenja koja je prezentirala odbrana.

c. Kontrola optuženog nad vojnom policijom

453. Vojna policija, formirana 10. aprila 1992., bila je podijeljena u bojne četvrta bojna nalazila se u Operativnoj zoni Srednja Bosna.

454. Prema izvještaju o aktivnostima vojne policije za razdoblje od januara do juna 1993.,⁹⁴⁹ u januaru 1993. obavljena je reorganizacija uprave i organizacije bojni vojne policije.⁹⁵⁰ Između ostalog je odlučeno da se formiraju lakozbornice. Jedna od njih bila je jedinica Džokeri, koja je djelovala u Operativnoj zoni Srednja Bosna.⁹⁵¹ U

⁹⁴³ P456/2 i svjedok Marin, T. str. 9485-9486.

⁹⁴⁴ P456/6 od 16. januara 1993, 11:40 sati. General Blaškić objasnio je da su te jedinice njemu bile privremeno podređene radi vođenja borbe, na temelju naređenja generala Petkovića od 15. januara 1993. (Svjedok Blaškić, T. str. 13344-13345).

⁹⁴⁵ D208; svjedoci Blaškić, T. str. 13323; Marin, T. str. 8869.

⁹⁴⁶ D42, D11, P456/16; svjedoci Blaškić, T. str. 13491; Marin, T. str. 8879-8880: naređenje od 17. marta 1993. poslano zapovjednicima brigada HVO-a, samostalnim jedinicama, Vitezovima, vojnoj policiji Viteza i civilnim predstavnicima HVO-a (radi informacije).

D358: naređenje od 18. marta -ija je svrha obezbjeđivanje slobode kretanja predstavnika PMEZ-a. To naređenje poslano je predstavnicima PMEZ-a u Zenici radi informacije, zapovjednicima brigada HVO-a, zapovjednicima neovisnih jedinica, zapovjedniku 4. bojne vojne policije i načelniku Policijske uprave Travnik (svjedok Blaškić, T. str. 13497).

⁹⁴⁷ D42, D211, P456/16 (naglasak dodan).

⁹⁴⁸ P422, ta-ka 4: traži od brigada HVO-a i samostalnih jedinica, uključujući i vojnu policiju, Vitezove i druge, da sastave izvještaje o razvoju situacije na terenu i svemu što je ostvareno u cilju postizanja sporazuma o prekidu vatre (svjedok Morsink, T. str. 7326).

P423 i P 443: Blaškićeva naređenja upućena svim zapovjednicima brigada HVO-a, 4. bataljonu vojne policije i specijalnoj jedinici Vitezovima (svjedok Morsink, T. str. 7327.)

⁹⁴⁹ P457.

⁹⁵⁰ P457, str. 17.

⁹⁵¹ P457, str. 17-18.

izvještaju stoji da su te jedinice veoma uspješno "učestvovala u najslabijim borbenim akcijama i, najviše, uz velike žrtve".⁹⁵²

455. Mada je djelovala u OZSB, 4. bojna, kao i njezina specijalna jedinica Džokeri, navodno nije bila isključivo pod kontrolom generala Blažića, nego je od 13. decembra 1992.⁹⁵³ bila potčinjena dvostrukom lancu komandovanja te je za neke zadatke bila odgovorna optuženome, a za neke direktno vladi u Mostaru. Odbrana tu tvrdnju, između ostalog, temelji na pravilniku o formiranju vojne policije i upravljanju njome.⁹⁵⁴ Prema članovima 9 i 10 toga dokumenta, optuženi je mogao izdavati naređenja koja su se odnosila na dnevne operativne vojno-policijske zadatke, ali u njegovoj nadležnosti nije bilo izdavanje naređenja za borbeno dejstvo, za što je bilo ovlašteno isključivo Ministarstvo obrane.⁹⁵⁵ Optuženi je takođe objasnio da je vojna policija bila pod kontrolom Pačeka Ljubića, koji je i sam bio potčinjen optuženome, ali samo za tekuće poslove, a ne i za borbeno dejstvo.⁹⁵⁶

456. Odbrana je objasnila da je, uz to što nije bilo zakonske osnove po kojoj bi optuženi imao vlast nad 4. bojnomo, Pačeko Ljubić imao veliku moć u toj regiji i da nije izvršavao naređenja optuženoga.⁹⁵⁷ Optuženi dakle nije imao nikakve vlasti, ni *de jure* ni *de facto*, nad 4. bojnomo vojne policije i Džokerima.

457. Optuženi je, osim toga, objasnio da on u svakom slučaju nije mogao preduzeti disciplinske mjere protiv pripadnika tih jedinica.⁹⁵⁸

458. Temeljeći svoje zaključke prije svega na izjavama svjedoka odbrane Marinka Palavre, zapovjednika 4. bojne od 1. augusta 1993., Tužilaštvo smatra da je, naprotiv, distinkcija pomenuta u pravilniku već u predmetno vrijeme postala nevažeća i da je

⁹⁵² P457, str. 25.

⁹⁵³ Datum jednog sastanka u Vitezu između generala Petkovića, pukovnika Blažića i predstavnika vlasti u Mostaru, u prisustvu zapovjednika 4. bojne vojne policije Pačeka Ljubića.

⁹⁵⁴ D523.

⁹⁵⁵ ^lan 9: "U obavljanju dnevno-operativnih vojno-policijskih zadataka postrojbe VP podređene su zapovjedniku Zbornog područja, odnosno najvišem po dužnosti zapovjedniku HVO u području djelovanja postrojbe vojne policije."

^lan 10: "Vojna policija obavlja poslove i zadatke koje se odnose na: ...g Sudjelovanju u obavljanju borbenih zadataka na crti bojišnice, po zapovijedi Ministra obrane Hrvatske Republike Herceg-Bosne." Svjedok Blažić, T. str. 14126. Vidi i T. str. 17473-17474.

Za argumente odbrane, vidi Završni podnesak odbrane, str. 60.

⁹⁵⁶ Svjedok Blažić, T. str. 14126.

⁹⁵⁷ Završni podnesak odbrane, knjiga V, str. 268.

⁹⁵⁸ Svjedok Blažić, T. str. 14057.

optu`eni raspolagao *de facto* svim ovlastima zapovijedanja 4. bojnom vojne policije i specijalnom jedinicom D`okeri.⁹⁵⁹

459. Optu`eni je priznao da su mu, na zahtjev, te jedinice ponekad mogle biti "prepot-injene"⁹⁶⁰ za ograni-ene zadatke.⁹⁶¹ Objasnio je kako po nekim pravilima zapovjednik visokog ranga u vojnoj hijerarhiji mo`e oja-ati jedinice koje su mu podre|ene dodatnim jedinicama, koje mu se stavljaju na raspolaganje za ograni-ene operacije. Prema izjavi optu`enoga, vrhovna komanda definirala je "na-in na koji je takva jedinica ?bilag pot-injena njegovom zapovjedni{tvu, koliko vremena ?je trebalo odr`ati takav oblik subordinacije i kakve su ?trebale bitiig ovlasti zapovjednika operacije u odnosu na novopot-injenu jedinicu".⁹⁶²

460. Optu`eni je priznao da mu je vojna policija bila na taj na-in "prepot-injena" od 15:00 sati 15. aprila, po nare|enju na-elnika Glavnog sto`era,⁹⁶³ kojim je general Petkovi} naredio da "sve snage vojne policije i specijalnih jedinica" budu njemu prepot-njene u slu-aju "op{teg napada".⁹⁶⁴ Te jedinice su mu dakle bile podre|ene samo u toku trajanja borbenog zadatka. Prema izjavi optu`enoga, prepot-injavanje je stupalo na snagu onoga trenutka kad bi se zapovjednik prepot-injene jedinice stavio pod zapovjedni{tvo zapovjednika kojemu je njegova jedinica prepot-injena,⁹⁶⁵ tj. u ovom slu-aju je to za vojnu policiju bilo 11:42 sati 16. aprila 1993.⁹⁶⁶ Prema optu`enome, vojna policija je, dakle, po-inila zlo-ine prije nego {to mu je bila pridru`ena.

461. Vije}e u vezi s tim primje}uje da je optu`eni tako|e priznao da se 15. aprila u popodnevnim satima sastao sa zapovjednicima 4. bojne vojne policije, Vitezova i specijalne jedinice Tvrtko. On ih je, navodno, na tom sastanku informirao kako je general Petkovi} naredio da se njihove jednice prepot-ine njemu.⁹⁶⁷ Navodno im je

⁹⁵⁹ Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga II, str. 63.

⁹⁶⁰ Pitanje da li su te trupe njemu bile "prepot-injene", "pridru`ene" ili pot-injene bilo je predmetom brojnih rasprava pred Vije}em.

⁹⁶¹ Svjedok Bla{ki}, T. str. 14057.

⁹⁶² Svjedok Bla{ki}, T. str. 13312-13313.

⁹⁶³ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13689-13690 i 15242.

⁹⁶⁴ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13689.

⁹⁶⁵ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13690.

⁹⁶⁶ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13691.

⁹⁶⁷ Svjedok Bla{ki}, T. str. 15242-15243. Nare|enje o prepot-injavanju izdano je u 15:00 sati, a sastanak je odr`an oko 17:00.

tako je pročitao dva naređenja D267 i D268 koja, prema optužbenom, nisu još bila poslana njihovim jedinicama.⁹⁶⁸

462. Vijeće osim toga primjećuje da je Vladimir [anti], zapovjednik 1. bojne aktivnog sastava vojne policije,⁹⁶⁹ imao kancelariju u hotelu Vitez, kako je ustvrdio i sam optuženi.⁹⁷⁰

463. Više svjedoka tako je ustvrdilo da je optuženi imao *de facto* vlast nad 4. bojnomoj vojne policije. Prema izjavi svjedoka HH, Paško Ljubić je primao naređenja od optuženoga i nikad nije odbio da ih izvrši.⁹⁷¹ Prema izjavi svjedoka Baggesena, "jedina osoba koja je mogla izdavati zapovijedi vojnoj policiji bio je gospodin Blaški".⁹⁷² Taj svjedok je ispričao o pokušaju otmice Džeme Merdana od strane zapovjednika vojne policije Travnika u znak protesta zbog sporosti istrage u slučaju otmice četvorice oficira brigade Stjepan Tomašević. Kada su zahtjevi od strane UNPROFOR-a i PMEZ-a ostali uzaludni, taj je zapovjednik smjesto odustao nakon što mu je to telefonom naredio optuženi.

464. [to se tiče disciplinskih ovlasti optuženoga, on je objasnio da nije imao ovlasti da direktno kažnjava pojedince odgovorne za zlodjela. On je, međutim, bio dužan da kontaktira njihove zapovjednike u slučaju da je neki vojnik počinio zlodjelo. Potrebne mjere trebao je tada preduzeti zapovjednik dotične jedinice. Optuženi je, sudeći po onome što je sam izjavio, istovremeno morao obavijestiti načelnika Glavnog stožera, koji je potom kontaktirao odgovornu osobu u Odjelu za obranu.⁹⁷³ Ta obaveza optuženoga da vlastima prijavi svako zlodjelo dovoljna je, kako je prethodno već navedeno,⁹⁷⁴ da se utvrdi odgovornost nadređenog.

465. Ti dokazni materijali potvrđuju da je general Blaški imao ovlasti nadređenoga nad 4. bojnomoj vojne policije i njezine specijalne jedinice Džokeri u predmetnom periodu.

⁹⁶⁸ Svjedok Blaški, T. str. 15255-15256.

⁹⁶⁹ Svjedok Blaški, T. str. 15323.

⁹⁷⁰ Svjedok Blaški, T. str. 15247.

⁹⁷¹ Svjedok HH, T. str. 5129.

⁹⁷² Svjedok Baggesen, T. str. od 22. augusta 1997., str. 1125.

⁹⁷³ Svjedok Blaški, T. str. 14334.

⁹⁷⁴ Vidi gore diskusiju o članu 7(3) Statuta.

466. Vijeće, dakle, ne može prihvatiti argument po kojemu optuženi nije imao kontrolu nad trupama koje su djelovale na terenu.

iv) Rasprostranjeni i sistematski karakter zločina kao dokaz da su počinjeni po naređenju

467. Konačno, mogućnost da su ti zločini počinjeni od strane nekontroliranih elemenata nespojiva je s opsegom i sistematičnosti zločina počinjenih 16. aprila u općtini Vitez. Vijeće prihvata mišljenje koje je iznio svjedok Morsink, profesionalni vojnik i posmatrač PMEZ-a u vrijeme događaja:

Mislim da su se dogodila jedan ili dva manja incidenta koje su počinile male nekontrolirane grupe i koji su bili izolirani, ali u većini slučajeva koji su se dogodili nitava sela su pretvorena u prah i pepeo i to se radilo sistematski. U drugim selima sistematski su birane muslimanske kuće. I kada je jasno da se istovremeno na više mjesta odvijao isti scenarij, po mom mišljenju je nemoguće da su to izazvale nekontrolirane grupe.⁹⁷⁵

Planski karakter i, naročito, činjenica da su sve te jedinice djelovale savršeno koordinirano, pretpostavlja postojanje jednog jedinog zapovjedništva, koje je, prema tome, moralo biti nadređeno zapovjedniku svake od tih jedinica.

468. U tom smislu nije na odmet podsjetiti da je takvo mišljenje zastupao i sam optuženi.⁹⁷⁶

v) Sadržaj naređenja

469. Vijeće primjećuje da su razlozi koji su navedeni kao opravdanje za naređenja od 16. aprila (D269) zasnovani na propagandi kojoj je cilj bio raspirivanje nacionalne mržnje. Naređenja D267 govori o namjeri ekstremnih muslimanskih snaga da izvrše "etničko čišćenje" Hrvata iz te regije. Naređenja D269 pak govori o namjeri muslimanskih snaga da "unište sve hrvatsko". Više međunarodnih posmatrača je ustvrdilo da su te tvrdnje pretjerane u odnosu na stvarno stanje.⁹⁷⁷ Prema izjavi jednog posmatrača PMEZ-a, "nema nikakve sumnje da je izbijanje oružanog sukoba inicirao HVO, nazivajući to odgovorom na sistematičan anti-hrvatski stav. Očito je da se

⁹⁷⁵ Svjedok Morsink, T. str. 7322-23.

⁹⁷⁶ Svjedok Blaški, T. str. 13983, 14070 i 15301.

⁹⁷⁷ Vidi, naročito, P414: specijalni izvještaj PMEZ-a od 8. juna 1993. koji se odnosi na Travnik; P415: specijalni izvještaj PMEZ-a od 19. juna 1993. koji se odnosi naročito na događaje u Gornjoj Gori; svjedok Morsink, T. str. 7297-7298.

radilo o poku{aju zauzimanja "hrvatskih provincija" i preuzimanja kontrole u njima".⁹⁷⁸

470. Vije}e, osim toga, primje}uje da su ta nare|enja zagovarala metode borbe koje su i bile kori{tene na terenu 16. aprila. Tako nare|enje D268 inzistira na koordinaciji izme|u raznih jedinica. Ono, tako|e, tra`i od snaga da nastoje "da obezbijede punu kontrolu goriva", koje je bilo jedno od osnovnih oru`ja kojima su se hrvatske snage slu`ile za vrijeme napada 16. aprila. Te{ko je zamisliti da bi sistematska upotreba benzina kao oru`ja za borbu, u tom vremenu nesta{ice goriva, bila mogu}a bez potpore vojnih i/ili civilnih vlasti.⁹⁷⁹ Nare|enje D269 govori o snagama za blokadu (osmatra-kesnaga, snage zasjede), za pretres i za ofanzivno djelovanje. Glavne ceste (planinska i ona kroz dolinu) ime|u Viteza i Zenice bile su 16. aprila blokirane od strane snaga za blokadu HVO-a,⁹⁸⁰ konkretno, Vite{ke brigade.⁹⁸¹ Prema izjavi svjedoka Landryja, ta zona bila je predmetom takozvane operacije "~i{ }enja", koja se izvodi tako da se oko sela uspostavi kordon pomo}u kontrolnih punktova na cestama koje vode u selo, dok lak{e, mobilnije snage, osobito one za pretres, vr{e ~i{ }enje sela.⁹⁸²

471. Napad je po-eo artiljerijskom vatrom i Vije}e podsje}a da je, prema onome {to je izjavio sam optu`eni, upotreba artiljerije bila pod njegovim direktnim zapovjedni{tvom.⁹⁸³

472. Svjedo-enja `rtava pokolja upu}uju na to da su civili bili ubijani po nare|enju. Svjedokinja Fatima Ahmi} je izjavila kako je ~ula kad je jedan vojnik HVO-a, koji je bio u jednom kombiju, rekao sljede}e na voki-toki: "Da, akcija je uspjela, svi su poslagani pred ku}ama kao svinje".⁹⁸⁴ Kad je vojnike pitala za{to su joj ubili sina, oni su odgovorili da je to "vi{a sila" i da su "nare|enja stigla odozgo".⁹⁸⁵ Svjedok Abdulah Ahmi} je izjavio kako je vidio da je jedan vojnik rekao drugome koji je odbijao da ubije nekog ~ovjeka: "Pokori se zapovijedi".⁹⁸⁶ Svjedok]azim Ahmi}

⁹⁷⁸ T. str. 17151 i P741 (izvje{taj PMEZ-a od 01.05.93.), str. 2.

⁹⁷⁹ Svjedok Bla{ki}, T. str. 15309.

⁹⁸⁰ Svjedok Landry, T. str. 5572.

⁹⁸¹ Upotreba koju potvr|uje nare|enje D284 koje je u no}i izme|u 16. i 17. aprila optu`eni izdao Vite{koj brigadi; svjedok Bla{ki}, T. str. 13703-13704.

⁹⁸² Svjedok Landry, T. str. 5576.

⁹⁸³ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13610.

⁹⁸⁴ Svjedokinja Fatima Ahmi}, T. str. 2779.

⁹⁸⁵ Svjedokinja Fatima Ahmi}, T. str. 2775-2776.

⁹⁸⁶ Svjedok Abdulah Ahmi}, T. str. 2585.

ponovio je riječi koje mu je uputio jedan od zapovjednika Ibrica Kupreški: "Bježi odatle (to prije može jer nijedan Musliman ne može ovdje ostati. Ako saznaju da sam te pustio da ode, streljaće me)".⁹⁸⁷ Prema izjavi svjedoka F, Đokeri i Vitezovi su navodno rekli da su "dobili zapovijed da ubiju sve Muslimane kako Muslimani ne bi viđeni nikada ovdje živjeli".⁹⁸⁸ Svjedok A rekao je kako je čuo izvjesnog Čicka da u tom smislu govori o događajima od 16. aprila: "Svi sada peru ruke. Niko ne može ništa da ima s Ahmićima, a svi znamo da je Blaški izdao zapovijed da se ne uzimaju zarobljenici".⁹⁸⁹

473. Vijeće takođe konstatira da je hrvatski puk, nastojeći da ustanovi položaj operativnog centra kad je napad počeo 16. aprila, ustanovio da se on nalazi pokraj stadiona, blizu hotela Vitez.⁹⁹⁰

vi) Rizik koji je preuzeo optuženi

474. Kad bi, usprkos svemu, i dalje postojala sumnja u to da je optuženi naredio napad s jasnom namjerom da se pocini pokolj, njegova bi se odgovornost za naređenje da se pocine zločini ipak morala ustanoviti prema članu 7(1) Statuta. Kao što je ranije objašnjeno,⁹⁹¹ svatko tko, naredjući neki čin, zna da pri tome postoji rizik da budu pocinjena krivična djela i prihvata taj rizik, pokazuje razinu namjere koja je dovoljna (eventualni *dolus*) da bi se ustanovila njegova odgovornost za naređivanje, planiranje ili podsticanje na počinjenje tih zločina. U ovom konkretnom slučaju, optuženi je znao da su trupe koje je koristio za izvršenje naređenja o napadu od 16. aprila već ranije pocinile brojne zločine nad muslimanskim stanovništvom Bosne. To dokazuje naređenje koje je optuženi izdao već 4. novembra 1992., kojim izricito zabranjuje trupama paljenje kuća.⁹⁹² Optuženi je, osim toga, priznao pred Vijećem da je bio obaviješten o zločinima koje su pocinile trupe koje su djelovale u njegovoj zoni odgovornosti. [taviđe, on je primao disciplinske izvještaje.⁹⁹³ Takođe, optuženi je izjavio da je već u januaru 1993. pismenim putem zatražio od zapovjednika Glavnog stožera i od načelnika Odjela obrane da samostalne jedinice budu povučene iz

⁹⁸⁷ Svjedok [azim Ahmić], T. od 1. oktobra 1997., str. 1923.

⁹⁸⁸ Svjedok F, T. str. 2533.

⁹⁸⁹ Svjedok A, T. str. 3992.

⁹⁹⁰ Svjedok Parrot, T. str. 3655.

⁹⁹¹ Vidi gore, diskusija o članu 7 Statuta.

⁹⁹² Naređenje od 4. novembra 1992., D347.

⁹⁹³ Vidi D204; svjedok Blaški, T. str. 13321.

Operativne zone Srednja Bosna zbog problema koje su izazivale.⁹⁹⁴ Optuženi je, osim toga, bio svjestan da su u okviru vojne policije djelovali kriminalci.⁹⁹⁵ Svjedok Marin, tada podređen optuženome, takode je priznao da je u redovima vojne policije bilo kriminalaca.⁹⁹⁶ Istina, optuženi je 18. januara 1993. izdao naredenje upuceno redovnim jedinicama HVO-a, samostalnim jedinicama i 4. bojni vojne policije, kojim naređuje da se svi vojnici skloni kriminalnom ponašanju neutraliziraju.⁹⁹⁷ To naredenje nije, međutim, imalo učinka, usprkos ponovnom pozivu optuženoga 6. februara 1993.⁹⁹⁸ Prema riječima svjedoka Marina, situacija se, naprotiv, nakon toga još pogoršala.⁹⁹⁹ Odbrana je takode prezentirala naredenje optuženoga izdato 17. marta 1993. kojim se traži da zapovjednici svih brigada HVO-a identificiraju svoje pripadnike sklone kriminalnom ponašanju.¹⁰⁰⁰ Vijeće, međutim, konstatira da se optuženi nije uvjerio, prije nego što ih je angažirao 16. aprila 1993., da su zaista bile preduzete mjere da se ti kriminalni elementi neutraliziraju. Naprotiv, optuženi je izjavio da je tek nakon što je primio pismo pukovnika Stewarta 22. aprila 1993. shvatio da ne može imati povjerenja u izvještaje koje mu šalje zapovjednik vojne policije Ljubinić.¹⁰⁰¹ Tek je 30. aprila optuženi navodno zatražio od zapovjednika Glavnog stožera da Paško Ljubinić bude smijenjen i da se promijeni organizaciona struktura te jedinice.¹⁰⁰²

475. Vijeće je takođe utvrdilo da su Vitezovi i 4. bojna vojne policije učestvovali u borbama u Busovači u januaru 1993.¹⁰⁰³ po naredenju optuženoga.

476. Vijeće, osim toga, primjećuje da je optuženi koristio vojnu policiju u akcijama koje su uslijedile. Konkretno, napad na Grbavicu 7. i 8. septembra 1993. vodila je 7. bojna vojne policije koja je zamijenila 4. bojnu vojne policije. Pripadnici te jedinice bili su, dakle, isti oni koji su počinili zločine u Ahmićima, što je priznao i svjedok odbrane Marin.¹⁰⁰⁴ Istina, optuženi je precizirao da je odstranio kriminalne elemente kad je uspostavio potpunu kontrolu nad tom bojom 23. jula 1993. Optuženi tvrdi

⁹⁹⁴ Svjedok Blaškic, T. str. 13324.

⁹⁹⁵ Svjedok Blaškic, T. str. 13518.

⁹⁹⁶ Svjedok Marin, T. str. 8862.

⁹⁹⁷ D208; svjedoci Blaškic, T. str. 13323; Marin, T. str. 8869.

⁹⁹⁸ D208.

⁹⁹⁹ Svjedok Marin, T. str. 8870.

¹⁰⁰⁰ D42, D211 i P456/16: naredenje od 17. marta 1993.; svjedok Marin, T. str. 8879-8880.

¹⁰⁰¹ Svjedok Blaški, T. str. 14062.

¹⁰⁰² Svjedok Blaški, T. str. 14061.

¹⁰⁰³ Vidi obrazloženje gore.

¹⁰⁰⁴ Svjedok Marin, T. str. 10049.

kako je 30. aprila poslao izvještaj u vezi sa kr{enjima njegovih nare|enja od strane vojne policije i zatra`io da se protiv njih pokrene disciplinski postupak. On je, osim toga, zatra`io od vrhovnog zapovjednika Glavnog sto`era da se Pa{ko Ljubi-i} smijeni sa du`nosti zapovjednika vojne policije. Tvrdi kako je svoj zahtjev ponovio 29. maja i 10. juna.¹⁰⁰⁵ Optu`eni je, dakle, navodno, tokom juna i jula inzistirao kod Glavnog sto`era da vojna policija bude podre|ena Opativnoj zoni Srednja Bosna. To je postigao tek 23. jula. Pa{ko Ljubi-i} bio je tada smijenjen sa svojih du`nosti i zamijenjen Marinkom Palavrom. Prema izjavi optu`enoga, tek su tada pripadnici tih jedinica s policijskim dosjeima bili otpu{teni.¹⁰⁰⁶

vii) Optu`eni je znao da su po-injeni zlo-ini

477. Kako je Vije}e ranije pokazalo, optu`eni je, budu}i da je imao razloga da zna da su zlo-ini bili po-injeni ili da }e biti po-injeni, kao osoba nadre|ena snagama o kojima se ovdje govori, bio du`an preduzeti razumne mjere kako bi se oni izbjegli ili sprije-ili. Uzimaju}i u obzir kriterije koje je postavilo¹⁰⁰⁷ i -injenice koje je ustanovilo, Vije}e smatra da je optu`eni znao da su zlo-ini bili po-injeni ili da }e biti po-injeni, a nije iz toga izvukao nikakve zaklju-ke. Vije}e smatra da je nedostatak spremnosti optu`enoga da ustanovi istinu o zlo-inima jo{ jedan pokazatelj njegove krivnje po -lanu 7(1) Statuta.

478. Vije}e ne mo`e vjerovati izjavama optu`enoga kada on tvrdi da sve do 22. aprila 1993. nije znao da su po-injeni zlo-ini. Optu`eni tvrdi da ga je na opseg po-injenih zlo-ina upozorilo tek jedno pismo pukovnika Stewarta od 22. aprila,¹⁰⁰⁸ na koje je navodno odmah odgovorio predla`u}i da se osnuje istra`na komisija.¹⁰⁰⁹ Osim {to je te{ko vjerovati da optu`eni nije bio obavije{ten o planiranom napadu u podru-ju koje je bilo u njegovoj zoni odgovornosti i samo nekoliko kilometara udaljeno od njegove komande, vi{e dokaza upu}uje na neta-nost njegovih tvrdnji. Optu`eni tvrdi da je bio blokiran u podrumu hotela Vitez¹⁰¹⁰ gdje je njegova komanda bila premje{tena zbog granatiranja Viteza i Starog Viteza i iz kojeg, zbog bezbjednosnih

¹⁰⁰⁵ Svjedok Bla{ki}, T. str. 14059-14061.

¹⁰⁰⁶ Zavr{ni podnesak odbrane, str. 33.

¹⁰⁰⁷ Vidi gore, diskusija o -lanu 7 Statuta.

¹⁰⁰⁸ P456/56 i svjedok Bla{ki}, T. str. 17282.

¹⁰⁰⁹ P456/57 i D340: pismo generala Bla{ki}a od 23. aprila upu}eno pukovniku Stewartu, u kojemu optu`eni izra`ava svoju spremnost da sastavi istra`nu komisiju, prije svega za doga|aje u Ahmi}ima, i kojim tra`i da se odr`i sastanak sa zapovjednikom 3. korpusa ABiH kako bi se izbjeglo ponovno zao{travanje sukoba. Vidi svjedok Marin, T. str. 9183.

razloga,¹⁰¹¹ nije mogao da iza|e do 27. aprila. Optu`eni tvrdi da nije imao na-ina da sam posmatra opseg i ta-no mjesto odvijanja borbi te da ga njegov tim nije o tome obavijestio zbog nedostatnih sredstava komunikacije; general Bla{ki} tvrdi da je u to vrijeme na raspolaganju imao samo dva telefona i sistem "paket-veze".¹⁰¹² Navodno su jedine informacije kojima je raspolagao bile one iz izvje{taja koji mu je poslao zapovjednik vojne policije Pa{ko Ljubi-i} u 11:42 sati 16. aprila, a u kojima se ne pominju ni ubijstva civila ni paljenje ku}a.¹⁰¹³

479. Vije}e, prije svega, sumnja u -injenicu da je optu`eni ostao u hotelu Vitez -itav dan 16. aprila. Pukovnik Stewart je, na primjer, poku{ao da ga posjeti na tom mjestu 16. aprila u 10:00 sati, kad mu je re-eno da pukovnika Bla{ki}a nema.¹⁰¹⁴ PMEZ je tako|e poku{avao da stupi u kontakt s optu`enim 16. aprila, ali im je re-eno da on nije u komandi.¹⁰¹⁵ U svakom slu-aju, dokazni predmet odbrane D278 pokazuje da su barem dva saradnika optu`enoga 16. aprila iza{la iz hotela Vitez kako bi pregovarali o prekidu vatre s muslimanskim snagama u komandi UNPROFOR-a u Biloj.¹⁰¹⁶ Optu`eni je ustvrdio da su mu, kad su se vratili, ta dva predstavnika HVO-a rekla kako su vidjeli nekoliko le{eva civila uz rub ceste, ali mu nisu rekli za spaljene ku}e. Optu`eni je to objasnio -injenicom da su se kretali u oklopnim vozilima sa vrlo malim prozorima.¹⁰¹⁷ Svjedok Landry opisao je situaciju na sljede}i na-in: "Sa vi{e kilometra razdaljine moglo se vidjeti da u tom podru-ju gori golema vatra".¹⁰¹⁸ Isto tako, svjedok Baggesen izjavio je da je "-itavo nebo bilo osvijetljeno golemim po`arom".¹⁰¹⁹ Vije}e primje}uje da je u najmanju ruku te{ko pomiriti ta dva vi|enja situacije.

480. Jedan je nadre|eni optu`enoga, uostalom, izjavio pred Vije}em da ga je optu`eni 18. aprila telefonom izvijestio da su se neki pripadnici vojne policije

¹⁰¹⁰ Svjedok Bla{ki}, T. str. 15322.

¹⁰¹¹ Prema izjavi svjedoka Marina, HVO nije raspolagao oklopnim vozilom. (svj. Marin, T. str. 9020).

¹⁰¹² Svjedok Bla{ki}, T. str. 15324. Njegove rije-i potvrdio je svjedok Marin, T. str. 9020. O argumentima optu`enoga, vidi i Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 75.

¹⁰¹³ D280. Svjedok Bla{ki}, T. str. 13688.

¹⁰¹⁴ Svjedok Stewart, T. str. 17270.

¹⁰¹⁵ Svjedok Baggesen, T. od 22. augusta 1997. str. 1133. Prema tim svjedocima, njegovo odsustvo ne iznena|uje s obzirom na to da je "pukovnik, kada se odvija neka vojna akcija, obi-no na zapovjednom mjestu na fronti kako bi zapovijedao svojim vojnicima."

¹⁰¹⁶ D278: izvje{taj o susretu s muslimanskim snagama. "Na inicijativu Britanskog bataljuna, danas je u sjedi{tu UNPROFORA u Biloj odr`an sastanak sa neprijateljskom stranom." Marko Prskalo i Pi{kuli} bili su predstavnici HVO-a. Svjedok Marin, T. str. 9037.

¹⁰¹⁷ Svjedok Bla{ki}, T. str. 15323-15324.

¹⁰¹⁸ Svjedok Landry, T. str. 5576.

¹⁰¹⁹ Svjedok Baggesen, T. od 22. augusta 1997., str. 1137.

pona{ali na neobuzdan na-in i da su po-inili zlo-ine.¹⁰²⁰ Tako|e, u jednom nare|enju koje je general Petkovi} uputio optu`enome toga istog dana tra`i se izme|u ostaloga da se prikupe pouzdane informacije o u-esnicima sukoba, o protjerivanju civila, o ubistvima civila i zarobljenih vojnika i o paljenju ku}a i vjerskih objekata,¹⁰²¹ a isto nare|enje optu`eni je prenio jedinicama pod svojim zapovjedni{tvom.¹⁰²²

481. Optu`eni je prisustvovao i sasatanku koji je odr`an u Zenici 20. aprila na kojem je D`emo Merdan, na-elnik Glavnog {taba ABiH, protestirao zbog masakra u Ahmi}ima gdje je, po njegovom mi{ljenju, ubijeno 500 civila. Svjedok Marin je izjavio pred Vije}em da je njega o zlo-inima u Ahmi}ima obavijestio optu`eni 20. aprila kad se vratio s tog sastanka.¹⁰²³ Optu`eni tvrdi kako je on odmah predlo`io osnivanje mje{ovite istra`ne komisije, {to su predstavnici ABiH navodno odbili.¹⁰²⁴ Optu`eni je, tako|e, izjavio da je jo{ iste ve-eri naredio da se prikupe svi izvje{taji koje je primilo zapovjedni{tvo i da se potra`e izvje{taji koji bi eventualno mogli potvrditi navode D`eme Merdana.¹⁰²⁵ Nijedno nare|enje u kojem bi se tra`ile dodatne informacije o tim doga|ajima nije, me|utim, bilo upu}eno 4. bojni vojne policije.¹⁰²⁶ Optu`eni, osim toga, te informacije uop{te ne spominje u dokumentu koji je sutradan, 21. aprila, poslao Dariju Kordiju, Ignacu Ko{tromanu i Ivici Zeki.¹⁰²⁷ Taj propust on opravdava -injenicom da su optu`be koje je iznio D`emo Merdan bile neodre|ene. Optu`eni je pred Vije}em izjavio da su jedinice civilne za{tite 21. aprila 1993. dobile nare|enje da sakupe le{eve u Ahmi}ima.¹⁰²⁸ Mada optu`eni tvrdi da su ta nare|enja do{la od civilnih vlasti, a ne od njega, te{ko je povjerovati da se takav pothvat mogao izvesti, a da optu`eni ne bude obavije{ten o razmjerima pokolja.

482. Vi{e me|unarodnih posmatra-a koji su poku{avali da do|u na mjesto doga|aja izjavili su da su nai{li na protivljenje vojnika HVO-a koji su kontrolirali tu zonu. Jedna ekipa PMEZ-a poku{ala je do}i u Ahmi}e ujutro 16. aprila, ali su je u tome sprije-ili vojnici HVO-a na kontrolnom punktu na ulazu u selo.¹⁰²⁹ Ekipa Komisije za

¹⁰²⁰ T. str. 17525-17526 i 24024-24027.

¹⁰²¹ P316; svjedok Marin T. str. 9990.

¹⁰²² P318; svjedok Marin, T. str. 9991.

¹⁰²³ Svjedok Marin, T. str. 9988.

¹⁰²⁴ Zavr{ni podnesak odbrane, str. 63-64.

¹⁰²⁵ Svjedok Bla{ki}, T. str. 15372.

¹⁰²⁶ Svjedok Marin, T. str. 9988.

¹⁰²⁷ D335, svjedok Marin, T. str. 9996.

¹⁰²⁸ Svjedok Bla{ki}, T. str. 15373-15376. Prema izjavi svjedoka Zeca, u Ahmi}e je navodno, {est dana nakon pokolja, odnosno 22. aprila, do{ao kamion da sakupi le{eve (svjedok Zec, T. str. 3062).

¹⁰²⁹ Svjedok Baggesen, T. od 22. augusta 1997., str. 1139-1140.

ljudska prava tako|e je bila metom pojedina-nih snajperista.¹⁰³⁰ Vojnici HVO-a tako|er su poku{ali da blokiraju cestu kad je na mjesto doga|aja dolazio pukovnik Stewart 22. aprila.¹⁰³¹

483. Iznenajuje, tako|e, nepodudarnost izme|u izjava optu`enog pred me|unarodnim posmatra-ima i me|unarodnom zajednicom i onih koje je upu}ivao hrvatskoj javnosti. Tako je 22. aprila odmah odgovorio na pismo pukovnika Stewarta izjavljuju}i kako je "spreman da smjesta po{alje jednu istra`nu komisiju u Ahmi}e".¹⁰³² Tokom susreta sa pukovnikom Stewartom 24. aprila, u 13:00 sati, priznao je da su u njegovoj zoni odgovornosti po-injeni zlo~ini¹⁰³³ i, sude}i prema rije-ima svjedoka Stewarta, izgledao je uznemiren zbog razmjera pokolja.¹⁰³⁴ Me|utim, u izvje{taju hrvatskim vlastima poslanom tog istog dana, optu`eni nije pokazao nikakvo `aljenje, kajanje ni ljutnju zbog zlo~ina po-injenih 16. aprila. Naprotiv, optu`eni je u tom izvje{taju zamjerio me|unarodnoj zajednici tendenciozno prikazivanje doga|aja, navode}i da ona time navodno pokazuje svoj anti-hrvatski stav.¹⁰³⁵ Tako|e, u jednom intervjuu koji je iza{ao u `asopisu Danas 5. oktobra 1993,¹⁰³⁶ pukovnik Bla{ki je izjavio o Ahmi}ima da je rije~ o "dobro smi{ljenom scenariju ?protivg HVO-a" i da se, u svakom slu~aju, ti zlo~ini mogu pripisati HOS-u, koji u velikoj ve}ini ~ine Muslimani, kao i naoru`anim trupama MOS-a (muslimanskim trupama). Nadalje je ustvrdio da je pokolj u Ahmi}ima "insceniran ?...g i vje{to plasiran ?...g promatra-koj misiji EZ-a, uz pomo} [...] Boba Stewarta" /u francuskom tekstu pogre{no citirano: "promatra-koj misiji EZ-a i Bobu Stewartu"/.¹⁰³⁷

484. Tako|e je te{ko povjerovati da bi ti zlo~ini, koji su, i prema mi{ljenju samog optu`enog, organizirani i nare|eni na visokom nivou vojne hijerarhije, mogli pro}i mimo njegovog znanja, kao i mimo znanja Darija Kordi}a, Ignaca Ko{tromana ili

¹⁰³⁰ P184, str. 2, para. 4.

¹⁰³¹ Svjedok Stewart, T. str. 17294.

¹⁰³² P456/57; svjedok Marin, T. str. 10013.

¹⁰³³ Svjedok Stewart, T. str. 17284.

¹⁰³⁴ Svjedok Stewart, T. str. 17287-17289 i 17366. P742.

¹⁰³⁵ P466/58; svjedok Stewart, T. str. 17286-17287; Marin, T. str. 10019.

¹⁰³⁶ P380.

¹⁰³⁷ Svjedok Bell, T. str. 12973-12974; Duncan, T. str. 6768.

Ante Valente. Optu`eni je 27. aprila 1993. u prisustvu tih osoba -ak odr`ao konferenciju za {tampu na kojoj je osudio pokolj u Ahmi}ima.¹⁰³⁸

485. Neki drugi svjedoci izjavili su kako su o tome saznali prije 22. aprila. Konkretno, predsjednik vitezskog HDZ-a Ante Valenta izjavio je kako je o tome saznao 17. aprila iz jednog izvještaja poslanog iz Operativne zone Srednja Bosna. U tom izvještaju konstatira se uništenje objekata i smrt 70 do 80 civila, no ne precizira se njihova nacionalna pripadnost.¹⁰³⁹ Prema izjavi optu`enoga, Ante Valenta je u to vrijeme koristio kancelariju na -elnika sto`era Franje Naki}a, koja je bila u hotelu Vitez.¹⁰⁴⁰ Navodno je tada bio zakazan sastanak izme|u Mate Bobana i predsjednika Izetbegovi}a za 18. april, u povodu situacije koja je vladala u srednjoj Bosni.¹⁰⁴¹ Jedna osoba nadre|ena pukovniku Bla{ki}u izjavila je da je o razmjerima pokolja saznala 18. aprila¹⁰⁴² i da mu je 19. aprila u Me|ugorju general Morillon precizirao da je na terenu bila prepoznata vojna policija.¹⁰⁴³ Svjedok optu`be DY, koji nije vojno lice, izjavljuje pak da je za doga|aje u Ahmi}ima saznao isti dan ili sutradan.¹⁰⁴⁴

viii) Optu`eni nije preduzeo potrebne mjere

486. Odbrana obja{njava da je optu`eni izdao -itav niz nare|enja nakon {to je 22. aprila saznao za pokolj u Ahmi}ima.¹⁰⁴⁵ Konkretno je 18. aprila izdao nare|enje svim jedinicama HVO-a u svojoj zapovjednoj zoni da se ne pale stambeni objekti, koje je nare|enje dostavio i UNPROFOR-u i PМЕZ-u.¹⁰⁴⁶

487. No optu`eni je sva ta "preventivna" nare|enja izdao tek nakon nare|enja za napad 16. aprila.¹⁰⁴⁷ U tom smislu, Vije}e se sla`e s tu`iocem da je "nepostojanje prethodnih sankcija poni{tilo u-inak prevencije ?...g. Njegovi pot-injeni o-ito su shvatili da su neki tipovi protivpravnog pona{anja prihvatljivi i da ne}e biti ka`njeni".¹⁰⁴⁸

¹⁰³⁸ P572; svjedok Bell, T. str. 12960-12961.

¹⁰³⁹ T. str. 17520.

¹⁰⁴⁰ Svjedok Bla{ki}, T. str. 14086.

¹⁰⁴¹ T. str. 17520.

¹⁰⁴² P695; svjedok Stewart, T. str. 17288-17290.

¹⁰⁴³ T. str. 17520.

¹⁰⁴⁴ Svjedok DY, T. str. 17067.

¹⁰⁴⁵ D284, D318, D334, D336, D338, D353, D361, D362, D364, D365, D370, D374, D376, P456/27.

¹⁰⁴⁶ P456, P55.

¹⁰⁴⁷ D269.

¹⁰⁴⁸ Zavr{ni podnesak Tu`ila{tva, knjiga VII, str. 177.

488. Neuvjerljiva su i nastojanja optu`enoga da se provede istraga o po-injenim zlo-inima i da po-initelji budu gonjeni i ka`njeni. Konkretno, optu`eni nije poku{ao da stupi u kontakt sa zapovjednikom vojne policije Pa{kom Ljubi-i}em premda je otpo-etka sumnjao da je vojna policija bila po-initelj zlo-ina.¹⁰⁴⁹ Tako|e nije preduzeo potrebne mjere da se osigura mjesto zlo-ina i sa-uvaju dokazi, kako nala`e -lan 60 vojnog disciplinskog pravilnika. Nije, na primjer, proveo obdukciju nijednog tijela prije nego {to su ona pokopana.¹⁰⁵⁰ Optu`eni, tako|e, nije poku{ao da ispita pre`ivjele, koji su bili zato~eni u {koli u Dubravici.

489. Optu`eni je izjavio da je za vo|enje istrage tra`io pomo} me|unarodnih organizacija, konkretno PMEZ-a i UNPROFOR-a i da tu pomo} nikada od njih nije dobio.¹⁰⁵¹ Tu su, me|utim verziju doga|aja osporili ma|unarodni posmatra-i koji su svjedo-ili pred Vije}em. Svjedoci Stewart i Morsink izjavili su da optu`eni nije nikad od njih tra`io pomo}.¹⁰⁵² Naprotiv, pukovnik Stewart se 24. aprila po`alio na to {to se jo{ nije formirala nikakva istra`na komisija: "Jo{ nije preuzeta odgovornost niti je formirana komisija. Ovo je politi-ka katastrofa za HVO. Od strane HVO `ele se uni{titi Muslimani."¹⁰⁵³

490. Na sastanku s Antom Valentom i Tihomirom Bla{ki}em odr`anom 4. maja 1993. pukovnik Stewart se ponovo raspitivao za osnivanje istra`ne komisije.¹⁰⁵⁴ Svjedok Stewart je ustvrdio da nikakva istraga nije bila pokrenuta do njegovog odlaska 10. maja.¹⁰⁵⁵ Jo{ je jedan sastanak odr`an 9. maja u prisustvu njegove zamjene, pukovnika Duncana, tada zapovjednika Puka princa od Walesa u srednjoj Bosni.¹⁰⁵⁶ Optu`eni je tada navodno ovom potonjem objasnio da su zlodjela u Ahmi}ima djelo bilo Muslimana koji su nosili uniforme HVO-a, bilo muslimanskih ekstremista van kontrole, bilo pak Srba koji su se infiltrirali u tu zonu koju je kontrolirao HVO.¹⁰⁵⁷ Svjedok Duncan je, navodno, ponovo zatra`io da se provede istraga i dogovoreno je da 25. maja bude datum zatvaranja istrage i objave

¹⁰⁴⁹ Svjedok Bla{ki}, T. str. 18935-18937 i 18948. Vidi i T. str. 17526-17527.

¹⁰⁵⁰ Svjedok Marin, T. str. 10031-10033.

¹⁰⁵¹ Svjedok Bla{ki}, T. str. 14078; Zavr{ni podnesak odbrane, str. 30.

¹⁰⁵² Svjedok Stewart, T. str. 17282.

¹⁰⁵³ P456/58; svjedok Marin, T. str. 10015.

¹⁰⁵⁴ Svjedok Stewart, T. str. 17273 i 17273; Bla{ki}, T. str. 14086.

¹⁰⁵⁵ Svjedok Stewart, T. str. 17273.

¹⁰⁵⁶ Svjedok Duncan, T. str. 6756.

¹⁰⁵⁷ Svjedok Duncan, T. str. 6766. Optu`eni je uvijek poricao da je to izjavio. Me|utim, te optu`be prizivaju u sje}anje one koje je izrekao 5. oktobra 1993. u ~asopisu Danas (P380).

rezultata.¹⁰⁵⁸ Svjedok Duncan tvrdi da ta istraga nikad nije provedena.¹⁰⁵⁹ Tako|e, svjedok Morsink je izjavio da PMEZ-u nisu dostavljeni zaklju~ci istrage koja je trebala da bude provedena o doga|ajima u Ahmi}ima.¹⁰⁶⁰

491. Dakle, optu`eni je u vi{e navrata imao priliku da zatra`i pomo} od predstavnika me|unarodnih organizacija. Me|utim, daleko od toga da je optu`eni od njih to tra`io; ti su se predstavnici, naprotiv, morali obra}ati optu`enome i inzistirati da se provede istraga.

492. Optu`eni tvrdi da je 24. aprila zatra`io od predstavnika SIS-a, Ante Sli{kovi}a, da provede istragu. O toj istrazi nije, me|utim, podastrijet nijedan dokaz. Optu`eni tvrdi da je taj zahtjev podnio usmeno,¹⁰⁶¹ preko svog pot-injenog, Marina.¹⁰⁶² Svjedok Marin nije me|utim pomenuo takvo nare|enje. U svakom slu-aju, njegov zahtjev navodno je ostao bez odgovora. Optu`eni se, navodno, ponovno sastao s predstavnicima SIS-a 8. maja i ponovio svoj zahtjev. Tek 10. maja optu`eni izdaje pismeno nare|enje,¹⁰⁶³ odnosno, nakon {to su pokopana tijela, {to su pre`ivjeli o-evici pu{teni iz zato-eni{tva u Dubravici i {to je pukovnika Stewarta zamijenio pukovnik Duncan. U tom nare|enju tra`i se od Ante Sli{kovi}a da podnese izvje{taj najkasnije do 25. maja.¹⁰⁶⁴ Izvje{taj podnijet na taj datum bio je, kako je izjavio i sam optu`eni, "nepotpun".¹⁰⁶⁵ Zaklju-ak tog izvje{taja jeste da su napad zapo-ele muslimanske snage, ~ija je artiljerija, navodno, odgovorna za svu materijalnu {tetu po-injenu u tom selu. U izvje{taju se tako|e spominje prisustvo "ljudi u crnom" ~ija vojna pripadnost nije bila precizno navedena i koji su navodno odgovorni za plja-ku i ubistva. Prema tom izvje{taju, napad je djelo muslimanskih snaga koje su htjele privu}i pa`nju me|unarodne zajednice na patnje muslimanskog stanovni{tva i posti}i stacioniranje me|unarodnih snaga u toj regiji. Prema tom izvje{taju, u borbama u Ahmi}ima stradalo je oko {ezdeset ljudi, {to je daleko manji

¹⁰⁵⁸ Svjedok Duncan, T. str. 6766.

¹⁰⁵⁹ Svjedok Duncan, T. str. 6767.

¹⁰⁶⁰ Svjedok Morsink, T. str. 7309.

¹⁰⁶¹ Optu`eni je u vezi s tim objasnio da je veoma rijetko najbli`im suradnicima davao pismena nare|enja. "Kada bih to uradio, to je bio jasan dokaz da nisam bio zadovoljan anim {to je do tog trenutka u-injeno" (svjedok Bla{ki}, T. str. 16693).

¹⁰⁶² Svjedok Bla{ki}, T. str. 16694. Marin je govorio pred Vi}em nekoliko sedmica kao svjedok odbrane.

¹⁰⁶³ P456/59 i D341 (isti dokument); svjedok Bla{ki}, T. str. 19248.

¹⁰⁶⁴ Svjedok Bla{ki}, T. str. 14137-14138.

¹⁰⁶⁵ D608 i D342. Vidi T. str. 17536.

broj od onoga koji je konstatirao PMEZ 15. maja 1993.¹⁰⁶⁶ Tek je 17. augusta optu`eni zatra`io od SIS-a da se provede jo{ jedna istraga i da se ista provede i zavr{i najkasnije do 30. septembra.¹⁰⁶⁷ Optu`eni je, me|utim, izjavio da njemu taj izvje{taj nikad nije bio dostavljen, jer ga je Anto Sli{kovi} 30. septembra obavijestio da su rezultati istrage, uklju~uju}i i imena krivaca, poslani SIS-u u Mostar i da se ta stvar vi{e ne ti-e optu`enoga.¹⁰⁶⁸

493. Jo{ jedna prilika se optu`enome ponudila 1994. Optu`eni, tada imenovan pomo}nikom na-elnika Glavnog sto`era HVO-a, bio je zadu`en, od juna do oktobra 1994., za veliku kampanju protiv op{teg kriminala, koja je nazvana operacija "Pauk". Optu`eni je pro{irio doseg istrage kako bi se istra`ili i ratni zlo-ini. U okviru te istrage, on je naredio jednom slu`beniku SIS-a da provjeri da li je podnesena krivi-na prijava u predmetu Ahmi}i. Slu`benik SIS-a je navodno obavijestio optu`enoga da on nije u mogu}nosti prona}i krivi-nu prijavu s imenima osumnji-enih.¹⁰⁶⁹ Vije}e tako|e primje}uje da optu`eni nije, prije nego {to se predao Sudu, dovoljno ustrajao u svojim naporima da dobije tu krivi-nu prijavu, premda bi to bio element koji bi najvi{e pridonio njegovom osloba|anju od krivnje. Ovako njegove tvrdnje dovode u sumnju i samo postojanje te prijave.

494. Sve u svemu, nijedan vojnik nije nikada osu|en za zlo-ine u Ahmi}ima, Piri}ima, [anti}ima i Nadiocima. Svjedok odbrane Marin priznao je da nijedan pripadnik HVO-a niti drugih jedinica hrvatskih snaga nije bio ka`njen za zlo-ine po-injene protiv muslimanskog stanovni{tva ili njihove imovine nakon pokolja u Ahmi}ima.¹⁰⁷⁰ Svjedok Morsink je tako|e ustvrdio da nikada nije vidio da su vlasti HVO-a vodile istragu o zlo-inima po-injenim protiv Muslimana.¹⁰⁷¹

495. Kona-no, Vije}e je uvjereno da je general Bla{ki} naredio napad u kojemu su po-injeni zlo-ini. U svakom slu~aju, o-ito je da nikad nije preduzeo nikakve razumne mjere da sprije-i po-injenje zlo-ina niti da kazni po-inioce.

¹⁰⁶⁶ U tom izvje{taju konstatiraju se najmanje 103 `rtve.

¹⁰⁶⁷ Svjedok Bla{ki}, T. str. 19296-300 i 19617-28; D342 i D343; svjedok Marin T. str. 10045.

¹⁰⁶⁸ Svjedok Bla{ki}, T. str. 19741.

¹⁰⁶⁹ Svjedok Bla{ki}, T. str. 19640.

¹⁰⁷⁰ Svjedok Marin, T. str. 10191.

¹⁰⁷¹ Svjedok Morsink, T. str. 7305.

2. Događaji u Vitezu i Starom Vitezu

496. U aprilu 1993., grad Vitez kontroliraju hrvatske političke i vojne snage.¹⁰⁷² Na prilazima u grad postavljeni su kontrolni punktovi. Sredinom aprila, u Vitezu kao i u okolnoj Lačvanskoj dolini, sve više raste napetost između dviju zajednica.¹⁰⁷³ Uoči izbijanja sukoba, mržnja prema muslimanskoj manjini u Vitezu pojačava se i postaje široko rasprostranjena i medijski eksploatirana pojava. Kao što 19. maja 1993. navodi specijalni izvjestilac Komisije za ljudska prava:

Relativno minorni incidenti usmjereni protiv Hrvata povod su prekomjernom publicitetu i prikazuju se na izuzetno dramatičan način. Javljeno je da je navodno jedan tamošnji učesnik član Hrvatske demokratske zajednice (HDZ), nekoliko dana prije napada na civile Muslimane na području Viteza i Lačvanske doline, bez ikakvog vidljivog razloga izjavio na radiju da predstoji masovni napad vladinih snaga, te da će muhendini razoriti grad i zvjerski postupati sa ženama i djecom. Svi stanovnici Viteza muslimanske nacionalnosti optuženi su za učestvovanje u toj zavjeri, za njih se kaže da su "islamski fundamentalisti" i prijeti im se smrću, što je zasigurno doprinijelo atmosferi straha i mržnje u toj regiji.¹⁰⁷⁴

a) Napadi izvršeni od 16. aprila 1993. nadalje

497. Od 16. aprila 1993. nadalje, uslijed društvenih i političkih događanja u toku 1992. i početkom 1993. godine, izbija sukob između jedinica HVO-a i ABiH na području Viteza i Starog Viteza. U to vrijeme, glavni tabozi dviju zaraćenih strana bili su udaljeni svega nekoliko stotina metara jedan od drugog. Zapovjedništvo generala Blažića nalazilo se u hotelu Vitez, dok je komanda Teritorijalne odbrane bila u Starom Vitezu, u muslimanskom dijelu grada. Ta blizina samo je dovela do veće učestalosti sukoba između dviju zaraćenih strana.

498. Tri važna događaja obilježila su razdoblje na koje se odnosi optužnica: napad od 16. aprila 1993., atentat počinjen kamionom natovarenim eksplozivom 18. aprila 1993. i napad od 18. jula 1993. Ovi tragični događaji isti su se svojim obimom i surovošću.¹⁰⁷⁵

499. Dana 16. aprila 1993., između 5:00 i 6:00 sati, granatiraju se i napadaju početkom pješačkom paljbom razni dijelovi grada Viteza kao što su Kolonija (centar grada), Rijeka, Stari Vitez (stari dio grada sa muslimanskim stanovništvom) i

¹⁰⁷² P45C i P53.

¹⁰⁷³ Svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1689; svjedok Watters, T. str. 2295; svjedok McLeod, T. str. 4723.

¹⁰⁷⁴ P184.

Novaci.¹⁰⁷⁶ Oplja-kane su i spaljene brojne kuće,¹⁰⁷⁷ uhapšeni su Muslimani, koji su probirani po starosti i polu, a vojno sposobni muškarci odvođeni su na mjesta zatočenja ili na linije fronta.¹⁰⁷⁸ Kraj Starog Viteza, u blizini takozvane "ute zgrade",¹⁰⁷⁹ jedna grupa vojnika naoružanih eksplozivima napala je višestamborsku zgradu, a krova "ute zgrade" otvorili su vatru na Stari Vitez, a kasnije su tokom dana hapsili Muslimane.¹⁰⁸¹ Napadi su se nastavili sutradan nastavkom artiljerijskom paljbom, između ostalog i na Stari Vitez i Novake.¹⁰⁸²

500. Dana 18. aprila 1993. u blizini d'Amije u Starom Vitezu eksplodirao je kamion-cisterna natovaren sa najmanje 500 kilograma eksploziva.¹⁰⁸³ Izuzetno jaka eksplozija¹⁰⁸⁴ prouzročila je znatnu materijalnu štetu i velik broj ljudskih žrtava.¹⁰⁸⁵

501. Od 17. aprila 1993. pa do Vašingtonskog sporazuma u februaru 1994., Stari Vitez postaje muslimanska enklava i ostaje u okruženju deset mjeseci.¹⁰⁸⁶ U tom periodu zabilježeni su okršaji različitih intenziteta,¹⁰⁸⁷ između ostalog nastavak napad od 18. jula 1993.¹⁰⁸⁸ Tog je dana na Stari Vitez ispaljena velika količina oružja ručne

¹⁰⁷⁵ Svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1697.

¹⁰⁷⁶ Svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 699; svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997., str. 915; svjedok Mujezinovi}, T. od 20. augusta 1997., str. 1084-1085; svjedok Beso, T. od 26. augusta 1997., str. 1321; svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1690; svjedok D, T. od 24. septembra 1997., str. 1798-1799; svjedok Ze-o, T. od 26. septembra 1997., str. 1892; svjedok E, T. od 29. septembra 1997., str. 1919 i 1920.

¹⁰⁷⁷ Svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 706; svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997., str. 916-917; svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1692; svjedok D, T. od 24. septembra 1997., str. 1803-1832; svjedok E, T. od 29. septembra 1997., str. 1919-1920; svjedok Ellis, T. od 30. septembra 1997., str. 1975 i str. 2021-2023; svjedok Kujawinski, T. str. 2899; svjedok Parrot, T. str. 3678.

¹⁰⁷⁸ Svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 701; svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997., str. 919; svjedok Beso, T. od 26. augusta 1997., str. 1321-1328; svjedok Kavazovi}, T. str. 1346-1348; svjedok D, T. od 24. septembra 1997., str. 1805-1810; svjedok Ze-o, T. od 26. septembra 1997., str. 1894-1895; svjedok E, T. od 29. septembra 1997., str. 1922; svjedok N, T. str. 3193; svjedok Hunter, T. str. 3749; svjedok Kajmovi}, T. str. 4173.

¹⁰⁷⁹ Svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 719.

¹⁰⁸⁰ Svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997., str. 915-917.

¹⁰⁸¹ Svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997., str. 918-919.

¹⁰⁸² Svjedok \i|i}, T. od 29. jula 1997., str. 709-710; svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1765; svjedok D, T. od 24. septembra 1997., str. 1802; svjedok Kujawinski, T. str. 2914.

¹⁰⁸³ P242, svjedok Watters, T. str. 2500.

¹⁰⁸⁴ Svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1714; svjedok Ze-o, T. od 26. septembra 1997., str. 1897.

¹⁰⁸⁵ Svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 711-712; svjedok Mujezinovi}, T. od 20. augusta 1997., str. 1086; svjedok Ze-o, T. od 26. septembra 1997., str. 1898; svjedok Watters, T. str. 2309; svjedok Hughes, T. str. 3247.

¹⁰⁸⁶ Svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 727.

¹⁰⁸⁷ Svjedok Bower, T. str. 6987.

¹⁰⁸⁸ P708; svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 730-731.

izrade, takozvanih "beba", pri čemu su poginuli brojni Muslimani. Osim toga, taj dio grada bio je metom višestrukih raketnih bacanja i minobacanja.

b) Rasprostranjeni i sistematski karakter napada

502. Više navedenih elemenata idu u prilog tezi o organiziranom i planiranom karakteru gorenavedenih napada na Vitez i Stari Vitez.

i) Napad 16. aprila 1993.

503. Prema navodima svjedoka Parrotta, čini se da su vojnici umiješani u operaciju u Vitezu i Starom Vitezu 16. aprila 1993. bili "dobro organizirani" te "su, izgleda, primjenjivali [...] vojne taktike".¹⁰⁸⁹ Doista, napad je, u želji za maksimalnom učinkovitošću, organiziran u dvije odvojene faze. Prvo je izveden artiljerijski napad, a zatim je uslijedio pješački napad popraćen paljenjem kuća, pljačkom i progonom stanovnika.¹⁰⁹⁰

504. Nekoliko pokazatelja potvrđuju da je napad bio dobro pripremljen:

- pojačana kontrola grada od strane snaga HVO-a:¹⁰⁹¹ 15. aprila, svjedok Kavazovi} vidio je grupe vojnika HVO-a u borbenim uniformama "kako blokiraju sve ulaze u zgrade",¹⁰⁹² te je objasnio da ga je jedan prijatelj Hrvat 15. aprila upozorio da "neće se ništa ručno desiti u Vitezu".¹⁰⁹³ Istoga dana, svjedok Pezer vidio je da je blokiran prilaz cesti Vitez-Zenica te je zapazio "neuobičajena kretanja vojnika HVO-a" i pripadnike HVO-a kako pune vozila gorivom.¹⁰⁹⁴ Svjedok Bower je objasnio da je HVO kontrolirao prilaz Starom Vitezu.¹⁰⁹⁵ Višeni su vojnici HVO-a kako na tri kamiona tegljača tovare vreće pijeska.¹⁰⁹⁶ Te vreće su postavljene na raskrsnici koja vodi prema hotelu Vitez i u starom dijelu grada.¹⁰⁹⁷ Svjedok S je zamijetio snajperiste, mitraljeze i topove usmjerene prema dvije muslimanske

¹⁰⁸⁹ Svjedok Parrot, T. str. 3668.

¹⁰⁹⁰ Svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 705; svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997., str. 916-920; svjedoci Ellis, T. od 30. septembra 1997., str. 1982.

¹⁰⁹¹ P45C, P53; svjedok Watters, T. str. 2301-2302.

¹⁰⁹² Svjedok Kavazovi}, T. od 26. augusta 1997., str. 1342.

¹⁰⁹³ D53, str. 5.

¹⁰⁹⁴ Svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997., str. 911-912.

¹⁰⁹⁵ Svjedok Bower, T. str. 6977-6978. Svjedok dodaje da je na zapadu, na cesti prema Starom Vitezu, podignuta barikada od mina i eksploziva.

¹⁰⁹⁶ Svjedok S, T. str. 3540-3541.

¹⁰⁹⁷ Svjedok S, T. str. 3557-3558 i str. 3563.

-etvrti, Starom Vitezu i Treskavici.¹⁰⁹⁸ Kona-no, na dan napada, svjedok Ellis vidio je da je na jednom kontrolnom punktu stacionirano dvadesetak vojnika s oznakama HVO-a, bolje naoru`anih nego obi-no.¹⁰⁹⁹

- priprema potrebne vojne opreme: organizatori napada koristili su se te{kim, sofisticiranim oru`jem koje se "obi-no koristi u obrambene svrhe".¹¹⁰⁰ Neki svjedoci vidjeli su jedan protivavionski top velikog kalibra montiran na vozilo, te jedno drugo vrlo moderno protivtenkovsko oru`je.¹¹⁰¹
- uvo|enje sistema raspore|ivanja vojnika i patrola u male grupe.¹¹⁰²

ii) Eksplozija kamiona bombe 18. aprila 1993.

505. I Tu`ila{tvo i odbrana opisali su taj doga|aj kao teroristi-ki -in, -iji je osnovni cilj bio stvaranje osje}aja straha me|u napadnutim stanovni{tvom.¹¹⁰³ Vije}e ne sumnja da je ta teroristi-ka operacija bila unaprijed smi{ljena. Njeni organizatori morali su nabaviti veliku koli-inu eksploziva, organizirati transport kamiona-bombe, te unaprijed odrediti gdje }e ga postaviti (u blizini jedne d`amije). Ti detalji dovoljne su indicije da se radilo o planiranoj operaciji.

iii) Napad 18. jula 1993.

506. Darko Geli}, oficir za vezu s UNPROFOR-om generala Bla{ki}a, priznao je da su jedinice HVO-a toga dana napale Stari Vitez, te da je napad bio planiran. U tom napadu nalazimo iste indicije koje ukazuju na planiranje kao u napadu od 16. aprila 1993., npr. to da je operacija organizirana u dvije faze.¹¹⁰⁴ Darko Geli} je uostalom potvrdio da je prvu fazu tog napada -inila bara`na artiljerijska vatra.¹¹⁰⁵

¹⁰⁹⁸ Svjedok S, T. str. 3557-3558 i str. 3563-3564.

¹⁰⁹⁹ Svjedok Ellis, T. od 29. septembra 1997., str. 1969-1971.

¹¹⁰⁰ Svjedok Ellis, T. od 30. septembra 1997., str. 1982.

¹¹⁰¹ P106; svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997., str. 911; svjedok Ellis, T. od 30. septembra 1997., str. 1981-1982.

¹¹⁰² Svjedok Ellis, T. od 29. septembra 1997., str. 2077. Svjedok Hugues zapazio je postojanje efikasnog sistema me|usobnog raspoznavanja vojnika, koji je najvjerojatnije bio uspostavljen kako bi se vojnici bolje razlikovali. Vojnici HVO-a na epoletama svojih uniforma nosili su trake, T. str. 3249.

¹¹⁰³ Svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1763.

¹¹⁰⁴ Svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 730.

¹¹⁰⁵ P708.

c) Civilni i muslimanski karakter napadnutog stanovništva

507. Općenito govoreći, tri do sada navedena napada bila su usmjerena protiv muslimanskog civilnog stanovništva i nisu predstavljala odgovor na vojnu agresiju. U najmanju ruku, čak i da je takva agresija postojala, upotrebljena sredstva i metode nipošto nisu bili srazmjerni takvoj agresiji. U svakom od navedenih događaja, većinu žrtava činili su civili¹¹⁰⁶ Muslimani¹¹⁰⁷ (nakon napada od 16. aprila, od 101 poginulog civila, identificirano je 96 Muslimana i 5 Hrvata),¹¹⁰⁸ pri čemu izgleda jasno da su žrtve bile, bez razlike, muškarci, žene i djeca.¹¹⁰⁹

i) Napad 16. aprila 1993.

508. Odbrana tvrdi da su "vojnici ABiH iz Starog Viteza neprestalno koristili civilne objekte u vojne svrhe"¹¹¹⁰ i da su se bitke vodile u samom gradu. Prema tome, bilo je za očekivati da će svaki pokušaj osvajanja neprijateljskog teritorija prouzročiti gubitke i veća razaranja nego što bi to bio slučaj u drugim situacijama.

509. Vijeće odbacuje takav pristup. Istina je, doduše, da su jedinice vojske Bosne i Hercegovine toga dana bile u gradu.¹¹¹¹ Međutim, one su te koje su bile napadnute, a ne obratno. Taj zaključak može se izvesti na osnovu više argumenata koje je iznio svjedok Thomas:

- tog dana u gradu nije bilo vojnih objekata, utvrđenja ili rovova;¹¹¹²

¹¹⁰⁶ Svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1692-1722; svjedok Bower, T. str. 7055; svjedok Whitworth, T. str. 7686.

¹¹⁰⁷ Svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997., str. 917-919; svjedok Beso, T. od 26. augusta 1997., str. 1322; svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1786; svjedok D, T. od 24. septembra 1997., str. 1803.

¹¹⁰⁸ P184.

¹¹⁰⁹ P83, P100/4, P100/5; svjedok Watters, T. str. 2298; svjedok Kujawinski, T. str. 2900; svjedok Hughes, T. str. 3246-3275; svjedok Bower, T. str. 6983.

¹¹¹⁰ Završni podnesak odbrane, knjiga II, str. 51.

¹¹¹¹ Svjedok \idi} je izjavio: "U trenutku napada, u Vitezu je bilo između pedeset i sto vojnika u jednoj zgradi, poznatoj kao vatrogasni dom. Nekoliko vojnika i oficira nalazilo se [...] u glavnom tabu. Bilo je i vojnika na dopustu koji su bili u svojim kućama. Nekoliko se vojnika nalazilo na liniji fronta u Visokom i na Vlašiću [tako da...] su postojala samo dva vojna cilja u Starom Vitezu." T. od 29. jula 1997., str. 704.

¹¹¹² Svjedok Ellis, T. str. 1982 i str. 2078; svjedok Parrot, T. str. 3670. Svjedok Thomas je izjavio da tamo nije bilo vojnih objekata, a nije se radilo niti o vojnom sektoru ili o vojnom cilju: "To su jednostavno bile kuće, stambeno naselje u kojem su živjeli Muslimani. Zbog toga oko tih kuća nije bilo utvrđenja. Mislilo se da za to nema potrebe, pošto se radilo o privatnim kućama." T. od 24. septembra 1997., str. 1792.

- u vrijeme tih zbivanja, linija fronta bila je promjenljiva i svakodnevno se pomicala, zavisno od toga tko je komandirao pojedinim jedinicama;¹¹¹³
- do 16. aprila, nije bilo sukoba između jedinica HVO-a i Armije Bosne i Hercegovine. Rat je naprasno počeo 16. aprila 1993.;¹¹¹⁴
- tog dana nisu zabilježene žrtve među vojnicima,¹¹¹⁵ a niti prisustvo vojnika Armije Bosne i Hercegovine;¹¹¹⁶
- muslimanske se snage nisu branile, pošto nisu napadnuti vojnici nego civili.¹¹¹⁷ Zapaljene kuće pripadale su civilima i nisu ni pošto mogle biti uzete za vojne ciljeve;¹¹¹⁸
- artiljerijska paljba nije bila posebno usmjerena prema linijama fronta gdje se nalazila većina vojnika ABiH.¹¹¹⁹

510. Prema tome, nije moguće izdvojiti strategijske ili vojne razloge za napad na Vitez i Stari Vitez 16. aprila 1993. čak i da su takvi razlozi postojali, počinjena razaranja su nesrazmjerna s eventualnim vojnim potrebama. Naprotiv, svrha napada bila je realizacija plana progona, u ovom slučaju eliminacijom civila Muslimana i razaranjem njihove imovine.¹¹²⁰ Svjedok Bower objašnjava:

Cilj te kampanje bila je izolacija. Cilj nije bio da se zaista osvoji teritorija Starog Viteza, nego da se osigura da stanovnici Starog Viteza ne izlaze iz grada, ne proiruju teritoriju svoje enklave, odnosno da niti ne pokušaju izaći. Cilj je bila izolacija, limitacija.¹¹²¹

Hrvatski i mješoviti dijelovi grada Viteza u tom napadu nisu oštećeni.¹¹²²

¹¹¹³ Svjedok \idi}, T. od 31. jula 1997., str. 941; svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1752.

¹¹¹⁴ Svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1752.

¹¹¹⁵ Svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1753.

¹¹¹⁶ Svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1758.

¹¹¹⁷ Svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1792.

¹¹¹⁸ Svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 706.

¹¹¹⁹ Svjedok Bower, T. str. 6984-6985.

¹¹²⁰ Svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997., str. 916-917; svjedok N, T. str. 3198.

¹¹²¹ Svjedok Bower, T. str. 6984.

¹¹²² Svjedok Watters, T. str. 2299.

ii) Eksplozija kamiona-bombe 18. aprila 1993.

511. Do eksplozije je došlo u blizini kuća koje su pripadale civilima, što je prouzročilo brojne civilne žrtve i štetu na brojnim objektima civilne¹¹²³ ili vjerske namjene, npr. na krovu džamije.¹¹²⁴ Nijedna žrtva nije nosila uniformu.¹¹²⁵ Dakle, čini se da je isključivi cilj tog napada bilo zastraživanje civila Muslimana kako bi ih se natjeralo u bijeg.¹¹²⁶ Prema riječima pukovnika Wattersa:

Radilo se o terorističkom činu, a nipošto ne o legitimnom ili ratnom činu sa vojnim ciljem. To je bilo provođenje terora kojem je cilj bio naprosto zastraživanje, što je i uspjelo, jer sigurno je da su se stanovnici Starog Viteza preplašili i mnogi su željeli napustiti svoje kuće.¹¹²⁷

iii) Napad 18. jula 1993.

512. Pretresno vijeće zaključilo je na osnovu tipa korištenog oružja da su počinoci tog napada imali namjeru pogoditi upravo muslimanske civile. Naime, takozvane "bebe" zapravo su "minobacači ručne izrade"¹¹²⁸ koje je teško pravilno usmjeriti. Pošto je njihova putanja "nepravilna", a ne linearna,¹¹²⁹ lako je moguće da pogode nevojne ciljeve. U ovom slučaju, to slijepo oružje ispaljeno je na Stari Vitez gdje su ubijeni i ranjeni brojni civili Muslimani.¹¹³⁰ Uslijedila su brojna materijalna razaranja civilnih objekata.¹¹³¹

d) Odgovornost generala Blažića

i) Argumenti strana

513. Tužilaštvo navodi da su gorenavedene zločine počinili pripadnici HVO-a i Vitezovi. Prema navodima Tužilaštva, Vitezovi su se na isti način kao i jedinice HVO-a pokoravali naređenjima generala Blažića. On je navodno 15. aprila Vitezove

¹¹²³ P81, svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 715-716.

¹¹²⁴ Svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 717.

¹¹²⁵ Svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1763.

¹¹²⁶ Svjedok Ellis, T. od 30. septembra 1997., str. 1978.

¹¹²⁷ Svjedok Watters, T. str. 2310.

¹¹²⁸ Završni podnesak odbrane, str. 49.

¹¹²⁹ Svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 734.

¹¹³⁰ P758 do 763.

¹¹³¹ Svjedok \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 730-731.

rasporedio u sektor Stari Vitez, te im potom naredio da napadnu taj dio grada uz pomoć jedinica HVO-a, i to 16. aprila, 18. aprila i 18. jula 1993.¹¹³²

514. Odbrana ne osporava da su jedinice HVO-a izvele neke od napada na Stari Vitez, ali smatra da su te jedinice tada imale vojni cilj, te da su uvijek poštivale kriterij proporcionalnosti, odgovarajući na napad ABiH.¹¹³³ Ona tvrdi da su gorenavedene zločine počinili samo pripadnici Vitezova i odbija priznati postojanje stalne veze podređenosti između Vitezova i generala Blažića.

515. Odbrana, naime, tvrdi da su Vitezovi bili direktno podređeni Ministarstvu obrane HZHB-a u Mostaru, te da nisu bili pod zapovjedništvom generala Blažića, bar ne stalno. Iako bi te jedinice ponekad bile privremeno pridružene OZSB-u, Tihomir Blažić - tvrdi odbrana - nije imao "ni zakonsko ovlaštenje, niti mogućnost da kontrolira ili sankcionira samostalne jedinice posebne namjene, uključujući Vitezove".¹¹³⁴ Odbrana dodaje da su u periodu privremenog pridruživanja "Vitezovi, koji su znali da Blažić pripadnicima te jedinice ne može nametnuti disciplinske niti kaznene sankcije, sami [su] odlučivali o načinu [...] izvršavanja njegovih naredjenja. U brojnim slučajevima vodili operacije sa kojima Blažić nije bio upoznat. čak i u periodu kada su Vitezovi bili pridruženi OZSB-u, Blažić ih nije mogao prijetnjom sankcijama prisiliti da izvršavaju njegova naredjenja".¹¹³⁵

ii) Individualna krivična odgovornost generala Blažića

516. Za početak, Vijeće bi napomenuti da odbrana nema osnova da tvrdi da su zločine počinili samo Vitezovi. Iz gorepomenutih svjedočenja proizlazi da su jedinice HVO-a očitostvovala u napadima na Stari Vitez od 16. aprila i 18. jula 1993.

517. Nema sumnje da je postojala veza nadređenosti između generala Blažića i jedinica HVO-a u strogom smislu te riječi. Međutim, Vijeće mora riješiti pitanje eventualnog postojanja takve veze između optuženog i Vitezova, bilo da se radi o strukturalnoj ili činjeničnoj vezi.

¹¹³² Završni podnesak tužila, knjiga VII, str. 68.

¹¹³³ Završni podnesak odbrane, str. 38-51.

¹¹³⁴ Završni podnesak odbrane, str. 231-232.

¹¹³⁵ Završni podnesak odbrane, str. 235.

518. Vijeće je zapazilo nekoliko pokazatelja koji dokazuju da je u predmetno vrijeme general Blaški bio hijerarhijski nadređen Vitezovima. Vijeće je kao prvo analiziralo formulaciju i sadržaj naređenja koja je optuženi uputio Vitezovima. Vijeće je zatim uzelo u obzir svjedočenja raznih nezavisnih posmatrača, te je u svjetlu tih svjedočenja analiziralo naređenja koja su sastavile druge osobe iz lanca komandovanja HVO-a. Naposljetku, Vijeće je zaključilo da te jedinice nisu mogle poiniti zločine 18. aprila i 18. jula, a da pri tom nisu izvršavale naređenja generala Blaškija ili bar bez njegove pomoći.

a. Naređenja ili izvještaji optuženog kao dokaz veze nadređenosti

519. U toku 1993. godine, optuženi je ispisao brojna naređenja koja je, između ostalog, uputio Vitezovima. General Blaški tvrdi da je veza nadređenosti između Vitezova i zapovjedništva operativne zone u srednjoj Bosni postojala samo za vrijeme trajanja zadatka na koji se odnosilo svako pojedino naređenje upućeno Vitezovima. Taj odnos nadređenosti nije postojao u toku citavog perioda od 16. aprila 1993. do Vašingtonskog sporazuma. U tom periodu Vitezovi su, tvrdi optuženi, bili samo prepotinjeni zapovjedništva OZSB-a, pri čemu mu, prema njegovim riječima, nisu bili stalno pravno potčinjeni.¹¹³⁶

520. Pretresno vijeće ne može prihvatiti razliku koju isti optuženi. Iz hronološke analize naređenja koja je general Blaški izdavao Vitezovima, Vijeće je zaključilo da je on imao efektivnu kontrolu nad Vitezovima barem u toku cijele 1993. godine, a u svakom slučaju počevši od 19. januara.¹¹³⁷ Vijeće smatra da je razlika između privremene *potčinjenosti* i stalne *prepotinjenosti* pravna fikcija, barem što se tiče mogućnosti optuženog da izdaje naređenja Vitezovima ili da nadleđnim vlastima uputi izvještaj o njihovim eventualnim kriminalnim aktivnostima.

521. Gorenavedena naređenja pokazuju da je 1993. godine postojala stalna *hijerarhijska veza* između generala Blaškija i Vitezova, koja je optuženom omogućavala efektivnu kontrolu nad tim jedinicama. Ta činjenica dovoljna je da bi se dokazalo postojanje *veze nadređenosti*.

¹¹³⁶ Svjedok Blaški, T. str. 13314.

¹¹³⁷ P456/6; P456/16; D42; D267; P456/26; D77; D359; P456/27; D78; D39; P456/30; P456/31; P456/32; P456/33; P456/34; P456/37; P456/40; D384; P456/41; D389; D391. General Blaški tvrdi da je jedinica "Vitezovi" raspuštena 15. januara 1994.

522. Uostalom, analiza sadr`aja gorenavedenih nare|enja Vije}u je omogu}ila da potvrdi efektivnu kontrolu generala Bla{ki}a nad Vitezovima, kao i stalni karakter veze nadre|enosti izme|u generala Bla{ki}a i tih jedinica. Vije}e je primijetilo da se nare|enja uglavnom odnose na pitanja organizacije¹¹³⁸ i pona{anja trupa,¹¹³⁹ te su dakle po samom svom sadr`aju permanentnog karaktera, a u svakom slu-aju o-igledno izlaze iz okvira jedne odre|ene operacije.

523. ^ini se da su Vitezovi doista u-estvovali, na isti na-in kao i redovne jedinice HVO-a, u uspostavljanju op{te organizacije trupa. Dana 13. februara 1993. general Bla{ki} zahtijeva od Vitezova da organiziraju obrambene linije, da sastave "potpuno izvje}e o novacima", da izvr{e "vje`be ga|anja zajedno s jedinicama civilne i vojne policije" te da sa-ine "daljnje detaljne procjene situacije u suradnji s predsjednicima HVO-a, na-elnicima ureda za pitanja obrane i na-elnicima policijskih stanica u zoni odgovornosti njihove brigade".¹¹⁴⁰ Dana 3. maja 1993., general Bla{ki} zatra`io je od Vitezova da dostave popis hrvatskih vojnika poginulih u toku borbi s ABiH,¹¹⁴¹ a 26. maja 1993. od istih jedinica tra`i da podnesu izvje{taj sa podacima o demografskoj strukturi stanovni{tva prije rata, po zonama odgovornosti.¹¹⁴²

524. Vitezovi su tako|er primili nare|enja u kojima se tra`i da nadziru op{te pona{anje trupa. Dana 21. aprila 1993., general Bla{ki} zahtijeva od redovnih jedinica HVO-a kao i od jedinica posebne namjene, da za{tite civilno stanovni{tvo i omogu}e slobodan pristup i prolaz MKCK-u i medicinsku njegu ranjenika.¹¹⁴³ Dana 17. juna, general Bla{ki} zahtijeva da se sprije-e hap{enja civila u toku ratnih dejstava te zahtijeva da se za{tite vjerski objekti. Tom prilikom, on navodi: "Za sprovo|enje ove zapovijedi odgovorni su mi zapovjednici brigada i samostalnih postrojbi" te im nala`e da ga o sprovo|enju obavje{tavaju putem redovnih izvje{taja.¹¹⁴⁴

525. [to je jo{ bitnije, Vitezovi su se Vitezovi pokoravali pripremnim borbenim zapovijedima koje je izdao general Bla{ki}. Dana 16. januara 1993. optu`eni je Vitezovima uputio nare|enje da se borbena gotovost svih jedinica HVO-a u OZSB-u

¹¹³⁸ P456/16; P456/30; P456/31; P456/32; P456/33.

¹¹³⁹ D42; P456/26; D77; D359; P456/27; D78; D39; P456/34; P456/37; P456/40; D384; P456/41; D389; D391.

¹¹⁴⁰ P456/16.

¹¹⁴¹ P456/31.

¹¹⁴² P456/33.

¹¹⁴³ P456/26, D77.

¹¹⁴⁴ P456/37.

dovede do najvišeg nivoa.¹¹⁴⁵ Dana 15. aprila 1993. general Blaški nalaže Vitezovima da, u slučaju proboja linija fronta, odvrte eventualnu akciju jedinica ABiH iz Starog Viteza u pravcu glavnog stožera u Vitezu. On je, dakle, zapovjedio Vitezovima da drže liniju fronta između Starog Viteza i njegovog zapovjedništva, koje je od muslimanske četvrti udaljeno svega nekoliko stotina metara.¹¹⁴⁶

b. Ostali dokazi o postojanju veze nadležnosti

526. Neki nezavisni posmatrači naglasili su da je general Blaški imao efektivno zapovjedništvo nad Vitezovima.¹¹⁴⁷ Svjedok Whitworth tvrdi da su te jedinice bile sastavni dio taktičke strategije HVO-a u dolini rijeke Lašve: "Njima je zapovijedao general Blaški, a korištene su kao pojačanje HVO-u i kao pomoć za ostvarivanje njegovih ciljeva, npr. za ponovno osvajanje teritorija izgubljenog u korist Armije Bosne i Hercegovine".¹¹⁴⁸

527. Vijeće smatra da su Vitezovi potpadali pod nadležnost optuženog kao hijerarhijski nadležne osobe, bez obzira na pravni karakter njihove veze sa Ministarstvom obrane. U jednom naređenju, koje je 19. januara 1993. izdao general-bojnik Milivoj Petković, načelnik glavnog stožera HVO-a,¹¹⁴⁹ navodi se da se jedinica Vitezovi "u svemu preporučuju" generalu Blaškiu i da je svaka njihova samostalna akcija zabranjena. Jedan drugi svjedok koji je svjedočio pred Vijećem objasnio je da su general Blaški i on sam "jedini bili ovlašteni [da zapovijedaju Vitezovima]".¹¹⁵⁰ Iako je svjedok priznao da je Ministarstvo obrane teoretski moglo izdavati naređenja Vitezovima, on navodi da mu se čini da je u praksi bilo nemoguće da Ministarstvo izda naređenja za koje general Blaški ili on sami ne bi znali.¹¹⁵¹ Svjedok tvrdi da su Vitezovi bili potčinjeni zapovjedništvu operativne zone, te da nikada nije primio nikakav izvještaj u kojem se navodi da je zapovijedati tim jedinicama praktički nemoguće.¹¹⁵²

¹¹⁴⁵ P456/6.

¹¹⁴⁶ D26. Linija fronta u Starom Vitezu nalazila se 300 metara od glavnog stožera optuženog (P79).

¹¹⁴⁷ Svjedok Baggesen, T. od 22. augusta 1997., str. 1263; svjedok Buffini, T. str. 4150-4151.

¹¹⁴⁸ Svjedok Whitworth, T. str. 7580.

¹¹⁴⁹ P666: "Prosvjed" upućen TO-u Vitez i 325. brigadi ABiH.

¹¹⁵⁰ T. str. 17578.

¹¹⁵¹ T. str. 17579.

¹¹⁵² T. str. 17588-17598.

Kona-no, {to se ti-e problema u vezi s tim [samostalnim] jedinicama, ja sam za njih -uo tek kad je po-elo su|enje. Do tog trenutka nisam bio obavije{ten da te jedinice stvaraju probleme, stvaraju pote{ko}e.¹¹⁵³

528. Najzad, u jednom pismu od 15. aprila 1993., zapovjednik Vitezova, Darko Kraljevi}, obja{njava da je njegovo ljudstvo "u jedinstvenom sistemu vo|enja i zapovijedanja u OZSB".¹¹⁵⁴ U-estalost susreta izme|u optu`enog i zapovjednika Vitezova potvr|uje da je takav sistem zaista postojao. Dana 15. aprila 1993., Darko Kraljevi} sastao se sa Tihomirom Bla{ki}em u hotelu Vitez.¹¹⁵⁵ Zatim, svjedok Kavazovi} je izjavio da je Darka Kraljevi}a u hotelu Vitez vidio tri puta, i to u junu, julu i septembru 1992.¹¹⁵⁶ Isto tako, po kazivanju svjedoka HH, Darko Kraljevi} -esto je dolazio u hotel Vitez kako bi razgovarao sa generalom Bla{ki}em.¹¹⁵⁷

c. Organizirani karakter napada

529. Gorenavedeni zlo-ini po-injeni su u {irokim razmjerima te je zbog toga njihova priprema iziskivala preciznu organizaciju, odre|enu op{tom strukturom komandovanja. Me|utim, prakti-ki je nemogu}e da su Vitezovi, koji su brojali izme|u 60 i 80 ljudi,¹¹⁵⁸ samostalno isplanirali i operativno sproveli gorenavedene zlo-ine.¹¹⁵⁹ Oni nisu mogli nabaviti izme|u 450 i 700 kilograma eksploziva postavljenog u kamion-bombu bez prethodnog odobrenja generala Bla{ki}a, koji je dr`ao pod kontrolom tvornicu eksploziva u Vitezu.¹¹⁶⁰ Isto tako, te jedinice nisu mogle preduzeti napade od 16. aprila i 18. jula 1993., a da nisu, s organizacionog stajali{ta, postupale u skladu sa nare|enjima optu`enog ili uz njegovu pomo}. Zapravo je general Bla{ki} bio jedina osoba u Vitezu koja je mogla dozvoliti upotrebu artiljerijskog oru`ja.¹¹⁶¹

530. Prema tome, napad od 16. aprila 1993., eksploziju kamiona-bombe od 18. aprila 1993. i napad od 18. jula 1993. nije bilo mogu}e izvesti, a da general Bla{ki} nije naredio ili bar dozvolio njihovo izvr{enje. Optu`eni je jedini imao ovlasti da dozvoli upotrebu sredstava potrebnih za sprovo|enje tih operacija. Koli-ina

¹¹⁵³ T. str. 17596.

¹¹⁵⁴ P456/20.

¹¹⁵⁵ P276.

¹¹⁵⁶ Svjedok Kavazovi}, T. od 26. augusta 1997., str. 1338.

¹¹⁵⁷ Svjedok HH, T. str. 6809-6810.

¹¹⁵⁸ T. str. 17586-17597.

¹¹⁵⁹ T. str. 17604.

¹¹⁶⁰ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga II, str. 45; cf. tako|e T. str. 17492.

¹¹⁶¹ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13610.

upotrebljenog oru`ja i eksploziva o-igledan je pokazatelj da je optu`eni bio umije{an u organizaciju i planiranje tih operacija. Svjedok Ellis je u vezi sa napadom od 16. aprila 1993. izjavio:

Bila je to zaista ogromna koli-ina municije. Nikada nisam vidio akciju toliko {irokog obima [...] Mislio sam da je za nabavu tolike koli-ine municije u toj zoni zaista bila potrebna nevjerovatno dobra organizacija.¹¹⁶²

Op}enito govore}i, mala jedinica Vitezovi nije mogla samostalno raditi na organizaciji tih operacija. Bio joj je potreban ne samo materijal koji se nalazio pod kontrolom optu`enog, ve} i efikasna zapovjedna struktura kakvom je raspolagao samo general Bla{ki}. Kako je izjavio svjedok Thomas:

Ta djela po-inile su jedinice ili jedna organizirana jedinica koja je djelovala u sklopu jedne koherentne, organizirane komandne strukture u skladu sa preciznim planom.¹¹⁶³

d. Zaklju-ci

531. Vije}e smatra da se general Bla{ki} mora smatrati krivim na osnovu -lana 7(1) Statuta zato {to je naredio napad na Vitez i Stari Vitez od 16. aprila 1993., eksploziju kamiona bombe u Starom Vitezu od 18. aprila 1993. i napad na Stari Vitez od 18. jula 1993. U najmanju ruku mo`e se re}i da nije preduzeo nikakve mjere kako bi sprije-io po-injavanje zlo-ina ili kaznio po-inioce.

3. Ostala sela u op{tini Vitez

532. U okviru sukoba koji je potresao op{tinu Vitez, tu`ilac je naro-ito ukazao na mjesta Donja Ve-eriska, Ga-ice i Grbavica koje su hrvatske snage napadale u aprilu i septembru 1993.

a) Donja Ve-eriska i Ga-ice

533. Donja Ve-eriska i Ga-ice bila su dva sela u op{tini Vitez u kojima je stanovni{tvo bilo mje{ovito.¹¹⁶⁴ Ta dva sela, jedno nasuprot drugome, grani-e sa

¹¹⁶² Svjedok Ellis, T. od 30. septembra 1997., str. 1984.

¹¹⁶³ Svjedok Thomas, T. od 24. septembra 1997., str. 1790.

¹¹⁶⁴ U Donjoj Ve-eriskoj bilo je oko 240 ku}a, koje su izme|u muslimanskog i hrvatskog stanovni{tva bile podijeljene u omjeru od 60% naspram 40% (D71). U Ga-icama je bilo stotinjak ku}a, a omjer izme|u Muslimana i Hrvata iznosio je 50% naspram 50 % (svjedok Mati}, pre-i{}eni transkript (dalje u tekstu: PT), str. 12881). Donja Ve-eriska nalazi se na udaljenosti od 3,9 kilometara, a Ga-ice na 1,9 kilometara od hotela Vitez (P79).

tvornicom oru`ja Slobodan Princip Seljo (u daljem tekstu: tvornica SPS).¹¹⁶⁵ Odbrana tvrdi, i Vije}e to prihvata, da je tvornica SPS bila od velikog zna-aja za HVO.¹¹⁶⁶ Tvornica SPS bila je jedan od najve}ih industrijskih kompleksa za proizvodnju eksploziva u Bosni (a i u Evropi), od strate{kog zna-aja za obje strane.¹¹⁶⁷ Prema tome, postojali su vojni razlozi za borbu za preuzimanje kontrole nad grani-nim selima. Me|utim, HVO je preuzeo kontrolu nad tvornicom SPS u oktobru ili novembru 1992.,¹¹⁶⁸ mnogo prije doga|aja o kojima je ovdje rije~. S obzirom na kontekst u kojem su se odvijale te operacije, bi}e korisno podsjetiti na argumente strana.

i) Argumenti strana

534. Tu`ilac tvrdi da je HVO napao Donju Ve-erisku 16. aprila 1993., a Ga-ice 20. aprila 1993. Napadi na ta dva sela sastavni su dio progona civila Muslimana koji se navodi u optu`nici. U tim selima do{lo je do razaranja, pusto{enja i plja-ke velikih razmjera imovine Muslimana.¹¹⁶⁹ U toku napada ubijeno je vi{e civila bosanskih Muslimana, dok je muslimansko stanovni{tvo tih sela prognano. Spaljeni su i oplja-kani muslimanski domovi, koje su zatim prisvojili Hrvati.¹¹⁷⁰ Optu`eni je odgovoran za sve te kriminalne radnje.

535. Odbrana ne osporava da su Vitezovi 20. aprila 1993. napali Ga-ice.¹¹⁷¹ Me|utim, ona tvrdi da je ta "samostalna" jedinica djelovala po svom naho|enju, da su Vitezovi napali jednu formaciju ABiH¹¹⁷², te da su ku}e spaljene kao odmazda zbog smrti jednog vojnika pripadnika Vitezova.¹¹⁷³ Nadalje, odbrana tvrdi da Tihomir Bla{k}i nije izdao ni jedno nare|enje toj jedinici koje bi se odnosilo na akciju u Ga-icama.

536. [to se ti-e razaranja u Donjoj Ve-eriskoj, odbrana smatra da ih treba shvatiti kao uzgrednu {tetu izazvanu opravdanom vojnom operacijom, te da stoga ne

¹¹⁶⁵ Svjedok R, T. str. 3606.

¹¹⁶⁶ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 7.

¹¹⁶⁷ Svjedok Hunter, T. str. 3744.

¹¹⁶⁸ Prema rije-ima jednog svjedoka, vojnici HVO-a iz Hercegovine stigli su ve} u oktobru 1992. (svjedok R, T. str. 3576, str. 3613); prema rije-ima jednog drugog svjedoka, HVO se tamo nalazio od novembra 1992. (svjedok Hrusti}, T. str. 3499 - 3500).

¹¹⁶⁹ Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga 5, str. 94 - 95, para. 2.330 - 2.333.

¹¹⁷⁰ Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga 5, str. 96, para. 2.335.

¹¹⁷¹ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 122.

¹¹⁷² Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 122.

predstavljaju posljedicu nekog ka`njivog djela. HVO i ABiH su se ravnopravno (ili gotovo ravnopravno) borili, a ku`e su spaljene u `aru okr{aja. Odbrana tvrdi da je zbog borbi spaljeno najvi{e 10% ku}a u Donjoj Ve-eriski. Osim toga, odbrana smatra da nisu napadani civili, odnosno civilni ciljevi, u smislu hotimi-og razaranja tih gra|evina, nego da je u tom selu do{lo do borbi.¹¹⁷⁴ Nadalje, odbrana dr`i da Tihomir Bla{ki} nije naredio razaranja do kojih je do{lo u Donjoj Ve-eriski. Razaranja ili plja-kanje imovine nastalo je kao rezultat krivi-nih djela koja optu`eni nije mogao niti kontrolirati niti za njih kazniti.¹¹⁷⁵

ii) Odvijanje napadâ

537. Kao i za druga mjesta u op{tini Vitez, potrebno je pomenuti dvije zapovijedi koje je general Bla{ki} izdao prije ovih napada. Kao prvo, dana 15. aprila 1993.¹¹⁷⁶ izdata je zapovijed brigadama HVO-a i samostalnim jedinicama, uklju-uju}i i Vitezove, da se pripreme za borbu za odbranu HVO-a i Viteza. Postoji tako|e i borbena zapovijed od 16. aprila, izdata u 01:30 sati,¹¹⁷⁷ u svrhu "sprje-avanja napadnog djelovanja neprijatelja (ekstremnih muslimanskih snaga) i blokade {ireg prostora [...] Donje Ve-eriske."¹¹⁷⁸

a. Donja Ve-eriska

538. Dana 15. aprila 1993., u lokalnom centru HVO-a odr`ana je konferencija za {tampu kojoj su prisustvovali Tihomir Bla{ki} i Ignac Ko{troman, a na kojoj je Dario Kordi} izjavio: "Bra}o Hrvati, do{ao je trenutak za obranu na{eg hrvatskog identiteta." /prevod sa francuskog/¹¹⁷⁹ Kasnije istog dana hrvatsko civilno stanovni{tvo Donje Ve-eriske napustilo je selo.¹¹⁸⁰

539. Odbrana tvrdi da je HVO napadnut, te da je to bio uzrok sukoba.¹¹⁸¹ Vije}e pak smatra da je ujutro 16. aprila, oko 06:00 sati, HVO napao selo Donja

¹¹⁷³ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga IV, str. 123.

¹¹⁷⁴ U toku svjedo-enja svjedoka R, T. str. 3621.

¹¹⁷⁵ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 5.

¹¹⁷⁶ D267.

¹¹⁷⁷ D269.

¹¹⁷⁸ Zapovijed upu}ena komandantu brigade HVO-a Vitez (M. ^erkez) i samostalnoj jedinici Tvrtko.

¹¹⁷⁹ D71, str. 8.

¹¹⁸⁰ Svjedok R, T. str. 3570.

¹¹⁸¹ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13620 -13621.

Ve-eriska.¹¹⁸² U toku napada na selo su padali projektili,¹¹⁸³ a Hrvati su na Muslimane pucali iz tvornice SPS.¹¹⁸⁴ HVO je djelovao minobaca-ima i protivavionskim topovima.¹¹⁸⁵ Na hrvatskoj strani borili su se vojnici HVO-a,¹¹⁸⁶ petnaestak pripadnika jedinice Tvrtko,¹¹⁸⁷ vojnici u crnim uniformama¹¹⁸⁸ s oznakom "U" ("usta{a}")¹¹⁸⁹, a bilo je i onih koji su nosili oznake "HV". Sve te grupacije zajedno su krenule u napad.¹¹⁹⁰ Ukupno je u-estvovalo najmanje pedesetak vojnika.¹¹⁹¹

540. Muslimani su se 16. i 17. aprila poku{avali odbraniti. U toku ta dva dana spaljene su neke ku}e¹¹⁹² i razoren je mekteb, muslimanski vjerski i kulturni centar u selu.¹¹⁹³ Pripadnici HVO-a Muslimane su protjerali iz njihovih domova.¹¹⁹⁴ Ubijeno je osam Muslimana, od kojih bar sedmero civila,¹¹⁹⁵ drugi su ranjeni, a me|u njima i jedna `ena, Had`ira Ba{i},¹¹⁹⁶ koja je pogo|ena dok je poku{avala pobje}i preko polja. Kada su pripadnici misije UNPROFOR-a 17. aprila do{li u gornji dio sela, ustanovili su da je znak "HVO" ispisan na ve}ini ku}a u tom dijelu sela. Tako|e su vidjeli i pripadnike HVO-a, prepoznatljive po njihovim obilje`jima.¹¹⁹⁷ [to se ti-e ku}a, "njihov cilj je jednostavno bio spaliti ku}e u kojima je taj narod `ivio".¹¹⁹⁸

¹¹⁸² Svjedok R, T. str. 3570 - 3571.

¹¹⁸³ Izme|u ~etrdeset i pedeset projektila u roku od pola sata, po iskazu svjedoka R (T. str. 3573).

¹¹⁸⁴ Svjedok R, T. str. 3582.

¹¹⁸⁵ Svjedok R, T. str. 3583.

¹¹⁸⁶ Ti su vojnici na rukavima imali oznaku HVO-a sa {ahovnicom, a oko rukava nosili su trake (mo`da plave boje), (svjedok R, T. str. 3577).

¹¹⁸⁷ Svjedok Lovri}, T. str. 13078.

¹¹⁸⁸ Svjedok R, T. str. 3571, 3577.

¹¹⁸⁹ Svjedok R, T. str. 3644 do 3645. Ponekad su vojnici nosili obje oznake.

¹¹⁹⁰ Svjedok R, T. str. 3584.

¹¹⁹¹ Svjedok R, T. str. 3616.

¹¹⁹² Svjedok R je na jednoj zra-noj fotografiji identificirao trideset spaljenih ku}a. "Sve je bilo spaljeno: {tale, ku}e" (svjedok R, T. str. 3572). Dana 17. aprila "bar jedna ku}a, a mo`da i vi{e njih bilo je u plamenu" (svjedok Parrot, T. str. 3663). Jedan svjedok, govore}i o Donjoj Ve-eriskoj, rekao je da je iz Ga-ica vidio kako "su ku}e paljene, jedna za drugom" (svjedok Hrusti}, T. str. 3478). Iz grada Viteza mogao se vidjeti plamen koji se uzdizao iz sela (svjedok Parrot, T. str. 3682; svjedok Hunter, T. str. 3729). Iz dokaznih predmeta odbrane proizlazi da su pripadnici HVO-a spalili 22 ku}e i {tale (D70, D71).

Jedan svjedok tvrdi da je spaljeno ~etrnaest ku}a sa svake strane (svjedok Lovri}, T. str. 13062).

¹¹⁹³ Svjedok R, T. str. 3643.

¹¹⁹⁴ Poru-nik Parrot iz UNPROFOR-a susreo je ujutro 17. aprila na cesti Muslimane, me|u kojima su bila mo`da dva pripadnika oru`anih snaga, koje je HVO protjerao iz njihovih domova (T. str. 3663).

¹¹⁹⁵ D71; svjedok R, T. str. 3575. Svjedok Lovri} tvrdi da se radilo o sedam civila i jednom vojniku (T. str. 13063).

¹¹⁹⁶ Ta se `ena nalazila u jednoj ku}i koja je bila odvojena livadom od ostalih muslimanskih ku}a, te je poku{ala pobje}i. Svjedok R je izjavio: "Had`ira je sa svojim malim djetetom poku{ala pobje}i preko tog polja, i tada ju je Zoran pogodio u bedro ... Had`ira je dugo vremena ostala le`ati na toj livadi. Ranjena je u 8 sati ujutro i nismo mogli do}i do nje ... u toku no}i, napravili smo nosila i uspjeli oti}i po Had`iru." (D71, str. 6).

¹¹⁹⁷ Svjedok Parrott, T. str. 3663.

¹¹⁹⁸ Svjedok R, T. str. 3644.

Prema iskazu jednog svjedoka, cilj tih napada i ubistava bio je "da nas zaplaše, da nas potjeraju. Jednostavno su htjeli o-istiti selo od Muslimana."¹¹⁹⁹

541. Kona-no, 18. aprila, oko 03:00 ili 04:00 sata, stanovnici Muslimani napustili su selo i pje{ice krenuli prema bazi UNPROFOR-a u Divjaku.¹²⁰⁰ Na izlazu iz sela, na kolonu se pucalo iz tvornice SPS i ubijene su tri `ene.¹²⁰¹ Sukob je, dakle, trajao sve dok HVO nije uspio u}i u drugi dio sela, 18. aprila 1993.¹²⁰²

542. Pred Vije}em su svjedo-ili svjedoci i izvedeni su kontradiktorni dokazi o u-estvovanju ABiH u sukobu. Optu`ba tvrdi da su muslimansku odbranu zapravo -inili civili: tamo se nalazila tek nekolicina pripadnika muslimanskih oru`anih snaga ABiH i svega nekoliko pu{aka.¹²⁰³ Optu`ba smatra da nije postajala organizirana odbrana sela, te da je svatko u-estvovao u okviru svojih mogu}nosti.¹²⁰⁴ Me|utim, postoje i dokazi o odre|enom, nipo{to zanemarivom, prisustvu ABiH. Za razliku od onoga {to je rekao pred Pretresnim vije}em, jedan svjedok je Tu`ila{tvu rekao da "je samo ~etrdesetak Muslimana iz sela pristupilo Teritorijanoj odbrani",¹²⁰⁵ da bi u vezi sa povla-enjem Muslimana iz sela izjavio:

Teritorijalna odbrana uskoro bi bila ostala bez municije, te su oko 02:00 ili 03:00 sata svi civili napustili selo prate}i vozilo UNPROFOR-a. Nakon toga su se povukli i pripadnici TO-a, po{to vi{e nismo imali municije... pripadnici TO-a oti{li su u selo Grbavica.¹²⁰⁶

543. Iako se ne sla`e s odbranom da je me|u Muslimanima iz sela bilo 128 pripadnika oru`anih snaga,¹²⁰⁷ Vije}e ipak ne mo`e taj napad okarakterizirati kao napad usmjeren samo na civilno muslimansko stanovni{tvo. Prema tome, moglo bi se

¹¹⁹⁹ Svjedok R, T. str. 3643.

¹²⁰⁰ Svjedok R, T. str. 3585. Baza UNPROFOR-a bila je sjedi{te Britanskog bataljona.

¹²⁰¹ Habiba Haski} i njena mla|a sestra sa k}eri (svjedok R, T. str. 3574).

¹²⁰² Svjedok R, T. str. 3626.

¹²⁰³ Svjedok R, T. str. 3607, 3583, 3628. Isti svjedok tvrdi da su seljaci samo branili svoje porodice (T. str. 3638). Jedan poru-nik UNPROFOR-a tako|e je rekao da bi on ona dva vojno sposobna mu{karca sa pu{kama prije nazvao civilima nego vojnicima (svjedok Parrott, T. str. 3704).

¹²⁰⁴ Svjedok R, T. str. 3648.

¹²⁰⁵ P169, str. 4.

¹²⁰⁶ D71, str. 7. ^ini se da je svjedok Lovri} tu izjavu potvrdio kada je govorio o jedinicama ABiH koje su pratile bjegunce ujutro 18. (T. str. 13063 do 13064); cf. tako|e svjedok Bla{ki}, T. str. 13815. Postoje i drugi pokazatelji koji ukazuju na prisustvo ABiH: "Linija fronta koja je razdvajala HVO i Teritorijalnu odbranu prolazila je pored te ljetne kuhinje." (D71, str. 5) i "U jednom trenutku morao sam pomo}i Teritorijalnoj odbrani po{to je jedan njen pripadnik bio ranjen." (D71, str. 6) Cf. isto svjedok R, T. str. 3647: "Vojnici koji su bili na odmoru i koji su pripadali jedinici Teritorijalne odbrane - nisu to bili vojnici u pravom smislu rije-i - imali su ne{to oru`ja". I svjedok Marin je potvrdio da je postojalo odre|eno prisustvo ABiH, T. str. 9016.

¹²⁰⁷ Svjedok R, T. str. 3607. Osim toga, odbrana tvrdi da je tamo postojala i komandna struktura (svjedok Lovri}, T. str. 13056 - 13057).

reži da je do povlačenja Muslimana 18. aprila ujutro u Donjoj Veeriskoj postojao sukob između HVO-a i hrvatskih samostalnih jedinica sa jedne i ABiH sa druge strane. Prije povlačenja Muslimana, ne izgleda oigledno da, u odnosu na materijalna razaranja, nisu poštovani kriteriji proporcionalnosti vojnog napada na položaje koje brane vojnici, kao ni da se rane koje je zadobila Hadira Ba{i} ili izgubljeni životi ne mogu smatrati posljedicom sukoba između ABiH i HVO-a.

544. Vijeće ipak primjećuje da su brojna razaranja i štete prouzrokovani nakon što su izvršili napadi na sela i nakon što je HVO preuzeo kontrolu nad selima. Naravno, treba napomenuti da su pripadnici HVO-a zapalili muslimanske kuće¹²⁰⁸ i da se nitko nije potrudio da ugasi vatru. Iz baze UNPROFOR-a mogle su se vidjeti kuće u plamenu.¹²⁰⁹ Nadalje, nakon što su civili Muslimani napustili selo, opljačkano je materijal iz mekteba.¹²¹⁰ Od 18. aprila nadalje, te kuće i mekteb nikako se nisu mogli smatrati vojnim ciljem. Vijeće smatra da te radnje predstavljaju razaranja širokih razmjera odnosno razaranja koja nisu opravdana vojnom nuždom.¹²¹¹

b. Gacice

545. Od trenutka izbijanja sukoba u Donjoj Veeriskoj 16. aprila 1993., Hrvati i Muslimani pokušali su pregovarati kako bi se izbjegli problemi u Gacicama, ali bez uspjeha.¹²¹² Tužilaštvo tvrdi da je 17. aprila HVO uputio ultimatum muslimanskim stanovnicima Gacica tražeći od njih da predaju oružje i potpišu izjavu lojalnosti hrvatskoj zajednici u Bosni, što su Muslimani odbili.¹²¹³ Dan prije napada, 19. aprila, hrvatski stanovnici (žene i djeca) napustili su muslimanski dio sela.¹²¹⁴

¹²⁰⁸ Kapetan Ellis iz Britanskog bataljona potvrdio je da je gorilo "više" muslimanskih kuća nakon što su Muslimani pobjegli iz sela, ujutro 18. aprila (PT. od 30. septembra 1997., str. 1866). Dana 20. maja kuće su još uvijek gorile (svjedok Hunter, T. str. 3727).

¹²⁰⁹ Svjedok R, T. str. 3587.

¹²¹⁰ Svjedok Kaiser, T. str. 7856; P455/17.

¹²¹¹ Vijeće se po tom pitanju složno optužilo (Završni podnesak tužilaštva, knjiga V, str. 107, para. 2.369 do 2.371 i str. 109, para. 2.377). Odbrana ne spori činjenicu da spaljivanje kuća nakon povlačenja Muslimana nije bilo opravdano vojnom nuždom (Završni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 9).

¹²¹² Svjedok Mati}, PT. str. 12883.

¹²¹³ Završni podnesak tužilaštva, knjiga V, str. 101, para. 2.351. Svjedok Hrustić}, T. str. 3481. Svjedok je objasnio razloge odbijanja: "Znali smo otprilike što se dogodilo u drugim selima. Znali smo da će nas zaklati i ubiti ako predamo tih nekoliko komada oružja" (T. str. 3506).

¹²¹⁴ Svjedok Hrustić}, T. str. 3482.

546. Dana 20. aprila, u 05:50 sati, otvorena je paljba iz minobaca-a i palo je nekoliko granata.¹²¹⁵ Selo je granatirano sa svih strana, jer je napad vo|en iz tri razli-ita pravca.¹²¹⁶ Vojnici HVO-a pucali su na selo iz tvornice SPS. U selu je bilo samo tridesetak Muslimana naoru`anih lova-kim pu{kama, te sa nekoliko bombi i granata.¹²¹⁷ Muslimani su se sklonili u nekoliko ku}a. Mu{karci su se povukli prema {umi dok su `ene i djeca ostali u podrumima. Nakon granatiranja sela, vojnici koji su nosili oznake "HVO", "HV", "U" i "Vitezovi" okru`ili su muslimanske stanovnike (dakle uglavnom `ene i djecu).¹²¹⁸ Neki od tih vojnika Muslimane su nazivali "balijama"¹²¹⁹ i istjerali ih iz njihovih ku}a,¹²²⁰ koje su potom spalili.¹²²¹

547. U selu su poginula bar ~etiri Muslimana,¹²²² uklju-uju}i i jednog koji je izgorio u svojoj ku}i, Fikreta Hrusti}a.¹²²³ Jedan svjedok tvrdi da je napad na Muslimane u Ga-icama bio "posve sistematski organiziran".¹²²⁴ Neki izvori tvrde da je ABiH smatrala da su za pokolj u Ga-icama odgovorni Vitezovi.¹²²⁵ Me|utim, o-igledno je da pripadnici te jedinice nisu bili jedini sudionici napada.

548. Odbrana tvrdi da su selo branile muslimanske paravojne snage. Vije}u je podneseno malo dokaza koji idu u prilog toj tezi.¹²²⁶ ^ak i da je bilo tako, paljenje ku}a nastavilo se i nakon {to su vojnici HVO-a i druge jedinice preuzeli kontrolu nad selom.

549. Nakon preuzimanja kontrole nad selom, vojnici HVO-a su stanovnike Ga-ica (247 civila Muslimana) odveli na prisilni mar{ prema Vitezu te ih natjerali da sjednu

¹²¹⁵ Svjedok Hrusti}, T. str. 3479, 3483. Jedan je drugi svjedok izjavio da je ~uo dvije ili tri prili-no sna`ne eksplozije oko 7 sati ujutro istoga dana, svjedok Mati}, PT. str. 12884.

¹²¹⁶ Svjedok Hrusti}, T. str. 3485.

¹²¹⁷ Svjedok Hrusti}, T. str. 3481.

¹²¹⁸ Svjedok Hrusti}, T. str. 3484, 3520. Taj svjedok tvrdi da su HVO-u u pomo} pritekale jedna brigada iz Splita i 125. vara`dinska brigada (T. str. 3491).

¹²¹⁹ Svjedok Hrusti}, T. str. 3483, 3484, 3522.

¹²²⁰ Svjedok Morsink, PT. str. 7602 do 7604.

¹²²¹ Civili Muslimani, koji su se kasnije toga dana vra}ali iz Viteza, vidjeli su da ku}e i {tale jo{ uvijek gore (svjedok Hrusti}, T. str. 3488). Jedan posmatra~ PMEZ-a potvrdio je da su muslimanske ku}e spaljene poslije sukoba (svjedok Morsink, PT. str. 7600). Vije}e procjenjuje da je spaljeno izme|u petnaest (svjedok Mati}, PT. str. 12890) i trideset i pet (svjedok Hrusti}, T. str. 3516) muslimanskih ku}a, pri ~emu napominje da je gorilo i nekoliko hrvatskih ku}a (svjedok Mati}, PT. str. 12887).

¹²²² Svjedok Hrusti}, T. str. 3510. Jedan drugi svjedok tvrdi da su sve poginule osobe bili vojnici te da je jednu muslimansku `rtvu ubio drugi Musliman (svjedok Mati}, PT. str. 12890 do 12891).

¹²²³ Svjedok Mati}, PT. str. 12890. ^ini se da je taj ~ovjek `iv izgorio.

¹²²⁴ Svjedok Hrusti}, T. str. 3525.

¹²²⁵ Svjedok Duncan, T. str. 6846. Jedan drugi svjedok potvrdio je da je ~uo da su vojnici bili pripadnici Vitezova (svjedok Mati}, PT. str. 12904).

¹²²⁶ Svjedok Mati}, PT. str. 12889.

nasuprot hotelu Vitez, koriste) i ih otprilike tri sata kao `ivi {tit.¹²²⁷ Nakon toga su odvedeni natrag u selo, gdje su bili prisiljeni `ivjeti u sedam ku}a koje nisu bile sru{ene. Kasnije je te iste ljude HVO natovario u kamione i silom evakuirao iz sela.¹²²⁸

550. Vije}e zaklju-uje da te radnje predstavljaju pusto{enja koja nisu opravdana vojnom nu`dom i prisilno preseljavanje civila.

b) Grbavica

551. Selo Grbavica bilo je mje{ovitog sastava, udaljeno kilometar i pol od Starog Viteza.¹²²⁹ Brdo Grbavica bilo je od strate{kog zna-aja¹²³⁰ utoliko {to bi ABiH, da je zauzela selo, time HVO-u i hrvatskim civilima blokirala pristup glavnoj cesti koja povezuje Travnik i Busova-u.

i) Argumenti strana

552. Tu`ila{tvo tvrdi da je HVO napao Grbavicu 7. septembra 1993. Cilj tog napada se ne osporava. HVO je zauzeo Grbavicu 8. septembra 1993. u toku poslijepodneva. Nakon {to su svi borci i civili bosanski Muslimani odba-eni van sela, HVO je po-eo sistematski plja-kati i potom uni{tavati muslimanske ku}e. Nakon toga, bosanski Hrvati uselili su se u one ku}e u kojima su jo{ postojali uslovi za `ivot.¹²³¹

553. Odbrana tvrdi da je Tihomir Bla{k}i dozvolio legitimni vojni napad na polo`aje ABiH u Grbavici, napad koji je bio opravdan vojnom nu`dom, te da je {teta koju je prouzro-ila ofenziva HVO-a dio uzgredne {tete jedne zakonite vojne operacije.¹²³² Nadalje, optu`eni navodno nije naredio plja-ku civilne imovine, do koje je do{lo nakon sukoba, niti je u tu plja-ku bio na bilo koji drugi na-in izravno umije{an. HVO je napao 7. septembra 1993., a sutradan je ostvario sve svoje ciljeve. Potom se, shodno dogovoru, HVO povukao, a stigla je civilna policija iz Viteza radi

¹²²⁷ Vidi raspravu dalje u tekstu.

¹²²⁸ Svjedok Hrusti}, T. str. 3496.

¹²²⁹ Svjedok `idi}, T. od 29. jula 1997., str. 749.

¹²³⁰ Svjedok Duncan, T. str. 6876.

¹²³¹ Rezime tu`ioca, str. 30, para. 5.15.

¹²³² Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 36, 39.

osiguranja reda u selu. Razaranja su navodno po-inili plja-ka{i koji su bili civili, dok se civilna policija bezuspje{no poku{avala suprostaviti tim krivi-nim djelima.¹²³³

ii) Odvijanje napada

554. Obje strane su se slo`ile da je 7. septembra 1993. HVO napao selo Grbavicu iz legitimnih razloga.¹²³⁴ Ne osporava se da je ABiH u-estvovala u sukobu.¹²³⁵ Tihomir Bla{ki} priznaje da je isplanirao tu vojnu operaciju i da je u njoj li-no u-estvovao¹²³⁶. Ta operacija bila je organizirana na vojni na-in.¹²³⁷ Operaciju su vodili ljudi iz HVO-a koje je izabrao Bla{ki} i koji su bili u njegovoj nadle`nosti.¹²³⁸ U tom napadu su, izme|u ostalih, u-estvovali i pripadnici jedinice D`okeri,¹²³⁹ pripadnici brigade Nikola [ubi} Zrinski,¹²⁴⁰ pripadnici jedinice Tvrtko II¹²⁴¹ i pripadnici vojne policije.¹²⁴²

555. Prvog dana napada, HVO je napao artiljerijom, eksplozivnim sredstvima, uklju-uju}i bombe "bebe".¹²⁴³ ABiH je u toku no}i od 7. na 8. septembra 1993. dobila poja-anje, a UNPROFOR je evakuirao civilno stanovni{tvo iz ku}a sagra|enih na brdu Grbavica.¹²⁴⁴ Ujutro 8. septembra, pje{adijske jedinice HVO-a krenule su u napad, sistematski odstranjuju}i sve neprijateljske vojnike i Muslimane iz ku}a u

¹²³³ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 36.

¹²³⁴ Tu`ilac smatra da je napad po-eo u 13:55 (Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga V, str. 187, para. 2.688), dok odbrana smatra da je napad po-eo u 14:20 (Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 36).

¹²³⁵ Tu`ilac se zapravo sla`e da je zapovjedno mjesto ABiH predstavljalo jedan od glavnih ciljeva prvog dana napada (Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga V, str. 187, para. 2.688). Cf. tako|e P713 (*milinfosum* od 9. septembra 1993.): "Patrola je u spaljenom selu Grbavica otkrila ostatke jednog vojnika ABiH kojemu je bila odrubljena glava i izva|ena utroba."

¹²³⁶ Svjedok Bla{ki}, T. str. 14453. Bla{ki} je unaprijed upozorio generala Duncana da }e morati napasti i eliminirati Muslimane iz te zone (svjedok Duncan, T. str. 6877). Cf. tako|e svjedok Whitworth, T. str. 7603.

¹²³⁷ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 42. Cf. tako|e svjedok Bla{ki}, T. str. 14455. Taj stav potvrdio je svjedok Bower: "inilo se da se radilo o profesionalnom napadu, dobro koordiniranoj vojnoj ofenzivi, kako bi se osvojila i zadr`ala jedna zona." (T. str. 6995).

¹²³⁸ Svjedok Bla{ki}, T. str. 14454.

¹²³⁹ Svjedok Palavra, T. str. 12358. Svjedok Bower doznao je od britanskih oficira za vezu da su D`okeri bili umije{ani u napad na Grbavicu (PT. str. 7010). Cf. tako|e svjedok Whitworth, T. str. 7607; P712, P713.

¹²⁴⁰ P713.

¹²⁴¹ Svjedok Whitworth, T. str. 7607.

¹²⁴² Svjedok Bla{ki}, T. str. 16497. Cf. tako|e svjedok Marin, koji se isto tako slo`io da je jedan dio snaga vojne policije u-estvovao u operaciji Grbavica. On tvrdi: "Nismo imali drugih snaga koje su eventualno mogle izvesti taj napad, osim jedinica posebne namjene i vojne policije" (T. str. 10050).

¹²⁴³ Svjedok \idi} vidio je projekte "bebe" kako lete dok je bio u Starom Vitezu (T. od 29. jula 1997., str. 749). Cf. tako|e svjedok Whitworth, T. str. 7611; P433/28. Optu`eni je kategori-ki zanijekao da je koristio takvu vrstu oru`ja (svjedok Bla{ki}, T. str. 16509).

¹²⁴⁴ Svjedok Bla{ki}, T. str. 14466.

kojima su bili.¹²⁴⁵ Kona-no, HVO je preuzeo kontrolu nad svojim ciljevima, a civilna policija HVO-a iz Viteza u{la je u Grbavicu radi obezbje|enja reda i sigurnosti.¹²⁴⁶

556. [to se ti-e razorenih ku}a u Grbavici, Vije}e prihvata tezu da je ABiH okupirala odre|ene ku}e u privatnom vlasni{tvu, te da su time one postale legitimni vojni cilj.¹²⁴⁷ Odbrana tvrdi da su upravo iz tog razloga te ku}e spaljene u toku sukoba.¹²⁴⁸ Nadalje, odbrana smatra da plja-ke i ve}ina po`ara nisu bili rezultat djelovanja vojnika ve} civila koji su do{li u selo nakon {to je HVO preuzeo kontrolu; posrijedi su naro-ito kriminalci i elementi koji su se otrgli kontroli.¹²⁴⁹

557. Izvedeni dokazi pokazali su da su vojnici bili u svega nekoliko ku}a.¹²⁵⁰ Osim toga, o-igledno je da je veliki broj ku}a zapaljen nakon borbi, uklju-uju}i dakle i ku}e koje nisu predstavljale legitimne ciljeve.¹²⁵¹ [to se ti-e samog ~ina potpaljivanja, on sa vojnog stajali{ta zaista nije bio potreban. General Duncan je izjavio:

Ta-no je da je bilo potrebno osvojiti objekte u gornjem dijelu sela po{to se radilo o polo`aju od interesa, no ja smatram da nije bilo potrebno uni{titi te objekte - a upravo je to ura|eno - po{to su ti objekti na uzvisini bili interesantni sa vojnog stajali{ta upravo zbog toga {to su pru`ali skloni{te i za{titu, te predstavljali dobru odbrambenu poziciju.

Me|utim, oni su ih zapalili, i to nakon napada. Smatram da se tu nije radilo ni o kakvom vojnom cilju.¹²⁵²

558. [to se ti-e plja-ki, Vije}e dodu{e prihvata mogu}nost da su u njima u-estvovali civili, kao {to to tvrdi odbrana.¹²⁵³ Me|utim, iz svjedo-enja i iz dokaznog materijala jasno proizlazi da su vojnici, nakon {to su potisnuli ABiH van te zone,

¹²⁴⁵ Svjedok Whitworth, T. str. 7604-7605.

¹²⁴⁶ Svjedok Bla{ki}, T. str. 14466 do 14467.

¹²⁴⁷ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 42.

¹²⁴⁸ Svjedok Bla{ki}, T. str. 14467. Odbrana tvrdi da je ve}ina ku}a u Grbavici o{te}ena u razdoblju izme|u oktobra 1993. i marta 1994., iz ~ega slijedi da nisu zapaljene u toku samog napada (Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, str. 44).

¹²⁴⁹ Svjedok Marin, T. str. 10051; svjedok Palavra, T. str. 12362. Hrvati koji su se smjestili u muslimnske ku}e u Grbavici bili su izbjeglice iz drugih gradova i sela. (svjedok Palavra, T. str. 12356).

¹²⁵⁰ Svjedok Whitworth, T. str. 7710.

¹²⁵¹ Svjedok Marin dr`i da je 80% ku}a spaljeno (T. str. 10051). P712 (*milinfosum* od 8. septembra 1993.): "Trenuta-no gori ve}ina ku}a u selu (njih pedesetak)." Cf. tako|e svjedok Hunter, T. str. 3714; P433/21-23, P433/25-27, P433/29-31.)

¹²⁵² Svjedok Duncan, T. str. 6858. Svjedok nadalje tvrdi da je u interesu HVO-a bilo da ti objekti ostanu netaknuti (T. str. 6877). Dodao je da je nakon sedam mjeseci provedenih u La{vanskoj dolini uo-io da je ovaj postupak napada, nakon kojeg bi uslijedilo spaljivanje imovine, bio u skladu sa napadima koje je HVO sprovodio u ~itavoj La{vanskoj dolini (T. str. 6876).

¹²⁵³ Svjedok Bower, T. str. 6996.

sistematski pljačkali muslimanske stambene objekte¹²⁵⁴ u Grbavici, a potom ih zapalili:

Nakon što su završili tu operaciju, pošli su sistematski paliti sve objekte koje smo tamo vidjeli... ja sam vidio da brojni vojnici HVO-a pljačkaju i da su svi objekti zapaljeni.¹²⁵⁵

559. Vijeće se slaže sa mišljenjem svjedoka koji drže da su bosanski Hrvati zapalili muslimanske kuće kako bi odvratili Muslimane od eventualnog povratka.¹²⁵⁶ Ta razaranja nisu bila opravdana vojnom nuždom, a tačno je i da se pljačkalo.

c) Odgovornost generala Blažića

560. Kao što je već rečeno, Vijeće prihvata mogućnost da su sela Veeriska, Gaice i Grbavica mogla biti napadnuta zbog njihovog vojnog značaja. Međutim, Vijeće ujedno primjećuje da su jedinice, za koje je Vijeće već utvrdilo da su bile pod kontrolom optuženog, istovremeno odnosno nakon napada razarale, pljačkale i silom preseljavale civile.

S tim u vezi, Vijeće naglašava da je general Blažić za te napade upotrebio jedinice za koje je znao, ili je bar znao za neke od njih, da se, kako je sam rekao, teško mogu kontrolirati, te da je to uradio usprkos činjenici da se za te jedinice sumnjalo da su učestvovali u nekim prijašnjim zločinima. Konačno, Vijeće podsjećajući da je utvrdilo da je optuženi bio nadređen trupama koje su bile umiješane u te napade, uključujući i snage policije.

562. Vijeće zaključuje da je general Blažić odgovoran za zločine počinjene u ta tri sela na osnovu eventualnog *dolusa*, odnosno, drugim riječima, zato što je naredio akcije za koje je mogao razumno pretpostaviti da će dovesti do zločina.

¹²⁵⁴ Svjedok Bower tvrdi da su pljačke vršili "... prvo vojnici HVO-a. Uzimali su stvari, namještaj." (T. str. 6996). Zamijetio je da su "... neke hrvatske porodice živjele u selu i da njihove kuće nisu bile taknute, ali je zato muslimansko stanovništvo bilo istjerano iz kuća." (T. str. 7260).

¹²⁵⁵ Svjedok Whitworth, T. str. 7606. Cf. tako je svjedok \idi: "Vidio sam da kuće počinju goriti. U početku sam mislio da su kuće zapaljene zato što su pogorele iz vatrenog oružja, no pogriješio sam. Kasnije sam pažljivije promatrao. Vidio sam vojnike, među kojima je bilo i civila, kako pljačkaju kuće u Grbavici ... prvo bi odnijeli određene stvari, a zatim bi potpalili kuće. U jednom smo trenutku vidjeli da gori više od sto kuća odjednom. Sve one kuće koje su pripadale Muslimanima bile su zapaljene. Samo nekoliko muslimanskih kuća nije bilo zapaljeno. Dakle, u selu je ostalo tek nekoliko kuća, a prije ih je bilo više od dvije stotine." Svjedok je tako primijetio da je izgorjela i džamija u Grbavici (T. od 29. jula 1997., str. 749-750).

¹²⁵⁶ Svjedok Duncan, T. str. 6877. Cf. tako je svjedok Whitworth, T. str. 7607.

C. Opština Busova-a

563. Općenito gledajući, odbrana ne osporava činjenicu da su počinjena zločinu, primjerice, selima Lonari i Oehni.¹²⁵⁷ Ona, međutim tvrdi da se ti zločini ne mogu pripisati Tihomiru Blaškiću.

1. Napadi na sela u opštini Busova-a

564. Sredinom aprila 1993., gotovo istodobno s ofenzivama na sela u opštinama Vitez i Kiseljak, jedinice HVO-a i vojne policije u jurišnom su napadu osvojile mjesta Lonari i Oehni.

a) Lonari

565. Prije napada u mjesecu aprilu 1993., selo Lonari bilo je nastanjeno gotovo isključivo muslimanskim stanovništvom. Prema popisu stanovništva iz 1991., u njemu su živjela 44 Hrvata, 249 Muslimana i jedan Jugosloven.¹²⁵⁸ Susjedna mjesta su Putić, Jelinak i Merdani.

566. Uveče 16. aprila 1993., žene i djeca hrvatske nacionalnosti, koji su bili upozoreni da predstoji napad, napustili su to područje.¹²⁵⁹ Nekoliko sati kasnije, HVO je artiljerijskom vatrom granatirao sela Jelinak, Merdani i Putić.¹²⁶⁰ Civiliz tih mjesta pobjegli su u pravcu Busova-e.¹²⁶¹

567. Ujutro 17. aprila, vojnici HVO-a,¹²⁶² pripadnici brigade Nikola [ubi] Zrinski¹²⁶³ i pripadnici jedinice Đokeri¹²⁶⁴ prodrli su u Lonare, pretresajući sistematski muslimanske kuće u potrazi za vojno sposobnim muškarcima¹²⁶⁵ i oružjem¹²⁶⁶. Dvadeset i pet osoba je uhapšeno,¹²⁶⁷ odvedeno u zatvor u Kaoniku i tamo zatočeno. Osim toga, oko 200 osoba, među kojima je bilo žena, djece i staraca,

¹²⁵⁷ Završni podnesak odbrane, knjiga VI, F, str. 120 i knjiga VI, J, str. 1.

¹²⁵⁸ P46 i svjedok Q, T. str. 3762.

¹²⁵⁹ Svjedok Q, T. str. 3764.

¹²⁶⁰ Svjedok Q, T. str. 3775-3777.

¹²⁶¹ Svjedok Q, T. str. 3776.

¹²⁶² Svjedok Q, T. str. 3766. Taj je svjedok izjavio da su vojnici koji su 16. aprila 1993. učili u Lonare na uniformama imali obilježja HVO-a. (T. str. 3776)

¹²⁶³ Svjedok Blaškić, T. str. 15101.

¹²⁶⁴ Svjedok Nuhagić, T. str. 3847-3848.

¹²⁶⁵ Svjedok Q, T. str. 3765.

¹²⁶⁶ Svjedok Q, T. str. 3769.

¹²⁶⁷ Svjedok Q, T. str. 3776.

porijeklom, između ostalog, iz sela Jelinak i Puti,¹²⁶⁸ okupljeno je u mektebu d'amije.¹²⁶⁹ Zapriječeno im je smrću ako pokušaju pobjeći,¹²⁷⁰ a više njih je pretučeno.¹²⁷¹ Za to vrijeme, hrvatski vojnici potpaljivali su stambene objekte i staje, polijevajući ih benzinom.¹²⁷² Brojni civili Muslimani natjerani su da napuste selo i da odu u Vrhovine.¹²⁷³ Po dolasku u to mjesto, sklonili su se u podrume, te su nanovo bili izloženi intenzivnom granatiranju.¹²⁷⁴

568. U Lonarima su zapaljene kuće i štale koje su pripadale Muslimanima.¹²⁷⁵ Također su zapaljeni stambeni objekti u selima Jelinak i Puti.¹²⁷⁶ Stoka je čitava spaljena.¹²⁷⁷ Oko desetak osoba od tada se smatraju nestalima.¹²⁷⁸

b) O-ehnići

569. Prije početka naprijateljstava u aprilu 1993., u zaseoku O-ehnići živjelo je isključivo muslimansko stanovništvo. Prema popisu stanovništva iz 1991., tamo je živjelo 33 Muslimana.¹²⁷⁹

570. Dana 27. januara 1993., vojnici HVO-a ušli su u mjesto, uhapsili vojno sposobne muškarce i oduzeli im oružje.¹²⁸⁰ Odveli su ih potom u zatvor u Kaoniku,¹²⁸¹ gdje su ostali zatočeni sve do februara.¹²⁸² Tokom zatočenja bili su podvrgnuti mnogobrojnim zlostavljanjima.¹²⁸³

571. Tri mjeseca kasnije, dana 19. aprila u toku poslijepodneva, pripadnici vojne policije, tačnije 4. bojne, postupajući u skladu sa naređenjem Pačaka Ljubičića,¹²⁸⁴

¹²⁶⁸ Svjedok Q, T. str. 3770.

¹²⁶⁹ Svjedok Q, T. str. 3770.

¹²⁷⁰ Svjedok Q, T. str. 3770.

¹²⁷¹ Svjedok Q, T. str. 3773.

¹²⁷² Svjedok Q, T. str. 3769-3770.

¹²⁷³ Svjedok Q, T. str. 3774.

¹²⁷⁴ Svjedok Q, T. str. 3774.

¹²⁷⁵ Svjedok Q, T. str. 3771, str. 3778.

¹²⁷⁶ Svjedok Q, T. str. 3777.

¹²⁷⁷ Svjedok Q, T. str. 3778.

¹²⁷⁸ Svjedok Q, T. str. 3785.

¹²⁷⁹ P46.

¹²⁸⁰ Svjedok Nuhagi}, T. str. 3811.

¹²⁸¹ Svjedok Nuhagi}, T. str. 3812.

¹²⁸² Svjedok Nuhagi}, T. str. 3814.

¹²⁸³ Svjedok Nuhagi}, T. str. 3811.

¹²⁸⁴ Svjedok Nuhagi}, T. str. 3830.

prodrli su u selo,¹²⁸⁵ otvorili vatru i sistematski palili kuće i gazdinstva koja su pripadala Muslimanima.¹²⁸⁶ Ubili su oko petero civila, među kojima je bilo i žena,¹²⁸⁷ a tijela su spalili.¹²⁸⁸

572. Zapaljeni su muslimanski stambeni objekti u selu Oehnići.¹²⁸⁹ Nekoliko osoba je ranjeno,¹²⁹⁰ a najmanje pet civila ubijeno.¹²⁹¹ Tako je pobijena stoka.¹²⁹²

c) Zaključci

i) Organizirani i rasprostranjeni karakter napada

573. Vijeće je uvjeren da su gore opisani zločini bili prethodno organizirani, o čemu svjedoče sljedeće činjenice:

- napadi na Lonare i Oehniće počeli su 17., odnosno 19. aprila 1993., dakle praktički istovremeno s ofenzivama vođenim na području Viteza i Kiseljaka;
- posljedice tih napada slične su posljedicama napada na sela u općinama Vitez i Kiseljak: odvajanje vojno sposobnih muškaraca, okupljanje i deportiranje staraca, žena i djece, zastraživanje civila ubistvima i batinanjima, te sistematsko paljenje i pljačkanje stambenih objekata i gazdinstava;
- konačno i što je još specifičnije, hrvatski stanovnici sela Lonari su bili upozoreni na te ofenzive, te su napustili selo nekoliko sati prije početka neprijateljstava.

574. Vijeće je tako procijenilo da su ti napadi bili rasprostranjeni. Čak i ako su napadi hrvatskih vojnika bili uglavnom usmjereni na samo dva sela u općini Busovača, neosporivo je da su ona potpuno uništena i da su prognani svi stanovnici tih sela.

¹²⁸⁵ Svjedok Nuhagi}, T. str. 3829. Po kazivanju svjedoka Nuhagi}, vojnici koji su ušli u selo bili su maskirani kako ih se ne bi prepoznalo.

¹²⁸⁶ Svjedok Nuhagi}, T. str. 3815.

¹²⁸⁷ Svjedok Nuhagi}, T. str. 3816, str. 3840.

¹²⁸⁸ Svjedok Nuhagi}, T. str. 3841.

¹²⁸⁹ Svjedok Nuhagi}, T. str. 3815.

¹²⁹⁰ Svjedok Nuhagi}, T. str. 3815.

¹²⁹¹ P242.

¹²⁹² Svjedok Nuhagi}, T. str. 3829.

575. U Busova-i, u kojoj je prije početka neprijateljstava `ivjelo dvije do tri hiljade Muslimana, danas ih je izgleda ostalo svega tridesetak.¹²⁹³

ii) Muslimanski i civilni karakter napadnutog stanovništva

576. Vijeće potvrđuje da te ofenzive nisu bile opravdane vojnim razlozima, već da su bile uglavnom usmjerene protiv civila Muslimana i njihove imovine.¹²⁹⁴

577. Vijeće priznaje da je postepeno uspostavljen muslimanski oružani otpor: organizirane su grupe vojnika koje su naizmjenično držale stražu u selima.¹²⁹⁵ Vijeće je takođe ustanovilo da su mjesta Jelinak, Merdani i Puti{, te zaselak Lon-ari, bili u razini linije fronta koja je razdvajala snage HVO-a i snage ABiH, te da su se tu vodile `estoke borbe između dvije vojske. S tim u vezi, Vijeće zamjećuje da su iskopani rovovi, naročito u selu Lon-ari.¹²⁹⁶ Konačno, Vijeće smatra da je, u vrijeme tih događanja, vojska Bosne i Hercegovine kontrolirala, između ostalog, sela Jelinak i Merdani.¹²⁹⁷

578. Vijeće, međutim, napominje da su stanovnici O-ehnića¹²⁹⁸ i Lon-ara¹²⁹⁹ razoružani prije napada, te da stoga nisu mogli pružiti otpor redovnim jedinicama HVO-a i vojnoj policiji.

579. [to je još važno, Vijeće je uvjeren, s obzirom na prirodu i obim počinjenih zločina, da te jedinice nisu napadale samo vojne ciljeve, već uglavnom civile. Doista, pljačkane su i razorene privatne kuće u vlasništvu Muslimana, a njihova gazdinstva i stoka su zapaljeni. Povrh toga, ubijani su, zatvarani i batinani uglavnom civili Muslimani, koji su na kraju protjerani prema teritorijama pod kontrolom Armije Bosne i Hercegovine.

¹²⁹³ Svjedok FF, T. str. 4592-4593.

¹²⁹⁴ Svjedok Nuhagi} je izjavio da je napad na selo O-ehnići izvršen kao odmazda zbog toga što je ABiH zapalila kasarnu u Dragi. (T. str. 3826)

¹²⁹⁵ Svjedok Q, T. str. 3762. Svjedok Q je istražiteljima Tužilaštva izjavio da su Muslimani u dobi između 15 i 50 godina bili mobilizirani. (T. str. 3782)

¹²⁹⁶ Svjedok Q, T. str. 3783.

¹²⁹⁷ Svjedok Q, T. str. 3786-3787.

¹²⁹⁸ Svjedok Nuhagi}, T. str. 3811.

¹²⁹⁹ Svjedok Q, T. str. 3782.

2. Odgovornost generala Bla{ki}a

a) Argumenti strana

580. Tu`ilac tvrdi da je general Bla{ki} usmeno naredio zapovjednicima jedinica HVO-a umije{anim u zlodjela da napadnu i "o-iste" mjesta Lon-ari i O-ehni}.¹³⁰⁰ Tu`ilac tu tvrdnju potkrepljuje -injenicom da su ta sela napadnuta ta-no na isti na-in kao i sva druga mjesta u La{vanskoj dolini.¹³⁰¹ Osim toga, Tu`ila{tvo tvrdi da su krivi-na djela u Lon-arima¹³⁰² i u O-ehni}ima¹³⁰³ po-inili upravo pripadnici regularnih snaga HVO-a i jedinice D`okeri.

581. Odbrana pak tvrdi da optu`eni nije naredio da se uni{ti selo Lon-ari.¹³⁰⁴ S tim u vezi, odbrana veli da je general Bla{ki}, u nare|enju koje je izdao vojnoj policiji 16. aprila 1993. u 01:30 sati, samo naredio da se odbrani cesta Vitez - Busova-a i sprije-i svaki eventualan napad ABiH iz pravca Zenice i Kubera.¹³⁰⁵ Odbrana dodaje da su zlo-ine vjerovatno po-inili pripadnici jedinice D`okeri nad kojom, tvrdi odbrana, optu`eni nije imao nikakvu kontrolu.¹³⁰⁶ Naposljetku, ona tvrdi da je razaranje muslimanskih stambenih objekata moglo predstavljati uzgrednu {tetu prouzro-enu borbama izme|u snaga ABiH i HVO-a koje su se vodile u Jelinku i Puti{u}.¹³⁰⁷ [to se ti-e zlo-ina po-injenih u O-ehni}ima, odbrana priznaje da je napad vodio zapovjednik 4. bojne vojne policije i njegovi ljudi.¹³⁰⁸ Odbrana, me|utim, dr` i da optu`eni nije bio nadre|en toj jedinici, ve} da je ta jedinica bila direktno podre|ena centralnom uredu vojne policije.¹³⁰⁹ [tavi{e, odbrana tvrdi da general Bla{ki}, po{to nije primio nikakav izvje{taj o tim doga|anjima, nije mogao ni znati da su u O-ehni}ima po-injena ka`njiva djela.¹³¹⁰

¹³⁰⁰ Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga VII, para. 2.164.

¹³⁰¹ Zavr{ni podnesak tu`ioca, para. 2.165.

¹³⁰² Zavr{ni podnesak tu`ioca, para. 2.157 do 2.159.

¹³⁰³ Zavr{ni podnesak tu`ioca, para. 2.162 i 2.163.

¹³⁰⁴ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, J, str. 1.

¹³⁰⁵ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, J, str. 1.

¹³⁰⁶ Zavr{ni podnesak odbrane, str. 2.

¹³⁰⁷ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga IV, J, str. 4.

¹³⁰⁸ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga IV, F, str. 119.

¹³⁰⁹ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga IV, F, str. 119.

¹³¹⁰ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga IV, F, str. 119.

b) Individualna krivi-na odgovornost generala Bla{ki}a

582. Vije}e }e najprije pokazati da je u vrijeme napadâ general Bla{ki} bio nadre|en jedinicama umije{anim u zlo-ine. Vije}e }e zatim, na osnovu sadr`aja nare|enja i izvje{taja koji su mu podastrti u toku su|enja, a naro-ito na osnovu op{teg konteksta u koji se uklapaju zlodjela, zaklju-iti da je optu`eni bio direktno umije{an u napade na Lon-are i O-ehni}e.

i) Optu`eni je bio nadre|en snagama koje su u-estvovale

583. Vojnici koji su krivi za zlodjela po-injena u aprilu 1993. u Lon-arima i O-ehni}ima pripadali su redovnim jedinicama HVO-a,¹³¹¹ kao i 4. bojni vojne policije, konkretnije D`okerima.¹³¹²

584. Ne osporava se da su redovne jedinice HVO-a u Busova-i, me|u kojima je bila brigada Nikola [ubi} Zrinski koja je djelovala u toj zoni, direktno izvr{avale nare|enja optu`enog.¹³¹³

585. [to se ti-e 4. bojne vojne policije i jedinice D`okeri, Vije}e ponavlja da je uvjereno, usprkos tvrdnjama odbrane, a u skladu sa ve} iznesenim stavom Vije}a o zlo-inima po-injenim u op{tini Vitez, da su u predmetno vrijeme te formacije tako|e bile podre|ene generalu Bla{ki}u.

586. Ta tvrdnja se prije svega zasniva na izjavama samog optu`enog. Potvr|uju je i saglasne izjave nekoliko svjedoka. Svjedo-e}i pred Vije}em, optu`eni je sam rekao da je vojna policija potpadala pod njegovu komandu u vrijeme kriminalnih doga|anja u Lon-arima i O-ehni}ima.¹³¹⁴ Osim toga, nekoliko je svjedoka potvrdilo da je vojna policija bila pod komandom optu`enog.¹³¹⁵

587. Tu tvrdnju potvr|uje ~injenica da je u toku 1993., optu`eni redovno izdavao nare|enja vojnoj policiji. Radilo se o raznovrsnim nare|enjima¹³¹⁶ koja su se odnosila

¹³¹¹ Svjedok Q, T. str. 3766, str. 3776.

¹³¹² Svjedok Nuhagi}, T. str. 3830, str. 3847-3848.

¹³¹³ Svjedok Bla{ki}, T. str. 15101.

¹³¹⁴ Svjedok Bla{ki}, T. str. 13691, str. 15110.

¹³¹⁵ Svjedok HH, T. str. 5129; cf. tako|e svjedok Baggesen, T. str. 1125.

¹³¹⁶ Cf. P422, P456/5, P456/7, P456/26, P456/30, P456/33, P456/34, P456/38, P498/9 i D87, D208, D263, D380, D382, D400, D405, D511.

kako na organizacioni aspekt,¹³¹⁷ tako i na ponašanje trupa.¹³¹⁸ Osim toga, optu`eni je vojnoj policiji uputio i nekoliko pripremljenih borbenih naređenja¹³¹⁹ i naređenja za borbeno djelovanje,¹³²⁰ što bez sumnje potvrđuje da je imao kontrolu nad njima.

ii) Optu`eni je bio odgovoran za napade na sela Lonari i Oehni

588. Vijeće potvrđuje da je u predmetnom razdoblju general Blaški izdao brojna naređenja jedinicama umijećanim u zločine, posebice brigadi Nikola [ubi] Zrinski, te da ih je rasporedio u zonu u kojoj su počinjeni zločini.¹³²¹ Nadalje, izvještaji koje je optu`eni primio od zapovjednika te brigade potvrđuju da je optu`eni bio u potpunosti obaviješten o tome kako se njihov zadatak odvijao na terenu.¹³²²

589. Također je da Vijeće ne posjeduje nijedno naređenje *stricto sensu* upućeno tim jedinicama u kojem se od njih traži da zauzmu sela Lonari i Oehni. Očito je, međutim, da Vijeće ne posjeduje sva naređenja koja je optu`eni izdao u vrijeme tih događanja, kao što se to jasno vidi iz isprekidane numeracije dokaznih predmeta izvedenih u toku suđenja. S tim u vezi Vijeće konstatira da je za period od 17. aprila u 04:00 sata do 19. aprila u 18:45 sati primilo samo desetak naređenja koja je izdao general Blaški,¹³²³ pri čemu između prvog i posljednjeg dokumenta nedostaje četrdeset brojeva.¹³²⁴ Vijeće primjećuje da se optu`eni svojim jedinicama često obraćao i usmenim putem.

590. [to je još važno, Vijeće je van svake razumne sumnje uvjeren da obim počinjenih zločina, količina sredstava upotrebljenih u tu svrhu, a naročito istovremenost i sila napada na mjesta Busovača, Vitez (osobito na naselja Ahmići, Nadioci, Pirići i [anti]i) i Kiseljak (naročito naselja Behrići, Gomionica, Gromiljak, Polje Višnjica, Rotilj i Višnjica), ukazuju na to da je general Blaški naredio ofenzive na Lonare i Oehni.

¹³¹⁷ Cf. P456/21, P/456/31.

¹³¹⁸ Cf. P423, P424, P456/40, P456/27, P456/41, P456/77, P498/7, P498/8 i D354, D357, D368, D384, D386, D388, D389, D391, D456/44.

¹³¹⁹ Cf. P456/6, P456/35, P456/85, D267, D298.

¹³²⁰ Cf. D268, D296.

¹³²¹ D268, D269, D281, D284, D296.

¹³²² D277, D288, D289, D292, D294, D313, D314, D315, D324, D332.

¹³²³ P456/45 i D284, D296, D297, D298, D299, D300, D301.

¹³²⁴ Prvo naređenje izdano je 17. aprila u 04:00 sata i označeno je brojem 291/93, dok je posljednje naređenje označeno brojem 331/93.

591. S tim u vezi Vijeće naglašava, kao što je to već prethodno jasno istaklo,¹³²⁵ da su zlodjela počinjena u Busovači istovjetna onima počinjenim u drugim općinama: ubistva, batinanje, zatvaranje i prisilno istjerivanje civila Muslimana, te paljenje privatnih stambenih objekata. Konačno, Vijeće ističe da su svi ti zločini počinjeni u istom općtem kontekstu progona muslimanskog stanovništva iz srednje Bosne, te da predstavljaju najekstremniji oblik tog progona.

592. Vijeće je također van svake razumne sumnje uvjeren da je optuženi, time što je izdavao naredjenja vojnoj policiji u aprilu 1993., znao vrlo dobro da u njenom sastavu ima kriminalaca,¹³²⁶ time hotimice preuzeo rizik da zbog njihovog učestvovanja u ofenzivama budu počinjeni vrlo nasilni zločini. Tako je da je u novembru 1992. i u martu 1993. general Blaški naredio da se obustavi paljenje kuća te je zatražio od zapovjednika redovnih jedinica HVO-a i vojne policije da identificiraju zločince odgovorne za ta djela.¹³²⁷ Međutim, on gotovo nikada nije preuzeo disciplinske mjere protiv tih zločinaca niti ih je neutralizirao preduzimajući mjere kojima bi se spriječio ponovno počinjavanje vrlo teških zlodjela, do kakvih je došlo u Lončarima i Orahovcima.

D. Općina Kiseljak

593. Općte gledajući, odbrana ne osporava činjenicu da su pripadnici HVO-a u aprilu i junu 1993. počinili krivična djela nad civilnim muslimanskim stanovništvom u regiji Kiseljak.¹³²⁸ Odbrana, međutim, ne priznaje da je optuženi odgovoran za te zločine.

1. Napadi u aprilu i junu 1993. na sela u enklavi Kiseljak

594. Dana 18. aprila, jedinice HVO-a sistematski su osvajale, u jurišnim napadima, sela na sjeveru te regije u kojima je živjelo većinsko muslimansko stanovništvo: Behriće, Gomionicu, Gromiljak, Hercege, Polje Višnjicu, Višnjicu, Rotilj i Svinjarevo. Dana 12. juna iste godine, vojska bosanskih Hrvata pokrenula je ofenzivu na muslimanska sela na jugu općtine, odnosno na Grahovce, Han Ploču i Tulicu.

¹³²⁵ Svjedok Morsink, T. str. 7322-7323 (cf. gore, rasprava o Orahovcima).

¹³²⁶ Svjedok Blaški, T. str. 13518.

¹³²⁷ P456/16.

¹³²⁸ Odbrana je u nekoliko navrata u svom završnom podnesku priznala da su vojnici HVO-a počinili zločine na području Kiseljaka (cf. knjiga VI, N, str. 52, str. 61, str. 72, str. 73, str. 74 i str. 75).

a) Napadi na sela na sjeveru opštine Kiseljak

i) Behriji i Gomionica

595. Prije početka neprijateljstava u mjesecu aprilu 1993., u selima Behriji i Gomionica živjeli su isključivo Muslimani. Po popisu stanovništva iz 1991., konkretno u Behrijima živjela su 153 Muslimana i 45 Hrvata, dok je u Gomionici živjelo 417 Muslimana i 6 Hrvata.¹³²⁹ Ta dva sela udaljena su oko 6,5 kilometara od kasarne u Kiseljaku.

596. Napad na ta dva mjesta odvijao se u dvije uzastopne faze: prvo je nastupila ofenziva artiljerije a zatim pješadije. Od 18. do 21. aprila 1993., artiljerija HVO-a ispalila je na ta dva sela najmanje 50 projektila, među kojima je bilo i zapaljivih granata.¹³³⁰ Mnogi civili su se stoga sklonili u opštinu Visoko.¹³³¹ Ćim je granatiranje završilo i povukli se vojnici koji su se pokušali oduprijeti napadima,¹³³² pješadija HVO-a stala je sistematski paliti i pljačkati kuće i staje u donjoj Gomionici koje su pripadale Muslimanima.¹³³³ Brojni Muslimani, među kojima je bilo i vojnika,¹³³⁴ sklonili su se na nekoliko sedmica u gornje selo. U mjesecu junu 1993. artiljerijske i pješadijske snage HVO-a započele su nove ofenzive na Gomionicu.¹³³⁵

597. Svi stanovnici Muslimani na kraju su protjerani iz tih mjesta. Uništen je 131 stambeni objekt i 98 staja.¹³³⁶ Dva vjerska objekta u tim mjestima također su zapaljena.¹³³⁷

ii) Gromiljak

598. Prije napada u aprilu 1993., Gromiljak je bilo selo sa većinskim hrvatskim stanovništvom. Po popisu stanovništva iz 1991., u njemu je živjelo 425 Hrvata, 143

¹³²⁹ P46.

¹³³⁰ Svjedok SS, T. str. 6900-6901.

¹³³¹ Svjedok SS, T. str. 6901.

¹³³² Svjedok SS, T. str. 6902-6903.

¹³³³ Svjedok SS, T. str. 6902-6906.

¹³³⁴ Svjedok SS, T. str. 6909-6921.

¹³³⁵ Svjedok SS, T. str. 6908-6910.

¹³³⁶ Svjedok SS, T. str. 6910-6912.

¹³³⁷ Svjedok SS, T. str. 6911-6912.

Muslimana i 16 Jugoslavena.¹³³⁸ To selo nalazi se 5,3 kilometra sjeverno od kasarne u Kiseljaku.

599. Dana 18. aprila 1993., pje{adija HVO-a prodrla je u Gromiljak kako bi razoru`ala stanovnike Muslimane,¹³³⁹ a potom je zato~ila jedan dio tih stanovnika u podrum jedne privatne ku}e.¹³⁴⁰ Sedmicu dana kasnije, oslobo|ene su `ene i djeca, dok su vojno sposobni mu{karci ostali u zato-enju petnaest dana, te su odvo|eni na linije fronta da tamo kopaju rovove.¹³⁴¹ Nakon {to su oslobo|eni, hrvatske vlasti prisile su Muslimane da se svakodnevno javljaju u lokalnu stanicu policije i da po{tuju policijski sat koji im je bio nametnut, izme|u 21:00 sata i 5:00 sati.¹³⁴²

600. Vojnici HVO-a plja-kali su¹³⁴³ i palili muslimanske ku}e u selu i protjerali njihove stanovnike. D`amija je neznatno o{te}ena u poku{aju podmetanja po`ara.¹³⁴⁴

iii) Hercezi

601. Prije neprijateljstava u mjesecu aprilu 1993., u selu Hercezi `ivjelo je ve}insko muslimansko stanovni{tvo. Po popisu stanovni{tva iz 1991., u selu su `ivjela 42 Hrvata i 140 Muslimana.¹³⁴⁵

602. Dana 18. aprila 1993., HVO je artiljerijskom paljbom napao mjesto Hercezi.¹³⁴⁶ Muslimanski vojnici koji su branili selo pobjegli su u {umu gdje su proveli oko dva dana.¹³⁴⁷ Hrvatski vojnici su zatim u{li u selo i od Muslimana zatra`ili da im predaju oru`je koje posjeduju, prijete}i im da }e pobiti sve stanovnike, uklju~uju}i `ene, djecu i starce.¹³⁴⁸ Nakon {to su u-inili {to im je nare|eno,¹³⁴⁹ muslimanski stanovnici tog sela proveli su nekoliko mjeseci u ku}nom pritvoru, a HVO ih je obavezao da se triput dnevno javljaju na jedno ta-no odre|eno mjesto.¹³⁵⁰

¹³³⁸ P46.

¹³³⁹ D305; svjedok LL, T. str. 5955.

¹³⁴⁰ Svjedok LL, T. str. 5956.

¹³⁴¹ Svjedok LL, T. str. 5956-5957.

¹³⁴² Svjedok LL, T. str. 5957.

¹³⁴³ Svjedok LL, T. str. 5991-5992.

¹³⁴⁴ Svjedok LL, T. str. 5966.

¹³⁴⁵ P46.

¹³⁴⁶ Svjedok JJ, T. str. 5487.

¹³⁴⁷ Svjedok JJ, T. str. 5487.

¹³⁴⁸ Svjedok JJ, T. str. 5488.

¹³⁴⁹ Svjedok DD, T. str. 5221. Prema rije~ima tog svjedoka, budu}i da su stanovnici sela pristali na predaju oru`ja, selo nije zapaljeno kao {to je to bio slu-aj sa drugim mjestima u regiji.

¹³⁵⁰ Svjedok DD, T. str. 5222; svjedok JJ, T. str. 5488.

Od augusta nadalje vojno sposobni mu{karci odvo|eni su na front da tamo kopaju rovove.¹³⁵¹

603. U septembru te iste godine, svi stanovnici Hercega odvedeni su u logor Rotilj,¹³⁵² a zatim u kasarnu u Kiseljaku ili su odvo|eni na front da kopaju rovove.¹³⁵³

604. Vojnici HVO-a plja-kali su privatne ku}e i prisvojili su svu stoku.¹³⁵⁴ Hrvati su se uselili u ku}e u kojima su prvobitno `ivjeli Muslimani, koje su prisilili da napuste selo.¹³⁵⁵

iv) Polje Vi{nica i Vi{nica

605. Prije naprijateljstava u mjesecu aprilu 1993., u Vi{nici je `ivjelo ve}insko muslimansko stanovni{tvo. Prema popisu stanovni{tva iz 1991., u selu je `ivjelo 216 Hrvata, 714 Muslimana i jedan Srbin.¹³⁵⁶ Selo je udaljeno 5,2 kilometra od kasarne u Kiseljaku. U Polje Vi{nici `ivjela su 404 Hrvata, 175 Muslimana i 3 Srba.¹³⁵⁷

606. Oko 13. aprila 1993., vojnici HVO-a iskopali su rovove iznad Vi{nice.¹³⁵⁸ Hrvatsko stanovni{tvo, upozoreno na predstoje}i napad, napustilo je selo.¹³⁵⁹

607. HVO je napao sela Polje Vi{niju i Vi{niju ujutro 18. aprila 1993.¹³⁶⁰ Kao i u drugim mjestima, uz iznimku Gromiljaka, napad na Vi{niju odvio se u dvije faze: prvo artiljerijska paljba koja je trajala pola dana,¹³⁶¹ a potom, nakon {to je slomljen muslimanski otpor,¹³⁶² napala je pje{adija. Ti vojnici izdvojili su vojno sposobne osobe koje su poslali na kopanje rovova.¹³⁶³ Tako|e su ubili vi}e civila,¹³⁶⁴ a neke

¹³⁵¹ Svjedok DD, T. str. 5222; svjedok JJ, T. str. 5489.

¹³⁵² Svjedok DD, T. str. 5223; svjedok JJ, T. str. 5492-5493.

¹³⁵³ Svjedok JJ, T. str. 5498-5501.

¹³⁵⁴ Svjedok JJ, T. str. 5488-5490.

¹³⁵⁵ Svjedok DD, T. str. 5226.

¹³⁵⁶ P46.

¹³⁵⁷ P46.

¹³⁵⁸ Svjedok AA, T. str. 4905.

¹³⁵⁹ Svjedokinja Christie, T. str. 5821.

¹³⁶⁰ Svjedokinja Christie, str. 5842.

¹³⁶¹ Svjedok AA, T. str. 4906; svjedokinja Christie, T. str. 5842.

¹³⁶² Po kazivanju svjedoka AA, u selu Vi{nica je postojala jedna vojna jedinica koja je brojala od 10 do 20 vrlo slabo naoru`anih ljudi (T. str. 4906).

¹³⁶³ Svjedok AA, T. str. 4908.

¹³⁶⁴ Svjedok AA, T. str. 4910.

zato-ili u silose na rubu sela. Oplja-kali su im ku}e i zapalili ih polijevaju}i ih benzinom.¹³⁶⁵

608. U Vi{njici su zapalili 40 od 150 ku}a koje su pripadale Muslimanima.¹³⁶⁶ Oplja-kali su d`amiju i protjerali civile.¹³⁶⁷ U Polje Vi{njici HVO je tako|e spalio ve}inu muslimanskih ku}a, a stanovnike natjerao u bijeg.¹³⁶⁸

v) Rotilj

609. Prije po-etka neprijateljstava u mjesecu aprilu 1993., u selu Rotilj ve}inom su `ivjeli Muslimani. Po popisu stanovni{tva od 1991., u selu je `ivjelo 440 Muslimana, 17 Hrvata i jedan Jugosloven.¹³⁶⁹ Selo se nalazi 4,6 kilometra zapadno od kasarne u Kiseljaku.

610. U toku no}i od 17. na 18. april 1993. snage HVO-a opkolile su Rotilj.¹³⁷⁰ Dana 18. aprila, zapovjednik HVO-a u Parizovi}ima, Mato Bojo, zatra`io je od odgovornih osoba TO-a da mu predaju svo oru`je koje posjeduje muslimansko stanovni{tvo tog mjesta.¹³⁷¹ Usprkos njihovoj obe}anju da }e se povinovati tom zahtjevu i -injenici da je mali broj ljudi posjedovao oru`je,¹³⁷² vojnici HVO-a napali su selo u rano poslijepodne 18. aprila 1993. Ofenziva je zapo-ela artiljerijskom paljbom iz Pr`evi}a.¹³⁷³ Civili, koji se uop{te nisu branili, sklonili su se u podrumne svojih ku}a.¹³⁷⁴ Napad se nastavio intervencijom pje{adinaca HVO-a,¹³⁷⁵ koji su, -im je prestalo granatiranje, krenuli pretra`ivati ku}e u potrazi za oru`jem,¹³⁷⁶ te su nekoliko ku}a i zapalili. Tako|e su ubijali civile.¹³⁷⁷

611. Povrh toga, HVO je na jugoistoku sela okupio oko {esto Muslimana,¹³⁷⁸ uglavnom `ene, djecu i starije osobe,¹³⁷⁹ od kojih su neki bili iz susjednih sela.¹³⁸⁰ Te

¹³⁶⁵ Svjedok AA, T. str. 4910.

¹³⁶⁶ P95; svjedok Baggesen, T. str. 1195, 22. august 1997.

¹³⁶⁷ Svjedok AA, T. str. 4917-4918.

¹³⁶⁸ P95.

¹³⁶⁹ P46.

¹³⁷⁰ Svjedok KK, T. str. 5887.

¹³⁷¹ Svjedok KK, T. str. 5889.

¹³⁷² Svjedok KK, T. str. 5889.

¹³⁷³ Svjedok KK, T. str. 5890.

¹³⁷⁴ Svjedok KK, T. str. 5890.

¹³⁷⁵ Svjedok KK tvrdi da je u selu Rotilj vidio vojnike HVO-a sa crnim maramama preko lica. (T. str. 5892).

¹³⁷⁶ Svjedok KK, T. str. 5892.

¹³⁷⁷ Svjedok KK, T. str. 5893; svjedok Lanthier, T. str. 6144.

¹³⁷⁸ P298; svjedok Liebert, T. str. 6489.

osobe nisu mogle izlaziti¹³⁸¹ iz petnaestak do dvadesetak kuća koje su vlasnici napustili,¹³⁸² pošto su neprestano bili na nišanu strijelaca HVO-a,¹³⁸³ skrivenih u brdima iznad sela.¹³⁸⁴ Ti su ljudi patili uslijed prenatrpanosti, nedostatka struje, a naročito zbog manjka vode i hrane.¹³⁸⁵ Vojnici HVO-a odveli su njih nekoliko na linije fronta da tamo kopaju rovove.¹³⁸⁶

612. U toku tih napada ubijeno je sedam civila Muslimana.¹³⁸⁷ Komandant Baggesen rekao je da je jedna žena prvo silovana, a zatim ubijena, da je jedan stariji par muškarac spaljen i da su oca i sinu odrubljene glave.¹³⁸⁸ Kapetan Lanthier, oficir kanadske vojske koji je od aprila do novembra 1993. služio u UNPROFOR-u, rekao je ispričao da je nekoliko osoba ubijeno na brutalan način.¹³⁸⁹ Opljačkano je¹³⁹⁰ i spaljeno¹³⁹¹ više stambenih objekata i staja.

vi) Svinjarevo

613. Prije borbi u aprilu 1993., u Svinjarevu su izvršili gotovo isključivo Muslimani. Konkretno, po popisu stanovništva iz 1991., u selu je živjelo 282 Muslimana i jedan Jugosloven.¹³⁹² Selo se nalazi 7,3 kilometra sjeverno od kasarne u Kiseljaku.

614. Dana 18. aprila, oko šest sati, HVO je započeo napad paljbom¹³⁹³ iz minobacača kalibra 60, 80 i 120 mm i iz protivavionskog oružja.¹³⁹⁴ Radim je granatiranje prestalo, vojnici TO-a evakuirali su selo, te je oko dvjesto civila krenulo prema općtini Visoko.¹³⁹⁵ Pješadijske snage HVO-a ušle su u Svinjarevo i u okolna mjesta Raučevac, Puričevo, Japojrevo i Jehovac. Tamo su zapalili više kuća u

¹³⁷⁹ Svjedok Lanthier, T. str. 6152.

¹³⁸⁰ Svjedok JJ, T. str. 5492; svjedok Liebert, CRP str. 6489.

¹³⁸¹ Svjedok AA, T. str. 4931; svjedok JJ, T. str. 5497.

¹³⁸² Svjedok JJ, T. str. 5492; svjedok Liebert, T. str. 6489.

¹³⁸³ P298; svjedok Baggesen, T. str. 1187, 22. august 1997.

¹³⁸⁴ Svjedok Baggesen, T. str. 1186.

¹³⁸⁵ P298; svjedok Landry, T. str. 5595; svjedok Liebert, T. str. 6489.

¹³⁸⁶ Svjedok JJ, T. str. 5494; svjedok KK, T. str. 5894; svjedok Lanthier, T. str. 6153.

¹³⁸⁷ Svjedok KK, T. str. 5899; svjedok Liebert, T. str. 6474.

¹³⁸⁸ Svjedok Baggesen, T. str. 1186, 22. august 1997.

¹³⁸⁹ Svjedok Lanthier, T. str. 6144.

¹³⁹⁰ Svjedok KK, T. str. 5900.

¹³⁹¹ Svjedok Lanthier pokušao je 19. aprila ući u selo Rotilj, ali su ga u tome spriječili vojnici HVO-a koji su na ulazu u selo postavili kontrolni punkt. (T. str. 6141).

¹³⁹² P46.

¹³⁹³ Svjedok WW, T. str. 7189.

¹³⁹⁴ Svjedok WW, T. str. 7221.

¹³⁹⁵ Svjedok WW, T. str. 7191.

vlasni{tvu Muslimana,¹³⁹⁶ koriste}i se ponekad benzinom.¹³⁹⁷ Ti vojnici tako|e su odveli civile u kasarnu u Kiseljaku, gdje su ih zatvorili na vi{e sedmica. Napadi su se nastavili do 23. aprila 1993.¹³⁹⁸

615. U toku tih ofenziva ubijeno je deset civila Muslimana.¹³⁹⁹ Nekoliko stotina osoba je pobjeglo u pravcu Visokog. Nakon tih doga|aja u Svinjarevu nije ostao nijedan Musliman.¹⁴⁰⁰ U Puri{evu je spaljeno deset ku}a, a u Rau{evcu ~etiri ku}e.¹⁴⁰¹

b) Napadi na sela na jugu op{tine Kiseljak

i) Grahovci i Han Plo-a

616. Prije po-etka neprijateljstava u junu 1993., u Grahovcu je `ivjelo 66 Muslimana i 2 Hrvata.¹⁴⁰² U Han Plo-i `ivjelo je 259 Muslimana i 45 Hrvata.¹⁴⁰³ Ta sela nalaze se desetak kilometra ju`no od Kiseljaka.

617. Dana 12. juna 1993., HVO je zatra`io od stanovnika ta dva mjesta da predaju oru`je,¹⁴⁰⁴ {to su oni odbili,¹⁴⁰⁵ izme|u ostalog zbog blizine linije fronta prema Srbima.¹⁴⁰⁶ Oko 14:00 sati,¹⁴⁰⁷ artiljerija HVO-a po-ela je granatirati Grahovce i Han Plo-u.¹⁴⁰⁸ To granatiranje vo|eno je u suradnji s vojskom bosanskih Srba.¹⁴⁰⁹ Brojni muslimani civili pobjegli su, izme|u ostalog, i u obli`nje {ume.¹⁴¹⁰

618. Nakon {to je 13. juna oko 18:00 sati otpor slomljen,¹⁴¹¹ pje{adijske jedinice HVO-a¹⁴¹² upale su u ta sela i zapalile ku}e i staje koje su pripadale Muslimanima.¹⁴¹³

¹³⁹⁶ Svjedok WW, T. str. 7190-7194.

¹³⁹⁷ Svjedok WW, T. str. 7226.

¹³⁹⁸ Svjedok WW, T. str. 7197.

¹³⁹⁹ Svjedok WW, T. str. 7197.

¹⁴⁰⁰ Svjedok WW, T. str. 7201.

¹⁴⁰¹ Svjedok WW, T. str. 7904.

¹⁴⁰² P46.

¹⁴⁰³ P46.

¹⁴⁰⁴ Svjedok QQ, T. str. 6593; svjedok RR, T. str. 6687.

¹⁴⁰⁵ Svjedok TT, T. str. 6957; svjedok UU, T. str. 7083.

¹⁴⁰⁶ Svjedok QQ, T. str. 6592. Selo Grahovci bilo je od fronta prema Srbima udaljeno 700 m, a Han Plo-a 1 km.

¹⁴⁰⁷ Svjedok QQ, T. str. 6593.

¹⁴⁰⁸ Svjedok RR, T. str. 6688; svjedok UU, T. str. 7083.

¹⁴⁰⁹ Svjedok TT, T. str. 6945; svjedok UU, T. str. 7083. Svjedok QQ tvrdi da je vidio jedan tenk koji je pripadao srpskoj artiljeriji kako ispaljuje {est granata u pravcu Grahovca (T. str. 6595).

¹⁴¹⁰ Svjedok RR, T. str. 6689; svjedok TT, T. str. 6945.

¹⁴¹¹ Svjedok QQ, T. str. 6594.

¹⁴¹² Svjedok QQ, T. str. 6596; svjedok UU, T. str. 7084.

¹⁴¹³ Svjedok QQ, T. str. 6594-6597; svjedok TT, T. str. 6945; svjedok UU, T. str. 7084.

Pripadnici tih jedinica uz to su premlatili¹⁴¹⁴ i na brutalan na-in ubili nekoliko stanovnika.¹⁴¹⁵ Spaljena je d`amija u Han Plo-i,¹⁴¹⁶ a njen imam je ubijen.¹⁴¹⁷ Brojni civili, uglavnom vojno sposobni mu{karci,¹⁴¹⁸ zarobljeni su i zato-eni u kasarnu u Kiseljaku.¹⁴¹⁹ Uskra}ivana im je hrana, premla}ivani su i prisiljavani da kopaju rovove.¹⁴²⁰

619. U toku ofenziva svi su Muslimani napustili mjesto, a njih {esdesetak se vode kao nestali.¹⁴²¹ Vojnici HVO-a oplja-kali su i spalili njihove ku}e.¹⁴²²

ii) Tulica

620. Prije sukoba u junu 1993., Tulica je bila muslimansko selo. Po popisu stanovni{tva iz 1991., u selu je `ivjelo 278 Muslimana i jedan Hrvat.¹⁴²³ Selo je smje{teno 12 km ju`no od kasarne u Kiseljaku.

621. Dana 12. juna 1993., Tulicu su napali vojnici HVO-a i diverzantska jedinica Maturice.¹⁴²⁴ Kao i u aprilu, napad se odvijao u dvije faze. Uz pomo} srpskih snaga stacioniranih nedaleko od tog sela,¹⁴²⁵ ofenziva je zapo-ela oko 10:00 sati artiljerijskom paljbom koja je trajala do otprilike 16:00 sati.¹⁴²⁶ Nakon toga uslijedio je pje{adijski napad. @ene, djecu i starije osobe zatvorili su u jednu privatnu ku}u. Vojno sposobne mu{karce odveli su i zato-ili u kasarni u Kiseljaku.¹⁴²⁷ Stra`ari u kasarni premlatili su nekoliko zatvorenika¹⁴²⁸ i odveli ih na front da tamo kopaju rovove.¹⁴²⁹ U toku tih radova ponovno su ih tukli vojnici HVO-a.¹⁴³⁰

¹⁴¹⁴ Svjedok UU, T. str. 7084.

¹⁴¹⁵ Svjedok RR, T. str. 6698-6701.

¹⁴¹⁶ Svjedok QQ, T. str. 6594; svjedok TT, T. str. 6945; svjedok UU, T. str. 7085.

¹⁴¹⁷ Svjedok QQ, T. str. 6603; svjedok RR, T. str. 6691.

¹⁴¹⁸ Svjedok TT, T. str. 6946.

¹⁴¹⁹ Svjedok RR, T. str. 6702.

¹⁴²⁰ Svjedok TT, T. str. 6946-6947.

¹⁴²¹ Svjedok QQ, T. str. 6603. Svjedok UU govorio je o 95 do 100 nestalih osoba (T. str. 7086).

¹⁴²² Svjedok RR, T. str. 6694.

¹⁴²³ P46.

¹⁴²⁴ Svjedok NN, T. str. 6265-6268.

¹⁴²⁵ Svjedok OO, T. str. 6401; svjedok PP, T. str. 6445.

¹⁴²⁶ Svjedok OO, T. str. 6383-6384.

¹⁴²⁷ Svjedok NN, T. str. 6272.

¹⁴²⁸ Svjedok NN, T. str. 6275; svjedok OO, T. str. 6395.

¹⁴²⁹ Svjedok NN, T. str. 6277; svjedok OO, T. str. 6396.

¹⁴³⁰ Svjedok OO, T. str. 6396.

622. Snage HVO-a namjerno su opljačkale i zapalile većinu muslimanskih stambenih objekata u tom mjestu.¹⁴³¹ Pripadnici tih jedinica također su ubili 12 osoba, od kojih su tri bile žene,¹⁴³² te protjerali sve ostale muslimanske stanovnike Tulice.¹⁴³³

c) Zaključci

623. Ofenzive na sela u općini Kiseljak, koje je HVO vodio u toku aprila i juna 1993., bile su sistematskog i rasprostranjenog karaktera. Osim toga, sve su bile uperene protiv civilnog muslimanskog stanovništva u toj regiji.

i) Sistematski i rasprostranjeni karakter napada u aprilu i junu 1993.

624. Sasvim je očigledno da su te ofenzive vođene shodno određenom planu ili organizaciji smišljenoj na visokom nivou vojne hijerarhije. O tome svjedoči istovremeno pojavljivanje sljedećih elemenata:

- sva sela na sjeveru enklave Kiseljak HVO je napao istovremeno 18. aprila 1993., a sela na jugu enklave 13. juna;¹⁴³⁴
- dan uoči vojnih operacija prekinute su telefonske linije u Rotilju, a mjesto je okruženo;
- hrvatski stanovnici Višnjice upozoreni su na te ofenzive, te su napustili mjesto prije početka neprijateljstava;
- ofanzive je uglavnom vodila ista brigada, brigada Ban Jelačić, uz pomoć drugih jedinica podređenih komandantu te brigade;¹⁴³⁵

¹⁴³¹ Svjedok NN, T. str. 6266-6267.

¹⁴³² Svjedok NN, T. str. 6268-6273; svjedok PP, T. str. 6447-6449.

¹⁴³³ Svjedok OO, T. str. 6408.

¹⁴³⁴ Svjedok Lanthier, T. str. 6151. Kapetan Lanthier, oficir kanadske vojske koji je od oktobra 1992. do maja 1993. služio u UNPROFOR-u, istaknuo je da su ti napadi sigurno bili "sinhronizirani" i da nisu bili "puka slučajnost". Svjedok KK izjavio je da je napad od 18. aprila izveden shodno određenom planu: "Kada govorim o planu, mogu to potvrditi konkretnim primjerima, kao na primjer da je HVO istovremeno, istog dana, 18. aprila 1993., napao sela Rotilj, Višnjicu, Hercege, Doce, Gromiljak, Gomionicu, Jehovac i Svinjarevo. Ti su se napadi, dakle, odvijali istovremeno i ne vjerujem da je tako nešto bilo moguće izvesti bez plana" (T. str. 5886).

¹⁴³⁵ D300.

- napadi na sjeveru enklave Kiseljak vođeni su 48 sati nakon sličnih napada na muslimanska sela u općini Vitez, između ostalog na Ahmiće, Nadioke, Piriće i Antiće;
- više tih ofenziva, a naročito ofenzive na sela Gomionicu, Grahovce, Han Ploču i Tulicu, vođene su uz pomoć artiljerije bosanskih Srba;¹⁴³⁶
- HVO je postavio kontrolne punktove na prilazu glavnim cestama koje vode u sela, konkretno u slučaju Gomionice i Polje Vijećnice;¹⁴³⁷
- konačno, što je još važnije, te ofenzive vođene su na identičan način;

U vezi s posljednjim argumentom, Vijeće napominje da su svi napadi, osim napada na Gromiljak,¹⁴³⁸ izvedeni u dvije odvojene faze: paljba teške artiljerije sa ciljem da se pobijede stanovnici Muslimani koji su odbijali predaju, nakon čega je slijedila ofenziva pješadinaca.

625. Ti vojnici su uvijek postupali na isti način: brutalno su ubijali neke civile Muslimane, zatvarali one koje su odlučili poćedjeti, te među njima odvajali vojno sposobne mućkarce. Većinu tih ljudi odvodili su u kasarnu u Kiseljaku, gdje su bili zatočeni više mjeseci te u malim grupama slani na front da tamo kopaju rovove. Druge osobe, uglavnom žene, djecu i starije osobe, odvodili su u dio sela Rotilj pod nadzorom HVO-a. U većini sela, pješadijske jedinice sistematski su pljačkale, oćtećivale ili unićtavale, najčće podmetanjem požara, stambene objekte, gazdinstva i vjerske objekte u vlasništvo Muslimana.

¹⁴³⁶ Prema riječima svjedoka Lieberta, "... postojali su mnogobrojni dokazi o koordinaciji i uskoj saradnji snaga bosanskih Hrvata i snaga bosanskih Srba u toj regiji." (T. str. 6490-6491) Ta saradnja između vojske bosanskih Srba i HVO-a oćtovala se na dva načina. Doista, vojska bosanskih Srba pomogla je HVO-u u provoćenju premještanja hrvatskog civilnog stanovništva, i to tako što su im dali vozila i dozvolili da preću preko njihove teritorije u zone pod kontrolom HVO-a, kao što su Vareć i Kiseljak (svjedok Liebert, T. str. 6478-6479 i svjedok Morsink, T. str. 7384). Hrvatske su vlasti pak sa svoje strane srpskoj vojsci, koja je bila pod embargom, prosljećivale gorivo (svjedok Lanthier, T. str. 6158) (Cf. svjedok Morsink, T. str. 7384). Svjedok KK je izjavio da je već od kraja mjeseca maja 1992. "... postojao dogovor između HVO-a i Kiseljak i srpske vojske" (T. str. 5877). Svjedok TT isto je tako potvrdio da su "... Srbi i Hrvati u regiji vrlo dobro saradivali" (T. str. 6949).

¹⁴³⁷ Svjedok LL, T. str. 5978. Svjedok Bagessen pokušao je oćtići u Gomionicu i Polje Vijećnicu nakon događaja u aprilu 1993., ali u tome su ga sprijećili brojni kontrolni punktovi HVO-a (T. str. 1187-1190; P93).

¹⁴³⁸ Artiljerija HVO-a vjerojatno je poćtedjela selo Gromiljak, budući da je u njemu hrvatsko stanovništvo predstavljalo većinu.

626. Tako je utvrđeno da su ti napadi bili rasprostranjeni. U općini Kiseljak napadnuto je najmanje deset muslimanskih sela. U toku tih napada, ubijeno je oko četrdeset civila i zapaljeno 250 kuća. Uništeni su gotovo svi muslimanski stambeni objekti u selima Behrići, Gromiljak, Gomionica i Polje Višnjica. D`amije u Behrićima, Gomionici, Gromiljaku, Višnjici i Han Plo-i tako je su opljačkane, oštećene ili razorene.

ii) Civilni i muslimanski karakter napadnutog stanovništva

627. Sasvim je očigledno da napadi koje je HVO izvršio u aprilu i junu 1993. nisu bili opravdani strogo vojnim razlozima, već da su tako je bili usmjereni protiv civila Muslimana i njihove imovine.

628. Doista, u aprilu 1993. Armija Bosne i Hercegovine uglavnom je bila zauzeta obranom područja koja su bila predmetom ofenzivnog djelovanja vojske bosanskih Srba, između ostalog Visokog,¹⁴³⁹ Kočana i Kralupa.¹⁴⁴⁰ Nadalje, u selima na sjeveru enklave Kiseljak nije bilo takoređi nikakvih vojnih objekata niti rovova.¹⁴⁴¹

629. Osim toga, muslimanski vojnici su, odupirući se tim napadima, koristili relativno skromna sredstva u poređenju s onima kojima je raspolagao HVO.¹⁴⁴² Ovaj potonji je koristio teško artiljerijsko oružje, protivtenkovsku artiljeriju,¹⁴⁴³ minobacače kalibra 60, 80 i 120 mm i ručne raketne bacače (RPG7).¹⁴⁴⁴

630. I na kraju, što je još važno, ne može se poreći da je organiziran određen vid vojne kontrole,¹⁴⁴⁵ naročito u Gomionici,¹⁴⁴⁶ Hercezima,¹⁴⁴⁷ Svinjarevu¹⁴⁴⁸ i

¹⁴³⁹ P298. [to se tiče sela Rotilj, u izvještaju PMEZ-a koji je potpisao potpukovnik Landry navodi se: "Selo uopšte ne brane snage armije BiH, pošto su svi njeni vojnici raspoređeni na frontu u Visokom".

¹⁴⁴⁰ Svjedok KK, T. str. 5945; svjedok LL, T. str. 5977; svjedok Lanthier str. 6173.

¹⁴⁴¹ Svjedok SS, T. str. 6924-6925 i svjedok UU, T. str. 7094. Svjedok KK je izjavio da u Rotilju nije bilo ni rovova ni kasarne (T. str. 5941).

¹⁴⁴² Svjedok Liebert, T. str. 6492-6493; svjedok RR, T. str. 6710; svjedok SS, T. str. 6897; svjedok UU, T. str. 7083-7091. Svjedok KK tvrdi da se Muslimani iz sela Rotilj nisu suprostavili kada su napadnuti 18. aprila 1993., budući da su bili okruženi jedinicama HVO-a (T. str. 5910).

¹⁴⁴³ Svjedok Bagessen, T. str. 1189, 22. august 1997.

¹⁴⁴⁴ Svjedok Bagessen, T. str. 1196, 22. augusta 1997.

¹⁴⁴⁵ Svjedok KK tvrdi da se glavni stožer vojne jedinice Jasikovik /sic/ nalazio u Višnjici (T. str. 5925, str. 5927-5928).

¹⁴⁴⁶ Svjedok SS, T. str. 6896.

¹⁴⁴⁷ Svjedok JJ, T. str. 5487. Taj svjedok izjavio je sljedeće: "U selu nas je bilo oko petnaestak vojno sposobnih muškaraca. Odlučili smo se organizirati. Polovica grupe je otišla u gornji dio, a ostali na drugi kraj sela. Znali smo što treba da učinimo kako bi odbranili selo".

¹⁴⁴⁸ U selu Svinjarevu bila je stacionirana jedinica od oko sedamdeset vojnika (svjedok WW, T. str. 7209).

Višnjici,¹⁴⁴⁹ i da je Armija Bosne i Hercegovine bila prisutna u trenutku napada na Svinjarevo, te naročito, na Grahovce i Han Ploču.¹⁴⁵⁰ Doista, ta dva potonja mjesta bila su vrlo blizu liniji fronta sa Srbima¹⁴⁵¹ i teritorijama pod kontrolom ABiH.¹⁴⁵² Međutim, iz prirode i rasprostranjenosti počinjenih zločina proizlazi da se vojnici HVO-a nisu borili samo zato da bi slomili taj oružani otpor. Njihov je cilj također bio natjerati u bijeg muslimansko civilno stanovništvo iz općtine i osigurati da se to stanovništvo više ne vrati na to područje.¹⁴⁵³ Da bi to postigli, vojnici HVO-a uglavnom su postupali na sljedeći način:

- terorizirali su civile intenzivnim granatiranjem, ubistvima i flagrantnom upotrebom sile;
- sistematski su palili i uništavali njihove stambene i vjerske objekte,¹⁴⁵⁴ najčešće nakon što bi ih opljačkali;
- ubijali su stoku i prisvajali poljoprivredne zalihe;
- zarobljavali su i zatočavali u logore civile Muslimane, da bi ih zatim razmijenili ili protjerali na teritorije pod kontrolom armije Bosne i Hercegovine.

631. S tim u vezi, Vijeće ima u vidu da su vlasti u Kiseljaku osnovale službenu komisiju za progon civila iz te regije.¹⁴⁵⁵ Konačno, Vijeće naglašava da je u općtini prije početka sukoba živjelo 10.000 Muslimana od kojih je nakon sukoba ostalo svega 800.¹⁴⁵⁶

¹⁴⁴⁹ Svjedok AA, T. str. 4906. U vezi s odbranom sela Višnjica, svjedokinja Christie je izjavila: "Nije više bilo zajedničke straže i mislim da su u periodu od desetak dana bosanski Muslimani odlučili organizirati nezavisne patrole u selu. Oko šest muškaraca okupilo bi se u određenoj kući, i otprilike između 22:00 i 01:00 sati obilazili bi selo u grupama od dvojice, uvajajući pritom svoje kuće" (T. str. 5818).

¹⁴⁵⁰ Svjedok WW, T. str. 7210-7211.

¹⁴⁵¹ P345.

¹⁴⁵² Svjedok QQ, T. str. 6593.

¹⁴⁵³ Svjedok Baggesen objašnjava je selo Visoko nekoliko dana nakon tih događaja i lično ustanovio da se tamo nalazi 18.908 izbjeglica, od čega je njih 1.038 bilo iz općtine Kiseljak, i to iz sela Svinjarevo, Jehovac, Gromiljak, Behrići, Gomionica i Bilalovac (T. str. 1193; P94).

¹⁴⁵⁴ Kao što je rekao svjedok LL, "... radilo se o isključivo muslimanskim kućama. Nijedna hrvatska kuća nije bila spaljena. U selu Gomionica, koje je bilo muslimansko selo, nalazilo se nekoliko hrvatskih kuća, možda dvije ili tri, i te su kuće ostale netaknute, na njima nije bilo traga ni jednog jedinog pogotka metka. Ciljane su isključivo muslimanske kuće" (T. str. 5996-5997).

¹⁴⁵⁵ Svjedok LL, T. str. 5963, str. 5982; svjedok WW, T. str. 7201.

¹⁴⁵⁶ Svjedok Meijboom, T. str. 7502.

632. Sve te -injenice proizlaze iz sukladnih izjava velikog broja svjedoka, među kojima je bilo nekoliko oficira PMEZ-a. Prema izvještaju komandanta Larsa Baggesena, selo Gomionica potpuno je razrušeno i svi su stanovnici otišli.¹⁴⁵⁷ U vezi sa Poljem Višnjicom, u izvještaju se navodi: "Većina je kuća spaljena i svi Muslimani su napustili selo."¹⁴⁵⁸ Kapetan Lanthier je bio "u`asnut surovošću djela" počinjenih u Rotilju.¹⁴⁵⁹ Dodao je: "Sama priroda tih djela bila je apsolutno odvratna".¹⁴⁶⁰ Kapetan Liebert, oficir kanadske vojske, također je ustanovio "hirusku" prirodu razaranja u Rotilju, te je nakon posjete tom selu izjavio:

Na mene je to ostavilo izuzetno jak i šokantan utisak, šokirala me je hiruska priroda tog djela, a koristim taj termin zato što su neke kuće (jedna, dvije ili tri kuće) spaljene, dok ste usred tih kuća mogli vidjeti netaknutu još naseljenu kuću. Malo dalje bilo je još više uništenih kuća. Nije bilo odmah vidljivog plana. No, razgovarajući sa stanovnicima odmah sam shvatio da su oštećene kuće pripadale civilima, bosanskim Muslimanima, a da su, u većini slučajeva, neoštećene kuće pripadale bosanskim Hrvatima.¹⁴⁶¹

Svjedok dodaje:

Mislim da su te štete i ta razaranja bila sasvim određena, vrlo precizna i moglo bi se reći da su kuće bile unaprijed izabrane, odabrane, da nije bilo slučajno to što su te kuće pripadale bosanskim Muslimanima.¹⁴⁶²

Potpukovnik Remy-Landry ispričao je sljedeće:

Po dolasku u Rotilj, shvatili smo da su definitivno počinjena zverstva. Moglo se vidjeti da su samo neke kuće spaljene, spaljene kuće nalazile bi se između dvije vatrom oštećene kuće. [...] Bilo je očigledno da su spaljene kuće pripadale Muslimanima. Najmanje jedna kuća, koja nije uspjela na vrijeme pobjeći, silovana je i ubijena mitraljeskim rafalom. [...] Posjetili smo ostatke jedne druge kuće gdje je, u stvari, jedan stariji par kuća spaljen.¹⁴⁶³

633. Deborah Christie, novinarka BBC-a, posvjedovala je o diskriminirajućem karakteru razaranja u Višnjici: "Imali ste jednu hrvatsku kuću, jednu muslimansku kuću i jednu hrvatsku kuću. Muslimanska kuća, koja bi se nalazila u sredini između dvije hrvatske kuće bila bi ili uništena ili znatno oštećena, a poneka bi čak bila i

¹⁴⁵⁷ p95.

¹⁴⁵⁸ p95.

¹⁴⁵⁹ Svjedok Lanthier, T. str. 6147.

¹⁴⁶⁰ Svjedok Lanthier, T. str. 6148.

¹⁴⁶¹ Svjedok Liebert, T. str. 6465.

¹⁴⁶² Svjedok Liebert, T. str. 6540 (naglasak dodan).

¹⁴⁶³ Svjedok Landry, T. str. 5594-5595 (naglasak dodan). Cf. P298.

spaljena".¹⁴⁶⁴ Po kazivanju te iste novinarkе, "... bilo je jasno da su ljudi morali po`uriti, *vrlo brzo pobje}i*, a da pritom nisu imali vremena da bilo {to ponesu".¹⁴⁶⁵

634. Kao zaklju-ak, kapetan Lanthier, koji je posjetio brojna sela u enklavi Kiseljak nakon neprijateljstava, naglasio je:

U kiselja-kom d`epu se ustvari dogodilo ono {to se zove *etni-kog -i{enje*, budu}i da su *hotimi-no napadnuti samo gra|ani muslimanskog etni-kog porijekla*, u druge se nije diralo. Dakle, nije napadnuto selo kao cjelina, ve} odre|eni stanovnici tog sela.¹⁴⁶⁶ [...] Meni je bilo jasno, a postalo mi je jo{ jasnije kada sam to retrospektivno sagledao, da su operacije koje su vo|ene u vite{kom i kiselja-kom d`epu predstavljale *etni-kog -i{enje* muslimanskog stanovni{tva koje je tamo `ivjelo. Te operacije izvedene su na sli-an na-in. Taktike koje su se koristile, kori{enje terena i svi ostali faktori koje sam ve} spomenuo, jasno pokazuju da se tu nije radilo o seljaku koji je odlu-io da ubije kom{iju [...] Vidjeli smo {to se dogodilo u Vitezu, dva dana kasnije isto se nastavlja u Kiseljaku. Istovremeno, nekoliko dana kasnije komandant 304. brigade iz Breze saop{tio mi je da se ista stvar izgleda priprema na podru-ju Vare{a, u poznatom selu Stupni Do, te da se pla{i za Stupni Do. Historija je kasnije pokazala da se ista stvar dogodila i u Stupnom Dolu. To se provodilo *sistematski*, organizirano i za mene nema nikakve sumnje: *radi se o vojnoj operaciji usmjerenoj protiv civilnog stanovni{tva*.¹⁴⁶⁷

Svjedok je uz to ustvrdio i sljede}e: "Izuzev [jedne] ku}e [...] na samom sjeveru Gromiljaka, nisam vidio *traga ljudskog `ivota u tim selima*".¹⁴⁶⁸ Komandant Baggesen je tako|e izjavio da je "... o-igledno da je u toj regiji sprovedena operacija etni-kog -i{enja".¹⁴⁶⁹

2. Odgovornost generala Bla{ki}a

635. Vije}e }e kao prvo vrlo kratko podsjetiti na najva`nije argumente optu`be i odbrane. Nakon toga }e analizirati individualnu krivi-nu odgovornost generala Bla{ki}a za gorenavedene zlo~ine.

¹⁴⁶⁴ Svjedokinja Christie, T. str. 5821 (naglasak dodan).

¹⁴⁶⁵ Svjedokinja Christie, T. str. 5821 (naglasak dodan).

¹⁴⁶⁶ Svjedok Lanthier, T. str. 6150 (naglasak dodan).

¹⁴⁶⁷ Svjedok Lanthier, T. str. 6177 (naglasak dodan).

¹⁴⁶⁸ Svjedok Lanthier, T. str. 6150 (naglasak dodan).

¹⁴⁶⁹ Svjedok Baggesen, T. str. 1197, 22. august 1997. I svjedok LL je rekao da su nakon napada "uslijedile operacije etni-kog -i{enja i progoni" (T. str. 5978).

a) Argumenti strana

i) Optu`ba

636. Tu`ilac tvrdi da je general Bla{ki} 18. aprila i 12. juna 1993.¹⁴⁷⁰ naredio jedinicama HVO-a, konkretno brigadi Ban Jela-i}, da napadne sela na sjeveru i jugu enklave Kiseljak. On tako|e tvrdi da je optu`eni, kada je izdao takvo nare|enje, morao znati da }e zbog toga najvjerojatnije do|i do kr{enja humanitarnog prava.¹⁴⁷¹ Tu`ilac te tvrdnje potkrepljuje, izme|u ostalog, dvjema borbenim zapovijedima od 17. aprila 1993., u kojima optu`eni nare|uje zapovjedniku brigade Ban Jela-i} da zauzme sela Gomionicu i Svinjarevo.¹⁴⁷² Povrh toga, tu`ilac iz obima vojnih operacija vo|enih u aprilu i junu 1993., kao i iz na-ina na koji su se odvijale, zaklju-uje su isplanirane na na vrlo visokom nivou vojne hijerarhije, od strane generala Bla{ki}a.¹⁴⁷³ Kona-no, tu`ilac nagla{ava da, iako se glavni sto`er HVO-a geografski nalazio van regije Kiseljak, optu`eni je bio usko povezan sa vojnim jedinicama koje su tamo bile raspore|ene, kao {to potvr|uju borbeni izvje{taji koje je primio u tom razdoblju.¹⁴⁷⁴ S tim u vezi, on dodaje da je general Bla{ki} u nekoliko navrata odlazio u enklavu Kiseljak¹⁴⁷⁵ i da je raspolagao sofisticiranim sredstvima za komunikaciju.¹⁴⁷⁶

ii) Odbrana

637. Odbrana, pak, tvrdi da optu`eni nije znao za zlo-ine po-injene u toku protivpravnih napada na sela.¹⁴⁷⁷ Ona kao prvo tvrdi da je general Bla{ki} rijetko mogao i|i u tu enklavu, budu|i da je od januara 1993. Armija Bosne i Hercegovine kontrolirala cestu koja povezuje busova-ki i kiselja-ki entitet.¹⁴⁷⁸ Osim toga, odbrana nagla{ava da je general Bla{ki} mogao tamo i|i samo uz pomo} UNPROFOR-a.¹⁴⁷⁹ Kona-no, ona tvrdi da su telefonske linije izme|u zapovjedni{tva optu`enog i glavnog

¹⁴⁷⁰ Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga VII, para. 2.204.

¹⁴⁷¹ Zavr{ni podnesak tu`ioca, para. 2.210.

¹⁴⁷² Zavr{ni podnesak tu`ioca, para. 2.204 i 2.207.

¹⁴⁷³ Zavr{ni podnesak tu`ioca, para. 2.252.

¹⁴⁷⁴ Zavr{ni podnesak tu`ioca, para. 2.204.

¹⁴⁷⁵ Zavr{ni podnesak tu`ioca, para. 2.208.

¹⁴⁷⁶ Zavr{ni podnesak tu`ioca, para. 2.209.

¹⁴⁷⁷ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 47.

¹⁴⁷⁸ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 47-53.

¹⁴⁷⁹ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 51-52.

sto`era u Kiseljaku bile redovno prekidane i da ih je ABiH prislu{kivala¹⁴⁸⁰ te da sistem paket-veza nije bio ni brz ni efikasan.¹⁴⁸¹

638. Nadalje, odbrana tvrdi da je optu`eni 17. aprila 1993. naredio brigadi Ban Jela-i} da zauzme polo`aje pod kontrolom ABiH u Gomionici i Svinjarevu, kako bi Armiju sprije-ili da pritekne u pomo} muslimanskim snagama koje su napadale HVO na podru-ju Busova-e i Viteza.¹⁴⁸² [tovi{e, uslijed borbenih operacija koje je ABiH vodila na podru-ju Kiseljaka nakon 17. aprila, optu`eni je izdao novo nare|enje, datirano 19. aprila, u kojem nala`e brigadi Ban Jela-i} da preuzme kontrolu nad brdima oko Gomionice.¹⁴⁸³ Odbrana tvrdi da je tada njegov cilj bio strogo vojnog karaktera.¹⁴⁸⁴ Osim toga, s obzirom na izvje{taje koje je primao o odvijanju borbi na terenu, optu`eni navodno nije imao nikakvog "razloga da pomisli da njegova nare|enja nisu po{tivana i da su napadi namjerno usmjereni protiv civilnog stanovni{tva i civilnih objekata".¹⁴⁸⁵

639. Najzad, odbrana tvrdi da je glavni sto`er HVO-a u Mostaru imao jedno istureno zapovjedno mjesto u kiselja-koj regiji,¹⁴⁸⁶ te da je direktno kontrolirao "operativnu grupu" u toj zoni.¹⁴⁸⁷ Ona tako|e tvrdi da je zbog povratka na du`nost Ivica Raji}a u maju 1993. u svojstvu "zapovjednika operativne grupe HVO-a u Kiseljaku"¹⁴⁸⁸ optu`enom postalo znatno te`e i nesigurnije obavljati svoju funkciju.¹⁴⁸⁹ Odbrana tvrdi da je zapovjednik Raji} bio direktno podre|en generalu Petkovi}u, koji je bio njegov li-ni prijatelj,¹⁴⁹⁰ i kojeg su vojnici HVO-a u Kiseljaku, za razliku od generala Bla{kija, uvelike cijenili.¹⁴⁹¹

b) Diskusija

640. Vije}e }e kao prvo analizirati sadr`aj vojnih nare|enja koje je optu`eni uputio zapovjedniku brigade Ban Jela-i}. Potom }e, na osnovu sistematskog i

¹⁴⁸⁰ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 53.

¹⁴⁸¹ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 55.

¹⁴⁸² Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 57.

¹⁴⁸³ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 59.

¹⁴⁸⁴ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 58.

¹⁴⁸⁵ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 60.

¹⁴⁸⁶ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 63.

¹⁴⁸⁷ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 64.

¹⁴⁸⁸ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 64.

¹⁴⁸⁹ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 64-71.

¹⁴⁹⁰ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 66.

¹⁴⁹¹ Zavr{ni podnesak odbrane, knjiga VI, N, str. 65.

rasprostranjenog karaktera po-injenih zlo-ina i op{eg konteksta u kojem su se odigrali, zaklju-iti da je upravo general Bla{ki} naredio vojne operacije vo|ene u aprilu i junu 1993. u enklavi Kiseljak.

i) Pripremna borbena zapovijed i zapovijed za borbena djelovanje

641. Vije}e }e prvo razmotriti sadr`aj pripremne borbene zapovijedi¹⁴⁹² i borbene zapovijedi¹⁴⁹³ od 17. aprila 1993. Vije}e }e potom utvrditi kome su ta nare|enja bila upu}ena, kao i vojna sredstva -ija se primjena njima propisuje.

a. Tekst pripremne borbene zapovijedi i zapovijedi za borbena djelovanje

642. Nare|enjima izdatim 17. aprila 1993. u 9:10 sati i u 23:45 sata general Bla{ki} nala`e brigadi Ban Jela-i} u Kiseljaku da "izvr{i blokadu" i zauzme vi{e muslimanskih sela u op{tini.

643. Prvo nare|enje, pripremna borbena zapovijed, upu}eno je zapovjedniku te brigade kako bi ovaj pripremio jedinice koje }e, konkretno, "izvr{iti blokadu Vi{nji}ice i drugih sela iz kojih su mogu}i napadi neprijatelja"¹⁴⁹⁴ i "zauzeti Gomionicu i Svinjarevo".¹⁴⁹⁵ Tako|e mu se nala`e da obavijesti optu`enog -im bude spreman za vo|enje tih ofenziva.¹⁴⁹⁶ U drugom se nare|enju "zapovjedni{tv[u] brigade Ban Jela-i} - Kiseljak" nala`e po-etak djelovanja dana 18. aprila 1993. u 5:30 sati, te mu se nare|uje da "zauzme Gomionicu i Svinjarevo".¹⁴⁹⁷

644. Vije}e je zaklju-ilo da je general Bla{ki} u tim nare|enjima upotrijebio termine koji ne pripadaju strogo vojni-kom vokabularu i koji imaju emocionalnu konotaciju takve prirode da poti-u na mr`nju i osvetu protiv muslimanskog stanovni{tva. Doista, prvi odjeljak zapovijedi za borbena djelovanje po-inje sljede}om tvrdnjom:

Neprijatelj nastavlja sa *masakrom* nad Hrvatima u Zenici, gdje muslimanske snage *tenkovima ga|aju i gaze* narod, prete`no `ene i djecu.¹⁴⁹⁸

¹⁴⁹² D299.

¹⁴⁹³ D300.

¹⁴⁹⁴ D299.

¹⁴⁹⁵ D299.

¹⁴⁹⁶ D299.

¹⁴⁹⁷ D300.

¹⁴⁹⁸ D300 (naglasak dodan).

U -etvrtom se paragrafu nastavlja upotreba sli-nih termina:

Ustrajte sutra u napadu ili nas ne}e biti, jer u Zenici *idu na Hrvate*: MOS i mud` ahidini *potpomognuti tenkovima*.¹⁴⁹⁹

U devetom paragrafu pateti-no se apelira na odgovornost zapovjednika kojemu je upu}eno nare|enje: "Budite na visini povijesnih odgovornosti."¹⁵⁰⁰

645. Isti ti termini koriste se u pripremnoj borbenoj zapovijedi od 17. aprila 1993., naro-ito u prvom paragrafu:

Neprijatelj nesmanjenom `estinom nastavlja sa radnim djelovanjem na postrojbe HVO sa ciljem potpunog *etni-kog -i{}*jenja prostora od Hrvata i *uni{tavanjem svih institucija* HVO, na prostorima La{vanske doline. Vjerovatan cilj agresora je da nakon dogovora sa -eticima o predaji Srebrenice i drugih dijelova vojni-ki porazi HVO i na{e *prostore priklju-i velikoj Srbiji* ili nekakvoj Novoj Jugoslaviji.

U ju-era{njim borbama neprijatelj se slu`io krajnje -etni-kim metodama pri -emu je pred sebe isturao `ene i djecu u namjeri da ovlada dominantnim objektima.¹⁵⁰¹/francuski tekst ne odgovara originalnom citatu/

U -etvrtom paragrafu tog nare|enja, on na pateti-an na-in zapovjedniku HVO-a Kiseljak i njegovim trupama povjerava historijsku ulogu:

Znajte da *od izvr{enja va{e zada}*e zavisi `ivot Hrvata La{vanske regije, koja bi mogla biti na{a kolektivna *grobnica* ukoliko budete -ekali ili oklijevali.¹⁵⁰²

[to se ti-e samog teksta, Vije}e zamije}uje da je optu`eni zapovjedniku brigade Ban Jela-i} povjerio odre|eni borbeni zadatak, koriste}i se izuzetno jasnim terminima: on mu nala`e da mora "izvr{iti blokadu Vi{njice i drugih sela"¹⁵⁰³ i "zauzeti" /prendre le contrôle/¹⁵⁰⁴ ili "zauzeti" /capturer/¹⁵⁰⁵ /u originalu su kori{teni isti termini/ Gomionicu i Svinjarevo. Usprkos tvrdnji odbrane, kori{teni termini ne navode na pomisao da je general Bla{ki} samo nalo`io tom zapovjedniku da zauzme pozicije ABiH, koje su se eventualno nalazile u tim mjestima; naprotiv, iz osmog /sic/ paragrafa proizlazi da je njegova zada}a bila puno opse`nija. Optu`eni se koristi

¹⁴⁹⁹ D300 (naglasak dodan).

¹⁵⁰⁰ D300 (naglasak dodan).

¹⁵⁰¹ D299 (naglasak dodan).

¹⁵⁰² D299 (naglasak dodan). Iste takve tvrdnje nalazimo i u zapovijedima za borbeno djelovanje koje su izdate 19. aprila u 18:45 sati i u 21:40 sati. U prvoj zapovijedi stoji: "Od va{eg uspjeha zavisi sudbina svih Hrvata Busova-e, Travnika, Viteza i Novog Travnika, a u Zenici je /ne-itko/ u *bilo kojem koncentracionom logoru*, a posebno u samoj Zenici, gdje i danas kolju na{ narod koji je pobjegao iz centra Zenice. *Tamo je masakr*." (P456/49) (naglasak dodan) U drugoj se navodi: "Za sada je najkriti-nije sa hrvatskim narodom Zenice koji se bukvalno kolje..." (P456/50).

¹⁵⁰³ D299.

¹⁵⁰⁴ D299.

radikalnim izrazima koji podrazumijevaju "eliminaciju": "Sva napadna djelovanja moraju biti uspješna zašto koristiti i postrojbe vojne i civilne policije za *-i{}enje*."¹⁵⁰⁶

b. Primaoci naređenja

647. Dana 17. aprila 1993., optu`eni je Miji Bo`i}u, kojeg je prethodno imenovao zapovjednikom brigade Ban Jela-i},¹⁵⁰⁷ uputio pripremnu borbenu zapovijed i zapovijed za borbenu djelovanje. Dana 18. aprila, u 16:45 sati, Mijo Bo`i} je poslao izvještaj optu`enom, u kojem ga, između ostalog, informira o tome da se sukob proširio na Rotilj, Vi{njicu, Doce, Hercege i Brestovsko.¹⁵⁰⁸

648. Međutim, upravo je Mijo Bo`i} 27. januara 1993. izdao jedno zlo-ina-ko naređenje,¹⁵⁰⁹ u kojem nala`e kako slijedi "Po izvr{enoj pripremi zatra`iti od mjesnog stanovni{tva da bezuslovno preda svo naoru`anje a u protivnom da }e se sela u potpunosti spaliti. U slu-aju odbijanja predaje oru`ja otvoriti jaku i koncentri-nu vatru po svim ciljevima iz PAT-ova i PAM-a /sic/ i MB-a i *pre}i na -i{}enje terena*."¹⁵¹⁰ te nadalje nala`e kako slijedi: "Selo Bukovicu moramo uzeti do no}i pod uslovom da *spalimo sve {to nam se na/e na putu*."¹⁵¹¹

649. Premda Mijo Bo`i} nije nikada sproveo u djelo to naređenje iz mjeseca januara, samim time {to mu je general Bla{ki} u aprilu 1993. povjerio vođenje vojnih operacija "zauzimanja", napada i "-i{}enja" sela u kojima su velikom ve}inom `ivjeli civili, on je time naredio, a u najmanju ruku izazvao, po-injenje zlo-ina protiv Muslimana i njihove imovine, u koje se ubraja i paljenje ku}a.

c. Vojna sredstva

650. U drugom paragrafu zapovijedi za borbenu djelovanje, optu`eni naređuje da se "svim raspolo`ivim topni{tvom" zauzme Gomionica i Svinjarevo, i to "*sistematskim ga/anjem* (MB kalibra 60, 82 i 120 mm).¹⁵¹² U {estom paragrafu iste zapovijedi

¹⁵⁰⁵ D300.

¹⁵⁰⁶ D300 (naglasak dodan).

¹⁵⁰⁷ Svjedok Bla{ki}, T. str. 15084.

¹⁵⁰⁸ D306.

¹⁵⁰⁹ General Bla{ki} nalazio se u Kiseljaku na dan kada je izdano to naređenje (svjedok Bla{ki}, T. str. 15085).

¹⁵¹⁰ P510 (naglasak dodan).

¹⁵¹¹ P510 (naglasak dodan).

¹⁵¹² D300.

nare|uje se da "vatrene pripreme za napad moraju biti jake i garantirati uspjeh napada."¹⁵¹³

651. Preporu-uju}i sna`nu upotrebu te{kog oru`ja u cilju zauzimanja sela u kojima su `ivjeli uglavnom civili, general Bla{ki} je izdao nare|enja ~ije su posljedice potpuno nesrazmjerne sa vojnom nu`dom, znaju}i da }e neminovno poginuti brojni civili i da }e njihovi domovi biti uni{teni.

d. Zaklju~ci

652. Prije izvo|enja zaklju-ka, Vije}e `eli podsjetiti da su napadi na sela Svinjarevo, Gomionicu i Vi{njicu 18. aprila izvedeni u skladu sa zapovijedi za borbeno djelovanje koju je potpisao optu`eni:¹⁵¹⁴ rije~ je, naime, o upotrebi te{kog artiljerijskog oru`ja, nakon ~ega treba uslijediti intrevencija pje{adije "za -i{enje".

653. Vije}e tvrdi da je general Bla{ki}, ~ak ako i nije izri-ito naredio progone i ubistva civila Muslimana, ipak hotimi-no riskirao da upravo ti stanovnici i njihova imovina, postanu prve `rtve "blokada" i napada od 18. aprila 1993. Vije}e je do tog zaklju-ka do{lo na osnovu sljede}ih elemenata:

- na osnovu sadr`aja pripremne borbene zapovijedi i zapovijedi za borbeno djelovanje, kategori-kog karaktera i punog mr`nje;
- na osnovu ~injenice da su ta nare|enja izdata zapovjedniku koji je sam prethodno prijetio da }e zapaliti jedno selo;
- i kona-no, na osnovu ~injenice da je preporu-io upotrebu te{kog oru`ja za napad na sela nastanjena u velikoj ve}ini civilima.

ii) Rasprostranjeni i sistematski karakter po~injenih zlo~ina

654. Vije}e konstatira da dva gorenavedena nare|enja nisu povod svih vojnih operacija koje su se vodile u Kiseljaku u aprilu i junu 1993.

¹⁵¹³ D300.

¹⁵¹⁴ D300. U paragrafu 10 tog nare|enja navodi se da je "po~etak djelovanja [...] dana 18. ~etvrtog 1993., u 05:30 sati."

655. Prije svega, Vijeće napominje da je optuženi brigadi Ban Jelačić u tom istom periodu izdavao i druga naređenja, između ostalog, 19. aprila u 18:45 sati¹⁵¹⁵ i u 21:40 sati.¹⁵¹⁶ U prvom naređenju nalaže se: "Napadajte po grupama i samo kosom sada od Ko-atala i od [ikulje".¹⁵¹⁷ U drugom naređenju, napominje se da treba zauzeti Gomionicu "... no}as ili rano ujutro jer su glavne snage MOS-a /Muslimanske oružane snage/ na Busova-i[...]"¹⁵¹⁸

656. Vijeće tako je naglašava da se general Blažkičesto trupama obrađao usmenim putem. Nadalje, unatoč činjenici da zbog ratne situacije nije bilo jednostavno putovati u Kiseljak, vojska HVO-a je zauzela zgradu PTT-a u tom gradu, te je raspolagala dovoljno razvijenim tehničkim sredstvima da bi mogla održavati redovnu komunikaciju s oficirima na terenu.¹⁵¹⁹ S tim u vezi, Vijeće napominje da se u pripremljenoj borbenoj zapovijedi traži da zapovjednik brigade Ban Jelačić do 23:30 sata podnese izvještaj u kojem će potvrditi spremnost trupa za akciju. U 23:45 sati, optuženi je izdao zapovijed za borbeno djelovanje. Time je dokazano da su, suprotno tvrdnjama optuženog, komunikacije između Viteza i Kiseljaka dobro funkcionirale.

657. Osim toga, Vijeće je uvjeren, kao što je već prethodno utvrdilo, da ne raspolaže svim naređenjima koja je optuženi izdao u predmetnom razdoblju, kao što pokazuje isprekidana numeracija dokumenata koje su strane dostavile Vijeću u toku suđenja.

658. [taviče, Vijeće je uvjeren, a to proizlazi i iz izvještaja upućenih optuženom u toku tih događaja,¹⁵²⁰ kao i iz naređenja koja je optuženi izdao u toku 1993. godine,

¹⁵¹⁵ P456/49.

¹⁵¹⁶ P456/50.

¹⁵¹⁷ P456/49.

¹⁵¹⁸ P456/50.

¹⁵¹⁹ Svjedok Lanthier je ustvrdio: "HVO je imao odlične komunikacije sa različitim stacionerima, posebno s seoskim telefonskim linijama i civilnim linijama. U Kiseljaku, HVO je imao kontrolu nad zgradom PTT-a. Telefonske veze su bile u funkciji. Moglo se telefonirati. I telefaksovi su također funkcionirali [...]. Bilo je također i antena za vezu putem visokih frekvencija, a postojali su i mobilni telefoni. Nisu mi promakle ni satelitske antene na krovovima raznih komandi. Dakle, postojao je široki spektar mogućih komunikacija između različitih komandi, pomoću kojih je zapovjednik u to vrijeme mogao vršiti komandu i kontrolu svojih jedinica" (T. str. 6174). Svjedok Liebert je izjavio: "[...] ono što sam ja vidio ukazivalo je na postojanje sistema komunikacija koji je bio sastavni dio komandnog lanca" (T. str. 6493). Svjedok Morsink je također naglasio da su vojnici HVO-a "... imali na raspolaganju dobre telefonske linije kao i telefaksove. Vidio sam nekoliko oficira HVO-a sa ručnim radio stanicama. Komunikacija je bila dobro organizirana. Kontrolirali su sve komunikacijske centre. Mogli su odlučivati o tome tko će imati pristup komunikacijskim mrežama". (T. str. 7344)

¹⁵²⁰ D305, D306, D323.

kojima se imenuju¹⁵²¹ ili smjenjuju¹⁵²² zapovjednici, da je general Blaški zaista zapovijedao vojnim operacijama u regiji Kiseljak, te da je vršio efektivnu kontrolu nad tim operacijama. On je uostalom, u jednom intervjuu u tjedniku *Danas* u oktobru 1993. izjavio:

[razdvojene općine] skladno i organizirano izvršavaju sve zapovijedi vezane za obranu naroda i hrvatskih prostora. Ta fizička razdvojenost nije bitan i odlučujući faktor, jer smo mi u svojim procjenama i računali da bi moglo doći do privremenog fizičkog razdvajanja tih prostora. Prva operativna grupa je travnička, druga je kiseljačka, treća je općina i četvrta Sarajevo. Sve operativne grupe pod mojim su zapovjedništvom, i linije vođenja i zapovijedanja apsolutno funkcioniraju. Neprekidno.¹⁵²³

659. [to je još značajnije i što prelazi okvir gorepomenutih elemenata, Vijeće smatra da iz načina odvijanja vojnih operacija u aprilu i junu 1993., te iz njihovog rasprostranjenog i sistematskog karaktera nedvojbeno proizlazi da su te operacije naređene na najvišoj razini vojne hijerarhije HVO-a, i to od strane zapovjednika Operativne zone Srednje Bosne, odnosno samog generala Blaškija. S tim u vezi Vijeće podsjeća na tri važna elementa, koja su već istaknuta:

- ofenzive vođene u aprilu u općini Vitez i sjeverno od Kiseljaka, te u junu južno od Kiseljaka, odvijale su se na sljedećim mjestima;
- napade na Kiseljak svaki put su vodile uglavnom jedinice HVO-a, konkretno brigada Ban Jelačić, čiji je zapovjednik bio direktno podređen optuženom;
- i najzad, sve te ofenzive dovele su do istog rezultata: sistematskog progona civila Muslimana iz njihovih sela i, u većini slučajeva, razaranja njihovih domova i pljačkanja njihove imovine.

iii) Općiti kontekst progona muslimanskog stanovništva

660. Naposljetku, Vijeće konstatira da su vojne ofenzive HVO-a samo krajnji ishod globalne politike progona muslimanskog stanovništva koju su sprovodile hrvatske političke i vojne vlasti, a kojoj je optuženi svesrdno pristupio već od samog početka, tako što je u aprilu 1992. prihvatio dužnost vojnog zapovjednika regije Kiseljak, a u junu iste godine, zapovjednika Operativne zone Srednja Bosna.

¹⁵²¹ Cf. P456/68.

¹⁵²² Cf. P456/53, P456/64, P456/68.

iv) Zaključci

661. Na osnovu sadržaja vojnih naredjenja upućenih zapovjedniku brigade Ban Jelačić, sistematskog i masovnog karaktera počinjenih zločina, te općteg konteksta u koji se zločini uklapaju, Vijeće može ustvrditi da je optuženi naredio napade vođene u aprilu i junu 1993. protiv muslimanskih sela u regiji Kiseljak. Tako je očit da je general Blažević morao vrlo dobro znati da je, zato što je brigadi Ban Jelačić naredio napad tako velikih razmjera na ciljeve gotovo isključivo civilnog karaktera, neizbježno doći do počinjenja vrlo nasilnih krivičnih djela. Konačno, iz tih istih elemenata proizlazi da ciljevi optuženog nisu bili isključivo vojnog karaktera, već da je on tako je htio vojnim sredstvima realizirati politiku progona muslimanskog civilnog stanovništva, koju su zacrtali najviši organi vlasti HVO-a, pri čemu mu je cilj bio da pomenutim ofenzivama protjera to stanovništvo iz općtine Kiseljak.

E. Granatiranje Zenice

662. Oko podneva 19. aprila 1993. na centar Zenice ispaljeno je više artiljerijskih granata. Iz svjedočenja i dokaznih predmeta koje je primilo Vijeće proizlazi da su granate pogodile dijelove grada u koje dolazi mnogo ljudi, kao što su trgovački centar i glavna tržnica¹⁵²⁴ i, k tome, u trenutku velike gužve. Doista, čini se da se baš u to doba dana odvijala velika trgovačka aktivnost i da se tada u geografskoj zoni koja je bila granatirana nalazilo oko dvije do tri hiljade ljudi.¹⁵²⁵

663. Optužba tvrdi da su brojni civili poginuli ili su bili teško ranjeni u tom granatiranju. Dokazni predmeti i svjedočenja potvrđuju tu tvrdnju, koju, uostalom, ni odbrana nije osporila.¹⁵²⁶ Činjenica da su poginule i ranjene osobe civili nije uopće upitna.

664. Isto tako, odbrana nije osporila činjenicu da su tada uništena mnoga civilna dobra. Imaju u vidu dokazne predmete, civilni karakter materijalne štete počinjene u

¹⁵²³ P380 (naglasak dodan). Vijeće tu izjavu tumači kao odraz stvarnosti, a ne, kako to tvrdi odbrana, kao propagandnu akciju za održavanje morala trupa HVO-a.

¹⁵²⁴ P224; svjedok Veseljak, T. od 22. januara 1998., str. 4398.

¹⁵²⁵ P221/10, P221/11, P221/13, P221/14, P221/15; svjedok Veseljak, T. od 22. januara 1998., str. 4398.

¹⁵²⁶ P220, P221; svjedok Beganović, T. od 21. januara 1998., str. 4359 i 4360; svjedok Veseljak, T. od 22. januara 1998., str. 4397.

granatiranju nije upitan.¹⁵²⁷ Osim toga, svjedoci su potvrdili nepostojanje bilo kakvih vojnih objekata ili objekata vojnog karaktera u blizini mjesta pogubljenih granatama.¹⁵²⁸

665. Ta-an broj granata ispaljenih na centar Zenice ostao je neutvrđen, no to nije bio predmet rasprave između strana. Optužba tvrdi da ih je bilo devet,¹⁵²⁹ a odbrana govori o nekoliko granata,¹⁵³⁰ bez daljeg preciziranja.

666. Osnovna poteškoća koju je Vijeće moralo razriješiti odnosi se na pitanje koje snage su učestvovala u granatiranju. Čini se da su se oko te tačke argumenti strana u velikoj mjeri razlikovali i da je identificiranje počinioaca i naredbodavaca granatiranja prethodilo najpovoljnije moguće proučavanje spisa i, naročito, dostupnih informacija o upotrebljenim oružjima i njihovim tehničkim karakteristikama.

667. U početku je za Vijeće bilo najvažnije da precizno shvati argumente i metode kojima su se koristile strane.

1. Teze optužbe

668. Optužba tvrdi da su granate ispaljene iz haubice kalibra 122 milimetra koja je pripadala trupama HVO-a pozicioniranim u Puti-ovu, 16 kilometara zapadno od Zenice.¹⁵³¹ Ta se tvrdnja temelji na analizi izjava svjedoka Baggesena, Veseljaka i W. Argumentacija optužbe, potkrepljena sa tri pomenuta svjedočenja, izložena je u dvije osnovne etape koje predstavljaju temelj metode proučavanja za koju se odlučilo Tužilaštvo.

669. Prva etapa sastoji se u određivanju kalibra haubice pomoću dubine i veličine kratera koji je izazvalo direktno artiljerijsko oružje, te analizom rasprskavanja granate u krateru. Na osnovi proučavanja kratera na mjestu granatiranja svjedoci Baggesen i W došli su do zaključka da se radilo o kalibru 122 mm.¹⁵³² Određivanje kalibra upotrebljenih granata omogućilo je da se potom odredi i njihov azimut i domet.

¹⁵²⁷ P221 i P224.

¹⁵²⁸ Svjedok Baggesen, T. od 22. augusta 1997., str. 1178; svjedok W, T. str. 4530.

¹⁵²⁹ Završni podnesak tužioaca, knjiga 5, str. 156.

¹⁵³⁰ Uvodna riječ odbrane, T. str. 8223.

¹⁵³¹ Završni podnesak tužioaca, knjiga 7, str. 76.

¹⁵³² Svjedok Baggesen, T. od 22. augusta 1997., str. 1176; svjedok W, T. str. 4459.

670. Druga etapa sastoji se u definiranju pravca iz kojeg je došla granata. Pravac se definira pomoću položaja kratera i analize tragova eksplozije granate, budući da je poznato da je putanja granate suprotna smjeru tragova udara granate. U ovom konkretnom slučaju, pomenuta tri svjedoka smatrala su da su granate došle iz smjera zapadno od Zenice, konkretno, s položaja HVO-a zapadno od grada.¹⁵³³

671. Optužba smatra da je zaključak u vezi sa kalibrom i putanjom granata odlučujući argument koji pokazuje da su granatiranje Zenice počinile trupe HVO-a. Takođe, tužilac smatra da dodatni dokazi idu u prilog tom zaključku. On smatra da vojna situacija koja je vladala u to vrijeme uvelike navodi na zaključak da je granatiranje Zenice bilo smisljeni odgovor HVO-a na kontra-ofenzivu ABiH.¹⁵³⁴ Osim toga, on tvrdi da artiljerija VRS-a nije mogla poiniti to granatiranje s obzirom na upotrebljeni tip granata i geografski razmještaj trupa u trenutku granatiranja.¹⁵³⁵

2. Teze odbrane

672. Odbrana, međutim, tvrdi da granatiranje nisu počinile trupe HVO-a. Mada je, po mišljenju odbrane, "nemoguće precizno odrediti odakle su došle granate",¹⁵³⁶ sve upućuje na to da je napad na Zenicu počinila vojska bosanskih Srba. Da bi dokazala kako HVO nije odgovoran, odbrana navodi nekoliko argumenata koji se tiču kako vojnog konteksta, tako i analize kalibra upotrebljenih granata.

673. Kao prvo, VRS je navodno redovito granatirala Zenicu od aprila do jula 1993. i tržnica je bila u dometu srpske artiljerije pozicionirane na Vlačicu.¹⁵³⁷

674. Osim toga, iz jednog telefonskog razgovora između potpukovnika Stewarta i Tihomira Blažića proizlazi da granata koja je pogodila tržnicu nije bila kalibra 122 mm, nego 155 mm.¹⁵³⁸ Uostalom, Tihomir Blažić je navodno tek tokom suđenja saznao kako se pretpostavlja da je upotrebljena haubica kalibra 122 mm.¹⁵³⁹ Odbrana

¹⁵³³ Svjedok Baggesen, T. od 22. augusta 1997., str. 1176; svjedok Veseljak, T. str. 4436; svjedok W, T. str. 4465.

¹⁵³⁴ Završni podnesak tužilača, knjiga 5, str. 163 i knjiga 7, str. 76.

¹⁵³⁵ Podnesak Tužilačva, knjiga 7, str. 78.

¹⁵³⁶ Uvodna riječ odbrane, T. str. 8224.

¹⁵³⁷ Uvodna riječ odbrane, T. str. 8224.; Završni podnesak odbrane, str. 129.

¹⁵³⁸ Svjedok Blažić, T. str. 13951.

¹⁵³⁹ Svjedok Blažić, T. str. 13953.

tvrdi da snage HVO-a nisu raspolagale takvim artiljerijskim oružima u predmetno vrijeme jer su ona 8. januara 1993. bila premještena iz Travnika u Mostar.¹⁵⁴⁰

675. Naposljetku, obrana tvrdi kako svjedočenje profesora Jankovića pobija argumente koje su izložili svjedoci optužbe. Na bazi matematičkih proračuna prema standardiziranim modelima i koristeći se polaznim vrijednostima proračuna koje je predložila optužba, taj svjedok smatra da dva tipa haubica od 122 mm, ruski i jugoslavenski, za koja se sumnja da su bila upotrebljena u predmetno vrijeme nisu mogla pogoditi centar Zenice sa položaja HVO-a zapadno od grada, zbog njihovog nedovoljnog dometa.¹⁵⁴¹ Osim toga, profesor Janković smatra pogrešnom metodu kojom su se koristili svjedoci odbrane u određivanju dometa, upadnog kuta i pravca upotrebljenog projektila, a koja se zasniva na analizi kratera izazvanog granatom.¹⁵⁴²

3. Zaključci

676. Analiza argumenata na koje se pozivaju optužba i odbrana omogućila je Vijeću da definiše prirodu i specifičnost dviju izloženih teza. Čini se da je metoda proračuna koju je primijenila optužba pragmatična i deduktivna, u smislu da svoje zaključke zasniva na promatranju. Ona se razlikuje od metode odbrane koja, polazeći od podataka koje je prezentirala optužba, više koristi apstraktni i matematički pristup te se oslanja na službena pravila standarde.

677. Istina, argumenti koje je izložila odbrana nisu takve prirode da bi mogli u potpunosti pobiti tezu optužbe. Vijeće nije moglo a da ne primijeti, primjerice, koincidenciju između napada hrvatskih snaga 16.-18. aprila 1993., nužnu reakciju muslimanskih snaga na te napade i činjenice da je Zenica u isto vrijeme grad s najvećim brojem muslimanskog stanovništva u blizini Viteza i sjedište 3. korpusa ABiH.¹⁵⁴³ No tužilac nije, prema mišljenju Vijeća, bio dovoljno uvjerljiv u svom izlaganju, a odbrana je predložila dokazni materijal koji dovodi u razumnu sumnju mogućnost da se predmetno granatiranje pripisuje HVO-u. Izlaganje optužbe u vezi s kalibrom i putanjom granata upotrebljenih u granatiranju Zenice činilo se nedostatnim u odnosu na izlaganje odbrane. Skice koje je optužba predložila da potkrijepe svoje

¹⁵⁴⁰ Završni podnesak odbrane, str. 129 i 130.

¹⁵⁴¹ Svjedok Janković, T. str. 12688-12691.

¹⁵⁴² Svjedok Janković, T. str. 12704-12708.

izlaganje neprecizne su¹⁵⁴⁴ dok je nau-na vjerodostojnost onih koje je prezentirao svjedok odbrane neosporna.¹⁵⁴⁵ Profesor Jankovi}, kojega je Vije}e ina-e zamolilo, uz pristanak tu`ioca, za dodatne informacije prema pravilu 98 Pravilnika,¹⁵⁴⁶ prezentirao je komparativne matemati-ke prora-une koji mogu da pobiju one predo-ene od strane optu`be. Mada je optu`ba poku{ala dokazati kako je upotrebljena granata bila kalibra 122 mm, ona nije dovoljno sna`no pokazala da su artiljerijski polo`aji HVO-a, koje smje{ta zapadno od grada, mogli dose}i Zenicu takvom vrstom granata, kao {to je to bio slu-aj 19. aprila 1993. Osim toga, premda se hipoteza o premje{tanju haubice od strane HVO-a na mjesto udaljeno nekoliko kilometara Vije}u -ini plauzibilnom, optu`ba nije uspjela dokazati da je to bio slu-aj.

678. Vije}e, dakle, nije moglo rije{iti pitanje identiteta snaga koje su u-estvovale u granatiranju Zenice, budu}i da tu`ilac nije pokazao, van svake razumne sumnje, da su snage HVO-a i drugi elementi podre|eni optu`enome izvr{ili granatiranje. Vije}e, dakle, smatra da ima razloga da se general Bla{ki} oslobodi optu`bi po ta-kama optu`nice kojima se tereti za granatiranje Zenice 19. aprila 1993.

F. Zlo-ini vezani za zato-avanje

679. Tacke optu`znice od 15 do 20 stavljene su u istu grupu jer se sve one odnose na li{avanje slobode brojnih bosanskih Muslimana i na zlocine koji su pri tome nad njima pocinjani.

1. Ne-ovje-no i okrutno postupanje

680. U optu`znici se navodi da su od januara 1993. do januara 1994. bosanski Muslimani bili zatoceni od strane HVO-a u dvorani kina u Vitezu, u zatvoru Kaonik pokraj Busovace, veterinarskoj stanici u Vitezu, osnovnoj {koli u Dubravici, kancelarijama SDK u Vitezu, kasarni u Kiseljaku, te u selu Rotilj i u kucama u Gacicama.¹⁵⁴⁷

¹⁵⁴³ I suprotno bi bilo jednako ta-no: pod pretpostavkom da je ABiH odgovorna za izbijanje sukoba 16. aprila 1993. hrvatskim snagama je svakako moglo biti u interesu izvesti akciju kojoj je cilj zastra{ivanje kako bi prestali muslimanski napadi.

¹⁵⁴⁴ Vidi npr. P230.

¹⁵⁴⁵ D526 i C1.

¹⁵⁴⁶ T. str. 12746.

¹⁵⁴⁷ Druga izmijenjena optu`znica, para. 12.

681. Ti su zatocenci navodno korišteni kao živi štit, premlacivani, prisiljavani da kopaju rovove, izlagani duševnom i tjelesnom nasilju te prijetnjama i ne-ovje-nom postupanju, kao što je zatvaranje u skucenim ili pretrpanim prostorima i lišavanje dovoljnih količina hrane i vode. Neki od njih su navodno ubijeni ili ranjeni tokom prisilnog kopanja rovova u opštinama Kiseljak, Vitez i Busovaca.¹⁵⁴⁸

682. Optuženi se tako tereti da je pocinio tešku povredu, ka`njivu prema clanu 2(b) (ne-ovje-no postupanje) Statuta Suda (tacka optužnice 15), i teško kršenje zakona ili obi-aja rata, ka`njivo prema -lanu 3 Statuta i priznato -lanom 3(1)(a) (okrutno postupanje) @enevskih konvencija (ta-ka optu`nice 16).¹⁵⁴⁹

a) Argumenti strana

683. U pogledu ne-ovje-nog i okrutnog postupanja optu`ba tvrdi da su radnje ili propusti generala Bla{ki}a ili njegovih podre|enih prouzro-ili velike tjelesne ili duševne patnje te teške povrede duševnog i tjelesnog integriteta ili ljudskog dostojanstva zato-enih bosanskih Muslimana. Djela na kojima se zasnivaju ove ta-ke optu`nice obuhvataju ve}inu djela tjelesnog ili duševnog nasilja, naro-ito vrije|anja, premla}ivanja, kra|e li-ne imovine zato-enika, prisilni rad, kopanja rovova i silovanja. Kriminalni propusti odnosili bi se na nepo{tivanje od strane HVO-a obaveze da prema zato-enim boanskim civilima Muslimanima postupaju humano te da im obezbijede prihvatljive uslove `ivota.¹⁵⁵⁰

684. Odbrana smatra da u selu Rotilj sloboda kretanja bosanskih Muslimana nije bila ograni-ena pa da, prema tome, oni nisu bili zato-eni. Ona isti-e da je HVO na seoskom kontrolnom punktu podigao barikadu da bi se muslimanski stanovnici sela za{titili od svake opasnosti. Taj kontrolni punkt nije, navodno, spre-avao muslimanske stanovnike da napuste Rotilj jer glavna cesta nije bila jedini put kojim se moglo izi}i iz sela.¹⁵⁵¹

685. Odbrana nadalje smatra da Tihomir Bla{ki} nije kriv po optu`bama prema kojima su zato-eni bosanski Muslimani bili li{eni dovoljnih koli-ina hrane i vode te

¹⁵⁴⁸ Druga izmijenjena optužnica, para. 13-14.

¹⁵⁴⁹ Protivpravno zato-avanje osoba ne navodi se u optu`nici. Vidi i Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga 6, VIII, 2.2.

¹⁵⁵⁰ Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga 6, IX, 6-7.

¹⁵⁵¹ Zavr{ni podnesak odbrane, IX, B.

zatvarani u skućenim prostorima. Tako je tvrdi da je u zatvorskim objektima – kinodvorani u Vitezu, zatvoru Kaonik, veterinarskoj stanici u Vitezu, kasarni u Kiseljaku, selu Rotilj i kućama u Gaćicama – opskrba hranom i vodom bila dovoljna i prostori dovoljno veliki. Nadalje, osobama raspoređenim u radne grupe nije nedostajalo hrane i vode i nisu bili zatvarani u skućenim prostorima. U svakom slučaju, odbrana tvrdi da optužba nije uspjela pokazati da su se zatočnici nalazili u situaciji gorje nego Hrvati koje je u zatočnicstvu držala ABiH.¹⁵⁵²

686. Konacno, odbrana tvrdi da uslovi rada tih radnih grupa uglavnom nisu bili opasni, pretjerano loši ili diskriminacijski te da stoga nisu predstavljali kršenje Ženevskih konvencija. Osim toga, te grupe su formirane prema zakonu HZHB-a i Republike BiH i optuženi je bio uvjeren u njihovu legalnost. Prema mišljenju odbrane, čak i ako je korištenje radnih grupa predstavljalo kršenje Ženevskih konvencija, pravna zabluda generala Blaškica morala bi ga osloboditi svake krivnje u pogledu toga. Na kraju, odbrana smatra da optužba nije u optužnici inkriminirala upotrebu radnih grupa u opasnim uslovima i stoga optuženi ne može za to snositi odgovornost.¹⁵⁵³

b) Zaključci

687. Vijeće će ove zločine za koje se tereti optuženi ispitati po općinama.

i) Općina Busovača

688. Tokom prve polovice 1993., mućki civili Muslimani, narocito oni iz Busovace,¹⁵⁵⁴ bili su zatocavani od strane HVO-a u zatvoru Kaonik,¹⁵⁵⁵ nekadašnjem skladištu JNA, udaljenom nešto više od desetak kilometara od Viteza.¹⁵⁵⁶ U tom zatvoru je bilo dvadesetak prostorija velicine otprilike 9 kvadratnih metara, koje su pretvorene u celije da bi se u njima zatočili Muslimani.¹⁵⁵⁷ Kada je, na primjer, nakon kampanje u januaru 1993., u njemu bilo oko 400 osoba zatocenih od strane HVO-a,

¹⁵⁵² Završni podnesak odbrane, IX, D.

¹⁵⁵³ Završni podnesak odbrane, IX, F.

¹⁵⁵⁴ Zatvorenici u Kaoniku nisu bili samo iz općine Busovaca. Svjedok Y, na primjer, bio je uhapšen u Vitezu i zatocen u Domu kulture u tom gradu. Kasnije je, sa trinaest drugih zatocenika, premješten u zatvor Kaonik, gdje je ostao od 5. do 14. maja 1993. T. str. 4827-4828.

¹⁵⁵⁵ Svjedok Nuhagic, T. str. 3812, str. 3824, str. 3840; svjedok T, T. str. 4250, str. 4251-4282.

¹⁵⁵⁶ Svjedok Leach, T. od 27. juna 1997., str. 135; svjedok Nuhagic, T. str. 3824.

¹⁵⁵⁷ Svjedok T, T. str. 4252; svjedok Nuhagic, T. str. 3824.

zatvor je bio pretrpan.¹⁵⁵⁸ Higijenski i životni uslovi bili su loži, količina i kvaliteta hrane nedostatna.¹⁵⁵⁹ Zatocenicima je oduzimana vrijedna licna imovina.¹⁵⁶⁰ Osim toga, bili su žrtve sadisti-kog nasilja¹⁵⁶¹ od strane vojnika HVO-a. Tjerali su ih, na primjer, da se međusobno tuku.¹⁵⁶²

689. Zatocenci u zatvoru Kaonik takode su bili prisiljavani da kopaju rovove pod stražom vojnika HVO-a. Oni su u grupama odvođeni na razna mjesta.¹⁵⁶³ Zatocenci koji su odvođeni na front bili su u opasnosti; neki od njih su poginuli u pucnjava.¹⁵⁶⁴ Rad je bio naporan i dugotrajan, a hrana nedovoljna.¹⁵⁶⁵ Osim toga, zatocenike su zlostavljali njihovi čuvari. Na primjer, nekima je bilo zabranjeno da potraže zaklon kad bi došlo do izmjene vatre, neki su bili premlaćeni,¹⁵⁶⁶ a neki podvrgnuti simuliranoj egzekuciji.¹⁵⁶⁷

ii) Opština Kiseljak

690. Dana 23. aprila 1992. HVO je zaposjeo nekadašnju kasarnu JNA u Kiseljaku i Tihomir Blaškic je ondje postavio jedno od svojih zapovjedništava.¹⁵⁶⁸ Od mjeseca aprila 1993.¹⁵⁶⁹ negdje do novembra 1993. ta kasarna je korištena i kao zatvor za brojne muške civile Muslimane, koje je HVO zarobio u selima opštine Kiseljak.¹⁵⁷⁰ U jednom trenutku u zatvoru su bili zatoceni i žene i djeca.¹⁵⁷¹ Zatocenci su bili izloženi teškim životnim uslovima. Narodito su loži bili higijenski uslovi i hrana.¹⁵⁷² Osim toga, vojnici HVO-a, kao i pripadnici vojne policije, odgovorni su za brojna premlaćivanja zatocenika te duševna i tjelesna zlostavljanja. Tako su na primjer u mraku zatocenicima dali motorno ulje da se "operu".¹⁵⁷³

¹⁵⁵⁸ Svjedok McLeod, T. str. 4741.

¹⁵⁵⁹ Svjedok Nuhagic, T. str. 3813-3814, str. 3824; svjedok T, T. str. 4821-4282.

¹⁵⁶⁰ Svjedok BB, T. str. 4947, str. 4950-4951.

¹⁵⁶¹ Svjedok Y, T. str. 4837.

¹⁵⁶² Svjedok U, T. str. 4344-4345. Vijeće primjećuje da je Pretresno vijeće u predmetu *Aleksovski* došlo do istog zaključka. Presuda u predmetu *Aleksovski*, para. 228.

¹⁵⁶³ Svjedok U, T. str. 4341-4343; svjedok Z, T. str. 4893-4894.

¹⁵⁶⁴ Svjedok BB, T. str. 4953.

¹⁵⁶⁵ Svjedok BB, T. str. 4954.-4955.

¹⁵⁶⁶ Svjedok BB, T. str. 4953.

¹⁵⁶⁷ Svjedok Z, T. str. 4893-4894.

¹⁵⁶⁸ Svjedok MM, T. str. 6107; svjedok Friis-Pedersen, T. 4026.

¹⁵⁶⁹ Svjedok Friis-Pedersen, T. str. 4026.

¹⁵⁷⁰ Svjedok AA, T. str. 4904, str. 4927; svjedok DD, T. str. 5221-5223, str. 5238-5239; svjedok JJ, T. str. 5484, str. 5498.

¹⁵⁷¹ Svjedok Lanthier, T. str. 6156.

¹⁵⁷² Svjedok TT, T. str. 6947-6948.

¹⁵⁷³ Svjedok TT, str. 6947-6948, str. 6959.

691. Od aprila 1993. do januara 1994.¹⁵⁷⁴ Muslimani opštine Kiseljak takode su bili zatoceni u selu Rotilj. Vijece podsjeća da su zatocenci bili spriječeni da napuste selo, narocito zbog snajperista koji su bili raspoređeni po brdima oko sela. Ti su Muslimani, dakle, bili držani u zatočeničkom logoru HVO-a.

692. Zatočnici u Rotilju bili su primorani da žive u veoma teškim životnim uslovima – selo je bilo prenapunjeno, ljudi su se morali zgurati u one kuće koje nisu bile uništene te nisu imali dovoljno lijekova, vode ni hrane. Vijeće podsjeća da je u selu bilo ubistava i fizičkog nasilja, uključujući i silovanje.

693. Muškarci zatoceni u kasarni Kiseljak i u Rotilju bili su također prisiljeni od strane HVO-a da kopaju rovove.¹⁵⁷⁵ Dok su to radili, neki su zatocenci koji su bili blizu fronta ubijeni ili ranjeni prilikom izmjene vatre.¹⁵⁷⁶ Prisilni rad ponekad je dugo trajao i zatocenci su bili izloženi vremenskim nepogodama.¹⁵⁷⁷ Osim toga, maltretirala ih je vojna policija,¹⁵⁷⁸ koja se ponekad nad njima sadistički izživljavala. Tako, na primjer, jedan svjedok priča da su mu stavili cigaretu u nosnicu i zaprijetili da će ga ubiti.¹⁵⁷⁹ Stražari su zatocenicima zabranjivali da odu u zaklon kad bi se našli u unakrsnoj vatri.¹⁵⁸⁰

iii) Opština Vitez

694. Dana 16. aprila 1993. vojnici HVO-a zatocili su brojne muške civile Muslimane, u veterinarskoj stanici u Vitezu.¹⁵⁸¹ Ta stanica nalazila se u jednoj opštinskoj zgradi udaljenoj oko 900 metara od hotela Vitez.¹⁵⁸² Sedamdeset šest zatocenika bilo je zatvoreno u podrumu i u prostorijama u gornjem dijelu zgrade.¹⁵⁸³ U podrumu je bilo tako malo mjesta da su zatocenci mogli samo cucati. Zrak je bio vlažan i zagušljiv. Starije osobe naposljetku su premještene u ordinaciju veterinarske

¹⁵⁷⁴ U stvari, sve do marta; svjedok TT, str. 6949.

¹⁵⁷⁵ Svjedok DD, T. str. 5232; svjedok AA, T. str. 4930-4931.

¹⁵⁷⁶ Svjedok AA, T. str. 4929; svjedok TT, T. str. 6954.

¹⁵⁷⁷ Svjedok TT, T. str. 6954.

¹⁵⁷⁸ Svjedok TT, T. str. 6954.

¹⁵⁷⁹ Svjedok OO, T. str. 6379.

¹⁵⁸⁰ Svjedok OO, T. str. 6379.

¹⁵⁸¹ Svjedok Ze-o /mo`da: Zec/, T. od 26. septembra 1997., str. 1892-1893; svjedok D, T. str. od 24. septembra 1997., str. 1809; svjedok Beso, T. od 26. augusta 1997., str. 1275, str. 1277.

¹⁵⁸² Svjedok Leach, T. od 27. juna 1997., str. 1997., str. 148.

¹⁵⁸³ Svjedok Ze-o, T. od 26. septembra 1997., str. 1893-1894.

stanice.¹⁵⁸⁴ Četvrtog dana zatoceništva¹⁵⁸⁵ zatocenci su premješteni u druge zato-eni-ke centre, na primjer, u školu u Dubravici.¹⁵⁸⁶

695. Smještena u jednoj opštinskoj zgradi nedaleko od viteškog željeznickog kolodvora, oko dva i pol kilometra od hotela Vitez,¹⁵⁸⁷ osnovna škola u Dubravici bila je baza jedinice Vitezovi i brigade Ludwig Pavlovic.¹⁵⁸⁸ Tokom prve polovice mjeseca aprila 1993. škola je služila i kao zato-eni-ki centar HVO-a. Ondje je bilo zato-eno dvjesto muslimanskih muškaraca, žena i djece, iz sela viteške opštine.¹⁵⁸⁹ Hrana im je bila oskudna, a životni uslovi loši.¹⁵⁹⁰ Nadalje, stražari su terorizirali žene i djecu i prijetili im.¹⁵⁹¹ Žene su silovali pripadnici HVO-a i vojne policije.¹⁵⁹²

696. Dom kulture u Vitezu bio je smješten u jednoj opštinskoj zgradi jedva stotinjak metara udaljenoj od zapovjedništva generala Blaškica u hotelu Vitez.¹⁵⁹³ Ta je zgrada u početku služila kao sjedište politickih stranaka Viteza. Mario Cerkez, zapovjednik Viteške brigade HVO-a, ondje je smjestio svoje zapovjedništvo.¹⁵⁹⁴ Od 16. aprila 1993. od 300 do 500 muslimanskih civila bili su ondje zatoceni pod nadzorom vojne policije i vojnika HVO-a.¹⁵⁹⁵ U podrumu su mnogi zatocenci, među kojima su bili i bolesni umirovljenici, morali stajati ili sjediti na hrpama zaliha ugljena.¹⁵⁹⁶ Kako im se broj velikom brzinom povećavao, zato-enci su premješteni u druge prostorije u zgradi, na primjer u dvoranu kina, koje su takode bile pretrpane.¹⁵⁹⁷ Kad su bolesni i umirovljenici pušteni,¹⁵⁹⁸ ostali zatocenci, a narocito pripadnici ABiH, SDA i intelektualci,¹⁵⁹⁹ krajem mjeseca su premješteni u druge zato-eni-ke centre, kao što je zatvor Kaonik.¹⁶⁰⁰

¹⁵⁸⁴ Svjedok D, T. od 24. septembra 1997., str. 1809.

¹⁵⁸⁵ Svjedok Ze-o, T. od 26. septembra 1997., str. 1900.

¹⁵⁸⁶ Svjedok Ze-o, T. od 26. septembra 1997., str. 1900.

¹⁵⁸⁷ P32; svjedok Ze-o, T. od 26. septembra 1997., str. 1900; svjedok Leach, T. od 27. juna 1997., str. 148-149.

¹⁵⁸⁸ Svjedok [efkija \idi}, T. od 29. jula 1997., str. 722; svjedok HH, T. str. 5068.

¹⁵⁸⁹ Svjedok Ze-o, T. od 26. septembra 1997., str. 1901.; svjedok XX, T. str. 7750, str. 7752.

¹⁵⁹⁰ Svjedokinja Fatima Ahmi}, T. str. 2785; svjedok G, T. str. 2699.

¹⁵⁹¹ Svjedokinja Fatima Ahmi}, T. str. 2784-2785.

¹⁵⁹² Svjedok Elvir Ahmi}, T. str. 2209-2211; svjedok Fatima Ahmi}, T. str. 2785-2786.

¹⁵⁹³ Svjedok Leach, T. od 27. juna 1997., str. 148.

¹⁵⁹⁴ Svjedok Bla{ki}, T. str. 16389.

¹⁵⁹⁵ Svjedok Y, T. str. 4827, str. 4830-4831; svjedok Beso, T. od 26. augusta 1997., str. 1286; svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997., str. 1004.

¹⁵⁹⁶ Svjedok Mujezinovi}, T. od 20 augusta 1997., str. 1095.

¹⁵⁹⁷ Svjedok Y, T. str. 4827; svjedok Beso, T. od 26 augusta 1997., str. 1286.

¹⁵⁹⁸ Svjedok Y, T. str. 4828.

¹⁵⁹⁹ Svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997., str. 1008.

¹⁶⁰⁰ Svjedok Y, T. str. 4828.

697. Selo Gacice nalazi se u opštini Vitez, oko dva kilometara od grada Viteza.¹⁶⁰¹ Nakon napada na selo 20. aprila 1993. grupa od 180 muslimanskih žena, djece, starijih muškaraca i civila okupljeno je u nekoliko preostalih kuća¹⁶⁰² pod nadzorom vojnika HVO-a.¹⁶⁰³ Uslovi života bili su iznimno teški.¹⁶⁰⁴ Nakon otprilike dvije sedmice HVO je odveo te ljude na teritoriju pod kontrolom muslimanskih snaga.¹⁶⁰⁵

698. Sredinom aprila 1993., 63 muškarca, uglavnom vojno sposobnih, bilo je nekoliko dana zatoceno od strane HVO-a u zgradi SDK u Vitezu. Pod nadzorom policije, zatocenci su bili zatvoreni u tri pretrpane i hladne prostorije.¹⁶⁰⁶

699. Mnoge zatocenike iz Doma kulture, veterinarske stanice, škole u Dubravici i SDK vojnici HVO-a su prisiljavali da kopaju rovove.¹⁶⁰⁷ To je bio težak i opasan posao. Na liniji fronta, neki od njih bili su ubijeni ili ranjeni,¹⁶⁰⁸ narocito onda kad im vojnici HVO-a ne bi dozvolili da legnu kako bi se zaštitili od vatre.¹⁶⁰⁹ U jednom incidentu, na primjer, vojnici HVO-a jednog su zatocenika ubili, a drugome prijetili.¹⁶¹⁰

700. Vijeće zaključuje da su u ovom slučaju ujedinjeni materijalni element i element svijesti zlocina ne-ovjernih postupanja (tacka optužnice 15) i okrutnog postupanja (tacka optužnice 16), koji su gore opisani. Vijeće istice sljedeće radnje i propuste:

- tjelesno i duševno nasilje koje je pocinjeno nad zatocenicima na raznim gore pomenutim mjestima njihova zatocenja, kao i dok su bili prisiljeni da kopaju rovove;
- izlaganje zatocenika smrtnoj opasnosti kad su odvođeni na front i u njegovu blizinu;

¹⁶⁰¹ Svjedok Hrusti}, T. str. 3469.

¹⁶⁰² Svjedok Hrusti}, T. str. 3488-3489.

¹⁶⁰³ Svjedok Hrusti}, T. str. 3490; svjedok ZZ, T. str. 8022.

¹⁶⁰⁴ Svjedok ZZ, T. str. 8022.

¹⁶⁰⁵ Svjedok ZZ, T. str. 8023; svjedok Hrusti}, T. str. 3496.

¹⁶⁰⁶ Svjedok Kavazovi}, T. od 26. augusta 1997., str. 1348-1349.

¹⁶⁰⁷ Svjedok Pezer, T. od 19. augusta 1997, str. 1004; svjedok Ze-o, T. od 26. septembra 1997., str. 1898; svjedok G, T. str. 2700; svjedok Kavazovi}, T. od 26. augusta 1997., str. 1349.

¹⁶⁰⁸ Svjedok Ze-o, T. od 26. septembra 1997., str. 1899; svjedok XX, T. str. 7754; svjedok Y, T. str. 4832.

¹⁶⁰⁹ Svjedok D, T. od 24. septembra 1997, str. 1812.

¹⁶¹⁰ Svjedok D, T. od 24. septembra 1997., str. 1814.

- atmosfera straha koja je vladala u zato-eni-kim centrima;
- slucajevi dugotrajnog zatocenja,¹⁶¹¹ u više logora i u teškim uslovima.¹⁶¹²

Vijeće, nadalje, dodaje kako su ti okrutni i ne-ovje-ni postupci djelo vojnika HVO-a i vojne policije, a da su žrtve bili bosanski Muslimani, vecinom civili, a ostali osobe koje nisu ucestvovala u borbi i koje su, dakle, zbog ranije navedenih razloga, bile zašticene osobe.

2. Uzimanje talaca

701. Prema optužnici, od januara 1993. do januara 1994. bosanski civili Muslimani držani su kao taoci od strane HVO-a i korišteni za razmjenu zarobljenika i za zaustavljanje bošnjačkih vojnih operacija protiv HVO-a.¹⁶¹³ Navodi se da je optuženi time pocinio tešku povredu, kažnjivu prema clanu 2(h) (držanje civila kao talaca) Statuta Suda (tacka optužnice 17) i kršenje zakona i obicaja rata, kažnjivo po clanu 3 Statuta i priznato clanom 3 (uzimanje talaca) Ženevskih konvencija (tacka optužnice 18).

a) Argumenti strana

702. Optužba precizira da se tacke optužnice 17 i 18 zasnivaju na doga|ajima 19. i 20. aprila 1993., kad je HVO dr`ao bosanske Muslimane zatocene narocito u kinu i veterinarskoj stanici, osnovnoj školi u Dubravici i zatvoru Kaonik.

703. Optužba tvrdi da veliki broj zatocenika (2223) koji su, navodno, 19. i 20. aprila 1993. primili prijetnje smrću, navodi na zaključak da sve bosanske Muslimane koje su hrvatske snage te regije zato-ile u zato-eni-kim centrima treba smatrati

¹⁶¹¹ Op}enito se -ini da maksimalno trajanje zato-enja u jednoj ustanovi nije bilo jako dugo: u Kaoniku 2 mjeseca, u kasarni u Kiseljaku 2 mjeseca, u Rotilju 2 mjeseca, u veterinarskoj stanici 4 dana, u {koli u Dubravici 20 dana, u domu kulture 2 sedmice, u Ga-icama 16 dana i kona-no, u zgradi SDK nekoliko dana.

¹⁶¹² Na primjer, nakon napada HVO-a u aprilu 1993., svjedok DD je bio prisiljen da ostane u svom selu. Bio je zato-en u selu Rotilj od 6. do 20. septembra, a zatim do 30. septembra u kasarni Kiseljak. Nakon toga je kopao rovove mjesec dana u Kre{evu, a zatim je ponovo bio u kasarni Kiseljak sve do 15. novembra. Na kraju je bio zatvoren u selu Rotilj sve dok nije razmijenjen 14. januara 1994. Svjedok DD, T. str. 5221-5239. Izme|u mjeseca aprila i 6. novembra 1993. svjedok JJ je bio zato-en u svom selu, u Rotilju i u kiselja-koj kasarni. Svjedok JJ, T. str. 5488, str. 5493, str. 5498 i str. 5506. Kona-no, svjedok TT je bio zato-en od juna 1993. do marta 1994. na raznim mjestima, uklju-uju}i i kiselja-ku kasarnu. Svjedok TT, T. str. 6945-6949.

¹⁶¹³ Druga izmijenjena optu`nica, para. 15.

taocima HVO-a. Kao prvo, u tim se zato-eni-kim cenrima nalazio veliki broj civila. U svakom slucaju, i u smislu -lana 3 Statuta, tužilac smatra da te žrtve nisu bile direktni sudionici neprijateljstava. Zatim, HVO je ocito nastojao upotrijebiti sva sredstva kojima je raspolagao da bi prisilio ABiH na zaustavljanje protivnapada. Konacno, optužba tvrdi da su `ivoti talaca bili u opasnosti.¹⁶¹⁴

704. Odbrana dopušta da je general Blaškic vršio dužnost zapovjednika u OZSB-u, ali smatra da je zatocavanje muslimanskih bosanskih civila bilo opravdano razlozima osiguranja i bezbjednosti. Takav jedan zakonit cin ne može se kvalificirati kao uzimanje talaca. Osim toga, odbrana smatra da nije pokazano da su osobe koje su ucestvovale u navodnom uzimanju talaca to cinile sa jasnom namjerom da iz toga izvuku korist.¹⁶¹⁵

b) Zaklju-ci

705. Kako bi rekonstruiralo incidente od 19. i 20. aprila 1993. Vijece ce se osloniti prije svega na svjedocenje dr. Muhameda Mujezinovica, bosanskog Muslimana i u to vrijeme clana Ratnog predsjedništva u Vitezu.¹⁶¹⁶

706. Dana 19. aprila 1993. dr. Mujezinovica su dva vojnika HVO-a odvela u Dom kulture u Vitezu. U jednoj kancelariji bio je Mario Cerkez sa još pet osoba koje su sve nosile uniforme HVO-a. Mario Cerkez je rekao da trupe ABiH napreduju prema gradu i da se svjedok mora pokoriti njegovim naredenjima. Rekao je svjedoku:

da mora nazvati komandu 3. korpusa, da mora nazvati Aliju Izetbegovi}a, Silajd`i}a i sve osobe koje je poznavao kako bi tim osobama rekao da, ako Armija Bosne i Hercegovina nastavi napredovati prema gradu, oni u zato-eni{tvu dr`e 2223 Muslimana koje su zarobili. ^erkez je naglasio da me|u njima ima `ena i djece i da }e ih sve pobiti. Tako |e mu je reako da mora preko lokalne televizije poslati apel Muslimanima iz Starog Viteza da predaju oru`je.¹⁶¹⁷

Dr. Mujezinovi} je nazvao komandanta 3. korpusa Armije BiH generala Had`ihasanovi}a, a na televiziji je odr`ao govor u kojem je pozvao Muslimane da

¹⁶¹⁴ Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga 6, IX, 8.

¹⁶¹⁵ Zavr{ni podnesak odbrane, IX, C.

¹⁶¹⁶ Svjedok Muhamed Mujezinovi}, T. od 20. augusta 1997., str. 1069, str. 1091-1102.

¹⁶¹⁷ Svjedok Muhamed Mujezinovi}, T. od 20. augusta 1997., str. 1092.

predaju oru`je. I drugi ljudi sa kojima se dr. Mujezinovi}em sastao tako|e su prenijeli poruku Marija ^erkeza svojim poznanicima.¹⁶¹⁸

707. Sutradan ujutro do{la su dva lokalna funkcionera HDZ-a, Ivan [anti} i Pero Skopljak, i ponovila prijetnju Marija ^erkeza. Na kraju je dr. Mujezinovi} bio prisiljen potpisati dokument koji mu je prezentirao Ivan [anti}, a po kojemu Muslimani i Hrvati pristaju, izme|u ostalog, na provo|enje Vance-Owenovog mirovnog plana, i prije nego {to ga potpi{u Srbi.¹⁶¹⁹

708. U svjetlu prethodno navedenoga, Vije}e smatra da se svim Muslimanima koje su 19. i 20. Aprila 1993. hrvatske snage zato-ile u ranije pomenute zato-eni-ke objekte prijetilo smr}u. To je neosporno ta-no barem za one koji su bili zato-eni u Domu kulture u Vitezu. Ako i nisu svi bili civili, niko od njih nije u-estvovao u borbi. Vije}e stoga smatra da se u ovom slu-aju zato-avanje nikako ne mo`e smatrati zakonitim jer mu je glavni cilj bio da se Armija BiH prisili na zaustavljanje napredovanja. I napokon, Vije}e isti-e da je Mario ^erkez bio zapovjednik Vite{ke brigade HVO-a i da je u tom svojstvu bio direktno podre|en generalu Bla{ki}u. Ustanovljene su, dakle, povrede iz ta-aka optu`nice 17 i 18.

3. Ne-ovje-no i okrutno postupanje: `ivi {titovi

709. Prema optu`nici, bosanski civili Muslimani bili su kori}teni kao `ivi {tit kako bi se bosanska armija odvrtila od otvaranja vatre na polo`aje HVO-a ili kako bi se muslimanske borce prisililo na predaju. HVO je navodno koristio `ive {titove u januaru ili februaru 1993. u selu Merdani, te 16. aprila 1993. i 20. aprila 1993. u Vitezu.¹⁶²⁰

710. Optu`eni se tereti da je time po-inio te{ku povredu, ka`njivu prema -lanu 2(b) (ne-ovje-no postupanje) Statuta Suda (ta-ka optu`nice 19) i te{ko kr{enje zakona ili obi-aja rata, ka`njivo po -lanu 3 Statuta i priznato -lanom 3(1)(a) (okrutno postupanje) @enevskih konvencija (ta-ka optu`nice 20).

¹⁶¹⁸ Taj dio svjedo-enja potvrdio je svjedok Y, T. str. 4863.

¹⁶¹⁹ P86.

¹⁶²⁰ Druga izmijenjena optu`nica, para. 16.

a) Argumenti strana

711. Optu`ba tvrdi da se kori{tenje zato-enih bosanskih Muslimana za `ivi {tit od strane HVO-a zasniva na tri zasebna doga|aja ili tipa djelovanja. Najprije su, 19. i 20. aprila 1993., bosanski muslimani zatvoreni u kinu u Vitezu navodno bili kori{teni kao `ivi {tit kako bi se zaustavilo granatiranje zapovjedni{tava OZHB-a i Vite{ke brigade od strane ABiH. Zatim je navodno 20. aprila 1993. HVO postavio 250 muslimanskih mu{karaca, `ena i djece oko hotela Vitez tokom otprilike tri sata kako bi se zaustavilo granatiranje te zone od strane ABiH. Kona-no, za HVO je bila uobi-ajena praksa da koristi kao `ivi {tit zato-enike prisiljene da kopaju rovove na frontu. Zato-ene osobe koje su na taj na-in dovedene u opasnu situaciju oko objekata (ili u objektima) koji su bili vojni ciljevi pretrpjele su, dakle, velike du{evne ili tjelesne patnje ili te{ke povrede ljudskog dostojanstva.¹⁶²¹

712. Odbrana u vezi ovog pitanja nije istaknula druge argumente, osim onih koji se op}enito odnose na pitanja zato-avanja.

b) Zaklju-ci

713. Najprije, Vije}e ponavlja svoj zaklju-ak da se kori{tenje zato-enika za kopanje rovova na frontu u opasnim uslovima mora okvalificirati kao ne-ovje-no ili okrutno postupanje. Motivi njihovih ~uvara nisu bitni.

714. Oko 20. aprila 1993. granatiran je Vitez i naro-ito zapovjedni{tvo HVO-a u hotelu Vitez.¹⁶²² Istoga dana, nakon napada hrvatskih snaga na selo Ga-ice, jedna kolona od 247 muslimanskih mu{karaca, `ena i djece¹⁶²³ dovedena je pred hotel Vitez. Kad su stigli, mu{karci su odvedeni drugdje.¹⁶²⁴ Svjedok Hrusti} sjedio je u krateru od granate, nasuprot hotela Vitez:

"}gedan vojnik je, dok smo stajali, rekao: "Osta}ete ovdje i sad }e va{i na vas slati granate, vas granatirati jer su dosad nas granatirali. Sad je red na vama da budete granatirani."¹⁶²⁵

¹⁶²¹ Zavr{ni podnesak tu`ioca, knjiga 6, IX, 9.

¹⁶²² P187; D273; svjedok Marin, T. str. 9029-9030; T. str. 17517.

¹⁶²³ Svjedok Hrusti}, T. str. 3483-3485; svjedok ZZ, T. str. 8021.

¹⁶²⁴ Svjedok Hrusti}, T. str. 3487.

¹⁶²⁵ Svjedok Hrusti}, T. str. 3487-3488.

Okupljene ljude nadgledali su vojnici iz unutrašnjosti hotela Vitez. Govorili su im da je svako tko se makne biti ubijen na licu mjesta. Nakon otprilike dva i pol do tri sata ti ljudi su vraćeni u svoje selo.¹⁶²⁶

715. Nadalje, Vijeće podsjeća da su 19. i 20. aprila 1993. brojni muslimanski civili bili zatočeni u (koli u Dubravici, koja je također bila baza Vitezova, te u Domu kulture u Vitezu, zapovjedništvo Marija Ćerkeza. Ipak, mada je moguće zamisliti da bi neka vojska nastojala da zaštiti svoje baze na protivpravani način, držeći u njima zatočene pripadnike protivničke strane, optužba nije dokazala van svake razumne sumnje da su ti zatočeni bili svjesni mogućnosti da bude izvršen napad protiv kojega bi oni služili kao zaštita. Nije dakle utvrđeno, za razliku od onoga što se dogodilo u hotelu Vitez, da su zatočeni u (koli u Dubravici i Domu kulture u Vitezu patili zbog toga što su mogli da budu korišteni kao živi štit.

716. Vijeće, dakle, smatra da su 20 aprila 1993. seljani iz Gatica poslani kao živi štit za zapovjedništvo optuženoga u Vitezu. Nesumnjivo je da je to nanijelo teške duševne i tjelesne patnje tim ljudima. Kako su ti ljudi bili muslimanski civili ili Muslimani koji nisu učestvovali u borbenim operacijama, Vijeće smatra da su oni, uslijed tog djela, bili žrtve neovjelog postupanja (tako optužnice 19) te stoga i okrutnog postupanja (tako 20).

4. Individualna krivična odgovornost generala Blažića

a) Argumenti strana

717. Optužba tvrdi da su gore opisane zločine počinile osobe koje su izvršavale naređenje generala Blažića ili plan koji je razradio general Blažić, na njegovo podsticanje ili uz njegovu pomoć i podršku.¹⁶²⁷ Nadalje, tužilac ističe da dokazni materijal također pokazuje da je optuženi krivično odgovoran za te zločine u smislu člana 7(3) Statuta.¹⁶²⁸

718. Odbrana tvrdi da ne postoji nikakav dokaz da je general Blažić izdao naređenja ili na bilo koji drugi način direktno učestvovao u počinjenju zločina vezanih za zatočavanje. Osim toga, odbrana tvrdi da general Blažić nije imao nikakvu

¹⁶²⁶ Svjedok Hrustić, T. str. 3488.

¹⁶²⁷ Završni podnesak tužilača, knjiga 7, XII, 3.

komandnu odgovornost u pogledu zločina vezanih za zatočavanje jer nije znao niti je imao razloga da zna za loše postupanje. Prema mišljenju odbrane, optuženi je preduzeo brojne mjere da se spriječe zločini ili da se kazne počinio i nije imao nikakvih ovlasti kontrole niti kažnjavanja nad upravom zatočeničkih objekata u srednjoj Bosni.¹⁶²⁹

b) Zaključci

i) Neovjerno i okrutno postupanje (tačke 15 i 16 optužnice)

719. Vijeće je najprije odrediti odgovornost generala Blažića za zločine počinjene u zatočeničkim centrima. Zatim je ispitati njegovu odgovornost u vezi sa kopanjem rovova.

a. Zatočenički centri

720. Gornje analize su pokazale da je odvajanje i zatočavanje muških civila Muslimana bio opetovani aspekt napada koje je HVO vršio na opštine Busovača, Kiseljak i Vitez. Zatočavanje tih osoba otkriva se, dakle, odvijalo na organiziran način. Vijeće u vezi s tim primjećuje da su vojnici HVO-a informirali neke Muslimane da ih u zatočeništvu drže po naređenju.¹⁶³⁰ Druge osobe bile su u vozilima HVO-a prevezene u zatvor u Kiseljaku.¹⁶³¹ I naposljetku, kako je Vijeće u daljem tekstu zaključiti, general Blažić je naredio da se brojni zatočenički koriste za kopanje rovova u bivšom OZSB-u, a kasnije su zatočenički bili razmijenjeni.¹⁶³² Vijeće smatra da takav stupanj organizacije upućuje na umijećanost najviše razine HVO-a. Ono, dakle, smatra da dokazi pokazuju van svake razumne sumnje da je general Blažić naredio zatočavanje.

721. Vijeće smatra da je general Blažić odgovoran za nasilje počinjeno u zatočeničkim centrima prema principu zapovjedne odgovornosti predviđenom članom 7(3) statuta.

¹⁶²⁸ Završni podnesak tužila, knjiga 7, XIV, 3.

¹⁶²⁹ Završni podnesak odbrane, IX.

¹⁶³⁰ Svjedok T, T. str. 4251; svjedok Zeo, T. od 26. Septembra 1997., str. 1893.

¹⁶³¹ Svjedok TT, T. str. 6946.

¹⁶³² Svjedok \ula \idi}, T. str. 3097; svjedok Z, T. str. 4894.

i. Tihomir Blaškić vratio je "efektivnu kontrolu" nad počinocima zločina

722. Prije svega, Vijeće podsjeća da su se svi centri za zatočavanje nalazili u OZSB-u kojim je general Blaškić upravljao od 27. juna 1992.¹⁶³³ Počinoci zločina u centrima za zatočavanje bili su vojnici HVO-a te pripadnici vojne policije.

723. Nije osporeno da je general Blaškić bio nadređen redovnim trupama HVO-a. Vijeće je, nadalje, uvjereni da je optuženi vratio efektivnu kontrolu nad vojnom policijom u smislu člana 7(3) Statuta.

724. S tim u vezi Vijeće podsjeća, kako je prethodno već ustvrdilo, da je general Blaškić zapovijedao pripadnicima vojne policije umiješan u napade na Ahmiće, Lončare, i Ožaniće u aprilu 1993. Ono, što tvrdi da je shodno propisima kojima se regulira organizacija i aktivnosti vojne policije¹⁶³⁴ optuženi, zapovjednik OZSB-a, imao nad njom vlast u pogledu izvršavanja svakodnevnih operativnih zadataka. Kao što je pred Vijećem objasnio jedan svjedok,

„Zapovjednik operativne zone je vojnog policajca, bilo da se radilo o aktivnom ili rezervnom policajcu, mogao kazniti jedino na disciplinskom planu. Najstroža disciplinska kazna bila je petnaest dana zatvora. Nakon petnaest dana zatvora vojni policajac se vraća u svoju jedinicu i nastavlja sa svojim redovnim zadacima. Zapovjednik operativne zone je mogao, ako bi neki vojni policajac počinio krivično djelo, podnijeti prijedlog za pokretanje sudskog postupka vojnom disciplinskom tužilaštvu, zapovjedniku ili pak načelniku uprave vojne policije, koji je trebao odlučiti o daljnjem postupanju u vezi tog prijedloga za pokretanje sudskog postupka.¹⁶³⁵“

725. Vijeće iz toga zaključuje da je general Blaškić tokom ratnog perioda u kojemu su počinjena ranije opisana zlodjela neosporno imao barem materijalnu moć da spriječi vojnu policiju u počinjenju zločina ili da kazni počinioce.

ii. Tihomir Blaškić je "znao ili je imao razloga da zna" da su počinjeni zločini

726. Zaključivši da je general Blaškić naredio zatočavanje Muslimana, Vijeće je za svaki od pojedinih zatočeničkih centara ispitati da li je on znao za počinjenje zločina.

727. Vijeće podsjeća da su zatočeni u zatvoru Kaonik bili muslimanski civili. Njih su zatočili vojnici HVO-a koji su također bili odgovorni za nasilje u zatvoru.

¹⁶³³ Svjedok Blaškić, T. str. 14799.

¹⁶³⁴ D523.

¹⁶³⁵ T. str. 17475-17476.

728. Odbrana tvrdi da je u januaru 1993. general Bla{ki} bio izoliran u Kiseljaku te stoga nije znao za zato-avanje civila i lo{e postupanje prema njima.¹⁶³⁶ Me|utim, optu`eni je sam izjavio kako je 27. januara 1993. naredio osloba|anje zato-enih civila iz zatvora Kaonik.¹⁶³⁷ Njegova mo} da naredi osloba|anje zato-enika¹⁶³⁸ pokazuje da se on doista mogao informirati o okolnostima zato-enja civila. U vezi s tim Vije}e primje}uje da je u to vrijeme Bla{ki} znao za intervenciju Crvenog krsta, koji je bio obavije{ten o lo{em postupanju prema zato-enicima.¹⁶³⁹

729. Nadalje, zatvor Kaonik je u neposrednoj blizini Viteza i upravnik zatvora Kaonik je priznao da je odgovarao zapovjednicima HVO-a Vitez i Busova-a.¹⁶⁴⁰ Stoga Vije}e zaklju-uje da je general Bla{ki} znao za nasilje po-injeno tokom prve polovice 1993. u zatvoru Kaonik.

730. Vije}e podsje}a da su, tokom otprilike osam mjeseci 1993., mnogi Muslimani bili zato-eni u kasarni u Kiseljaku. Ondje su vojnici HVO-a i pripadnici vojne policije po-inili nasilje nad zato-enicima. ^injenica, prije svega, da se zato-eni-ki centar nalazio u istom kompleksu kao i zapovjedni{tvo HVO-a u Kiseljaku¹⁶⁴¹ dozvoljava Vije}u da zaklju-i da je general Bla{ki} znao da je tamo bilo nasilja.

731. U Rotilju su tokom dugog perida u kojemu je HVO ondje dr`ao muslimanske civile u zato-eni{tvu po-injena ubistva i nasilje. Vije}e smatra da je, posredstvom svojih pot-injenih, general Bla{ki} morao biti informiran o onome {to se doga|alo u selu koje se nalazi 4,6 km od zapovjedni{tva HVO-a u Kiseljaku.¹⁶⁴² U vezi s tim, Vije}e isti-e da je Mario Bradara, dozapovjednik HVO-a u Kiseljaku, priznao da je znao za zato-avanje u Rotilju.¹⁶⁴³

732. General Bla{ki} je pred Vije}em priznao da je znao da su civili bili zato-eni u osnovnoj {koli u Dubravici.¹⁶⁴⁴ Radilo se, konkretno, o `enama i djeci koji su dvije

¹⁶³⁶ Zavr{ni podnesak odbrane, IX, A.1 i G.

¹⁶³⁷ Svjedok Bla{ki}, T. str. 15057.

¹⁶³⁸ Vrijeme koje je pro{lo od trenutka kad je Bla{ki} izdao nare|enje i trenutka kad su zato-enici stvarno oslobo|eni nema veze sa Bla{ki}evim ovlastima nego s intervencijom Crvenog krsta. Svjedok Bla{ki}, T. str. 15057-15058.

¹⁶³⁹ Svjedok Nuhagi}, T. str. 3814.

¹⁶⁴⁰ General Bla{ki} je izdao nare|enja direktno zatvorskim stra`arima, konkretno stra`aru u vojnom zatvoru oblasti Busova-e, D373 i D391; svjedok McLeod, T. str. 4740.

¹⁶⁴¹ ^ak je i sam general Bla{ki} ondje imao svoje prostorije, svjedok Friis-Pedersen, T. str. 4026-4027.

¹⁶⁴² Svjedok Leach, T. od 27. juna 1997., str. 136.

¹⁶⁴³ Svjedok Lanthier, T. str. 6128, str. 6153.

¹⁶⁴⁴ Svjedok Bla{ki}, T. str. 16224.

sedmice boravili u blizini komandnog mjesta generala Bla{ki}a. On je, me|utim, izjavio da uop{te nije poku{ao da se raspita o okolnostima njihovog zato-eni{tva jer se time bavio Crveni krst.¹⁶⁴⁵ [tovi{e, Vije}e primje}uje da je {kola istovremeno bila baza Vitezova. Prema mi{ljenju Vije}a, iz toga slijedi da general Bla{ki} nije mogao ne znati za atmosferu straha i za silovanja koja su po-injena u {koli.

733. Vije}e zaklju-uje da je general Bla{ki} znao za okolnosti i uslove zato-enja Muslimana u gore pomenutim objektima. U svakom slu-aju, general Bla{ki} nije u izvr{avanju svojih du`nosti pokazao razuman stepen revnosti. Kao zapovjednik sa-inom pukovnika on je bio u mogu}nosti da nad svojim trupama, na relativno ograni-enoj teritoriji, vr{i efektivnu kontrolu.¹⁶⁴⁶ [tovi{e, budu}i da je optu`eni naredio zato-avanje muslimanskih civila, on nije mogao a da se ne raspita o uslovima njihovog zato-eni{tva. Vije}e je, stoga, van svake razumne sumnje, uvjeren da je general Bla{ki} imao razloga da zna da su prilikom zato-avanja Muslimana u op{tinama Vitez, Busova-a i Kiseljak, po-injena kr{enja me|unarodnog humanitarnog prava.

iii. Tihomir Bla{ki} nije preduzeo nu`ne i razumne mjere da kazni po-inioce zlo-ina

734. Odbrana isti-e da general Bla{ki} nije imao nikakvu mogu}nost kontrole niti ka`njavanja u odnosu na upravnike zato-eni-kih centara.¹⁶⁴⁷ Me|utim, kako je gore ustanovljeno, Vije}e je vojnike HVO-a i pripadnike vojne policije identificiralo kao po-inioce zlo-ina. Iz dokaznog materijala je vidljivo da optu`eni nije revnosno izvr{io svoju du`nost da provede istragu zlo-ina i izrekne disciplinske mjere ili da o po-iniocima tih zlo-ina po{alje izvje{taj nadle`nim vlastima.¹⁶⁴⁸

b. Kopanje rovova

735. Vije}e je zaklju-ilo da su mnogi zato-enici bili prisiljavani da kopaju rovove na frontu u opasnim okolnostima. Ti su ljudi bili zato-eni u raznim objektima u OZHB-u: u zatvoru Kaonik, u kasarni u Kiseljaku, u selu Rotilj, te u gradu Vitezu, u Domu kulture, veterinarskoj stanici, {koli u Dubravici i zgradi SDK. Tokom tih

¹⁶⁴⁵ Svjedok Bla{ki}, T. str. 16225.

¹⁶⁴⁶ Svjedok Duncan, T. str. 6770-6772; svjedok Lanthier, T. str. 6128-6131; D333 i D334, general Bla{ki} je naredio humano postupanje prema zarobljenim civilima; D366, general Bla{ki} je naredio osloba|anje i bezbjednost civila.

¹⁶⁴⁷ Zavr{ni podnesak odbrane, IX, A.3.

¹⁶⁴⁸ Svjedok Marin, T. str. 8898-8901, str. 10189; svjedok Bla{ki}, T. str. 15159-15161.

radova zato-enici su pretrpjeli du{evno i tjelesno nasilje od strane vojnika HVO-a i vojne policije.

736. Odbrana odbija priznati da je general Bla{ki} naredio ili odobrio kori{tenje zato-enih civila za kopanje rovova.¹⁶⁴⁹ Tako|e tvrdi da je on bio uvjeren u legalnost radnih grupa.¹⁶⁵⁰ Upravnik zatvora Kaonik,¹⁶⁵¹ kao i neki od zapovjednika HVO-a, -ak su priznali da je upotreba zato-enih civila za kopanje rovova bila pitanje nu`de i da su oni izvr{avali nare|enja.¹⁶⁵² Jedan je me|unarodni posmatra~ procijenio da je HVO smi{ljeno koristio zato-enike za tu svrhu.¹⁶⁵³

737. General Bla{ki} je izjavio da on nije odlu-ivao o odredi{tu radnih grupa. Tako|e je rekao da je znao kako je @enevskim konvencijama zabranjen prisilni rad na liniji fronta.¹⁶⁵⁴ Dokazni materijal, me|utim, pokazuje da je optu`eni stvarno upravljao radnim grupama tra`e|i od njih da kopaju rovove na liniji fronte.¹⁶⁵⁵ U vezi s tim Vije}e podsje)a da su, {tovi{e, radnike na prisilnom radu ~uvali vojnici HVO-a.

738. Vije}e, dakle, zaklju~uje da je, naro-ito s obzirom na potreban stepen organizacije, general Bla{ki} naredio kori{tenje zato-enika za kopanje rovova, uklju-uju}i i one na frontu, u opasnim uslovima. Vije}e tako|e smatra da je nare|uju}i taj prisilni rad Bla{ki} svjesno preuzeo rizik da njegovi vojnici po-ine nasilje protiv neza{ti}enih zato-enika, naro-ito u uslovima velikih napetosti.

ii) Uzimanje talaca (ta-ke 17 i 18)

739. Bla{ki} je priznao da je znao i da su se oko 17. aprila 1993. zato-eni civili nalazili na raznim mjestima u Vitezu, no zanijekao je da je on naredio njihovo zato-enje.¹⁶⁵⁶ Bla{ki} je, kontradiktorno, izjavio da se prema tim zato-enicima postupalo humano i tako|e je istaknuo da je on imao ovlasti da ih pusti.¹⁶⁵⁷

¹⁶⁴⁹ Zavr{ni podnesak odbrane, IX F.

¹⁶⁵⁰ Zavr{ni podnesak odbrane, IX F.

¹⁶⁵¹ Svjedok McLeod, T. str. 4738-4740.

¹⁶⁵² Svjedok Ze-o, T. od 27. Septembra 1997., str. 1906; svjedok Morsink, T. str. 7335-7336.

¹⁶⁵³ Svjedok Buffini, T. str. 4100.

¹⁶⁵⁴ Svjedok Bla{ki}, T. str. 16589.

¹⁶⁵⁵ P715; P716; P717.

¹⁶⁵⁶ Svjedok Bla{ki}, T. str. 16389, str. 16392.

¹⁶⁵⁷ Svjedok Bla{ki}, T. str. 16392-16393.

740. Vijeće primjećuje kako su Mario Perkez, zapovjednik Viteške brigade i neposredno podređen Blaškiu,¹⁶⁵⁸ neki drugi vojni predstavnici HVO-a, te Ivan [anti] i Pero Skopljak, lokalni dužnosnici civilne vlasti HVO-a, bili direktno umiješani u uzimanje talaca 19. i 20. aprila 1993. Osim toga, oni su jasno pomenuli prijetnju koju je predstavljalo napredovanje ABiH prema Vitezu.¹⁶⁵⁹

741. Vijeće zaključuje kako je nezamislivo da general Blaški, čak i ako nije naredio uzimanje talaca, kao zapovjednik nije naredio odbranu grada u kojem se nalazila njegova komanda. To čini general Blaški je svjesno preuzeo rizik da pri postizanju tog cilja mnoge zatočene osobe budu korištene kao taoci.

iii) Neovjerno ili okrutno postupanje: civili (tačke 19 i 20 optužnice)

742. Dana 20. aprila 1993. ispred hotela Vitez, komande generala Blaškija u Vitezu, nalazilo se 247 zatočenika. Optuženi je izjavio da o tome nije ništa znao usprkos tome što je u toj zgradi proveo veći dio popodneva.¹⁶⁶⁰ Međutim, u hotelu Vitez, čija je fasada bila od stakla, i oko njega, bilo je mnogo vojnika HVO-a.¹⁶⁶¹ Jedan je vojnik jednom od zatočenika pred hotelom Vitez rekao kako ide da informira zapovjednika.¹⁶⁶² Osim toga, oficir generala Blaškija zadužen za operacije, Slavko Marin, priznao je na posredan način da su civili iz sela Ga-ice bili dovedeni u opasnost.¹⁶⁶³ Konačno, Vijeće podsjeća da je 20. aprila 1993. ABiH povelila izuzetno opasnu ofenzivu, čega je general Blaški bio savjestan.

743. Vijeće je, dakle, uvjereno, van svake razumne sumnje, da je general Blaški naredio da se 20. aprila 1993. civili iz sela Ga-ice upotrebe kao civili (tit kako bi zaštitio svoje zapovjedništvo).

¹⁶⁵⁸ D242.

¹⁶⁵⁹ Vijeće isti čine da je 19. i 20. aprila 1993. ABiH uspješno napala HVO koji se nalazio u vojno vrlo teškoj situaciji; P242; svjedok Watters, T. str. 2311.

¹⁶⁶⁰ Svjedok Blaški, T. str. 16384-16385.

¹⁶⁶¹ Svjedok Hrustić, T. str. 3488.

¹⁶⁶² Svjedok Hrustić, T. str. 3487.

¹⁶⁶³ Svjedok Marin, T. str. 9956.

IV KONA^NI ZAKLJU^CI

744. Vijeće je zaključilo da su se događaji koji se stavljaju na teret Tihomiru Blaškiću odigrali u okviru međunarodnog oružanog sukoba, pri čemu je Republika Hrvatska vršila globalnu kontrolu nad Hrvatskom zajednicom Herceg-Bosna i HVO-om, te uopće nad hrvatskim političkim i vojnim vlastima u središnjoj Bosni.

745. Optuženog su imenovala hrvatske vojne vlasti. Po dolasku u Kiseljak u aprilu 1992., postavljen je na mjesto komandanta Operativne zone Srednja Bosna 27. juna 1992., na kojem je mjestu ostao do kraja perioda na koji se odnosi optužnica. On je od početka pristajao uz politiku lokalnih hrvatskih vlasti, time što je npr. proglasio muslimanske snage teritorijalne odbrane u općini Kiseljak nelegalnim.

746. Od maja 1992. do januara 1993., napetosti između Hrvata i Muslimana neprestano su se pojačavale. Istovremeno je general Blaškić, u dogovoru sa hrvatskim političkim vlastima, ojačavao strukturu oružanih snaga HVO-a.

747. Januara 1993., hrvatske političke vlasti uputile su ultimatum Muslimanima u kojem su od njih, između ostalog, tražile da predaju oružje. Pokušale su preuzeti kontrolu nad svim teritorijama koji su smatrani povijesno hrvatskima, među ostalim i nad Lavanskom dolinom. Tada su izbili teški incidenti u Busovači, pri čemu su razorene muslimanske kuće. Brojni civili Muslimani bili su naprijeli slobode, a zatim primorani da napuste teritorij općine.

748. Unatoč naporima međunarodnih organizacija, između ostalog PMEZ-a i UNPROFOR-a, atmosfera između dvije zajednice ostala je izuzetno napeta.

749. Hrvatske političke i vojne vlasti, u koje se ubraja i optuženi, uputile su 15. aprila 1993. novi ultimatum. General Blaškić sastao se sa komandantima HVO-a, vojne policije i Vitezova i izdao im naređjenja za koja Vijeće smatra da su u stvari bila naređjenja za napad. Dana 16. aprila 1993., hrvatske snage kojima je general Blaškić bio nadređeni krenule su u napad u općinama Vitez i Busovača.

750. Hrvatske snage, HVO i samostalne jedinice pljačkale su i palile kuće i stajale, ubijale civile bez obzira na dob i pol, klale stoku, razarale ili oštećivale džamije, hapsile civile i prebacivale ih u zatočeničke centre gdje su životni uslovi bili bijedni i

gdje su bili prisiljeni da kopaju rovove i ponekad korišteni kao živi štit. Napadnuto je, kako je naveo i sam optuženi, dvadesetak sela, sva jednom te istom taktikom. Selo bi najprije bilo "okruženo". Napad bi započeo artiljerijskom vatrom. Jurišne snage i snage za pretres, organizirane u grupe po pet do deset vojnika, sprovele bi "čišćenje" sela. Isti scenarij ponovljen je nekoliko dana kasnije u općini Kiseljak. Hrvatske snage djelovale su sasvim koordinirano. Opseg i jednoobraznost zločina počinjenih protiv muslimanskog stanovništva u tako kratkom roku navodi na nedvojben zaključak da je bila riječ o planiranoj akciji sa ciljem da se muslimansko stanovništvo natjera u bjekstvo.

751. Ti su napadi, dakle, ispoljili rasprostranjen, sistematičan i nasilan karakter. Oni su se uklapali u okvir politike progona muslimanskog stanovništva.

752. Kako bi ispunio političke ciljeve koje je prigrlio, general Blaškić je koristio sve vojne snage na koje se mogao osloniti, bez obzira na karakter pravne veze koja ga je s njima povezivala.

753. On je izdavao naredjenja koristeći povremeno nacionalistički diskurs i bez propitivanja o njihovim eventualnim posljedicama. On je znajući da su neke od tih snaga počinile zločine, ponovo koristio iste snage za druge napade.

754. Ni u jednom trenutku nije preduzeo minimalne mjere koje je svaki nadređeni dužan da preduzme kad zna da se pripremaju krivična djela ili da su već doista i počinjena. Rezultat takvog stava bio je ne samo opseg zločina, koji je Vijeće opisalo, nego također i ispunjenje ciljeva hrvatskih nacionalista: prisilni odlazak većeg dijela muslimanskog stanovništva iz Lačvanske doline nakon što su bili svjedocima smrti i ranjavanja mnogih među njima, razaranja stambenih objekata i pljačke imovine, te nakon što su bili podvrgnuti svakojakom okrutnom i nečovječnom postupanju.

V PRINCIPI I SVRHE KAZNIVANJA

A. Mjerodavne odredbe

755. Da bi optu`enom izreklo primjerenu kaznu, Vije}e se rukovodi Statutom i Pravilnikom, koji upu}uju na op{ti raspon zatvorskih kazni koje izri-u sudovi u biv{oj Jugoslaviji.

1. Statut

756. Relevantne odredbe Statuta jesu -lanovi 7, 23 i 24. ^lan 7, koji govori o individualnoj krivi-noj odgovornosti, propisuje izme|u ostalog sljede}e:

2. Slu`beni polo`aj bilo koje optu`ene osobe, bilo da se radi o {efu dr`ave ili vlade ili o odgovornom dr`avnom funkcioneru, ne osloba|a takvu osobu krivi-ne odgovornosti niti ubla`ava kaznu.

4. ^injenica da je optu`ena osoba postupala prema nare|enju vlade ili nadre|enog ne osloba|a je krivi-ne odgovornosti, ali se mo`e uzeti u obzir za ubla`avanje kazne ako Me|unarodni sud utvrdi da tako nala`e pravda.

757. ^lanovi 23 i 24 propisuju:

^lan 23 Presuda

1. Pretresno vije}e izri-e presude i odmjerava kazne i sankcije osobama osu|enim za te{ka kr{enja me|unarodnog humanitarnog prava.

2. Presudu donosi ve}ina sudija pretresnog vije}a a pretresno vije}e je izri-e javno. Presudu prati pismeno obrazlo`enje kojem se mogu dodati izdvojena i protivna mi{ljenja.

^lan 24 Krivi-ne sankcije

1. Krivi-na sankcija koju izri-e pretresno vije}e ograni-ena je na kaznu zatvora. Prilikom odre|ivanja kazni zatvora pretresno vije}e ima}e u vidu op{tu praksu izricanja kazni zatvora na sudovima biv{e Jugoslavije.

2. Prilikom izricanja kazni pretresna vije}a uzimaju u obzir faktore poput te`ine krivi-nog djela i li-nih prilika osu|enika.

2. Pravilnik o postupku i dokazima

758. Pravilo 101 Pravilnika, pod naslovom "Kazne", određuje maksimalnu kaznu koju može izreći Međunarodni sud, tj. doživotni zatvor, kao i elemente koje Vijeće uzima u obzir pri odmjeravanju kazne, između ostalog:

Prilikom određivanja kazne pretresno vijeće uzima u obzir faktore pomenute u članku 24(2) Statuta, kao i [...] okolnosti; [...] olakšavajuće okolnosti, uključujući i značajnu saradnju osuđenika sa tužiocem prije ili poslije izricanja presude; [...] opću praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije [...]

3. Opći raspon zatvorskih kazni

759. S obzirom na prethodne odredbe, Vijeće je proučilo opću praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima u bivšoj Jugoslaviji.¹⁶⁶⁴ Pozivanje na tu praksu ima karakter indikacije i nema nikakvu obavezujuću vrijednost. Kad god je to izvedivo, Međunarodni sud razmatra odredbe i relevantnu sudsku praksu u bivšoj Jugoslaviji. No on nipošto ne bi trebalo da bude njima pravno vezan prilikom izricanja kazni i sankcija za krivična djela iz svoje nadležnosti.¹⁶⁶⁵

760. Praksa utvrđivanja kazni na sudovima u bivšoj Jugoslaviji temelji se na odredbama Glave XVI¹⁶⁶⁶ i članka 41(1)¹⁶⁶⁷ Krivičnog zakona SFRJ. Vijeće međutim nije ograničeno praksom sudova u bivšoj Jugoslaviji i može se inspirirati drugim pravnim izvorima kako bi utvrdilo kaznu koju valja izreći.

¹⁶⁶⁴ Član 23 Statuta i pravilo 101 Pravilnika.

¹⁶⁶⁵ Osuđujuća presuda, *Tužilaštvo protiv Dražena Erdemovića*, predmet br. IT-96-22-T, 29. novembar 1996. (u daljem tekstu: presuda Pretresnog vijeća u predmetu *Erdemović*), para. 40; Osuđujuća presuda, *Tužilaštvo protiv Jeana Kambande*, predmet br. ICTR 97-23-S, 4. septembar 1998. (u daljem tekstu: presuda u predmetu *Kambanda*), para. 23; presuda u predmetu *Furundžija*, para. 285; presuda u predmetu *Aleksovski*, para. 242; Odluka o osudi, *Tužilaštvo protiv Jean Paula Akayesu*, predmet br. ICTR-96-4-T, 2. oktobar 1998. (u daljem tekstu: presuda u predmetu *Akayesu*), para. 12-14; Presuda, *Tužilaštvo protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane*, predmet br. ICTR-95-1-T, 21. maj 1999. (u daljem tekstu: presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*), para. 5-7.

¹⁶⁶⁶ Glava XVI Krivičnog zakona bivše Jugoslavije "Krivična dela protiv mira i međunarodnog prava", -l. 141-156 i -l. 38 "Zatvor", -l. 41 "Odmjeravanje kazne" i -l. 48 "Sticaj krivičnih dela". Za krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava moglo se izreći od 5 do 15 godina zatvora ili smrtna kazna, odnosno 20 godina zatvora ako je smrtna kazna zamijenjena kaznom zatvora ili u slučaju kvalificiranog ubistva.

¹⁶⁶⁷ Član 41(1) Krivičnog zakona SFRJ: "Sud će u slučaju krivičnog dela odmeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to delo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je delo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je delo učinjeno, raniji život u slučaju, njegove lične prilike i njegovo držanje posle učinjenog krivičnog dela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost uinioca."

4. Funkcije i svrhe kažnjavanja

761. Utvrđivanje "pravedne" kazne, tj. kazne koja je u skladu s interesima pravde, zavisi od ciljeva koji se `ele postići. Vijeće u predmetu *^elebići* izdvojilo je četiri parametra koje valja uzeti u obzir prilikom određivanja trajanja kazne: retribucija, zaštita društva, preodgoj i odvratanje. Prema mišljenju Vijeća, odvratanje je

vjerovatno najvažniji faktor kod određivanja odgovarajuće kazne za kršenje međunarodnog humanitarnog prava. Pored činjenice da optuženi treba da se odgovarajućom kaznom u dovoljnoj mjeri odvraća od toga da ikada i pomisli da ponovo učestvuje u takvim zločinima, i lica koja se u budućnosti nalaze u sličnim situacijama treba isto tako da se odvrate od upućivanja u takva krivična djela.¹⁶⁶⁸

762. Kako je nedavno podsjetilo Vijeće u predmetu *Tadić*, Međunarodni sud ima misiju, u skladu sa rezolucijama 808 i 827 Savjeta bezbjednosti, da stane na kraju teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava i da doprinese ponovnoj uspostavi i održanju mira u bivšoj Jugoslaviji.¹⁶⁶⁹ Kako bi ostvarilo te ciljeve, Vijeće je dužno da, u skladu sa sudskom praksom dvaju *ad hoc* međunarodnih sudova, izrekne primjerenu kaznu s obzirom na svrhe koje su definirane u nastavku.¹⁶⁷⁰

763. Osim toga, kao što je rečeno u predmetu *Erdemović*:

Međunarodni sud u reprobaciji i javnoj stigmatizaciji od strane međunarodne zajednice, koja na taj način izražava svoje gnušanje nad odvratnošću ovih zločinaca i žigoše njihove počinioce, vidi jednu od ključnih funkcija kazne zatvora za zločine protiv čovječnosti.¹⁶⁷¹

764. Najzad, Vijeće dijeli mišljenje Pretresnog vijeća u predmetu *Furundžija* da se ovakvo rezoniranje može primijeniti ne samo na zločine protiv čovječnosti nego i na ratne zločine i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava.¹⁶⁷²

¹⁶⁶⁸ Presuda u predmetu *^elebići*, para. 1234.

¹⁶⁶⁹ Presuda o kazni, *Tuđilac protiv Duška Tadića*, predmet br. IT-94-1-Tbis-R117, 11. novembar 1999. (u daljem tekstu: presuda o kazni Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić* (II)), para. 7.

¹⁶⁷⁰ Presuda o albenačkom vijeću u predmetu *Tadić*, para. 9; Presuda u predmetu *^elebići*, para. 1231 i 1234; presuda u predmetu *Furundžija*, para. 288; presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, para. 2; Presuda, *Tuđilac protiv Omara Serushaga*, predmet br. ICTR-98-39-S, 5. februar 1999. (u daljem tekstu: presuda u predmetu *Serushago*), para. 20; presuda u predmetu *Akayesu*, para. 19; presuda u predmetu *Kambanda*, para. 28.

¹⁶⁷¹ Presuda Pretresnog vijeća u predmetu *Erdemović*, para. 65.

¹⁶⁷² Presuda u predmetu *Furundžija*, para. 289.

B. Odmjeravanje kazne

765. Faktori koje su oba Međunarodna suda uzimala u obzir pri odmjerenju kazne u različitim presudama moraju se tumačiti u svjetlu vrste krivih djela koje je počinjeno i ličnih prilika optuženog. Stoga valja razlikovati, s jedne strane, konkretne materijalne okolnosti koje su direktno vezane za krivno djelo i iz kojih se može ocijeniti njegova težina te, s druge strane, posebne lične prilike na osnovu kojih se izrečena kazna može prilagoditi ličnosti optuženog i tome koliko je sposoban za reintegraciju u društvo. Ipak, težina koja će se pridati svakoj vrsti okolnosti pri odmjerenju kazne zavisi od svrhe koju želi postići međunarodna pravda. Uzevši u obzir misiju Međunarodnog suda, manju važnost valja pridati posebnim ličnim prilikama koje, premda mogu pridonijeti osvjetljavanju razloga koji su optuženog naveli da počinio djela za koja se tereti, ni u kom slučaju ne umanjuju težinu zločina. [Tavie, te okolnosti mogu otežati odgovornost optuženog, zavisno od položaja koji je imao u predmetno vrijeme i od ovlasti koje je imao da spriječi počinjenje zločina.

1. Optuženi

766. Tihomir Blaškić je rođen 2. novembra 1960. u opštini Kiseljak u Bosni i Hercegovini. Živio je u mjestu Brestovsko. Roditelji su mu bili radnici, a otac mu je poginuo za vrijeme sukoba. Ima sestru i brata. Tihomir Blaškić oženjen je od 1987. i otac je dvojice djece. Osim za njihovo dvoje djece, supruga Tihomira Blaškića brine se i za njegovog brata.¹⁶⁷³ [to se tiče obrazovanja i profesionalne obuke, Tihomir Blaškić studirao je na Vojnoj akademiji u Beogradu 1979. i 1980., nakon čega je uslijedila serija unapređenja, najprije u JNA, do čina kapetana prve klase, pa zatim u HVO-u u činu pukovnika i načelnika glavnog stožera HVO-a u Mostaru, te naposljetku u činu generala u Glavnom inspektoratu vojske Republike Hrvatske. On je član Glavnog inspektorata te vojske. Tihomir Blaškić se predao Međunarodnom sudu 1. aprila 1996. Trenutno je u pritvoru u Pritvorskoj jedinici UN-a u Scheveningenu (Hag, Holandija).

¹⁶⁷³ T, str. 14822.

2. Olak{avaju}e okolnosti

767. Nare|enje nadre|enog i saradnja sa Tu`ila{tvom jedine su dvije olak{avaju}e okolnosti izri-ito predvi|ene Statutom i Pravilnikom.¹⁶⁷⁴ Me|unarodni sud, me|utim, ima diskreciono pravo pri ocjeni ~injeni-nog stanja i mo`e uva`iti bilo koju drugu relevantnu olak{avaju}u okolnost.

a) Objektivne olak{avaju}e okolnosti

768. Odsustvo direktnog u-e{a} mo`e se uva`iti kao olak{avaju}a okolnost pod uslovom da optu`eni ima podre|eni polo`aj u civilnoj ili vojnoj hijerarhiji. Kad je rije~o nadre|enima poput Tihomira Bla{ki}a u predmetno vrijeme, ako su doti-ni progla{eni krivima, Vije}e ne smatra odsustvo direktnog u-e{a} kao faktor ubla`avanja kazne.

769. Prinuda, ako je dokazana, umanjuje krivi-nu odgovornost optu`enog koji nije imao mogu}nost da bira i moralnu slobodu pri po~injenju djela za koje se tereti, te stoga povla-i bla`u kaznu, ako se optu`enog ve} ne mo`e u potpunosti osloboditi odgovornosti. Vije}e konstatira da u predmetno vrijeme Tihomir Bla{ki} nije na du`nosti koju je vr{iio postupao pod prinudom. Na njega se, dakle, ne mo`e primijeniti ova vrsta olak{avaju}e okolnosti.

770. Bez obzira na prinudu, pri odmjeravanju kazne obi-no se uzima u obzir kontekst unutar kojeg se odigralo krivi-no djelo, tj. stanje sukoba. To je bio slu-aj u predmetima *Tadi}*,¹⁶⁷⁵ *^elebi}*¹⁶⁷⁶ i *Aleksovski*.¹⁶⁷⁷ ^ini se da je u tim predmetima re~eni faktor bio pomenut ali da nije bio odlu-uju}i pri utvr|ivanju kazne. Vije}e ipak podsje}a na obja{njenja koja je dao Tihomir Bla{ki} u sklopu svog svjedo-enja, a koja se odnose na dezorganizaciju oru`anih snaga uzrokovanu prvenstveno manjkom iskusnog, primjereno obu-enog ljudstva i potrebnih materijalnih sredstava. Vije}e

¹⁶⁷⁴ ^lan 7(4) Statuta i pravilo 101(B) Pravilnika.

¹⁶⁷⁵ Presuda o kazni, *Tu`ilac protiv Du{ka Tadi}*a, predmet br. IT-94-1-T, 14. juli 1997. (u daljem tekstu: presuda o kazni Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi}* I), para. 70: "No, Pretresno vije}e ne mo`e zanemariti te doga|aje, odnosno na-in na koji bi oni mogli imati uticaja na krivi-na djela Du{ka Tadi}a i rasvijetliti njegovu ulogu, a time i njegove li-ne prilike," i para. 72: "No, ipak, virulentna i endemi-na propaganda koja je razbuktala strasti gra|ana [...] doprinijela je da do|e do zlo-ina u toku sukoba, te je kao takva uzeta u obzir pri utvr|ivanju kazne za Du{ka Tadi}a."

¹⁶⁷⁶ Presuda u predmetu *^elebi}*i, para. 1248: "Relevantno je, i od klju-nog zna-aja, uzeti u obzir okolnosti u kojima su se stvari doga|ale, kao i dru{tvne pritiske i neprijateljsko okru`enje u kojem je optu`eni djelovao." Za primjenu na konkretni slu-aj vidi para. 1245 (Muci) i 1283-1284 (Land`o).

¹⁶⁷⁷ Presuda u predmetu *Aleksovski*, para. 6.

tako je ima na umu nedjela koja je navodno počinila druga strana i poteškoće u kontroliranju spontanijih reakcija nekih Hrvata. Ipak, čak i kad bi se prihvatila istinitost ovih tvrdnji, one ne bi predstavljale ispriku za nadređenog kao što je Tihomir Blaškić, a fortiori kad je utvrđeno, kao u ovom slučaju, da je optuženi djelovao u skladu sa diskriminatornom politikom i u sklopu smišljenog sprovođenja te politike. Vijeće optuženog proglašava krivim za zločine protiv čovječnosti i samim tim isključuje mogućnost da bi nered nastao kao posljedica oružanog sukoba bio olakšavajuća okolnost.

b) Lične olakšavajuće okolnosti

771. Član 24(2) Statuta poziva da se pri odmjerenju kazne uzmu u obzir lične prilike optuženog. Sankcija mora, dakle, odgovarati počinocu zločina a ne samo krivičnom djelu kao takvom,¹⁶⁷⁸ kako to zahtijeva princip individualizacije kazne, pod uslovom da ti elementi efektivno doprinose odmjerenju kazne. Kao čovjek, optuženi ima savjest, osobnu prošlost i ličnost koji mogu objasniti proces koji ga je doveo do toga da počinio krivična djela i koja tebiina opravdava da mu se, kao takvom čovjeku, sudi pred Međunarodnim sudom.

772. Vijeće konstatira da u ovom predmetu nije bilo pozivanja na duševno stanje optuženog.¹⁶⁷⁹

773. Ponašanje optuženog nakon počinjenja zločina govori o njegovoj ličnosti utoliko što odražava svijest optuženog o tome da je počinio krivična djela i njegovu volju da se u određenoj mjeri "otkupi" time što je olakšati zadatak Međunarodnog suda.¹⁶⁸⁰ To obuhvata saradnju sa Tužilaštvom, kajanje, dobrovoljnu predaju i potvrdno izjašnjavanje o krivici.

774. Saradnja sa Tužilaštvom je jedina okolnost izričito predviđena Pravilnikom.¹⁶⁸¹ Ona samim tim stječe posebnu važnost. Da li je opravdano umanjiti kaznu po tom osnovu utvrđuje se zavisno od ozbiljnosti i obima saradnje. Saradnja

¹⁶⁷⁸ Lafave i Israel, *Criminal Procedure* (1991.), str. 1102, citirano u Presudi o kazni u predmetu *Tadić* (I), para. 61.

¹⁶⁷⁹ Pravilo 67(A)(ii) Pravilnika.

¹⁶⁸⁰ Presuda u predmetu *Kambanda*, para. 54: "Vijeće je takođe pozvano da u prilog Jeanu Kambandi uzme u obzir činjenicu da je njegovo potvrdno izjašnjavanje o krivici omogućilo da pravosuđe uštedi na sredstvima i da se izbjegnute pošte trauma i emocija vezanih za suđenje, te pospješilo sprovođenje pravde."

optu`enog ocjenjuje se, dakle, na osnovu koli-ine i kvalitete informacija koje je dao.¹⁶⁸² Osim toga, Vije}e isti-e spontanost i bezuslovnost saradnje, koja se mora pru`iti a da se ne tra`i ni{ta zauzvrat.¹⁶⁸³ Ukoliko pru`ena saradnja zadovoljava gornje uslove,¹⁶⁸⁴ Pretresno vije}e uva`ava je kao "zna-ajnu olak{avaju}u okolnost."¹⁶⁸⁵ Vije}a su u vi{e navrata zauzela stav da nesaradnja predstavlja ote`avaju}u okolnost. Vije}e konstatira da u ovom predmetu optu`eni nije sara|ivao sa Tu`ila{tvom.

775. Kajanje je uzeto u obzir kao olak{avaju}a okolnost u predmetima *Erdemovi}*,¹⁶⁸⁶ *Akayesu*¹⁶⁸⁷ i *Serushago*.¹⁶⁸⁸ Vije}e u predmetu *Kambanda* konstatiralo je da on nije izrazio kajanje, -ak ni kad mu je vije}e za to dalo priliku.¹⁶⁸⁹ Valja, me|utim, pokazati da je kajanje koje izra`ava optu`eni stvarno i iskreno. Tako je npr. u predmetu *Jelisi}* Vije}e navelo da nije uvjereno u iskrenost kajanja koje je ispoljio optu`eni.¹⁶⁹⁰ U ovom predmetu, Vije}e isti-e da osje}aj kajanja valja analizirati ne samo u svjetlu izjava optu`enog, nego i njegovog pona{anja (dobrovoljna predaja, potvrdno izja{njanje o krivici). Vije}e konstatira da je Tihomir Bla{ki} od prvog dana svog svjedo-enja izrazio duboko `aljenje i izjavio da je u-inio sve {to je mogao da bi popravio situaciju, ali da to nije bilo dovoljno.¹⁶⁹¹ Vije}e primje}uje da je taj stav u flagrantnom protivrje-ju sa -injeni-nim stanjem koje je Vije}e utvrdilo: nakon {to je izdao nare|jenja koja su dovela do po-injenja zlo-ina, optu`eni ne mo`e tvrditi da je poku{ao da ograni-i njihov u-inak, te se njegovo kajanje stoga -ini upitnim.

776. Dobrovoljna predaja smatra se va`nom olak{avaju}om okolno{u}u za odmjeravanje kazne. Ova mogu}nost je do sada analizirana u tri predmeta. U predmetu *Erdemovi}*, smatrana je razlogom za ubla`enje kazne utoliko {to je ukazala

¹⁶⁸¹ Pravilo 101(B)(ii) Pravidnika.

¹⁶⁸² Presuda u predmetu *Erdemovi}* (I), para. 99-101 i Presuda o kazni, *Tu`ilac protiv Dra`ena Erdemovi}*a, predmet br. IT-96-22-Tbis, 5. mart 1998. (u daljem tekstu: presuda u predmetu *Erdemovi}* (II)), para. 16(iv); presuda u predmetu *Kambanda*, para. 47.

¹⁶⁸³ Presuda u predmetu *^elebi}*i, para. 1279: "Pored toga, Pretresno vije}e ne nalazi da je bilo kakav poku{aj nagodbe priznavanjem krivice olak{avaju}i faktor kada se radi o odmjeravanju kazne."

¹⁶⁸⁴ Izme|u ostalog, ako je pridonijela ne samo dostavi novih informacija ili potvrdila poznate informacije, nego i identifikaciji drugih po-inilaca krivi-nih djela (protiv kojih optu`eni prihvata da svjedo-i na njihovom su|enju).

¹⁶⁸⁵ Presuda u predmetu *Kambanda*, para. 47; Presuda u predmetu *Erdemovi}* (II), para. 16(iv).

¹⁶⁸⁶ Presuda u predmetu *Erdemovi}* (I), para. 96-98; presuda u predmetu *Erdemovi}* (II), para. 16.

¹⁶⁸⁷ Presuda o kazni u predmetu *Akayesu*, para. 35(i).

¹⁶⁸⁸ Presuda o kazni u predmetu *Serushago*, para. 40-41.

¹⁶⁸⁹ Presuda u predmetu *Kambanda*, para. 51.

¹⁶⁹⁰ Presuda, *Tu`ilac protiv Gorana Jelisi}*a, predmet br. IT-95-10-T, 14. decembar 1999. (u daljem tekstu: presuda u predmetu *Jelisi}*), para. 127.

¹⁶⁹¹ T. str. 13108.

na iskrenost kajanja optu`enog. Naprotiv, u predmetu *Serushago*, uva`ena je kao zasebna olak{avaju}a okolnost.¹⁶⁹² Nedavno je u predmetu *Kupre{ki}* Vije}e navelo da dobrovoljna predaja optu`enih predstavlja faktor za ubla`enje kazne.¹⁶⁹³ U ovom predmetu, premda je ime optu`enog navedeno u optu`nici uz imena petorice saoptu`enih, Tihomir Bla{ki} se dobrovoljno predao 1. aprila 1996., odnosno otprilike godinu dana prije hap{enja jednog od saoptu`enih i godinu i {est mjeseci prije predaje ostalih saoptu`enih. Dodu{e, ta predaja uslijedila je tek nakon {to je optu`eni, kako je sam naveo na su|enju, pomnjivo pripremio svoju odbranu, tako da je -ak bio u mogu}nosti da na minutu rekonstruira svoj raspored u predmetno vrijeme, -ak i u najkriti-nijim trenucima sukoba. Tu pripremu je optu`eni prema vlastitim rije-ima sproveo na osnovu dokumenata koje vi{e ne posjeduje i koje Vije}e nije uspjelo ishoditi.

777. Ako se optu{eni potvrdno izjasni o krivici, sâmo takvo izjašnjavanje mo{e predstavljati faktor za znacajno ubla`avanje kazne. U ovom predmetu, Tihomir Bla{ki} nije se potvrdo izjasnio o krivici. Premda mo`e razumjeti -injenicu da optu{eni osporava pripisivost zlocina, Vije}e smatra neprihvatljivim to {to mu je trebalo toliko vremena da prizna da su zlo-ini zaista po-injeni, posebno oni u Ahmicima koje je sam optu{eni pripisao Muslimanima ili Srbima¹⁶⁹⁴ da bi na sudenju ustvrdio da ih je pocinila, konkretno, vojna policija.¹⁶⁹⁵

778. Imaju}i u vidu mogu}nost rehabilitacije, sudska praksa dvaju *ad hoc* krivicnih sudova uzima u obzir mladost optu{enog kao olak{avaju}u okolnost. Ocjene o tome {to je mlada dob se razlikuju. Dok MKSJ mladima smatra optu{ene koji su u vrijeme događaja imali od 19 do 23 godine,¹⁶⁹⁶ MKSR u tu kategoriju ubraja i dob od 32 do 37 godina.¹⁶⁹⁷ {to se tice ovog predmeta, Vijece primjecuje da je optu{eni, koji sada ima 39 godina, u predmetno vrijeme imao 32 godine. Vijece istice da to nije neuobicajeno mlada dob za zapovjednika operativne zone u vrijeme oru{anog sukoba.

¹⁶⁹² Presuda u predmetu *Serushago*, para. 34.

¹⁶⁹³ Presuda u predmetu *Kupre{ki}*, para. 853: " ^injenica da su se ?..gZoran Kupre{ki} i Mirjan Kupre{ki} dobrovoljno predali Me|unarodnom sudu predstavlja olak{avaju}i faktor za njihovu kaznu." Cf. tako |e para. 860 i 863.

¹⁶⁹⁴ P380; svjedok Duncan, T. str. 676.

¹⁶⁹⁵ Svjedok Bla{ki}, T. str. 18935-18937 i str. 18948.

¹⁶⁹⁶ Presuda u predmetu *Furund`ija*, para. 284: 23 godine; presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 1283: Land`o 19 godina; presuda u predmetu *Erdemovi}* (I), para. 109. i presuda u predmetu *Erdemovi}* (II), para. 16 (i): 23 godine.

¹⁶⁹⁷ Presuda o kazni u predmetu *Serushago*, para. 39; presuda o kazni u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, para. 12 (Ruzindana).

Mora se, međutim, napomenuti da su optuženome bile date velike odgovornosti, naročito one vezane za organizaciju vojske i vodenje vojnih akcija, i to u izuzetno kritičnom periodu. Mada je on bio profesionalni vojnik, Vijeće smatra da je njegova dob u određenoj mjeri olak{avaju}a okolnost.

779. I naposljetku, Pretresna vijeća su u mnogim slučajevima smatrala prikladnim da se ispita biografija optuženog, kako njen društveni, tako i profesionalni te porodični aspekt. Neophodno je ispitati te elemente jer bi oni mogli rasvijetliti razloge kriminalnog pona{anja optuženog.

780. Karakterne crte ne ispituju se u tolikoj mjeri zato da bi se bolje shvatili razlozi počinjenja krivičnog djela, koliko da bi se ispitala mogu}nosti rehabilitacije optuženog: presuda u predmetu *Erdemovic* konstatirala je da se karakter optuženog može reformirati i da on ne predstavlja opasnost.¹⁶⁹⁸ Posjedovanje moralnih standarda tako|e je značajka karaktera optuženog.¹⁶⁹⁹ Stoga Vijeće uzima u obzir ne samo činjenicu da optuženi nije ranije krivično gonjen, nego i njegov snažan osjećaj za vojnički poziv, koji do`ivljava kao du`nost. U vezi s tim, Vijeće mora istaknuti primjerno ponašanje optuženoga tokom -itavog sudjenja, bez obzira na to što se može misliti o njegovim izjavama u svojstvu svjedoka. Optuženi je takode ostavio dojam izuzetne lakoce u pogledu svega {to se ti-e vojnih pitanja. Valja primijetiti da je više svjedoka posvjedocilo o njegovom profesionalizmu i organizatorskim sposobnostima. On je covjek sa snažnim osjećajem za dužnost. Takode je covjek od autoriteta koji nije tolerirao da se njegova naredjenja ne izvršavaju. Covjek je snažnih uvjerenja i njegov anga`man za hrvatsku stvar je neupitan.

781. Činjenica da je optuženi pružio pomoć nekoj od žrtava tako|e je znak da se njegov karakter može reformirati.¹⁷⁰⁰ S tim u vezi, Vijeće primjećuje da je Tihomir Blaškic navodno, tu i tamo, održavao dobre odnose sa Muslimanima sve vrijeme sukoba. Navodno je učestvovao u muslimanskim proslavama, održavao kontakte sa jednom muslimanskom porodicom i zaštitio jednu Muslimanku cijem se mužu

¹⁶⁹⁸ Presuda u predmetu *Erdemovi}* (I), para. 110 i presuda u predmetu *Erdemovi}* (II), para. 16(i).

¹⁶⁹⁹ Presuda u predmetu *Erdemovi}* (II), para 16 (i); presuda o kazni u predmetu *Akayesu*, para. 35(iii). *A contrario*, vidi presudu u predmetu *^elebi}*i, para 1256.

¹⁷⁰⁰ Presuda u predmetu *^elebi}*i, para. 1270; presuda u predmetu *Erdemovi}* (II), para. 16 (i); presuda o kazni u predmetu *Serushago*, para. 37(v); pomo} `rtvama; presuda o kazni u predmetu *Akayesu*, para. 35(ii).

prijetilo.¹⁷⁰¹ Ipak, Vijeće primjećuje da su ti dobri odnosi bili sporadične prirode i prije svega na individualnoj osnovi. Ti faktori još su manje bitni kad se zna da kriminalci često pokazuju saosjećanje prema nekim od svojih žrtava čak i kad su počinili najgnusnijih zločina.

782. Ipak, s obzirom na težinu ovog slučaja, ali i zbog činjenice da su ti licni faktori prisutni kod mnogih optuženih, Vijeće može samo konstatirati ograničeni karakter, ako ne i odsustvo, važnosti koji oni mogu imati za odmjerenje kazne.¹⁷⁰²

3. Otežavajuće okolnosti

a) Obim zločina

i) Način počinjenja zločina

783. Naravno, toliko gnušan karakter zločina kvalitativni je kriterij koji prozlaži iz osobito okrutnog ili ponižavajućeg karaktera zločina. Vijeća su u tom smislu istakla krajnju okrutnost tjelesnog zlostavljanja¹⁷⁰³ i sadistički način na koji je ono izvršeno, kao i posebno poniženje koje su pri tome pretrpjele žrtve. Okrutnost napada svakako je važan kriterij pri odmjerenju primjerene kazne. U ovom predmetu gnusnost zločina počiva naročito na obimu i planiranom karakteru počinjenih zločina, što je za posljedicu imalo svjesno nanošenje patnji muslimanskim žrtvama, bez obzira na njihovu dob, pol ili status. S tim u vezi, Vijeće želi naglasiti naročito gnušan karakter zločina koji su počinjeni u Ahmicima, gdje su, u pažljivo planiranom napadu, sistematski ubijana djeca, žene i odrasli Muslimani, od kojih su neki živi spaljeni u kucama, dok su kuće opljačkane i spaljene, a džamije i vjerski objekti razoreni. Takvi elementi predstavljaju odlučujuću otežavajuću okolnost.

784. Broj žrtava je u više navrata uzet u obzir kao otežavajuća okolnost koja odražava obim počinjenog zločina.¹⁷⁰⁴ Ističući njihov sistematski karakter, vijeća su

¹⁷⁰¹ 5. novembar 1993. (T. str. 14577-14578).

¹⁷⁰² Presuda u predmetu *Furundžija*, para. 284: Vijeće primjećuje, nakon što je istaklo licne okolnosti: "Isto se, međutim, može reći i za mnoga druga optužena lica, te se u ovako ozbiljnom slučaju tome ne može dati značajna težina."

¹⁷⁰³ Presuda o kazni Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić* (I), para. 11. I detaljni opis zlostavljanja u trećem dijelu presude Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić*; Presuda o kazni u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, para. 18; presuda u predmetu *Elebići*, para. 1260-1267 i para. 1272-1276.

¹⁷⁰⁴ Presuda o kazni Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić* (I), para 11-15: Vijeće je detaljno ispitalo okolnosti svakog krivog djela i ulogu optuženoga u svakom od njih, analizirajući ih pojedinačno za svaku žrtvu, što je u cjelini rezultiralo naglaskom na broj žrtava. Presuda u predmetu *Erdemović* (II),

takode, kao otežavajuću okolnost, uzimala u obzir ponavljanje zločina.¹⁷⁰⁵ Broj žrtava valja takode razmotriti u odnosu na trajanje perioda u kojemu su zločini počinjeni.¹⁷⁰⁶ U ovom predmetu Vijeće istice ne samo broj žrtava, nego i silinu zločina, njihovo ponavljanje kao i njihov diskriminatorni i sistematski karakter. Vijeće istice da su brojnim muslimanskim civilima silom oduzeti domovi, dok ih je vrlo veliki broj morao pobjeći. To o-igledno pokazuje brutalna ubistva muslimanskih civila u Ahmicima u vrlo kratkom vremenskom periodu.

785. Pobuda za zločin može predstavljati otežavajuću okolnost onda kad je posrijedi naročito specifična pobuda. Sudska praksa je uzimala u obzir sljedeće pobude: nacionalni i vjerski progona,¹⁷⁰⁷ želju za osvetom¹⁷⁰⁸ i sadizam.¹⁷⁰⁹ Vijeće stoga smatra da je u slučajevima kršenja međunarodnog humanitarnog prava ključno razmotriti pobude za zločine za koje se tereti optuženi.¹⁷¹⁰ U ovom predmetu Vijeće istice diskriminaciju prema žrtvama na vjerskoj i nacionalnoj osnovi. Konstatirana kršenja trebaju se, stoga, obraditi u kontekstu progona, koji sam po sebi opravdava strožu kaznu.

ii) Posljedice zločina po žrtve

786. Status žrtava može se uzeti u obzir kao otežavajuća okolnost. U presudama je uzimana u obzir činjenica da su žrtve bile civili i/ili žene.¹⁷¹¹ Vijeće primjećuje da su u ovom predmetu mnogi zločini bili usmjereni protiv civilnog stanovništva općenito te protiv žena i djece kao dijela tog stanovništva. Ta zločinstva predstavljaju otežavajuću okolnost.¹⁷¹²

para. 15. Presuda o kazni u predmetu *Kambanda*, para. 42.: "Razmjeri zločina kojima je u periodu od 100 dana u Ruandi izvršen pokolj otprilike 500 000 civila predstavljaju otežavajuću okolnost" (bez fusnote); Presuda o kazni *Kayishema i Ruzindana*, para. 26.: izricanje stroge kazne za Kayishemu opravdava se, između ostalog, činjenicom da je proglašen krivim po 4 tačke genocida (nasuprot 1 za Ruzindanu).

¹⁷⁰⁵ Presuda u predmetu *Aleksovski*, para 235: u ovom predmetu Vijeće nije uzelo u obzir "ponavljajuću zlonamjernost". *A contrario*, da je ona bila ustanovljena, nema nikakve sumnje da bi bila uzeta u obzir kao otežavajući faktor.

¹⁷⁰⁶ Presuda u predmetu *Erdemovi* (I), para 85 i Presuda u predmetu *Erdemovi* (II), para. 15; presuda u predmetu *Kambanda*, para 42; presuda o kazni u predmetu *Akayesu*, para. 26 iv).

¹⁷⁰⁷ Presuda o kazni Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić* (I), para 45.

¹⁷⁰⁸ Presuda u predmetu *Elebići*, para. 1235.

¹⁷⁰⁹ *Ibid.*, para. 1269 i para. 1281.

¹⁷¹⁰ *Ibid.*, para. 1235.

¹⁷¹¹ Presuda u predmetu *Furundžija*, para 283.

¹⁷¹² *Ibid.* i presuda o kazni Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić* (I); para. 56. Presuda u predmetu *Elebići*, para. 1268.

787. Fizičke i psihološke posljedice zlostavljanja kojima su žrtve bile podvrgnute takode su uzimane u obzir kao otežavajuća okolnost.¹⁷¹³ Za taj kriterij karakteristična je, dakle, njegova subjektivna priroda. U predmetima *Tadić, Celebici* i *Furundžija*, vijeca su primijetila da su krivična djela počinjena u okolnostima koje su mogle samo učiniti težim i zločin i patnje žrtava.¹⁷¹⁴ Istaknuti su i slučajevi u kojima su zlostavljanja dovela do smrti.¹⁷¹⁵ Patnje žrtava su, dakle, element koji valja uzeti u obzir pri odmjerenju kazne. U ovom predmetu Vijeće istice ne samo patnje nanesene žrtvama u vrijeme počinjenja zločina pri čemu su korištena nesrazmjerna, nasumična i zastrašujuća sredstva i metode borbe, kao što su "bebe-bombe", "plameno-bacači", ručne bombe i kamion natovaren eksplozivom, nego i očite fizičke i duševne patnje koje trpe oni koji su preživjeli te brutalne događaje. Takode, uz fizičke i duševne posljedice od kojih pate žrtve, nužno se moraju pomenuti patnje koje su proizašle iz gubitka njihovih najbližih, kao i činjenica da se većina njih još uvijek nije uspjela vratiti na svoja ognjišta.

b) Stepen odgovornosti optuženog

i) Položaj nadređenog

788. U sudskoj praksi dvaju međunarodnih sudova nema nikakve sumnje oko toga da položaj nadređenog može opravdati povećanje kazne, koja je tim teža što je optuženi na višem položaju u vojnoj ili civilnoj hijerarhiji.¹⁷¹⁶ U ovom predmetu se čini da je vršenje efektivne vlasti važnije od samog položaja u hijerarhiji.¹⁷¹⁷ Presude MKSR-a treba u pogledu toga smatrati posebno značajnima s obzirom na veoma visok položaj u hijerarhiji nekih od optuženih.¹⁷¹⁸ Što se tiče sudske prakse MKSJ-a,

¹⁷¹³ Presuda u predmetu *^elebici*, para. 1226, 1260 i 1273.

¹⁷¹⁴ Presuda o kazni Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić* (I), para 56.

¹⁷¹⁵ *Ibid.*, para. 29: "Iako Duško Tadić nije proglašen krivim za smrt nijednog od ovih zatvorenika, njegovo učestvovanje u premlaivanju zatvorenika potaklo je logorske stražare i posjetioce logora na premlaivanje drugih zatvorenika, i to pod okolnostima koje su mogle dovesti i zapravo jesu dovele do smrti, što pogoršava prirodu njegovog zločina."

¹⁷¹⁶ Predmet *"Eichmann"*, 29. maj 1962., 36, *ILR*, 1968. str. 237: "The degree of responsibility generally increases as we draw further away from the man who uses the fatal instrument with his own hands and reach the higher level of commands."

¹⁷¹⁷ Presuda o kazni u predmetu *Serushago*, para 29.: "On je bio *de facto* vođa Interahamwe u Gisenyiju. U okviru dejstvovanja tih paravojnih snaga, on je davao naređenja koja su bila izvršavana"; presuda o kazni u predmetu *Akayesu*, para 36(ii).

¹⁷¹⁸ Presuda o kazni u predmetu *Kambanda*, para 44, 61 i 62; presuda o kazni u predmetu *Akayesu*, para 26.

vijeca su položaj nadređenog navodila kao otežavajuću okolnost.¹⁷¹⁹ U presudi u predmetu *Celebici* vijeće je ipak primijetilo da položaj nadređenoga ne mora nužno povla-iti strožu kaznu i da se optuženome mogu priznati olakšavajuće okolnosti ako je on imao samo "izvedena saznanja" o zločinima.¹⁷²⁰ Međutim, to vijeće je preciziralo da bi:

dozvoliti da sra-unato zanemarivanje suštinske dužnosti bude element olakšavanja krivične odgovornosti predstavljalo [...] izopačenje pravde i zloupotrebu koncepcije komandnih ovlaštenja.¹⁷²¹

789. Kada, dakle, neki nadređeni ne izvrše svoju dužnost da spriječe počinjenje zločina, ili da kazni počinioce, on treba biti kažnjen strožom kaznom nego njegovi potčinjeni koji su počinili zločin, u mjeri u kojoj taj propust predstavlja toleriranje, ili čak pristajanje nadređenog na počinjenje krivičnih djela od strane njegovih potčinjenih i doprinosi ohrabrivanju počinjenja novih zločina. Ne bi, doista, bilo logično kazniti običnog počinioca kaznom jednakom ili većom od one koja je izrečena nadređenom. U vezi s tim Vijeće podsjeća da je u predmetu *Tadić* albansko vijeće smatralo kako bi, s obzirom na relativno nizak položaj Dužnika Tadića, zatvorska kazna dužna od dvadeset godina bila pretjerana.¹⁷²² Položaj nadređenoga mora dakle uvijek značiti strožu kaznu ili barem navesti Vijeće da prida manju važnost olakšavajućim okolnostima i to neovisno o načinu učestvovanja u zločinu. U ovom predmetu Vijeće primjećuje da je Tihomir Blaškić, kao zapovjednik Operativne zone Srednja Bosna u predmetno vrijeme, imao visok položaj u hijerarhiji. Kao što je ranije navedeno, Vijeće smatra da optuženi nije imao samo izvedeno znanje o zločinima; ono se, van svake razumne sumnje, uvjerilo da je general Blaškić naredio napade usmjerene protiv muslimanskog civilnog stanovništva te tako postao odgovoran za zločine koji su počinjeni tokom tih napada ili je barem postao saučesnikom u njihovom počinjenju, a što se tiče onih zločina koji nisu proistekli iz takvih naredjenja, on je zanemario svoju obavezu da ih spriječi, a nakon njihova počinjenja nije preduzeo potrebne mjere da se kazne počinioce.

¹⁷¹⁹ Presuda u predmetu *Kupreški*, para. 862; presuda u predmetu *Furundžija*, para. 283 i presuda u predmetu *Čelebići*, para. 1240-1243 i para. 1268.

¹⁷²⁰ Presuda u predmetu *Čelebići*, para. 1219-1220.

¹⁷²¹ *Ibid.*, para. 1250.

¹⁷²² Presuda o žalbi na kaznu, *Tužilaštvo protiv Dužnika Tadića*, predmet br. IT-94-1-A i IT-94-1-Abis, 26. januar 2000. (u daljem tekstu: Presuda o žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*), para. 55-57.

ii) Na-in u-estvovanja

790. Pod aktivnim ili direktnim u-estvovanjem u zlo-inu podrazumijeva se to da je optu`eni neposredno po-inio sve ili neke od zlo-ina za koje ga se tereti. Neposredno u-estvovanje u zlo-inu je stoga ote`avaju}a okolnost koja se -e{}e uzima u obzir za po-inioca nego za nadre|enog.¹⁷²³ U tom su smislu prili-no indikativni presedani uspostavljeni presudama u predmetima *Tadi}* i *Furund`ija*.¹⁷²⁴ U ovom predmetu Vije}e konstatira odsustvo direktnog i aktivnog u-estvovanja Tihomira Bla{ki}a u zlo-inima. Me|utim, optu`eni je u predmetno vrijeme imao polo`aj nadre|enog koji ga -ini odgovornim za djela njegovih pot-injenih. Stoga, iako to odsustvo aktivnog i direktnog u-estvovanja ne predstavlja samo po sebi ote`avaju}u okolnost za optu`enog, ono nikako ne mo`e kompenzirati ote`avaju}u okolnost koja proizlazi iz njegovog polo`aja u hijerarhiji.¹⁷²⁵

791. Mo`e se dakle zaklju-iti da je polo`aj nadre|enog ve}a ote`avaju}a okolnost nego direktno u-estvovanje, utoliko {to iako direktno u-estvovanje nadre|enoga predstavlja ote`avaju}u okolnost, odsustvo direktnog u-estvovanja s njegove strane ne mo`e opravdati umanjenje kazne.

792. Pod svjesnim i dobrovoljnim u-estvovanjem smatra se u-estvovanje optu`enog u krivi-nim djelima uz punu svijest o samom -inu. Ono je uzeto kao ote`avaju}a okolnost u predmetu *Tadi}*¹⁷²⁶ kao i u svim ostalim presudama koje je donio MKSR.¹⁷²⁷ Sudska praksa tom faktoru pridaje manju ili ve}u va`nost ovisno o stepenu entuzijazma koji je optu`ni pokazao pri u-estvovanju. Svjesno u-estvovanje je dakle manje ote`avaju}a okolnost od smi{ljenog u-estvovanja. U obzir se ne uzima samo svijest optu`enoga o kriminalnoj naravi njegovih djela i njihovih posljedica ili o kriminalnom pona{anju njegovih pot-injenih, nego i volja, namjera koju je imao da ih po-ini. Kad se ustanovi postojanje takve namjere, ona mo`e opravdati dodatno pove}anje kazne. U ovom predmetu Vije}e isti-e svjesno i dobrovoljno u-estvovanje

¹⁷²³ Uzimanje u obzir zloupotrebe polo`aja nadre|enog kao ote`avaju}e okolnosti rezultira podizanjem kazne nadre|enoga na istu, ako ne i vi{u razinu.

¹⁷²⁴ Presuda u predmetu *Furund`ija*, para 281-282.

¹⁷²⁵ Presuda u predmetu *^elebi}i*, para. 1252.

¹⁷²⁶ Presuda o kazni Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi}* (I), para. 57 i presuda o kazni Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi}* (II), para. 20: "Pretresno vije}e je prilikom odmjeravanja odgovaraju}e kazne uzelo u obzir i -injenicu da je Du{ko Tadi} znao za napade ?...g na nesrpsko civilno stanovni{tvo ?...g i zdu{no ih podr`avao."

Tihomira Blaškića u zločinima za koje se tereti. Kao profesionalni vojnik koji je, prema vlastitoj izjavi, u JNA prošao obuku iz prava oružanih sukoba, optužen je bio savršeno svjestan opsega svojih obaveza. Nezamislivo je da Tihomir Blaškić nije mogao procijeniti krivične posljedice koje proističu iz kršenja tih obaveza.

iii) Predumišljaj

793. Predumišljaj optuženoga u nekom zločinu općenito povećava stepen njegove odgovornosti u počinjenju zločina, pa se stoga povećava i njegova kazna. Predumišljaj je klasična otežavajuća okolnost u nacionalnim zakonodavstvima. Zbog toga su ga MKSJ i MKSR uzeli u obzir u predmetima *Tadić*, *Celebici*, *Kambanda* i *Serushago*. Pretresno vijeće u ovom predmetu smatra da se, utoliko što je optuženi proglašen krivim za zločine protiv čovječnosti, te okolnosti ne mogu uzeti u obzir.

4. Ura-unavanje trajanja pritvora

794. Prema pravilu 101(D) Pravidnika, osuđeniku se se ura-unati "eventualno vrijeme koje je proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak". Stoga se pri izračunavanju trajanja kazne mora uzeti u obzir činjenica da je optuženi bio u pritvoru Suda od 1. aprila 1996. do danas, odnosno, tri godine, jedanaest mjeseci i dva dana.

5. Sama kazna

795. Ni u Statutu ni u Pravilniku ne određuje se izricito raspon kazni primjenjivih na krivična djela koja su u nadležnosti Suda. Član 24(2) Statuta pri odmjeravanju kazne ne pravi nikakvu distinkciju u odnosu na vrstu zločina; pretresno vijeće izriče jedino kazne zatvora, s tim da je maksimalna kazna doživotni zatvor prema pravilu 101(A) Pravidnika.

796. Međutim, načelo proporcionalnosti, koje je opšte načelo krivičnog prava, i član 24(2) Statuta pozivaju da Vijeće ima na umu težinu krivičnih djela te tako mogu predstavljati pravnu osnovu za raspon kazni. Prvo pitanje koje se time postavlja jest

¹⁷²⁷ Presuda o kazni u predmetu *Kambanda*, para. 61(B)(vi); presuda o kazni u predmetu *Akayesu*, para. 36(i); presuda o kazni u predmetu *Serushago*, para. 30; presuda o kazni u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, para. 13.

pitanje samog postojanja ljestvice težine zlocina iz nadležnosti Suda, s tim da se pitanje transponiranja te ljestvice na razinu odmjeravanja kazne javlja tek kasnije.

a) Pravni osnov i posljedice objektivne hijerarhizacije zlo-ina

797. Cini se da se o pitanju pravne osnovanosti gradacije zlocina nije do sada puno raspravljalo.¹⁷²⁸ U predmetu *Erdemovic* Žalbena vijeće je izložilo princip ljestvice težine zlocina, premda pri tome nije bilo potpune saglasnosti oko pravnih argumenata iznesenih u prilog tog principa. U svom zajedni-kom izdvojenom mi{ljenju sudije McDonald i Vohrah pozivaju se u osnovi na dva argumenta u prilog ljestvici težine zlocina. Kao prvo, oni upućuju na razliku u prirodi zlocina protiv covjecnosti i ratnih zlocina kako bi potkrijepili tvrdnju da je zlo-in protiv -ovje-nosti inherentno "ozbiljnije prirode nego ratni zlo-ini".¹⁷²⁹ U svojim izdvojenim mi{ljenjima u predmetima *Erdemovic* i *Tadic*¹⁷³⁰ sudije Li i Robinson su izrazili svoje neslaganje po tom pitanju i primijetili kako zlocin protiv covjecnosti nije zlocin protiv citave ljudske vrste nego zlocin protiv "-ovje-nost?i g, odnosno odre|en?eg odlik?eg pona{anja". Vijeće međutim primjećuje da unatoc tome što se mogu prihvatiti oba značenja rijeci "*humanité*" /"-ovje-anstvo", "-ovje-nost"/, ovo drugo značenje ne umanjuje težinu *per se* zlocina protiv covjecnosti, čija se priroda razlikuje od one ratnog zlocina.

798. Kao drugo, Vijeće se poziva na činjenicu da se zlocin protiv covjecnosti razlikuje od ratnog zlocina po svojim sastavnim elementima; zlocini protiv covjecnosti nisu izolirana djela, pocinjena nasumce, nego su to djela koja imaju, a toga je njihov pocinilac svjestan, daleko ozbiljnije posljedice zbog njihovog dodatnog

¹⁷²⁸ Presuda @albenog vije}a, *Tužilac protiv Dražena Erdemovica*, predmet br. IT-96-22-A, 7. oktobar 1997. (u daljem tekstu: presuda @albenog vije}a u predmetu *Erdemovic*), Zajedni-ko izdvojeno mi{ljenje sudija McDonald i Vohrah, para. 20-27, i Izdvojeno i protivno mi{ljenje sudije Lija; Presuda u predmetu *Erdemovic* (II) - Izdvojeno mi{ljenje sudije Shabuddeena; Presuda o kazni Pretresnog vije}a u predmetu *Tadic* (II) - Izdvojeno mi{ljenje sudije Robinsona.

¹⁷²⁹ Presuda @albenog vije}a u predmetu *Erdemovic*, para. 21.: "Po samoj svojoj prirodi, zlo-ini protiv -ove-nosti se u na-elu razlikuju od ratnih zlo-ina. Dok se pravila kojima se zabranjuju ratni zlo-ini ti-u kriminalnog pona{anja po-inioca prema neposrednom za{ti}enom objektu, pravila kojima se zabranjuju zlo-ini protiv -ove-nosti ti-u se pona{anja *po-inioca ne samo prema neposrednoj `rtvi ve} i prema -itavom -ove-anstvu.*" (naglasak dodan) kao i u presudi Pretresnog vije}a u predmetu *Erdemovi* } (I), para. 28: "No, zlo-ini protiv -ovje-nosti nadilaze -ovjeka kao pojedinca jer je napadom na -ovjeka napadnuto i negirano samo -ovje-anstvo. Upravo je identitet `rtve, -ovje-anstvo, ono {to daje poseban karakter zlo-inu protiv -ovje-nosti."

¹⁷³⁰ Presuda @albenog vije}a u predmetu *Erdemovi* }, Izdvojeno i protivno mi{ljenje sudije Lija, para. 26 i pozivanje na definiciju Egona Schwelba u "*Crimes against Humanity*", 23 *British Yearbook of International Law* (1946), str. 195; Presuda o kazni Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi* } (II), Izdvojeno mi{ljenje sudije Robinsona, str. 9.

doprinosa jednoj opštoj shemi nasilja.¹⁷³¹ Ne može se, ipak, smatrati da je zlocin protiv covjecnosti nužno ozbiljniji od ratnog zlocina;¹⁷³² potrebno je uporediti dva slicna krivi-na djela po-injena u osnovi.¹⁷³³

799. Tako se iz sudske prakse dvaju *ad hoc* me|unarodnih sudova oblikuje nacrt hijerarhije zlocina, cija pravna vrijednost nije, cini se, u ovom trenutku tacno utvrdena.¹⁷³⁴

b) Principi uspostavljeni u sudskoj praksi dvaju me|unarodnih sudova

i) Principi

800. Iz sudske prakse MKSR-a može se, cini se, razabrati hijerarhija zlocina. Vijece u predmetu *Kambanda*¹⁷³⁵ uspostavilo je cjelovitu ljestvicu težine zlocina, koja je primijenjena u kasnijim presudama MKSR-a;¹⁷³⁶ moguće je, dakle, uspostaviti sljedeću hijerarhiju zlocina iz nadležnosti Suda:

- 1) "zlocin nad zlocinima": genocid¹⁷³⁷
- 2) zlocin ekstremne težine: zlocin protiv covjecnosti
- 3) zlocin manje težine: ratni zlocin¹⁷³⁸

¹⁷³¹ Presuda @albenog vije}a u predmetu *Erdemovi*}, Zajedni-ko izdvojeno mi{ljenje sudija McDonald i Vohraha, para. 21 i pozivanje na analizu sastavnih elemenata zlo-ina protiv -ovje-nosti iz Presude Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi*} (I).

¹⁷³² *Ibid.*, izdvojeno i protivno mi{ljenje sudije Lija, para. 19-20.

¹⁷³³ Zlo-ini se gradiraju pod pretpostavkom "da su sve ostale okolnosti jednake".

¹⁷³⁴ Presuda o kazni Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi*} (II), Izdvojeno mi{ljenje sudije Robinsona, str. 2: "Ta odluka Žalbenog vije}a u predmetu *Erdemovi*}, koja se razmatra u ovoj Presudi o kazni (Presuda), naravno, obavezuje pretresna vije}a u pogledu relativne te`ine zlo-ina protiv -ovje-nosti, odnosno ratnih zlo-ina; i samo zato {to se osje}am obavezan njome saglasio sam se sa onim odjeljcima ove Presude u kojima zlo-ini protiv -ovje-nosti povla-e ve}u te`inu nego rani zlo-ini. Da nisam na ovaj na-in obavezan, ja bih izrekao istu kaznu za ratne zlo-ine kao za zlo-ine protiv -ovje-nosti." (naglasak dodan).

¹⁷³⁵ Presuda o kazni u predmetu *Kambanda*, para 10-16.

¹⁷³⁶ Presuda o kazni predmetu *Akayesu*, para. 3-11; presuda o kazni u predmetu *Serushago*, para 12-16; presuda o kazni *Kayishema i Ruzindana*, para. 9.

¹⁷³⁷ Presuda u predmetu *Kambanda*, para. 16: "...zlo-in genocida se izdvaja po svom elementu *dolusa specialisa*, koji zahtijeva da zlo-in bude po-injen sa namjerom da se uni{ti, u cijelosti ili djelomi-no -itava jedna nacionalna, etni-ka, rasna ili religijska grupa kao takva.

¹⁷³⁸ *Ibid.*, para. 9.

MKSJ je tako, -ini se, uspostavio istinsku hijerarhiju zlocina koja je korištena za odmjeravanje kazne, budu}i da se zlocin genocida kažnjavao doživotnim zatvorom.¹⁷³⁹

801. U slucaju MKSJ-a ta hijerarhija zlocina još nije transponirana na razinu kažnjavanja. U toj se praksi do sada zapravo izdvaja samo predmet *Tadic* po tome {to je optu`eni, s jedne strane, proglašen krivim za zlocine protiv covjecnosti i za ratne zlocine za ista djela, a s druge strane, osuden na razlicite kazne za svaku od navedenih kvalifikacija, s tim da su kazne za zlocine protiv covjecnosti sistematicno bile godinu dana duže. Cak i u predmetu *Erdemovic* Žalbeno vijece nije jasno primijenilo hijerarhiju krivi-nih djela, onu koja je utvr|ena u pravomo}noj presudi, za odmjeravanje odgovarajuće primjenjive kazne.¹⁷⁴⁰ Nedavno je u predmetu *Tadic* Žalbeno vijece konstatiralo da za odmjeravanje kazne pravo ne pozna distinkciju u težini zlocina protiv covjecnosti i ratnog zlocina.¹⁷⁴¹ Što se tice utvrđivanja kazne, to vijece je primijetilo:

Za oba djela mogu se izre}i iste kazne, pri -emu se te`ina u svakom pojedinom slu-aju odre|uje prema okolnostima tog slu-aja.¹⁷⁴²

802. Cini se, dakle, da sudska praksa Suda nije tacno utvrđena. Vijece ce se stoga ograni-iti na određivanje težine zlocina na osnovi okolnosti u ovom konkretnom predmetu.

ii) Na-in ocjene te`ine krivi-nog djela

803. Objektivni nacin ocjenjivanja težine nekog zlocina povezan je sa težinom koja je inherentna pravnoj kvalifikaciji krivi-nog djela. U obzir se uzima težina relevantne kvalifikacije, a ne težina pocinjenog krivi-nog djela nekom predmetu. Nacin subjektivnog ocjenjivanja težine povezan je pak sa težinom *in personam* krivi-nog djela.¹⁷⁴³

¹⁷³⁹ S izuzetkom kazni izre-enih Serushagu i Ruzindani.

¹⁷⁴⁰ Presuda predmetu *Erdemovi}* (II): kad je kazna smanjena sa 10 godina za zlo-in protiv -ovje-nosti na 5 godina za kr{enje zakona ili obi-aja rata, nova kvalifikacija zlo-ina nije bila jedini odlu-uju}i faktor u utvr|ivanju kazne, jer je u drugoj presudi kao odlu-uju}a olak{avaju}a okolnost uzeta u obzir prinuda; cf. Izdvojeno mi{ljenje sudije Shabuddeena, str. 10.

¹⁷⁴¹ Presuda o`albi na kaznu u predmetu *Tadi}*, para 69. Vidi i protivno mi{ljenje sudije Cassesea.

¹⁷⁴² *Ibid.*, para. 69.

¹⁷⁴³ Presuda u predmetu *^elebi}*, para. 1226.

804. Osim težine *per se* krivi-nog djela valja takode uzeti u obzir i njegovu težinu *in personam*.¹⁷⁴⁴ Premda se subjektivna težina ne uzima u obzir u ljestvici težine krivi-nih djela, ona je bitna za drugu fazu odmjeravanja kazne jer osigurava da predmetne okolnosti na ispravan na-in budu uzete u obzir pri utvr|ivanju kazne. Nije kontradiktorno principu individualizacije kazne osloniti se na ljestvicu težine krivi-nih djela. Ljestvica krivi-nih djela bi}e rezultat spoja i procjene objektivne težine, ako je prihva}ena, i subjektivne težine, s tim što se podrazumijeva da težina drugog faktora ne bi trebala, osim u iznimnim okolnostima, poništiti prvi faktor. Nadalje, naknadna modulacija kazne mo`e se posti}i, ukoliko je tako ne{to potrebno, izricanjem minimalne kazne.¹⁷⁴⁵ Vijece, medutim, primjecuje da takav institut nije univerzalno priznat u raznim pravnim sistemima.

c) Jedinstvenost kazne

805. Vijece smatra da odredbe pravila 101 Pravilnika ne sprecavaju izricanje jedinstvene kazne za više zlocina. S tim u vezi Vijece primjecuje da je, mada su do sada pretresna vijeća MKSJ-a izricala presude sa višestrukim kaznama, Pretresno vijeće I MKSR-a izreklo jedinstvene kazne u predmetima *Kambanda*¹⁷⁴⁶ i *Serushago*.¹⁷⁴⁷

806. Štaviše, Vijece podsjeća da je u predmetima za koje su postupci vođeni na vojnim sudovima u Nirnbergu i Tokiju izricana upravo jedinstvena kazna, pa čak i u slučaju višestrukih zlocina.

807. U ovom su predmetu krivi-na djela koja se pripisuju optuženome kvalificirana na više različitih načina, ali ona cine jedinstven skup kriminalnih radnji pocinjenih na jednom određenom geografskom području u relativno dugom vremenskom razdoblju, čija je sama duljina doprinijela tome da se potvrdi kvalifikacija zlocina protiv covječnosti pri -emu se kod tih radnji ne može napraviti distinkcija između kriminalne namjere ili pobuda. Vijece, nadalje, primjecuje da krivi-na djela za koje se tereti optužni, osim zlocina progona, pocivaju na potpuno istim radnjama kao što su i one navedene za druga krivi-na djela za koja se optuženome sudi. Drugim rijecima,

¹⁷⁴⁴ Presuda u @albenog vije}a u predmetu *Erdemovi*}, para 10; Presuda u predmetu *Kambanda*, para. 29.

¹⁷⁴⁵ Presuda o kazni Pretresnog vije}a u predmetu *Tadi*} (I), para. 76: "Preporuka za minimum slu`enja kazne"; -lan 132-23 francuskog Krivi-nog zakona.

¹⁷⁴⁶ Presuda u predmetu *Kambanda*.

nije moguće odrediti na koje radnje bi se odnosile pojedine tačke optužnice, osim onih koje podržavaju krivično gonjenje i osudu shodno tački 1 (Progon) koja uostalom pokriva duži vremenski period od bilo koje druge tačke optužnice. S obzirom na koherentnost cjeline, Vijeće smatra da je opravdano izricanje jedinstvene kazne za sve zločine za koje je optuženi proglašen krivim.

6. Zaključak

808. U konacnici, Vijeće smatra da su u ovom predmetu otežavajuće okolnosti neosporno prevagnule nad olakšavajućim i da izrečena kazna tačno odražava stepen težine počinjenih zločina i grešaka optuženoga s obzirom na njegov karakter, na nasilje počinjeno nad žrtvama, na okolnosti u predmetno vrijeme i na potrebu da se obezbijedi kazna primjerena teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, čije je kažnjavanje i svrha Međunarodnog suda, shodno razini odgovornosti optuženoga.

¹⁷⁴⁷ Presuda o kazni u predmetu *Serushago*.

VI DISPOZITIV

IZ GORE NAVEDENIH RAZLOGA, PRETRESNO VIJE]E, jednoglasnom odlukom svojih članova,

PROGLAŠAVA da je Tihomir Blaškić KRIV:

za to što je između 1. maja 1992. i 31. januara 1994. naredio, u opštinama Vitez, Busovaca i Kiseljak, a konkretno u gradovima i selima Ahmici, Nadioci, Pirici, Šantici, Očehnici, Vitez, Stari Vitez, Donja Veceriska, Ga-ice, Loncari, Grbavica, Behrici, Kazagici, Svinjarevo, Gomionica, Gromiljak, Polje Višnjica, Višnjica, Rotilj, Hercezi, Tulica i Han Ploca/Grahovci zlocin protiv covjecnosti, odnosno progone bosanskih Muslimana civila (tacka optužnice 1), i to sljedećim radnjama:

- napadima na gradove i sela;
- ubistvima i nanošenjem teških povreda tjelesnog integriteta;
- uništavanjem i pljackom imovine, a narocito vjerskih i obrazovnih ustanova;
- okrutnim ili nečovječnim postupanjem prema civilima, konkretno, korištenjem civila kao talaca i za živi štit;
- prisilnim preseljavanjem civila.

kojim je djelima, naročito stoga što se radi o međunarodnom oružanom sukobu, general Blaškić počinio:

- kršenje zakona ili običaja rata, kažnjivo prema članu 3 Statuta i priznato članom 51(2) Dopunskog protokola I: protivpravni napadi na civile (tacka optužnice 3);
- kršenje zakona ili običaja rata, kažnjivo prema članu 3 Statuta i priznato članom 52(1) Dopunskog protokola I: protivpravni napad na civilne objekte (tacka optužnice 4);
- tešku povredu, kažnjivu prema članu 2(a) Statuta: hotimično lišavanje života (tacka optužnice 5);

- kršenje zakona ili običaja rata, kažnjivo prema članu 3 i priznato članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija: ubistvo (tačka optužnice 6);
- zločin protiv čovječnosti, kažnjiv prema članu 5(a) Statuta: ubistvo (tačka optužnice 7);
- tešku povredu, kažnjivu prema članu 2(c) Statuta: namjerno uzrokovanje teških patnji ili nanošenje teških povreda tjelesnog integriteta ili zdravlja (tačka optužnice 8);
- kršenje zakona ili običaja rata, kažnjivo prema članu 3 Statuta i priznato članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija: nasilje protiv života i osobe (tačka optužnice 9);
- zločin protiv čovječnosti, kažnjiv prema članu 5(i) Statuta: ne-ovještva djela (tačka optužnice 10).
- tešku povredu, kažnjivu prema članu 2(d) Statuta: uništavanje imovine velikih razmjera (tačka optužnice 11);
- kršenje zakona ili običaja rata, kažnjivo prema članu 3(b) Statuta: razaranja koja nisu opravdana vojnom nuždom (tačka optužnice 12);
- kršenje zakona ili običaja rata, kažnjivo prema članu 3(e) Statuta: pljacka javne ili privatne imovine (tačka optužnice 13);
- kršenje zakona ili običaja rata, kažnjivo prema članu 3(d) Statuta: hotimično razaranje ili oštećivanje vjerskih ili obrazovnih institucija (tačka optužnice 14);
- tešku povredu, kažnjivu prema članu 2(b) Statuta: ne-ovještvo postupanje (tačka optužnice 15);
- kršenje zakona ili običaja rata, kažnjivo prema članu 3 Statuta i priznato članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija: okrutno postupanje (tačka optužnice 16);
- tešku povredu, kažnjivu prema članu 2(h) Statuta: korištenje civila kao talaca (tačka optužnice 17);

- kršenje zakona ili običaja rata, kažnjivo prema članu 3 Statuta i priznato -lanom 3(1)(b) @enevskih konvencija: uzimanje talaca (ta-ka optu` nice 18);
- tešku povredu, kažnjivu prema članu 2(b) Statuta: ne-ovje-no postupanje (ta-ka optu` nice 19);
- kršenje zakona ili običaja rata, kažnjivo prema članu 3 Statuta i priznato -lanom 3(1)(a) @enevskih konvencija: okrutno postupanje (ta-ka optu` nice 20).

U svakom slu-aju, on je, kao nadre|eni, propustio da preduzme potrebne i razumne mjere kojima bi se sprije-ilo po-injenje zlo-ina ili kaznili po-inioci.

NIJE KRIV po ta-kama optu` nice 3 i 4 za granatiranje Zenice,

IZJAVA SUDIJE SHAHABUDDEENA

Sla`em se sa presudom, no kako sam se u jednom prethodnom predmetu ogradio u vezi sa pitanjem me|unarodnog oru`anog sukoba, iznijet }u svoje vi|enje nekih aspekata tog pitanja, u onoj mjeri u kojoj se ono odnosi i na ovaj predmet.

Glavno pitanje ti-e se testa koji valja primijeniti u slu-aju kada se tvrdi da je dr`ava koju se tereti djelovala uz pomo} nekog stranog vojnog entiteta, za razliku od izravne vojne intervencije. U paragrafu 27 zajedni-kog mi{ljenja sudija Vohraha i Nieto-Navie govori se o «globalnoj kontroli»; ta odluka donesena je u predmetu *Aleksovski*, a Pretresno vije}e donijelo ju je 25. juna 1999. Test pod sli-nim nazivom pojavio se u presudi koju je @albeno vije}e u predmetu *Tadi}* izreklo ubrzo nakon toga, odnosno 15. jula 1999. U vezi sa tim testom iznio sam gorenavedene ograde. Ovo Pretresno vije}e tako|e primjenjuje taj test. Kao sudija ovog Suda, sla`em se sa Pretresnim vije}em da se valja pridr`avati presude @albenog vije}a o tom pitanju. Me|utim, osobno imam razli-it pristup problemu i volio bih ga zadr`ati, iako on dovodi do istog zaklju-ka do kakvog se do{lo u ovom predmetu uz primjenu testa globalne kontrole.

Kao prvo, u obzir valja uzeti da, kako je to rekao sudija Gros, «promjena u terminologiji nije dovoljna da bi se izbjegao problem».¹ Problem koji se postavlja prilikom utvr|ivanja da li se neka dr`ava nalazi u oru`anom sukobu sa drugom dr`avom posredstvom stranog vojnog entiteta ne rje{ava se postavljanjem pitanja da li postoji «globalna kontrola», osim ako se taj termin ne shvati u odnosu na kriterij koji sudu omogu}uje da odlu-i postoji li takva kontrola u posebnim okolnostima bilo kojeg predmeta.

^ini mi se da se takav kriterij mo`e utvrditi tako da se postavi pitanje o tome koji je to stupanj kontrole koji na *efektivan* na-in u bilo kojim okolnostima omogu}uje dr`avi koju se tereti da koristi silu protiv neke druge dr`ave putem posredni{tva zainteresiranog stranog vojnog entiteta. To je jedini standard koji mo`e pomo}i da se utvrdi da li je «globalna kontrola» u jednom kontekstu «globalna kontrola» u nekom drugom. Na primjer, ono {to je globalna kontrola u kontekstu povreda me|unarodnog humanitarnog prava, ne mora biti globalna kontrola u kontekstu upotrebe sile pri kojoj nije do{lo do takvih povreda, {to je mogu}e. Upravo se u smislu prvog konteksta (koji ovdje nije relevantan) u predmetu *Nikaragva* govorilo o uslovu postojanja konkretnih uputstava.² Ja u tom predmetu ne vidim namjeru da se propi}e da se, u pravnom smislu, dokaz o

¹ *Gulf of Maine, I.C.J. Reports 1984*, str. 363, para. 6, izdvojeno mi{ljenje.

² *Nicaragua v. United States of America, I.C.J. Reports 1986*, str. 14.

postojanju konkretnih uputstava traži kad je riječ o tome da je neka država koristila silu posredstvom stranog vojnog entiteta pri čemu nije došlo do povreda međunarodnog humanitarnog prava, i to je sve što optužba mora dokazati u prilog svojoj tvrdnji da je između dviju država došlo do «oružanog sukoba» u smislu člana 2, stav 1, Ženevske konvencije IV.

U svakom slučaju, pravno smisleni kriterij jeste postojanje efektivne kontrole. Pitanje postojanja takve kontrole valja razmotriti u svjetlu konkretnog konteksta o kojem je riječ. To znači da će možda biti potrebno razlučiti sam kriterij od dokaza da je taj kriterij zadovoljen. U nekim slučajevima za dokazivanje da je kriterij zadovoljen biti potrebno podastrijeti dokazni materijal o postojanju konkretnih uputstava; u drugim slučajevima to neće biti potrebno. Kriterij je efektivnost, bez obzira na to kakvim se dokaznim materijalom dokazuje njegovo zadovoljenje. Nema načina da se ta koncepcija eliminiira; ona je istovremeno stalna i neiskorjenjiva. Njenom primjenom postiže se potrebna fleksibilnost.

Na taj način jedan univerzalno primjenjiv kriterij zamjenjuje cijeli niz testova (koji se javljaju u presudi o žalbi u predmetu *Tadić*) za utvrđivanje jednog jedinog bitnog pitanja, a to je da li djela drugih (pojedinaца ili skupina, organiziranih ili ne) predstavljaju djela države koju se tereti, bez obzira da li je to susjedna ili udaljena država. Na kraju, može se postaviti pitanje da li se dodavanjem izraza «globalan» riječi «kontrola» unaprijeđuje analiza, osim ako se pritom ne pozivamo na kriterij efektivnosti, kako bi se utvrdilo da li globalna kontrola postoji u svim okolnostima. Test sam za sebe nije dovoljan, što znači da nije niti adekvatan, ako je za njegovu primjenu u posebnim okolnostima nužno pribjeći drugom testu čija je primjenjivost fundamentalnija.

Kao što sam već ranije spomenuo, kao sudija ovog Suda smatram da je ispravno da se složenim sa Pretresnim vijećem u njegovoj odluci da slijedi žalbeno vijeće u vezi sa testom koji valja primijeniti. Međutim, moje je osobno mišljenje da je opravdano osloniti se na test efektivne kontrole koji se može naći u presudi Međunarodnog suda pravde u predmetu *Nikaragva*. Odbrana je bila u pravu kada se zalagala za taj test, no ja ne smatram da on u okolnostima ovog predmeta dovodi do posljedica koje bi se razlikovale od rezultata testa globalne kontrole.

Drugo pitanje tiče se argumenta odbrane da sporazum od 22. maja 1992., do kojeg je došlo pod pokroviteljstvom MKCK-a, pokazuje da su strane, zajedno sa MKCK-

om, sukob smatralo unutarnjim, a ne međunarodnim sukobom.³ Taj argument temelji se na činjenici da su se strane tim sporazumom obavezale na pridržavanje bitnih pravila unutarnjeg oružanog sukoba, iznesenih u zajedničkom članu 3 @enevskih konvencija, a uz to su se i složile da u skladu sa trećim paragrafom tog člana primjenjuju i određene odredbe konvencija koje se odnose na međunarodni oružani sukob.

Čini mi se da tvrdnja kako je MKCK sigurno smatrao da se radi o unutarnjem sukobu nije potpuno ista kao tvrdnja da je MKCK sigurno smatrao da se radi *samo* o unutarnjem sukobu. @albeno vijeće je konstatiralo da jedan te isti oružani sukob može imati aspekte unutarnjeg i međunarodnog sukoba.⁴ Prema riječima @albenog vijeća :

Uzeti zajedno, sporazumi koje su postigle razne strane u sukobu u bivšoj Jugoslaviji potvrđuju pretpostavku da je Savjet bezbjednosti 1993. godine prilikom usvajanja Statuta Međunarodnog suda imao na umu situacije u kojima su same strane u različitim vremenima i na različitim mjestima sukobe smatralo unutarnjim ili međunarodnim sukobima, ili pak sukobima u kojima su se miješale jedna i druga komponenta.⁵

Stoga je na stranama bilo da se dogovore oko regulacije svog sukoba u onoj mjeri u kojoj je on bio unutarnjeg karaktera, pri čemu se nije morala isključiti mogućnost da je taj sukob imao i međunarodne aspekte. Tako dugo dok je bilo koja država koja je intervenirala sa strane bila u položaju da utiče na jednu od strana u sporazumu, nije bilo vjerojatno da će se dopustiti tvrdnja da je sukob imao međunarodne aspekte. Da se tražilo prihvatanje takve tvrdnje, možda ne bi bilo došlo do sporazuma. Isto tako, MKCK-u je bilo dovoljno da ohrabri strane da reguliraju sukob u onoj mjeri u kojoj je on bio unutarnji, pri čemu MKCK nije nužno morao zauzeti stav da se radilo *samo* o unutarnjem sukobu.

Osim toga, taj je stav mogao evoluirati. Sporazum je sklopljen 22. maja 1992. godine. Čak i da je sukob tog dana doista i bio samo unutarnjeg karaktera, iz toga ne slijedi da je on takav i ostao. Na osnovu paragrafa 26. presude u predmetu *Aleksovski* čini se da je vijećina u tom predmetu prihvatila da je sukob postao međunarodni, no da je smatrala kako je do toga došlo nakon završetka predmetnog perioda. Naravno, njihovo

³ U smislu potkrijepljujućih argumenata, vidi predmet Tadić, *Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda*, (1994-1995) 1 ICTY JR, str. 433, para. 73; i para. 16 zajedničkog mišljenja u predmetu *Aleksovski*, IT-95-14/1-T od 25. juna 1999.

⁴ Predmet Tadić, *Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda*, (1994-1995), 1 ICTY JR 357, str. 433, para. 72; i vidi *ibid.*, str. 441, para 77.

⁵ *Ibid.*, str. 435, para 73.

mi{ljenje o tome od kojeg je trenutka sukob postao me|unardni (-ini se da je rije- o aprilu 1993.), ne obavezuje ovo Pretresno vije}e.

Tre}e pitanje ti-e se stajali{ta da u ovom predmetu ne mo`e biti rije-i o me|unardnom oru`anom sukobu jer da je sukob bio me|unardni, to bi dovelo do apsurdne situacije u kojoj bi osobe sa dr`avljanstvom Bosne i Hrecegovine, a koje je dr`ao HVO, bile za{ti}ene osobe na temelju -injenice da je HVO djelovao u ime strane dr`ave⁶ -ije dr`avljanstvo te `rtve nisu imale. Me|utim, iz toga bi tako|e slijedilo da takve osobe ne bi bile za{ti}ene osobe ukoliko bi se na{le u rukama Armije BiH, budu}i da bi imale dr`avljanstvo dr`ave u -ije je ime Armija BiH djelovala. Rezultat toga bio bi da bi zlo-ini bili ka`njivi kao te{ke povrede u prvom slu-aju, no ne i u drugom.

Ta pote{ko}a mo`e se rije{iti uz pomo} argumenta da iz ovog ili onog razloga u toj konkretnoj situaciji bosanski Hrvati, `rtve Armije BiH, zapravo nisu imali dr`avljanstvo Bosne i Hrecegovine u smislu @enevske konvencije IV, -ak i uz {iroko tuma-enje odgovaraju}ih odredbi. No, ispravno je uo-iti da te mogu}nosti imaju odre|eno ograni-enje nakon kojeg `rtve neosporno imaju dr`avljanstvo dr`ave u -ijim se rukama nalaze. [to u-initi, kada se jednom do|e do te granice?

Gore iznesenom hipotezom u vezi sa `rtvama HVO-a pretpostavlja se zajedni-ko dr`avljanstvo `rtava i onih koji su ih izravno u-inili `rtvama, pri -emu su ovi prvi ipak za{ti}ene osobe na osnovu argumenta da su ovi drugi djelovali kao agenti dr`ave -ije dr`avljanstvo `rtve nisu imale. Upravo taj element agenture nedostaje ako su dr`avljane jedne dr`ave `rtvama u-inile oru`ane snage te iste dr`ave, koje djeluju samo u ime te, a ne neke druge dr`ave. U takvoj situaciji `rtve imaju dr`avljanstvo strane u -ijim se rukama nalaze i nisu za{ti}ene osobe.

Razlika izme|u te dvije situacije je o-igledna. No, nedostatak simetrije je povr{an i ne upu}uje na argument apsurda. U prvom primjeru snage koje su izvr{ile zarobljavanje djelovale bi kao agenti strane dr`ave, u drugom to ne bi bio slu-aj. Sâma odredba je ovdje simetri-na. Ukoliko jedna strana sebe dovede nadohvat sankcija zbog razloga koji se ne mo`e primijeniti na drugu stranu, ne mo`e do}i do pritu`bi zbog nejednakosti u primjeni prava. Rezultat toga jeste da ne postoji apsurd kojim bi se moglo opravdati odbacivanje stajali{ta da se u ovom slu-aju radilo o me|unardnom oru`anom sukobu.

^etvrto i posljednje pitanje odnosi se na tvrdnju odbrane da u skladu s *Odlukom po interlokutornoj `albi odbrane na nadle`nost suda u predmetu Tadi}*, koju je @albena vije}e donijelo 2. oktobra 1995., kao i u skladu sa presudom koju je Pretresno vije}e u

predmetu *Aleksovski* donijelo 25. juna 1999., puka intervencija stranih trupa u sukob između lokalnih snaga ne pretvara taj sukob iz lokalnog u međunarodni. Takav stav, kao odbrana, u suprotnosti je s presudom izrečenom 16. novembra 1998. u predmetu *^elebi}i*, kao i sa revidiranom odlukom donesenom 13. septembra 1996. povodom optužnice u predmetu *Raji}*, kada je zauzet suprotan stav.⁷

Koliko ja shvaćam, tvrdnja koju je iznijela odbrana odnosi se na sljedeću moguću situaciju: došlo je do oružanog sukoba između neke secesionističke grupe i državnih vlasti. Strana država vojno intervenira kako bi poduprla secesionističku grupu i njoj se opire lokalna država. Da bi se Ženevska konvencija IV mogla primijeniti, vanjska vojna intervencija mora jasno predstavljati oružani sukob između država. No, da li sâm unutarnji sukob postaje oružani sukob između država?

Odgovor je potvrđan ako strana država zadobije takvu kontrolu nad secesionističkom grupom da se upotreba sile od strane secesionističke grupe pretvori u upotrebu sile strane države protiv lokalne države, dajući tako povoda oružanom sukobu između dvije države u smislu člana 2, stav 1, Ženevske konvencije IV.

Kada do toga dođe, ostaje još pitanje da li lokalni oružani sukob može barem djelomično zadržati svoj prvotni unutarnji karakter. Mislim da se na to pitanje može odgovoriti potvrdno, i to kako u smislu principa, tako i na osnovu već donesenih odluka. [to se tiče principa, teško je uvidjeti zašto bi neki unutarnji oružani sukob koji traje morao iznenada i nužno u potpunosti izgubiti taj svoj karakter uslijed strane intervencije. ^injenica da neka secesionistička grupa koristi silu pod kontrolom jedne strane države ne zna i nužno da ta grupa istu silu ne može koristiti za vlastiti račun. A {to se već} usvojenih odluka tiče, riječi koje se koriste u *Odluci po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda* u predmetu *Tadi}* upućuju na mogućnost dvostruke karakterizacije. Na primjer, u paragrafu 72 odluke o oružanom sukobu u tom predmetu kaže se da on ima «karakteristike i unutarnjeg i međunarodnog» sukoba, odnosno da predstavlja «neku vrstu kombinacije» unutarnjih i međunarodnih aspekata.

Stoga smatram da odbrana ima pravo kada tvrdi da strana intervencija unutarnjem oružanom sukobu ne mora nužno u potpunosti oduzeti njegov unutarnji karakter - to je moguće, no nije nužno. Međutim, ne mislim da se tim pitanjem valja i dalje baviti. Zaključak Pretresnog vijeća, s kojim se ja slažem, jeste da je u konkretnim okolnostima ovog predmeta Hrvatska uvijek imala globalnu kontrolu nad HVO-om. Taj zaključak je

⁶ Vidi predmet *Tadi}*, *Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda*, str. 439, para. 76; i vidi i usporedi *Tužilaštvo protiv Delalića*, IT-96-21-T, 16. novembar 1998., para. 245-266.

⁷ T. 25248-9, gospodin Nobile.

potpun i ne ostavlja prostora za konstataciju da je oružani sukob djelomično bio unutarnji ili za ispitivanje pravnih implikacija jedne takve konstatacije.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu se engleska verzija smatra mjerodavnom.

/potpisano/

Mohamed Shahabuddeen

Dana 3. marta 2000.
U Hagu
Nizozemska